Îndrumarea vieții

Dr. Fr. W. Forster

AGAPIS

Dr. Fr. W. Forster

ÎNDRUMAREA VIEȚII

- Traducere de **Nicolae Pandelea**
- Revizuire și adaptare de **prof. Aura Bicsi**

AGAPIS
2007

DIFUZARE:
AGAPIS
București, Str. Menţiunii nr. 7, Sector 2
Oficiul poştal 11, Cod 022654
Tel.: 0733580008
E-mail: editura.agapis@gmail.com

ISBN: 978-973-8440-27-2

„În viață, omul să culeagă precum albina din flori: ceea ce este bun!"

(Sfântul Vasile cel Mare)

Cuvânt duhovnicesc prefațator

Pe pământ, pentru noi, oamenii, **nu există o luptă mai grea decât lupta cu tine însuți, dar nu există o biruință mai frumoasă decât cea asupra firii tale.** Această biruință este posibilă cu ajutorul lui Dumnezeu căci, spune Sfântul Apostol Pavel, ***„toate le pot în Hristos, Care mă întărește!"***

Iată în câteva cuvinte concluzia ce se desprinde din întregul eseu asupra vieții scris de pedagogul și scriitorul elvețian dr. Fr. W. Forster.

Traducerea lucrării *Îndrumarea vieții* apărută pentru prima dată în anul 1924, la prestigioasa Editură a Librăriei SOCEC, venea să suplinească absența din literatura pedagogică românească, a unui manual de etică pentru tinerii debusolați, în mijlocul unei societăți puternic angajate pe drumul refacerii postbelice.

Acum, în prag de nou secol și mileniu, lucrarea își păstrează actualitatea prin faptul că abordează problemele generale ale omenirii: caracterul, soarta, voința, morala, profesia, relațiile cu oamenii. Cartea ne ia prin surprindere prin frumusețea argumentării ideilor dezbătute, prin delicatețea cu care se adresează cititorilor, prin parfumul și culoarea ușor arhaică a limbii traducătorului, care reușește, printr-o fericită așezare în context, să ofere cititorilor o bogăție inestimabilă de idei, de o adâncă și penetrantă putere de sugestie.

Nu putem trece cu vederea în această pledoarie pentru actualitatea lucrării, punctele de vedere originale și incitante, afirmate în comentariul unor personaje și situații literare, mitice, religioase, filosofice, cu care este impregnat textul.

Indemnul acestei cărți este: **„Să fii OM! Să te ridici la statutul de OM!”** Un om demn de numele său este rezultatul unei voințe disciplinate, a unui efort personal de autodepășire, de cumpătare și înfrânare a gândurilor, a faptelor și a instinctelor sale.

Avem în firea noastră instincte egoiste și răutăcioase, dar suntem străbătuți și de sentimente înălțătoare, nobile, adevărate. Din aceste două feluri de porniri se naște lupta între bine și rău.

Oricât de grea ar părea lupta, trebuie să învingem, dacă dorim să demonstrăm măreția și noblețea sufletească. ***„Câtă vreme este între voi pizmă, și ceartă, și dezbinări, nu sunteți oare, trupești și nu după firea omenească umblați?”***, ne întreabă retoric Sfântul Apostol Pavel (1 Corinteni 3,3). ***„Iar cei ce sunt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele”*** (Galateni 5,24). Tot el ne îndeamnă să luptăm cu patimile și pornirile firești, căci ***„oricine se luptă se înfrânează de la toate”***, iar cel ce se înfrânează primește ***„cunună nestricăcioasă”*** (I Corinteni 9, 24-25). **Cununile se dau pe măsura luptei!**

Nu suntem singuri în această luptă. Avem aliați care ne susțin, ne sprijină și ne dau ajutor prin faptele și ideile lor: Mântuitorul nostru Iisus Hristos, prin harul dat nouă prin Sfintele Taine și Ierurgii, model sublim de urmat; Maica Domnului, Sfinții, Proorocii, înțelepții și toți cei care au fost și sunt luptătorii binelui sunt aliații noștri. Ce mare cinste pentru noi de a intra în acest neegalabil și neprețuit alai și ca simpli ucenici întru fapta cea bună și credința în Dumnezeu!

Autorul încearcă, prin argumente convingătoare, să ne readucă în noi dorința de autodepășire cu scopul de a pune în valoare frumusețea lăuntrică a sufletului, puterea dragostei și a credinței. Reeditarea acestei lucrări constituie o autentică repunere în valoare a principiilor binelui, adevărului și frumosului, ce se adresează mai ales tinerilor, fiindcă aceștia sunt speranța pentru țără și trebuie să fie demni și cu suflet curat.

Dorim ca în fiecare cuget să pătrundă înțelesul adânc al acestei incursiuni în sferele psihologiei umane, convinși fiind că ea va avea ecoul așteptat și se va naște dorința unei profunde și esențiale schimbări de conștiință și de apropiere tot mai accentuată față de semeni și Dumnezeu.

Fie ca această carte de învățătură, ce se retipărește după 81 de ani, să sădească în ogorul românesc al înțelepciunii noi vlăstare de cuget și simțire creștinească!

Editorul

Cuvânt înainte

Traducerea de față a pornit din îndemnul și încurajarea harnicului profesor de pedagogie de la Universitatea din București, G. G. Antonescu. Acest îndemn își are izvorul într-o constatare tristă: în țara noastră nu se face aproape nimic pentru educarea tineretului, iar pentru educarea publicului chiar nimic. Marile instituții sociale: biserica, armata, administrația, care în țările într-adevăr civilizate lucrează zilnic pentru a răspândi în mase mai mult adevăr, mai multă dreptate și mai multă iubire de oameni, la noi nu mișcă nici degetul.

Că până acum a fost așa, nu e de mirare: de-abia de câteva decenii ne-am eliberat de sub jugul turcesc, iar unitatea națională am înfăptuit-o abia anii trecuți.

De mirare este însă faptul că această nepăsare continuă. Ca țară tânără ce suntem, s-ar cuveni ca toți conducătorii noștri, toate marile așezăminte sociale să-și încordeze forțele spre a ne scoate din sălbăticia sufletească în care ne aflăm. Țări mari și vechi, care au în urma lor o cultură și o educație de zeci de veacuri, muncesc din răsputeri, prin toate mijloacele spre a dezbrăca pe om de toate apucăturile-i moștenite: de egoism, de răutate, de dușmănie. Iată ce scrie unul dintre profesorii noștri, un tânăr pedagog, C. Mureșanu, care a pus piciorul acum doi ani în Anglia: „Aici lumea este altfel. În educație englezii sunt neîntrecuți. Biserica lor este de-o forță covârșitoare în viața socială. În Biserica engleză am avut emoții necunoscute până acum. Ceea ce mă bucură cel mai mult e faptul că văd că cele mai multe aspecte din civilizația engleză nu sunt nici rodul rasei, nici produsul mediului. Mă conving tot mai mult că sunt opera educației".

Iar în altă scrisoare, spunea: „Fără a dispera, sunt convins că neamul nostru are nevoie de un tratament general: boala-i veche și adâncă. Ce facem noi prin școală? O iluzie vătămătoare pentru toți. Câtă vreme problema educației naționale nu se pune cu toată seriozitatea, adică toate forțele, individuale și de stat, să coopereze continuu, să nu ne așteptăm la rezultate. De aceea eu, pe cât îmi va sta în putință, voi milita nu numai pentru școală, ci pentru educația generală: prin biserică, prin armată, prin Parlament, prin dinastie. Altfel vom muri disprețuiți."

„Dacă Anglia a biruit păcate grele ca și ale noastre se datorează acestui spirit. Regele Angliei, când intră într-un oraș, cel dintâi gând al lui este să nu se fi cheltuit nici un ban pentru paradă. Profesorii universitari țin prelegeri prin parcuri, teologii pe străzi, prim-ministrul petrece prima zi de Crăciun printre copii săraci...".

„Acesta este spiritul pedagogic în Anglia. Fără el, Anglia ar fi o uriașă brută darwiniană...".

Dacă la noi marile instituții sociale nu și-au înțeles încă menirea și datoria de a face educația publicului, nu ne rămâne decât un singur mijloc: cartea. Să împărtășim cuvântul cel bun în cercuri din ce în ce mai largi. Această propovăduire cu ajutorul cărții va aduce cu sine primenirea națiunii. Căci puterea cuvântului scris cu căldură și convingere este uriașă.

„Ca-n basme-i a cuvântului putere!
El lumi aievea își face din păreri
Și chip etern din umbra care piere...
Aprinde-n inimi ură sau iubire;
De moarte, de viață-i dătător
Și neamuri poate-mpinge la pieire,
Cum poate aduce mântuirea lor..."

Frumoasele versuri ale lui Vlahuță au fost adeverite de atâtea evenimente. La 13 martie 1906, cuvântul înflăcărat al lui N. Iorga a răscolit până în adâncurile sufletului nu numai

tineretul generos și entuziast care, în clocotul vârstei, poate săvârși fapte eroice dar poate și greși în lipsa-i de experiență și de frână, ci și lumea mai vârstnică, deci mai cumpănită, mai anevoie de urnit. Cuvântul acesta a ridicat baricade în București și a cucerit o fericită izbândă care n-a fost pătată de nici un fel de abuz.

Același cuvânt, pornit din inimă, a adus o îmbărbătare neprețuită în cumplita iarnă 1916-1917, în nevoile și mizeriile fără număr în care se zbătea Moldova. „Neamul românesc" revărsa zilnic încredere și curaj în sufletele abătute care se îndoiau sub povara restriștei. Cine știe ce ne-am fi făcut dacă ar fi lipsit cuvântul acesta.

De asemenea, cu câteva luni înainte de intrarea noastră în război, cuvântul scos din adâncul inimii de un mare poet a săvârșit o adevărată minune. Bucureștenii petreceau. În jurul nostru, un continent întreg era încleștat într-o luptă pe viață și pe moarte, sângele curgea mai mult decât cursese la începutul lumii, milioane de frați de-ai noștri își dădeau, în ambele tabere, viața lor de mucenici pentru o cauză nu numai străină lor, dar și potrivnică lor. În țară mișunau spioni. Iar în mijlocul acelor priveliști de apocalipsă, bucureștenii petreceau... Balurile mascate și nemascate, dar mai ales bătăile cu flori se țineau lanț. Printr-o dezmățare și-o inconștiență unică în Europa, care se explică numai prin lipsa noastră absolută de omenie și simțire creștină, bătăile cu flori se înmulțiseră ca niciodată în București. În fiecare săptămână se anunța o nouă bătaie cu flori, una mai deocheată decât alta. Deodată apare în „Epoca" articolul „*Bucureștii petrec*", al lui O. Goga. Citirea acestui articol a zguduit sufletele. Un oraș întreg s-a frecat la ochi și s-a dezmeticit. Zilele următoare, un singur strigăt s-a ridicat din toate părțile, ca un vifor: oprirea bătăilor cu flori. Și-au fost oprite. În ziua aceea marele poet a serbat un mare triumf, făcând totodată și un imens serviciu neamului. Dar în același timp a dovedit cât de puternică și cât de binefăcătoare este arma cuvântului, atunci când acesta

pornește din inimă, și cât bine pot face unui popor cărturarii lui, dându-i exemplul cel bun.

Chiar acum, sub ochii noștri, avem atâtea exemple încurajatoare. Câtă binefacere răspândește în sufletul țărănimii cuvântul unui om cinstit, modest, ca S. Mehedinți, care într-o revistă adânc educativă cum este „Duminica poporului", propovăduiește, de ani de zile, pe înțelesul și pe graiul țăranului, ordinea, munca, înfrățirea! Această revistă absolut dezinteresată, scrisă cu sinceritate și cu adevărată dragoste de țărani, face ea singură operă și de preot și de învățător.

Ce păcat că lucrătorii de la orașe nu au și ei „Duminica" lor și un scriitor din pătura muncitorilor, care să le dea hrană sufletească, alta decât amețeala obișnuită cu oligarhia, lupta de clasă și altele de acest gen...

O înrâurire educativă de cel mai mare interes pentru țară a avut și acel manifest popular, în versuri, iscălit de Lisandru Ghe. Roată, tipărit în zeci de mii de exemplare de Ministerul de Război și răspândit odată cu demobilizarea generală de anul trecut. A avut o mare influență pentru liniștea sătenilor și pentru cumpăna lor sufletească, mai mult decât toți prefecții și jandarmii vechiului regat.

Exemplele acestea ne arată limpede un lucru pe care l-am spus de la început: dacă așezămintele sociale nu fac la noi educația maselor, sarcina aceasta revine cărților. De aceea, inițiativa luată de Prințul moștenitor prin fundația culturală „Principele Carol" reprezintă un prim pas spre o mare operă de educație națională. Răspândirea în publicul larg, de la țară și de la orașe, de cărți bune și morale, cărți care să fie sfetnici, duhovnici și îndrumători poporului, va duce, încetul cu încetul, pe nesimțite, la o schimbare adâncă acolo unde astăzi se răsfață, țanțoș și ursuz, egoismul și răutatea. Va scoate la suprafață din adâncuri, simțământul dulce al iubirii de oameni, al înfrânării, al omeniei de care suntem astăzi așa departe. Căci simțămintele acestea există, obscure, în hăurile întunecoase ale sufletului. E ca un mărgăritar care veghează,

copleșit de tină, pe fundul mării. Trebuie numai găsit scufundătorul care să se coboare până la el și să-l scoată la lumină.

Am neclintita nădejde că gândul nobil al d-lui G.G. Antonescu, din al cărui sfat s-a născut traducerea de față, nu va rămâne un simplu vis, că alături de alte câteva cărți bune inspirate de iubirea de oameni și încălzite de un sfat entuziast, „Îndrumarea vieții" va fi și ea un scufundător, care va deștepta și va smulge din tină frumusețea care dormitează în orice suflet...

București, iunie, 1922

INTRODUCERE

1. Zăpăceala timpului nostru

La ce ne mai trebuie o călăuză în îndrumarea vieții? Cărțile religioase nu spun omului cu claritate ce are de făcut și ce are de lăsat de o parte? De bună seamă că da. Numai că tinerii din zilele noastre sunt puși la o grea încercare. Mii de glasuri se ridică astăzi împotriva înțelepciunii, a datinii, și-o învinuiesc că nu mai are drept să dea legi omului din timpul nostru. Poruncile ei nu mai sunt potrivite culturii vieții noastre, sunt vrăjmașe vieții și certate cu realitatea. Se vorbește de-o nouă morală și de-o răsturnare a tuturor valorilor. Un haos de păreri potrivnice a luat locul adevărurilor temeinice și recunoscute ale vieții. Nesiguranța aceasta nu este o mare primejdie pentru caracter? Te poți oare educa și desăvârși singur, dacă nu ai un țel limpede? Poate artistul să-și dăltuiască marmora dacă o icoană ideală nu-i călăuzește mâna? Unde este adevărul? Ce este binele?

Autorul caută, în cele ce urmează, să dea câteva răspunsuri la aceste întrebări. Nu însă din propria-i înțelepciune. Nu este dintre acei care se socot chemați să scoată o morală nouă din micile încercări ale vieții sale. El este încredințat că pentru a dura idealurile de viață temeinice, trebuie o pătrunzătoare cunoaștere a vieții și a oamenilor, o biruință eroică asupra patimilor și a egoismului, cum nu mai întâlnim decât la puține persoane. Iar acestea au mărturisit, în toate timpurile, același adevăr, sau au năzuit spre dânsul. De aceea, în lămuririle următoare, vom asculta povața lui Goethe:

„Adevărul e de mult găsit,
Pe spiritele nobile el le-a reunit
Vechiul adevar să-l prinzi.

Pentru că autorul nu se adresează numai credincioșilor, ci și celor care se îndoiesc sau care și-au pierdut credința, în cele ce urmează a înlăturat aproape orice chemare la simțămintele și cugetările religioase. El ia propria cunoaștere de sine și de viață a cititorului drept martori ai celor ce are de spus. Astfel nădăjduiește să ajute în lămurirea lăuntrică pe toți cei care-și dau seama ce este caracterul și năzuiesc spre caracter, împotriva flecarilor și negustorilor de cuvinte, care, prin vorbe false și goale despre libertate, caută să facă pe om indiferent față de roadele mai bune ale sufletului său.

Socrate spune undeva că știe foarte bine că va fi osândit de atenieni tot așa de sigur cum un doctor ar fi învinovățit de un tribunal de copii că prescrie doctorii amare și arde și taie pe bolnavi. Avem și astăzi astfel de cofetari care, cu filozofia lor de dulcețuri, ponosesc și acuză învățătura adevărată a sănătății sufletului. Să dea Dumnezeu ca tânăra generație să nu semene cu acest tribunal de copii și, printr-un sănătos imbold, să înțeleagă că tot ce e nobil și mare zace numai acolo unde ni se pun mari cerințe pentru biruința de sine.

2. Indrumarea vieții

Ce înseamnă îndrumarea vieții? Înseamnă să ne îndrumăm noi viața, în loc să fim îndrumați de ea. Mulți oameni n-au un țel hotărât spre care să-și îndrepte viața și de unde să răspundă fiecărui imbold dinăuntru sau din afară, de aceea ajung victimele împrejurărilor întâmplătoare, a cunoscuților de o zi și a propriilor toane și toată viața se lasă împinși încolo și încoace de toate înrâuririle și întâmplările cu putință, Chiar cei care par foarte activi sunt, în cele mai însemnate momente ale vieții, pasivi.

Energia lor nu este în slujba unui mare ideal călăuzitor în viață, nu primește de acolo măsura și direcția, ci urmează orbește feluritele prilejuri și imbolduri din stânga și din dreapta, ascultă când de pornirile momentului, când de trebuința de amețeală și de distracție. Așa încât pendularea aceasta nici n-ar trebui să fie numită activitate, ci mai degrabă neastâmpăr. Hotărârea principală pentru formarea caracterului și a conștiinței se află pe prima treaptă a virtuții omenești, este cea dintâi condiție a oricărei purtări active în viață. Cu această hotărâre omul smulge pasivitatea din rădăcină, ajunge un organizator și nu un judecător. Străvechea poveste cu Hercule la răspântie are un adânc înțeles. Omul tare nu poate să-și arate altfel, față de viață, puterea sa dătătoare de legi și organizatoare, decât dacă-și pune înainte, chiar la începutul meseriei sale un „ori-ori" absolut, o alegere principială între bine și rău. Acest fapt fundamental de alegere este mai însemnat decât orice altă alegere în viață. De aici atârnă limpezimea și greutatea tuturor celorlalte hotărâri ale vieții. Această alegere, însă, în stil mare, nu mai este la modă astăzi, când îți alegi cu foarte multă grijă meseria, fiecare treaptă fiind prevăzută și pregătită după un plan. Cât privește, însă, lucrul cel mai însemnat, te lași în voia unei îndrumări șovăielnice, a unei influențe confuze, generate de îndemnuri și prilejuri întâmplătoare. Astăzi sunt mulți tineri foarte blajini, foarte cuviincioși, foarte bine îmbrăcați, foarte curat spălați și totuși nepăsători până în măduva oaselor și asta numai din lipsă de principii. Nu că s-au hotărât pentru rău - nicidecum, nu s-au hotărât nici într-un fel, numai se joacă cu timpul și se pomenesc dintr-o dată ticăloși, înainte de a-și fi dat seama. Lucrurile încep cu legăturile dintre sexe, apoi continuă și în restul vieții. Nu te-ai hotărât pentru minciună, dar nici pentru severa disciplină a gurii și astfel vorba ajunge un rezultat al lăsării tale în voia imboldurilor momentului, apoi deodată ești un limbut fără de conștiință, un mincinos și un mișel, iar celelalte vin de la sine. Nu te-ai hotărât pentru fapte necurate în afaceri, dar nici nu ai făcut o alegere solemnă între cinstea necondiționată și între

murdărie, aștepți să vezi cum vor ieși lucrurile, te joci cu mici falsuri, nu înțelegi pentru ce unii oameni o iau așa în tragic, și te pomenești deodată tâlhar de codru. „M-a luat, așa, viața cu sine!" Cine nu se stăpânește cu o tărie de fier, acela va fi groaznic dat peste cap în viață!

I. CARACTERUL ȘI SOARTA

1. Examenele

În viață există un șir întreg de examene tainice care, pentru întreaga desfășurare a vieții noastre, sunt mult mai însemnate și scot la iveală ființa și puterea noastră lăuntrică mai bine decât toate examenele oficiale și publice pe care le avem de trecut.

Aceste examene tainice par oarecum întocmite de providența însăși și fac voința noastră mai coaptă, mai hotărâtă și mai conștientă, fie arătându-ne ce puțin așezați și limpezi suntem încă în fond, fie trezind în noi și punând în mișcare puteri care până atunci rămăseseră adormite și neîntrebuințate. Aceste examene pot consta într-un răstimp de mare libertate în afară, sau un răstimp de atârnare împovărătoare, ori de izbânzi neobișnuite sau de neîntrerupte nereușite și înfrângeri; o mare și jertfelnică iubire a unui om față de noi sau grele dezamăgiri cu cei pe care-i iubim; o mare ispită spre rătăciri pătimașe cu o ființă de sex opus, un șir de mici ispitiri la necredință; o situație care ne dă mare putere asupra altor oameni; un prilej de a ne răfui și de a umili din belșug pe un dușman; ori posibilitatea de a câștiga mari izbânzi în lume printr-o necinste „mică de tot". Pentru oamenii fără judecată toate aceste examene vor fi numai niște întâmplări care îi vor arunca încolo și încoace. Cine crede însă în mântuirea sufletului – lucru mai însemnat decât toate bunurile din lumea aceasta – , cine poartă în sine dorul de

desăvârșire lăuntrică, acela va vedea limpede înțelesul și prețul, cu totul personal, al tuturor ciocnirilor, ispitelor și sarcinilor pe care viața le trage cu sine. Unde pentru unul e numai o întâmplare supărătoare sau fericită, altul recunoaște numaidecât un examen, ba chiar știe la ce are să fie examinat, își cercetează cu îndoită luare-aminte punctele amenințate ale caracterului și-și adună toate puterile spre a stărui mai departe în cinste.

Întreabă-te în fața unei situații, a unei sarcini sau a unor legături ce nu se pot schimba și care la început te apasă ca un necaz fără noimă: n-au dat oare peste mine tocmai pentru că sunt potrivnice dorințelor mele personale, întregului meu temperament, talentelor mele? Nu mi-s date oare spre a fi izbăvit de îngustimea mea, spre a dezvolta-n mine puteri noi sau spre a plăti datorii tainice, izvorâte din mărginirea mea de până acum? Poate mi s-a dat această soartă ca să învăț să mă pun în locul atâtor oameni care toată viața lor nu pot o dată măcar să lucreze, să trăiască și să se bucure după placul lor? Cât oare și de partea asta să fiu împins peste eul meu mărginit?

Se vorbește mult de nevoia cea mare de cultură din timpul nostru. Dacă vrei însă să te cultivi cu adevărat, să te înalți, să te reînnoiești sau să tinzi spre o împodobire sufletească, acestea se observă din felul cum știi să recunoști și să treci „examenele" din viață.

2. Obstacolele

Trebuie să prețuiești până și obstacolele întreprinderilor tale, a spus odinioară un maestru în arta vieții. Această prețuire trebuie să pară de neînțeles oamenilor din zilele noastre, care năvălesc ahtiați după biruințe și reușite cât mai grabnice. Cum poți să prețuiești ceea ce-ți taie drumul, îți răpește timpul, îți sporește osteneala și la urma urmei, îți zădărnicește munca? Poate prețui un arhitect greva care-i face cu neputință terminarea la timp a unei clădiri falnice, poate prețui un candidat examenul la care a căzut, un om de stat refuzul propunerii sale, o

gospodină cozonacii pripiți? E de mare însemnătate să răspunzi la aceste întrebări, deoarece mulți oameni sunt adânc zdruncinați de aceste piedici și înfrângeri, ba unii sunt împinși chiar la sinucidere.

Dar aceste slăbiciuni în fața nereușitelor se găsesc, curios, deseori și la oameni altminteri tari și plini de putere. Pricina stă în ideea strâmtă de izbândă pe care adesea și-o fac așa-numiții oameni de acțiune. Ei nu văd că piedicile și înfrângerile duc adeseori pe om mult mai departe decât cele mai strălucitoare triumfuri. Reușita ușoară a unei întreprinderi afundă uneori pe om într-o trufașă iluzie de sine. Succesul ușor nu izvorăște întotdeauna din socoteli cu rost prevăzute și din controlul conștiincios al tuturor factorilor materiali și personali, ci adesea din împerecherea unor circumstanțe prielnice.

Obstacolele ne învață să fim realiști, severi și să punem în cumpănă factori pe care înainte nu i-am prețuit îndeajuns sau i-am trecut cu vederea. O victorie nemeritată sau prea ușoară ne face în chip fatal să nu vedem cât de slabi eram înarmați pentru răspunderile ce ni se încredințaseră. ***Nereușita e o școală a cunoașterii de sine și a vieții; izbânda este prea adesea școala îngâmfării și a mândriei.*** A prețui piedicile întreprinderilor noastre înseamnă a înțelege „pedagogia înfrângerii" și a-ți deschide sufletul acelor puteri ce te împing tainic înainte și care răsar tocmai acolo unde orbul nostru neastâmpăr credea la început că simte numai imbolduri înapoi.

Când opera noastră se izbește de piedici puternice, nu numai că învățăm să ne îmbunătățim metodele practice, dar scăpăm și de acele friguri ale succesului care pustiesc sufletul și conștiința și fac pe om să se vândă unor lucruri cu totul trecătoare.

Obstacolele ne fac modești și ne deprind cu răbdarea, hrănesc nemulțumirea noastră de noi înșine și ne îndreaptă chibzuiala spre o mulțime de întrebări care înainte ne scăpau. Ele adună la un loc și întăresc toate puterile voinței noastre. Un om fără înfrângeri rămâne un om fără renaștere. Piedicile și nereușitele țin sufletul tânăr, deprinderile mlădioase, cugetarea pri-

mitoare de învățăminte, voința sprintenă. Piedicile sunt adevărata școală a propășirii noastre. Dacă privești cu atenție oamenii care au noroc în viață, vezi câte neajunsuri aduc cu sine aceste triumfuri: beția succesului e o dispoziție sufletească în care însușiri nobile ale inimii se pipernicesc. A fi plin de propria ta însemnătate înseamnă a omorî repede modestia, floarea sufletului, a înăbuși în inimă orice interes sincer pentru viața și munca altora. Izbânda produce foarte ușor o amețeală în care ajungi mai întâi fără chibzuială, apoi fără conștiință în alegerea mijloacelor. Astfel reușitele ajung adesea o groaznică năpastă și ne arată ce important este să avem totdeauna înaintea ochilor desăvârșirea caracterului nostru ca ținta cea mai înaltă a vieții. Numai astfel vom rămâne treji și față de primejdiile biruinței și față de binefacerile înfrângerii, vom fi copți și pentru o soartă și pentru alta și, din amândouă, vom ști să scoatem hrana cuvenită nouă și celorlalți.

3. „Alinici"

O poveste veche vorbește de un violonist căruia ciuma îi răpise într-o zi și nevasta și copiii. De atunci fratele „Alinici" colinda cu vioara pe la bolnavi și nevoiași și cu sunetele-i minunate și nemaiauzite înălța sufletele într-o lume mai bună. Oamenii în stare să înțeleagă, să mângâie și să ajute cu adevărat au trecut prin suferințe grele. Cei care au fost numai norocoși și biruitori stau în fața unui necaz străini, ca niște copii uimiți și neștiutori, care ascultă un minut, apoi întreabă din nou de jucăriile lor.

Un adevărat „Alinici" ajungi numai după grele încercări. Gata de a ajuta sunt mulți oameni, a povățui oricine este în stare, cuvinte de mângâiere cutează unul și altul să rostească. Pentru cel cu adevărat frânt și zdrobit, acest ajutor și această mângâiere sunt un chin și o bătaie de joc. Dreptul de a mângâia îl au numai acei puțini care vorbesc din adâncul unor dureri biruite și care și-au cucerit un punct de vedere mai presus de viață și de ei înșiși.

Orice nenorocire, orice pierdere, orice deziluzie o îndurăm mai ușor dacă ne gândim că abia acum suntem copți pentru iubire. Ceea ce numeam mai înainte iubire era numai o altă formă a egoismului.

Sunt astăzi nenumărate prilejuri care ne deprind cu arta de a ajuta, de a îngriji, de a alina. Cea mai înaltă școală pentru împreună-simțire cu alții stă numai în propriile dureri, în năzuințe zdrobite, în speranțe înșelate, în mândria înfrântă. Cine știe să recunoască și să folosească puternicele mijloace de educație ale acestei școli, acela nu-și mai plânge soarta și nu se mai zbuciumă pentru ceea ce i se refuză, ci se întoarce la viață cu o nouă știință, cu noi puteri și cu o nouă bucurie. *„M-aș mânia pe drept pe soarta mea,* spune Elena Keller, oarbă și surdo-mută, *căci inima mi-i încă răzvrătită și pătimașă; limba însă nu vrea să rostească vorbele amare și nefolositoare care mi se îmbulzesc pe buze, ci mi se pogoară înapoi ca niște lacrimi neizvorâte. Dar și-n uitarea de sine este o fericire. Și atunci încerc ca lumina din ochii altora să-mi fie soarele meu, muzica din urechile altora simfonia mea, zâmbetul de pe buzele altora norocul meu".*

4. Sinuciderea

Este greu ca prin povețe să reții în viață pe un om care vrea să-și ridice mâna asupră-și. Sinuciderea este rodul cel din urmă al unei stări bolnăvicioase, al unei mișelii adânc înrădăcinate, al unei nevolnicii sau al unei idei de viață falsă din temelie care pune pe om în neputință să se împace cu soarta, cu sine însuși și cu semenii. Această falsă idee asupra vieții izvorăște din iluzia că suntem pe lume spre a ne găsi fericirea.

Rătăcirea aceasta este rostirea firească a nevoilor și patimilor trupești ale omului; atât cât trăim cu aceste imbolduri, plutim între fiori de neliniște, sațiul plăcerilor și o deznădejde surdă. Atârnăm cu desăvârșire de bunul plac al întâmplării, trăim pentru lucrurile din afară ca fiarele din colivie care pândesc flămânde lângă zăbrele și așteaptă să li se arunce dumicații. Exis-

tă însă o concepție mai înaltă de viață care eliberează pe om de toate mulțumirile din afară. Ea izvorăște din existența caracterului, își are rădăcinile în natura intelectuală a omului care caută să se dezvolte și să se afirme.

Această concepție de viață nu râvnește după fericire, ci după curăție și desăvârșire, după lupta cu soarta, după biruirea nevoilor în urma unor examene și încercări fierbinți. Cine pășește cu această concepție de viață, acela nu se teme de fericirea care este mai grea de îndurat decât nenorocirea, căci și în fericire știe să lucreze pentru mântuirea sufletului său. „*Pentru omul viteaz,* spune Caterina din Siene, *soarta, și cea fericită și cea nefericită, e ca mâna dreaptă și cea stângă: se servește de amândouă*". Din clipa când omul privește din acest punct de vedere umilirile, greșelile, deziluziile, pierderile și necazurile lui, acestea capătă altă înfățișare și-și schimbă cu desăvârșire însemnătatea. Neliniștea, poverile, deznădejdea, totul se ostoiește. Presimte ce înseamnă Dumnezeu în viață și se îndreaptă către Dumnezeu. În opera *Wilhelm Maister* a lui Goethe, se povestește de un cerc de bărbați și femei care dădeau celor dornici răspuns la orice întrebare serioasă. Numai la o singură întrebare nu răspundeau: Cum să găsesc fericirea? Carlyle nu știa la început cum să tălmăcească acest refuz. Ce, nu este oare un leac pentru a dobândi fericirea pe care am căutat-o toată viața? Oare nu sunt așa de nevoiaș și de nemulțumit tocmai pentru că nu m-am ales cu nimic? în sfârșit, după ce chibzui multă vreme, găsi că refuzul cuprindea un adânc adevăr. Omul nu are dreptul să caute leacul pentru a dobândi fericirea, poate să trăiască și fără fericire. Este ceva mai bun decât fericirea. Toți oamenii care au săvârșit ceva de seamă – preoți, profeți, înțelepți – aveau în sine o stea călăuzitoare mai înaltă decât râvna după fericirea terestră, anume limpezirea sufletească și desăvârșirea. Dorul de fericire este în cazul cel mai bun un fel de foame, o poftă neîndestulată a omului căruia i se pare că nu i s-a hărăzit destul din bunătățile acestei lumi. Dacă mă întrebi ce este acest ceva mai înalt, n-aș putea răspunde numaidecât, de frică să nu fiu înțeles greșit. Nu este nume pe care

să-l dau acestui ceva care să nu fie supus tălmăcirilor. Nu există nume. Totuși, vai de inima care nu-l simte. Într-o astfel de inimă nu se află tărie. Odinioară acest ceva se numea Crucea lui Hristos, dar nu fericire.

Ridicarea noastră deasupra râvnei naive de fericire ne dă, de asemenea, o poziție mai liniștită în ciocnirile cu pretențiile semenilor noștri. Unii oameni își iau viața fără noimă, spre a înlătura din calea celorlalți griji sau piedici grele. Aceasta este o jertfă din temelie greșită. Cine înlătură greutățile prin sinucidere dă o groaznică pildă urmașilor. Viața unui om nu trebuie niciodată să fie privită ca o stavilă, ea trebuie să rămână un lucru sfânt și neprihănit; altminteri, toate legăturile dintre oameni se rup.

Toate marile religii și filozofii au osândit cu asprime sinuciderea deoarece dispoziția sufletească din care izvorăște suicidul are o înrâurire nimicitoare asupra întregii vieți omenești. Dacă ar trebui să ne lepădăm de viață, de îndată ce râvna noastră după fericire nu-și găsește îndestulare și ar trebui să desființăm și celelalte legăminte și datorii care nu ne mai convin, n-ar mai fi nici o credință și nici un spirit de jertfă, iar dezertarea ar fi consfințită ca un principiu de viață.

Vitejia față de soartă și față de urmările propriilor noastre fapte este puterea și temelia caracterului. Un drept sau o datorie la sinucidere nu există nici într-o situație. Fiecăruia dintre noi i s-a hărăzit o anume ursită ca să devenim mai tari decât soarta și să dăm celorlalți o pildă, cum poți birui lumea din afară cu lumea dinlăuntru. Apoi păcatele noastre se spală printr-o curajoasă ispășire: omul caută să fie mai mare decât păcatele sale; prin sinucidere însă nu este cu putință. Sinuciderea este o deznădejde și de aceea trebuie să fie osândită totdeauna.

II. FORMAREA VOINȚEI

1. Puterea de voință

Un pedagog francez reproșează oamenilor de acum că au „voință de copii în trupuri de bărbați". De bună seamă este un reproș exagerat astăzi, când atâtea energii sunt concentrate în cercetarea continentelor străine, în lucrări tehnice, în întreprinderi industriale. Toate acestea sunt puteri de voință îndreptate în afară. Energia îndreptată înăuntru, munca organizatoare a voinței față de imboldurile dezordonate ale vieții dinlăuntru, disciplina cea mare a cugetării și a vorbei, aceasta lipsește. De aceea întâlnim oameni cu mare avânt de voință, care însă, în privința educației lor proprii și a disciplinei de sine, sunt niște neputincioși, iar în încercările cele mai intime ale vieții dau greș.

Novalis spune undeva: „*Caracterul este o voință cu desăvârșire formată*". Voințe unilateral dezvoltate avem astăzi destule, lipsește însă voința atotcuprinzătoare care să supună toate manifestările vieții unei ținte mai înalte și să se împotrivească la tot ce nu e în armonie cu acest țel. Fără puterea ordonatoare a unei astfel de voințe, până și cele mai fine și mai gingașe emoții ale conștiinței și ale iubirii sunt fără nici un preț, deoarece ele devin caracter abia atunci când voința le ia asupră-și și le ridică la cea mai înaltă consecvență și statornicie. Numai prin voință înclinările cele bune se înalță la mărturisirea de credință atotbiruitoare.

Astăzi se vorbește mai mult ca oricând de o cultură a personalității, dar mai puțin ca oricând se cultivă condiția fundamentală a vieții personale: puterea de voință. Bogăția de talent singură nu produce personalitatea, ba tocmai înzestrarea mul-

tilaterală duce foarte ușor la distrugerea personalității, atunci când lipsește puterea de concentrare a unei voințe conștiente de scopul ei.

Cât de bicisnică și de stearpă este până și evlavia noastră cea mai cucernică dacă îi lipsește un început cât de mic de voință! Până și harul de sus nu are nici un rezultat dacă nu-i dă o mână de ajutor acea putere lăuntrică pe care o numim voință.

Când un mare cugetător a fost întrebat pe patul de moarte de sora lui ce trebuie să facă înainte de toate pentru a fi fericită, el îi răspunse: „Să voiești!".

Regresul culturii omenești se arată în timpul nostru. Niciodată știința patologică n-a făcut atâtea progrese ca în timpul nostru, niciodată voința nu a depus armele înaintea patologiei ca astăzi. De aceea, nu e de mirare că medicii de boli nervoase descoperă din nou câtă însemnătate are disciplinarea voinței pentru sănătatea și restabilirea sistemului nervos și câtă nevoie este pentru un sistem nervos zdruncinat să înveți să voiești și să te deprinzi să depui o împotrivire hotărâtă înclinărilor bolnăvicioase.

Chiar oamenii sănătoși se îmbolnăvesc îndată ce voința încetează a guverna, iar organismul este lăsat în voia întunecatelor lui porniri. Dezmățul nu stinghereşte numai pe aproapele nostru, ci nouă înșine ne dăunează: germenii patologici, oricât de mici, cresc nesupărați la fel cum pe timp umed râmele ies din găuri. De aceea un pedagog spune cu bună dreptate „învață să vrei, poți să vrei și trebuie să înveți să vrei".

Formarea voinței are o însemnătate hotărâtoare și asupra vieții profesionale. Care sunt acum metodele practice pentru întărirea voinței? Sunt două mijloace. Întâi: exercițiile pentru energia în faptă, prin îndeplinirea statornică și neclintită a unui plan împotriva tuturor obstacolelor dinlăuntru și dinafară; al doilea: exercițiile pentru energia de înfrânare, de stimulare a puterii de rezistență, de renunțare. Amândouă mijloacele de întărire a voinței se bazează pe funcții deosebite și, de aceea, amândouă au nevoie de exerciții separate. Nu sunt atâția oa-

meni care au o mare voință la lucru, însă nici o stăpânire de sine? Și acest cusur nu ajunge adesea pacostea întregii vieți?

NOTA EDITURII

Multe dorințe și pofte care sunt în om. Lupta dintre ele

Există în om două voințe, una contrară celeilalte.

a) *Voința superioară – rațională*, care este acționată prin puterea minții;

b) *Voința irațională* sau *voința poftelor* și a pasiunilor corporale care este acționată de instinctele trupului;

„Cu voința rațională, dorim numai lucruri bune, iar cu voința irațională dorim numai lucruri rele.

Deci, când dorim ceva numai cu simțurile, atâta timp cât nu consimțim la aceasta cu voința rațională, nu știm dacă este adevărat ceea ce dorim"[1].

Fiindcă voința rațională, care-i între voința lui Dumnezeu și voința simțurilor, se luptă fie cu una, fie cu alta. Fiecare dintre acestea caută s-o câștige și s-o supună. Voința irațională, care este supusă instinctelor, păcatelor și diavolilor, caută să tragă și voința rațională a omului spre păcate, iar voința Dumnezeiască, caută s-o ridice spre cele duhovnicești.

Sfântul Apostol Pavel, numește aceste voințe, legi (Romani cap. VIII)

Voința rațională – legea minții; ***Voința irațională*** – legea care se găsește în trupul nostru și care luptă împotriva voinței raționale;

Voința lui Dumnezeu, sau legea spirituală și ***Legea păcatului***.

„Căci știm că legea este duhovnicească; dar eu sunt trupesc, vândut sub păcat. Pentru că ceea ce fac nu știu; căci nu săvârșesc ceea ce voiesc, ci fac ceea ce urăsc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc, recunosc că legea este bună. Dar acum nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine. Fiindcă știu că nu locuiește în mine, adică în trupul meu, ce este bun. Căci a voi se află în mine, dar a face binele nu aflu; Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvâr-

[1] Sf. Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, traducere de protosinghelul Nicodim Ioniță, Biblioteca Misionarului Ortodox, nr, 6, p.26.

șesc. Iar dacă fac ceea ce nu voiesc eu, nu eu fac acestea, ci păcatul care locuiește în mine „ (Romani 7, 14-20).

Găsesc deci în mine, care voiesc să fac bine, legea că răul este legat de mine. Că după omul lăuntric, mă bucur de ***legea lui Dumnezeu****; Dar văd în mădularele mele o altă lege, luptându-se împotriva* ***legii minții mele*** *și făcându-mă rob* ***legii păcatului*** *care este în mădularele mele. Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțumesc lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru! Deci, dar, eu însumi cu mintea mea slujesc legii lui Dumnezeu, iar cu trupul, legii păcatului"* (Romani 7, 21-25).

„De aceea, cei care doresc să-și schimbe viața lor trupească și să o pună în slujba lui Dumnezeu, atunci, mai ales la început, întâmpină mari tulburări, dureri și amărăciuni. Mai ales când păcatul a devenit obișnuită. Fiindcă opoziția pe care voința rațională o primește de la voința lui Dumnezeu și de la cea a voinții simțurilor care stau de o parte și de alta și se luptă împotriva ei, este așa de puternică, încât biruința ei se câștigă cu multe sudori. Antagonismul voințelor este greu de înțeles celui ce și-a făcut obișnuința de a trăi fie în virtuți, fie în vicii, care se mulțumește a trăi fie în unele, fie în altele. Pentru că virtuosul se supune ușor Voinței lui Dumnezeu, iar cel vicios, înclină spre voința simțurilor, fără nici o opoziție"[2]. Deci cel ce dorește să obțină virtuți creștine și să slujească lui Dumnezeu, trebuie să se lepede atât de plăcerile mai mari, cât și de cele mai mici, de care este legat cu dragoste pământească.

Desprinderea creștinului de legea trupului și a păcatelor, se poate realiza numai cu harul lui Dumnezeu, primit de la Sfântul Botez și apoi întărit cu Sfintele Taine (Spovedania, Sfânta Împărtășanie, Sfântul Maslu).

Mântuitorul nostru Iisus Hristos, prin Jertfa Sa de pe Cruce, i-a recâștigat omului harul Dumnezeiesc, pentru a putea birui pornirile voinței iraționale spre păcate.

Astfel, având puterea dumnezeiască prin Sfintele Taine, creștinul are datoria ca, prin virtutea înfrânării, să-și întărească puterea

---

[2] Sf. Nicodim Aghioritul, *Războiul nevăzut*, traducere de protosinghelul Nicodim Ioniță, Biblioteca Misionarului Ortodox, nr, 6, p.27.

voinței sale raționale, încât aceasta, în chip statornic să se îndrepte numai spre împlinirea poruncilor dumnezeiești.

Prin statornicia voinței raționale, pe calea binelui dumnezeiesc, se formează caracterul moral al creștinului.

În omul botezat, sunt de fapt doi oameni, omul cel vechi, supus păcatului și omul cel nou – duhovnicesc, născut prin Sfântul Botez din *„apă și din duh"* (Ioan 3, 5).

Omul cel vechi, prin păcatele noastre, devine cu timpul în noi mai puternic decât omul cel nou. Există astfel în permanență această vrăjmășie între cei doi: omul cel vechi, care ne trage în fiecare clipă a vieții spre păcate, și omul cel nou, care trebuie să ne ridice la Cer. Biruința omului celui nou, asupra omului celui vechi, poate fi câștigată numai dacă creștinul se împărtășește cu puterea lui Dumnezeu, prezentă în Sfintele Taine. Sfântul Apostol Pavel ne spune: *„Căci El este pacea noastră, El, Care a făcut din cele două - una, surpând peretele din mijloc al despărțirii, desființând vrăjmășia în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca întru Sine, pe cei doi să-i zidească* (omul cel nou și omul cel vechi), *într-un singur om și să întemeieze pacea.*

Și să-i împace cu Dumnezeu, pe amândoi uniți într-un singur trup, prin cruce, omorând prin ea vrăjmășia" (Efeseni 2, 14-16).

2. Exerciții de statornicie

Toate faptele și întreprinderile noastre zilnice sunt prilejuri pentru întărirea voinței, dar și prilejuri pentru slăbirea și fărâmițarea energiei. Totul atârnă de modul cum ducem la capăt ceea ce ne-am pus în gând; dacă ne obișnuim ca la cel dintâi necaz, la cea dintâi oboseală, sau la primele piedici dinafară să punem jos armele și să ne oprim la jumătăți de măsură, sau dacă puterile noastre ies cu atât la iveală, cu cât piedicile și stavilele dinăuntru și dinafară se îngrămădesc mai tare. Pe vechile inscripții asiriene săpate în stânci vedem pe marii cuceritori cum doboară toate piedicile. Ar trebui și noi să punem pe toate lucrările, pe care le pornim pecetea energiei noastre biruitoare; întreaga noastră operă ar trebui să depună mărturie despre o virtute crescută din hotărâre și voință.

Se spune adesea că munca este în slujba lui Dumnezeu. Dar numai acea muncă este în slujba lui Dumnezeu, care dezvăluie ceea ce este dumnezeiesc în natura noastră, care înseamnă o biruință a voinței sufletești asupra neliniștii, a toanelor și a dorului de tihnă. Foarte multă muncă este „în slujba diavolului", deoarece o îndeplinim astfel încât prinde rădăcini în caracterul nostru obiceiul trădător al jumătăților de măsură. Mulți oameni în toată firea nici n-au idee, cât de adânc înrâurește caracterul și întreaga dezvoltare a voinței, felul cum lucrează. Sufletul nostru se formează sau se deformează după modul cum ne îndeplinim munca. Un pietrar face o muncă intelectuală dacă sufletul și conștiința lui sunt prezente și de veghe până în vârful degetelor, iar un savant ajunge un simplu salahor dacă lucrează fără grijă și fără conștiință. Adevărata muncă „de învățat" este numai cea care izvorăște din credință. În această credință constă toată cinstea muncii. Munca fără credință este o înjosire și-o îndrumare spre tot felul de slăbiciuni de voință; lucrul statornic este însă școala temeiniciei. Cine stăruie cu credință până la sfârșit, ajunge fericit; vorbele acestea sunt adevărate până și pentru faptele cele mai mici.

Pestalozi însuși se plânge că străvechea credință care-i însoțea pe oameni la treabă a pierit și că muncitorii se țin parcă de zicala: pe dinafară trandafir, înăuntru borș cu știr. Vorbele acestea se aplică și mai mult în felul de a lucra astăzi. În timpurile noastre toate sunt așa de mult îndreptate spre răsplata exterioară a muncii și parc-am uitat că răsplata cea mai bună și mai sigură a trudei noastre este înrâurirea asupra caracterului însuși. „Caracterul se formează la pas cu „lumea", auzi uneori. În fapt, „lumea" mai mult distruge caracterul decât îl formează. Cine intră în lume fără un caracter hotărât, acela foarte repede își va pierde și ultima rămășiță de conștiință. Caracterul se făurește prin deprinderile mărunte și simple ale vieții de toate zilele. Fiecare deprindere bună se poate asemui cu-n colonist în codru: doboară de jur împrejur hățișurile sălbatice. Obișnuința cu munca îngrijită și încordată, chiar și-n îndatoririle cele mici,

este cea mai puternică pârghie de cultură în mijlocul sălbăticiei noastre lăuntrice. Stanlez povestește în *Autobiografia* sa: *Copil fiind, în așezământul de orfani în care se afla, când îi venea rândul să facă paturile, netezea fiecare pat așa de frumos, încât ar fi putut dormi și un prinț. Acesta este omul care a străbătut întunecimile Africii și pe care nimic nu l-a speriat.*

Planurile grozave de virtuți mari trag foarte puțin în cumpănă; caracterul ți-l poți forma numai prin lucrurile simple și elementare. Îndârjirea în hotărâre se învață în zilele lucrătoare, nu în cele de sărbătoare. Ziua de sărbătoare poate să dea entuziasm dar numai zilele obișnuite preschimbă toate în viață. Dacă ții un chibrit deasupra unei lămpi aprinse, se produce uneori în aer o flăcăruie albastră, tainică. La mulți oameni idealul rămâne doar o licărire albăstruie, căci nu cunosc adevărata artă a educației de sine, fără de care cerul și pământul rămân de-a pururi departe unul de altul, artă care stă numai într-atât: în lucrurile mari s-o începi cu cele mici. Prețuirea aceasta a lucrurilor mărunte nu este o pedanterie. Pedant este acela, care face lucruri mărunte pentru măruntenia lor. Pentru cine face însă lucruri mărunte în vederea celor mari și stăruie pe calea aceasta, lucrurile pieritoare sunt numai un simbol; prin credința lui în cele mici nu ajunge el însuși mic, ci în mijlocul celor mici va trăi în mare. Energia cu adevărat mare nici nu poate fi decât credincioasă în lucrurile mici: credința ei este izvorâtă din puterea sa nesecată, la fel cum în domurile gotice ideea sublimă a întregului tocmai în virtutea puterii sale creatoare pătrunde până și ornamentele cele mai neînsemnate și le supune gândirii călăuzitoare.

3. Vindecarea slăbiciunii de voință

Cine descoperă în sine o sământă de slăbiciune a voinței, cine recunoaște în faptele sale o pornire spre nepăsare și ușurință, dar simte o vie dorință de vindecare și întărire, îndeobște săvârșește greșeala că încercă o îndreptare a punctelor celor mai slabe. Firește că prin câteva înfrângeri repetate e împins spre descurajare.

Singura metodă constă în a te întreba mai întâi dacă ai un interes sau un talent special pe tărâmul intelectual sau tehnic. Aceste porniri sunt totdeauna semne de înviorare. Atunci începi să te formezi în acest talent spre ceva complet, fie că e vorba de muzică, de o limbă străină, de arta traducerii, de iscusința mânii, de grădinărit, de treburile casnice, de desen sau de îngrijirea bolnavilor. Silește-te ca dintr-o simplă pornire, să faci un talent maestru; fii așa de grijuliu și de credincios încât la urmă stăruința și exactitatea să ajungă un obicei, ba chiar pasiune. Și atunci vei vedea cum această bucurie pentru o lucrare fără cusur, această încercare a puterilor noastre ascunse întărește pe nesimțite energia înfăptuirii noastre și pe celelalte tărâmuri, ba încă într-o bună dimineață descoperim în noi o scârbă crescândă împotriva oricăror jumătăți de măsură și atunci înțelegem zicerea: „*Cine a gustat o dată și știe ce înseamnă credința, n-o mai părăsește niciodată*".

4. Hoinăreala

Pentru un tânăr obosit de muncă este o mare bucurie când poate și el odată să se destindă după pofta inimii și să guste deliciile trândăviei. Dar trebuie să-și regăsească la vreme drumul spre viața ordonată! Din nefericire, această întoarcere este adesea împiedicată de o grea neînțelegere: pe de o parte vezi numai împlinirea tuturor dorințelor, dispozițiilor și pornirilor, iar de cealaltă, stă posomorât și trist imperativul categoric al datoriei, amenințător ca un tiran, care vrea să ne înjuge din zi în zi mai mult la corvoadă. Viața însă este scurtă. Așadar să hoinărim și să ne bucurăm cât mai e cu putință: „Mai este încă vremea cea înfloritoare, mai este vremea trandafirilor".

Greșeala stă în faptul că doar tihna leneșă pare viața personală, orice concentrare severă și orice aspră împărțire a timpului îți pare o lege străină și apusul libertății personale. În fapt, vremea înfloritoare este pretutindeni unde voința omului se afirmă, puternică și statornică: viața personală este chemarea biruitoare a sufletului împotriva lucrurilor dinafară, este triumful

caracterului asupra împrejurărilor, asupra rezistenței trupului și a nervilor. De aceea, nimic nu este mai propriu pentru afirmarea vieții personale decât o luptă hotărâtă împotriva hoinărelii și a pierderii nesocotite a timpului. Că o severă împărțire a vremii ne-o impune și datoria și răspunderea de noi înșine, se înțelege de la sine. Vrem doar să lămurim că ațipirea voinței, lăsarea în voia capriciilor și-a împrejurărilor nu este un semn de putere tinerească, ci de viață în declin. Adevărata biruință a unui tânăr stă în războiul cu moliciunea lăuntrică. Și tocmai studiul de bunăvoie ne dă cel mai frumos prilej pentru acest război, fiindcă e liber și nu are nici un jandarm la spate.

Recreați-vă cât vreți; puneți-vă însă totdeauna la muncă cu toată inima, ca omul întreg; constrângeți-vă firea lăsătoare cum își constrânge un călăreț gloabați nărăvașă; luptați chiar în timpul lucrării creatoare, împotriva oricărei jumătăți de măsuri și oricărei superficialități, împotriva acelei amânări, care este mai păgubitoare pentru voință decât chiar trândăvia. Vă veți încredința că această dârzenie a caracterului împotriva hoinărelii înseamnă o adevărată cură de viață și că mai multă înviorare tinerească se revarsă după aceea din voi decât din toate cântecele de beție și bătutul drumurilor la un loc.

5. Punctualitatea

Există un șir întreg de îndatoriri exterioare care câștigă o adâncă însemnătate lăuntrică și pot să ajungă un puternic mijloc de educație, dacă le îmbrățișăm de bunăvoie și le folosim ca exerciții întru disciplina de sine. Printre aceste îndatoriri exterioare este și punctualitatea. Ea va căpăta o putere nouă de atracție, dacă o privim ca pe un exercițiu de voință, ca pe un exercițiu de rezistență contra puterii întâmplărilor și circumstanțelor exterioare dinafară. Câți oameni nu se lasă duși de întâmplare, abătuți de la planurile, ba chiar și de la convingerile lor! Un autor francez a scris o carte despre „*Trebuința de a nu te lăsa mânat de întâmplare*". Cum înveți însă arta de a te elibera de entropia împrejurări-

lor? Într-un caracter tare, direcția fără greș a vieții este înnăscută; dar și caracterele amestecate și mai slabe pot să-și sporească puterea asupra stingheririlor dinafară, numai dacă se pricep să întrebuințeze pentru sine puterea educativă a lucrurilor mărunte în viață. Punctualitatea ne dă în această direcție, un ajutor deosebit de productiv. Înțelegem bine acest lucru doar când ne dumerim asupra cauzelor nepunctualității noastre. Firește, avem pururea o scuză la îndemână; la o cercetare mai intimă însă știm bine, că, în fond, de cele mai multe ori, nu există nici o scuză pentru cel care vrea să fie cu adevărat punctual. Își va deschide, ca om prevăzător, portițe pentru piedici neprevăzute; se va scula însă fără milă de la treabă, de la citire, de la conversație sau odihnă, îndată ce timpul nu-i mai aparține lui, ci unei apropiate întâlniri sau îndatoriri; își va încheia vizita cu curtenie, însă fără șovăire, va curma întâlnirile pe stradă, cu bunătate, dar fără cruțare, și în mijlocul celor mai încurcate situații își va pregăti, prevedea și pune totul la cale în așa fel încât să nu fie o victimă a unor piedici neprevăzute, a unor nasturi rupți, a unor mănuși sfâșiate, sau a unei haine murdare. În această punctualitate mai dinainte orânduită se afirmă adevărata strategie a omului contra puterii întâmplărilor, orientarea rectilinie a unei vieți proprii.

Cine caută să exerseze în acest sens va simți toată greutatea unei astfel de precizii și va observa, totodată, cât este de folositoare pentru încordarea puterilor voinței. În același timp va simți însemnătatea ideală a lucrurilor mici, va băga de seamă că această punctualitate este concretă și rodnică pentru îndrumarea vieții unui om de caracter, a omului care nu se lasă oprit, ori abătut nici din dreapta nici din stânga, ci lucrează după un plan hotărât și cu o convingere matură, își vede de drum netulburat, ascultând de cuvintele rostite pentru cei viteji și credincioși: *„Cine stăruie neclintit într-un gând smerit, binecuvântat de Dumnezeu, făurește lumea după dânsul”*[3].

[3] Harul dumnezeiesc, energie divină necreată, dă veșnicie faptelor noastre. Dar harul dumnezeiesc vine prin rugăciune și lucrează numai printr-o inimă smerită.

Severa critică de sine față de toate scuzele pentru întârziere este, de asemenea, o pavăză sufletească de mare preț față de filozofia scuzei, o întărire a simțului de răspundere personală.

Dezvoltarea cea mai înaltă a simțământului de onoare într-un om se arată nu într-o purtare iritabilă față de semenii săi, ci în respingerea oricărei scuze pentru greșelile și eșecurile lui. De bună seamă, sunt și scuze. Caracterul tare însă știe un lucru: poți să fii liniștit, cu toată firea ta nervoasă; poți să fii cinstit, cu toată sărăcia; poți să rămâi curat, cu toate imboldurile și ispitele, oricât de puternice.

Cine privește mai de aproape punctualitatea, va descoperi apoi, că ea n-are a face numai cu energia personală a vieții, nu este numai o oglindă a caracterului, ci este și o chestiune de cultură socială: ea poate să ne trezească, și să ne ascută conștiința și în această direcție, îndată ce suntem punctuali în chip voit și prindem spiritul punctualității în înțelesul și în cuprinsul său mai adânc: oare punctualitatea nu exercită și întărește simțul de cuviință și credință în legăminte de încredere și de respectare a cuvântului? Este oare indiferent pentru cultura noastră lăuntrică dacă rămânem surzi în această privință și ne lăsăm în voia nepăsării sau dacă descoperim măreția lucrurilor mici?

„Punctualitatea este politețea regilor", spune o vorbă cunoscută. Iar noi trebuie să spunem: punctualitatea are în sine ceva regesc, fiindcă dezvăluie o stăpânire regească asupra vieții.

6. Uitarea

– Tată, ți-ai uitat umbrela! spune un băiat tatălui său. Pentru mulți oameni uitarea a ajuns așa de mult o regulă, încât ținerea de minte le pare o greșeală sau o abatere de la principiile cele bune. Și mai că nu există altă însușire care să fie privită drept ceva de neînlăturat.

Ne putem dezbăra cu adevărat de uitare?

Într-o adunare a „Oastei mântuirii" am auzit o dată pe generalul Booth spunând: „Să nu credeți că e vreodată prea târ-

ziu; bărbatul acesta și femeia aceasta pot să înceapă chiar astăzi o viață nouă".

Cine nu simte că e adevărat? Cine nu-și dă seama că ar putea dacă .ar vrea într-adevăr? Și tocmai lupta împotriva uitării este de-o însemnătate nebănuită pentru începutul unei astfel de vieți. Căci nechibzuința în conducerea vieții zilnice dezvăluie o stare somnolentă a voinței în care personalitatea nu guvernează viața cu o energie trează și concentrată, ci se supune leneșă ideilor întâmplătoare ce i se ivesc. Cine se poate încrede într-un uituc? Cine nu va fi dezgustat de lipsa de seriozitate și de disciplină carė se arată într-o ființă distrată? De la un astfel de om te aștepți numai la indiscreții și năzbâtii. La urma urmei nechibzuința este școala înainte-mergătoare a lipsei de conștiință.

Uitarea se poate birui, dacă vrei. A vrea înseamnă aici ca mai întâi să hărăzești câteva săptămâni educației memoriei. Nu te împovăra cu mii de lucruri mărunte, ci încearcă ca anume însărcinări, planuri, datorii să ți le fixezi în creier cu toată puterea; gândește-te la ele și la culcare și la deșteptare, silește-ți conștiința să-și dovedească în aceste lucruri mici toată marea ei credință; ia-ți singur mici sarcini; propune-ți să pui în ordine un lucru, să citești anume capitol, să scrii o anumită scrisoare; obișnuiește-ți pas cu pas voința să înșface și să îmbrățișeze lucrurile trebuincioase. Credința față de „umbrelă" poți să o înveți în opt zile. Numai să cugeti câteva zile, în timpul alergăturilor mai lungi, cu întreaga-ți putere de voință, cu o luare aminte poruncitoare, ba încă cu o adâncă iubire la tovarășii tăi; reamintește-ți că e în joc întreaga ta demnitate de om ca alianța ta cu umbrela să ajungă durabilă, că averea ta aparține tot atât de puțin biroului de lucruri găsite ca și conștiința și convingerea ta; făurește-ți apoi încetul cu încetul o memorie așa de tare și de sigură în povețele ei, încât la închiderea prăvăliei să fii tras înapoi de niște fire nevăzute, până ce ți-ai pus la loc toate lucrurile. Acesta este simbolul unui caracter organizat. După aceea înveți încetul cu încetul să îmbrățișezi toate micile nevoi și datorii ale zilei cu aceeași hotărâre concentrată. Lucruri mărunte, nu-i așa? Și, to-

tuși, temelia pentru tot ce e mare. *„Toate lucrurile trecătoare sunt un simbol”*. Cei mai mari educatori ai nostri sunt faptele noastre zilnice. Tocmai fiindcă lucrurile mici sunt lucruri de toate zilele, ele nu pot lipsi în educația de sine, deoarece statornicesc ținuta noastră lăuntrică și față de toate lucrurile mari ale vieții.

7. Exercitiile de rezistență

Deprinderea de-a rezista la impulsurile dinăuntru și dinafară, așadar de-a renunța și a te înfrâna, este un alt mod de întărire a voinței tot atât de însemnat pentru îndrumarea vieții omului. Mulți spun: Ce ne mai trebuie și felul acesta de exercițiu? Nu este mai simplu și mai sănătos să-ți exerciți voința prin activitate decât prin renunțare? Cine observă însă bine viața și oamenii, știe că sunt oameni foarte energici care nu au nici o stăpânire de sine. O dovadă, deci, că energia în acțiune și energia în rezistență sunt mijloace deosebite și cer, de asemenea, exerciții deosebite. Exercițiul în rezistență se numea în Grecia „asceză” și însemna acea gimnastică a sufletului care duce la puterea îndreptată înăuntru, la înfrânarea de sine. În aceasta intra orice fel de înfrânare: lipsuri, tăcere, îndurarea suferințelor. Un adevărat filozof trebuia, pe atunci, să treacă printr-un răstimp de asceză. Elinii credeau că numai acela putea să fie un gânditor liber, care-a ajuns stăpân peste patimile lui.

Mai târziu, biserica creștină a primit în stil mare principiul ascezei în dogmele sale, ba încă l-a întrupat în chinovii pe viață. Cu totul altfel însă s-a manifestat principiul renunțării desăvârșite la toate bucuriile vieții în fuga de lume a călugărilor budiști. În această ordine de idei nu vorbim de fuga religioasă de lume, ci numai de exercițiul de bunăvoie întru înfrânare, ca un mijloc de întărire a voinței, de dominare a sufletului asupra imboldurilor și patimilor; vorbim de stăpânirea lumii prin stăpânirea de sine. Aceste exerciții de înfrânare și renunțare nu au nimic de-a face cu o mutră cătrănită față de bucuriile senine ale vieții. Cu adevărat vesel poate fi numai cel care s-a desprins să zică din

când în când un *nu* cu hotărâre și să arate dorințelor lui că el este stăpânul. Numai el se poate lăsa în voia bucuriilor vieții cu toată libertatea, deoarece e stăpân pe sine și pentru dânsul plăcerile și-au pierdut primejdiile ascunse care amenință pe cei nevolnici și fără caracter, prefăcându-le bucuria în suferință, în mustrări de cuget și nimicire de sine. Viața adevărată înseamnă mai ales a ajunge domn peste puterile întunericului și nimic nu-i mai mohorât decât sufletul unui om care nu s-a desprins să se disciplineze pe sine. Cine nu cunoaște pe fariseii al căror suflet e pururea plin de porniri și îndemnurile întunecoase, ieșite din adâncurile cele mai de jos ale firii omenești? Numai sufletele de stăpâni sunt vesele; sufletele de robi sunt ursuze.

Un adânc înțeles se cuprinde în străvechea credință că după o jertfă zeii ni se fac prielnici și dau ajutor celui ce se roagă: când ne impunem o jertfă, fie cât de mică, se descătușează puterile mai înalte din sufletul nostru și pun umărul la tot ce săvârșim.

Pedagogul francez Payot afirmă pe bună dreptate că noi, oamenii de astăzi, am uitat cu totul tehnica voinței. De aceea recomandă tinerilor, pentru întărirea voinței, mai întâi acele mici exerciții ascetice, acele înfrânări ocazionale chiar față de lucrurile nevinovate și îngăduite, întrucât sunt mai potrivite pentru a ne întări puterea de voință personală față de porniri și imbolduri. Prin aceste exerciții de înfrânare, puterea de control a creierului nostru se formează metodic, iar lumea imboldurilor se obișnuiește din capul locului cu o purtare sfioasă.

De aceea și Bossuet socoate că sarcina de căpetenie a educației de sine stă în *„micile jertfe, care ne cășunează mucenicii dureroase"*. Mulți oameni care au bunăvoință spre înfrânare, nu știu că și aici totul atârnă de exercițiile preventive. Nu numai mișcările mușchilor, ci și energia de înfrânare a voinței față de puterea momentului este ceva care se poate preface într-o putere temeinică numai prin gimnastică. Oricine știe cât de importante sunt pentru alergătorii de ski *„exercițiile de piedică"*, pentru ca să poți să te oprești înaintea unei prăpăstii. Asceza nu-i altceva decât deprinderea de a te opri înaintea prăpastiei. Arta

aceasta e neasemuit mai însemnată pentru viață decât pentru sporturile de iarnă.

Principiul fundamental al ascezei stă în adevărul psihologic că de la cel care nu-și refuză ceva îngăduit, nu te poți aștepta să-și refuze ceva neîngăduit. Și aici, în lupta cu imboldurile și pornirile, atacul este cea mai bună apărare. Și după cum în sala de gimnastică un exercițiu greu îl descompunem în fiecare din părțile lui și facem din partea cea mai anevoioasă obiectul unei întăriri speciale a mușchilor, bunăoară suitul pe frânghie, sau fixarea la tragerea frânghiei, tot așa numai atunci vom câștiga puterea necesară pentru a obține roadele mai înalte ale caracterului, când vom pregăti sâmburele cel mai anevoios al oricărei înfăptuiri morale, constrângerea de sine, printr-o școală metodică de înfrânare. Acest lucru îl va înțelege oricine își dă seama că tot ce numim caracter se bizuie pe o putere neclintita de rezistență. Romanii numeau virtutea *„bărbăție"*, și pe drept cuvânt, căci în orice înfăptuire morală mai înaltă se află un element bărbătesc, o destoinicie a voinței. Cine nu exersează nu va ajunge niciodată un caracter temeinic.

8. Chibzuință

Uneori îți pare că valoarea stăpânirii de sine se exagerează. Nu găsești la oameni foarte potoliți și egoiști o stăpânire de sine într-un grad neînchipuit de înalt? Ce uluitoare putere asupra simțămintelor și chipului lor au pungașii și coțcarii rafinați! Și cât de des găsim la oameni foarte nobili și dezinteresați o lipsă fatală de control asupra simțămintelor, cuvintelor și faptelor lor! Unei firi reci și calculate îi vine, fără îndoială, mai lesne să facă progrese în stăpânirea de sine decât unui temperament aprins și pasionat. De aceea să ne ferim a socoti stăpânirea de sine drept semnul unei înalte culturi. Negreșit, ea este un început de mare însemnătate al oricărei discipline a voinței, al oricărei concentrări a puterilor și a stăpânirii spiritului; adevăratul ei preț atârnă însă de natura motivelor pe temeiul cărora se stăpânește omul:

dacă o face din egoism și calcul rece, sau dintr-o iubire sinceră pentru toate lucrurile mai înalte pe care le dobândim numai cu ajutorul chibzuinței.

Care sunt, acum, aceste lucruri mai înalte?

Stăpânirea de sine și chibzuință sunt pentru educația de sine sarcini foarte însemnate, fiindcă ele fac ca în toate cuvintele, faptele și hotărârile noastre să se regăsească ființa noastră cea intimă și bună și cugetul nostru cel liniștit, în locul supărării și lăcomiei. Mulți oameni suferă dezastre în viață nu fiindcă sunt răi, ci fiindcă toate faptele și vorbele lor sunt stăpânite de blestemul pripelii. Omul dinafară vorbește și lucrează; omul dinăuntru vine în urma lui și ar vrea să întoarcă și să repare totul. Adeseori însă este prea târziu. Un cuvânt violent sau nestăpânit este rostit, o faptă pripită s-a făcut și ireparabilul își începe neînduplecat mersu-i fatal prin lume.

De aceea, exercițiile de înfrânare a voinței am putea să le numim și școala prezenței de spirit: ne apărăm împotriva faptei nesocotite, împotriva trecerii necontrolate prin organismul nostru a tuturor iritațiilor și imboldurilor. Ne învățăm să așteptăm cu răspunsul la o iritație până ce gândurile noastre cele bune ori își dau consimțământul, ori zic „stai". Numai astfel ne formăm pentru adevărata hotărâre de sine, pentru adevărata stăpânire a eului dinăuntru asupra celui dinafară.

Blestemul precipitării în vorbe și în fapte nu este oare o tragedie a vieții omenești? Credem în Dumnezeu, dar rostim cuvinte de hulă; mărturisim iubirea atotcuprinzătoare și, totuși, cuvântăm și lucrăm sub imboldul patimii sau din iritația momentană a nervilor. Asceza este lupta împotriva tiraniei momentului. Simțămintele noastre cele mai curate și cugetul cel mai limpede caută să vegheze ca un înger de pază asupra tuturor cuvintelor și faptelor noastre. Pentru aceasta trebuie să ne supunem metodic la o disciplină severă nervii, mânia, patimile și limbuția; să ne obișnuim serios a ne pune lacăt la gură, ca în noi să nu vorbească omul nestăpânit și necioplit, ci cel chibzuit și educat, de la care pornesc cuvinte cu adevărat însuflețite și

potolite, care sunt miloase, aduc cu ele pace și îți dau sprijin, care izvorăsc din iubire, nu din nervi, din limpezimea sufletului, nu din zbuciumul din afară al omului.

9. Școala tăcerii

Unul dintre cele mai bune mijloace educative pentru stăpânirea de sine este școala tăcerii. Ce înaltă însemnătate avea încă în vechime tăcerea ca mijloc pentru înzdrăvenirea sufletească a omului, ne arată regulile tagmei pitagoreilor, care impuneau ucenicilor proba tăcerii timp de un an de zile. Aceasta nu numai pentru că tăcerea este limanul gândirii, ci fiindcă este cel mai greu și mai hotărâtor exercițiu pentru stăpânirea de sine, întru dominarea sufletului asupra imboldurilor și tulburărilor.

Cel dintâi răspuns al omului la toate atacurile din afară are loc prin organul vocii; aici se petrece întâia descărcare a organismului tulburat și întărâtat. De aceea tăcerea este cea mai puternică biruință a spiritului asupra cerințelor firești. Tăcerea este începutul eliberării de silnicia din afară: omul se învață să-și ferească limba de toate imboldurile din afară și să o facă slujitoare chibzuielii lui intime și liniștite. La această înrâurire educativă și liniștitoare a tăcerii s-a gândit Toma de Kempis când spunea: *„Tăcerea gurii este un mijloc spornic de-a ajunge la pacea inimii."*

Începe prin a asculta liniștit o părere potrivnică și întreabă cu interes de temeiurile-i mai adânci, personale și obiective, în loc să contrazici și să răspunzi numaidecât. Numai cine a înțeles temeinic pe altul poate păși împotrivă-i așa încât să câștige și să convingă. Cum ar fi însă cu putință acest lucru fără deprinderea de a asculta dezinteresat pe altul? Numai pe acela îl convingi, ale cărui temeiuri le-ai pătruns într-adevăr dezinteresat. Cine nu poate asculta fără să răspundă numaidecât, acela nu se va dezbăra niciodată de propria-i îngustime de suflet și scurtime de vedere. Prin tăcere ajungi să-ți dai seama că ai de-a face cu oameni cărora le lipsesc anume laturi în experiența vieții, fără de care orice cuvântare, cât de călduroasă, este de prisos. De

asemenea, prin tăcere și așteptare capeți convingerea că sunt în joc probleme în care numai exemplul viu, nu argumentele, pot înfrânge o împotrivire încăpățânată. Și, în sfârșit: prea adesea întâlnești palavragii, care la un răspuns serios se fac și mai îndrăzneți și numai printr-o tăcere tristă și politicoasă pot fi aduși la o mai dreaptă prețuire de sine, dacă mai sunt încă în stare a se educa.

Deprinde-te cât mai sever cu ceea ce numim discreție, cu tăcerea absolută asupra tainelor care ne sunt încredințate sau asupra faptelor care ne-au ajuns la cunoștință numai pe temeiul unor deosebite legături de încredere sau a căror răspândire pot să bage pe alții în încurcătură ori să-i păgubească și să-i pună într-o lumină falsă. Nu-i doar o întâmplare că în omul discret ai instinctiv o încredere nemărginită, deoarece a dat una din cele mai grele probe de disciplină de sine. Flecăreala, dorința de a fi distractiv, plăcerea glumelor ne abat lesne la răspândirea unor lucruri care nu sunt la locul lor în gura noastră. Pentru un taifas vesel se zdrobesc inimi și se nimicește o soartă. Auzi, după aceea, despre un astfel de om: e un fleac. Aceasta este adevărat și vorba are un rost adânc: trebuie să înțelegem că atare om nu are răspundere lăuntrică serioasă, nici frână față de sine însuși, nici rezistență față de ațâțări și prilejuri.

Din cele mici tragi concluzii asupra celor mari. Căci știm că tocmai în cele morale tot ce este mare se bizuie pe-o aspră educație de sine în cele mici. Educația de sine pentru *„destoinicia încrederii"* începe cu tăcerea. Poți ușura și grăbi această deprindere, dacă, în loc să aștepți prilejul nimerit de a ți se încredința un secret, încerci singur, din când în când, să rumegi în liniște o veste care îți stă pe limbă; mai mult, să păstrezi cea mai atentă rezervă în observațiile asupra afacerilor personale din viața semenilor noștri. Pentru educația de sine a bărbăției nu este nimic mai rodnic și care să ajute mai mult plămădirea și vânjoșia adevăratei destoinicii bărbătești ca un război vajnic împotriva imboldurilor flecărelii; nu este, de asemenea, podoabă mai trebui-

toare și care să stea mai frumos, chiar unei firi adânc femeiești, ca îmbinarea vorbirii cu darul chibzuinței și al iubirii.

De altminteri, nu numai din afară, ci și dinăuntru sunt ispite puternice la cuvinte necântărite: acestea sunt, totodată, și prilejuri minunate pentru înfrânarea de sine: plăcerea trăncănelii și a glumelor care izvorăsc din tihna și sațiul vieții, din răutate, din pofta de râs sau dintr-o închipuire trândavă ne îmbie să spunem lucruri pe care cugetul nostru cel bun le osândește. Deprinderea de a-ți înăbuși ideile hazlii și imaginile comice este o foarte anevoioasă, dar rodnică manifestare a voinței și cu atât mai binefăcătoare pentru tot caracterul. Cu cât ne vom folosi de tăcerea vitejește cucerită, spre a cerceta mai îndeaproape glumele, cu atât vom vedea mai bine câtă dorință de a ne ridica pe noi înșine, micșorând pe alții, câtă cochetărie și ușurință se ascunde sub cele mai multe cuvinte de duh și cât de mult se împiedică în acest chip înnobilarea simțămintelor în noi și în ceilalți. Și, în sfârșit, ce grozavă cruzime și ce apucături batjocoritoare dau la iveală hohotele de râs ale ascultătorilor, încât îți zici într-o licărire repede și plină de căință:

– Ah, dacă aș fi tăcut din gură! De trei ori fie binecuvântate buzele strânse! Școala cea înaltă a tăcerii!... Ce bogat așezământ de educație a voinței și iubirii, ce liman de reculegere pentru vorbe și fapte dătătoare de viață!

10. Stăpânirea poftei de mâncare

O mare libertate întâlnim la mulți oameni care aruncă cât colo învățămintele și obiceiurile legate de datinile religioase. Nu cercetează dacă sub aceste obiceiuri se ascunde o adâncă cunoștință a sufletului omenesc din care ar putea și astăzi învăța multe: ești modern și deci superior tuturor veacurilor trecute. Această ținută se observă îndeosebi când este vorba de posturi. Și totuși sunt puține datini care să pornească dintr-o grijă așa de mare pentru echilibrul trupesc și sufletesc al omului cum este cerința unei înfrânări vremelnice la mâncare. Doctorii cei mai

renumiți de astăzi afirmă că cei mai mulți dintre noi mănâncă prea mult și că o dietă mai mică sau mai mare este adesea de o însemnătate hotărâtoare pentru stomac. Este de necrezut – spun ei – cât de mult are de muncit zilnic în adâncurile-i întunecoase oropsitul acesta de stomac. Nu este de mirare dacă în multe cazuri se duce pe copcă de atâta muncă. Nu i se dă nici o zi de tihnă, ba tocmai în zilele de sărbători mai mari este pus la o muncă îndoită. Este de neînțeles cum s-a gândit omul să serbeze Nașterea Mântuitorului umplându-și îndoit stomacul? De obiceiuri ca acesta ar trebui să râdem, în loc să ne batem joc de mijloacele sănătoase cu care o datină înțeleaptă vrea să îndrume pe om spre libertatea sufletească.

Dacă însemnătatea igienică a stăpânirii de sine la mâncare are atâta preț, apoi influențarea morală este și mai binefăcătoare.

Dacă, pe lângă știința și tehnica noastră, n-am fi nesocotit și n-am fi dat uitării tratamentul puterilor noastre sufletești, de mult timp am fi redescoperit aceste adevăruri vechi. Cine face experiență își va da seama cât de mult îi sporește tăria mintală printr-o intervenție vremelnică în cel mai elementar proces de viață al organismului nostru, în hrănire. Nici o altă manifestare a sufletului pare că nu impune atât de mult imboldurilor, nimic nu înăbușă mai mult naivitatea cerințelor trupești. Și tocmai în anii de pofte mai mari se pot câștiga aici biruințele cele mai bogate și nu doar printr-o foame îndelungată, ci prin renunțarea ocazională la niște bucate favorite, printr-o îngrădire vremelnică, dar mai ales printr-o demnitate statornică față de îndrăzneala și lipsa de măsură a poftei de mâncare și băutură.

De aceea, cu dreptate spune Lev Tolstoi: „*Nici creștinul, nici păgânul nu poate ocoli ca opera desăvârșirii să o înceapă cu înfrânarea. Înfrânarea este cea dintâi treaptă spre o viață mai bună și numai încetul cu încetul o poți cuceri. Înfrânarea este eliberarea de jugul poftelor. Omul are însă multe pofte și pentru ca lupta să-i fie victorioasă trebuie să înceapă cu cele fundamentale: pofta de mâncare și trândăvirea.*"

Iar Matias Claudius observă: *„Mulți oameni disprețuiesc orice post; pentru aceasta însă postul nu-i de disprețuit. Disprețuiești lesne ceea ce nu poți face, iar abuzurile mișună peste tot. A fi pururea cumpătat* - *zic ei* - este *mai bine, decât să postești câteodată. Se poate să fie așa. Fiindcă cei mai mulți oameni însă nu sunt totdeauna cumpătați, nu e rău să arăți din când în când cine este stăpân în casă."*

Cine crede că aceste povețe pot fi rostite numai de profeții unei renunțări întunecoase, n-are nici o idee de mohoreala ce intră în sufletele acelora care nu cunosc o energică educație de sine cu principiul „sustine et abstine" *(suferă și rabdă).* Numai exercițiile potrivite de înfrânare dau acea limpezime a spiritului, acea putere a vieții sufletești în care încolțește orice voioșie și bucurie adevărată și trainică: în lumea animală nu există râsul.

Oamenii care sunt stăpâniți de poftele și patimile lor poartă adesea cu sine aceeași posomoreală posacă și greoaie ca pedanții abstracți.

Ar fi o adevărată binefacere dacă din scârba aceasta pentru tirania poftei de hrană și din bucuria pentru eliberarea lăuntrică s-ar porni o mișcare a tineretului serios împotriva cultului crescând al mâncării rafinate și fără măsură. Când privești cât se mănâncă în orașele noastre într-o iarnă și câtă muncă, chibzuială și bani se cheltuiesc pentru ca un cerc de oameni să-și încarce ceasuri întregi stomacul fără voie, te gândești la vorbele lui Mefistofel despre mintea oamenilor: *„De atâta are nevoie spre a fi mai animal decât toate animalele"*. O omenire cu adevărat civilizată ar pregeta să-și umple stomacul în așa fel și cu atâta risipă de fast în mijlocul unei așa sărăcii și foamete.

Filosoful francez Auguste Comte avea obiceiul să roadă după masă o bucată de pâine uscată, spre a se gândi în acest timp la cei care n-au nici pâine uscată măcar. Fie că această faptă gingașă să ne aducă aminte că pentru sănătatea morală a omului este nevoie de o evlavioasă sfială față de orice cult nemăsurat al trebuințelor personale și că orice deprindere de înfrânare are o adâncă însemnătate socială, deoarece cuprinde un îndemn sim-

bolic la modestie și simplitate și ne apără de răutate și egoism. Acestea răsar fără greș acolo unde trebuințele proprii sunt lăsate să se răsfețe fără renunțare serioasă.

Cu cele spuse mai sus însă n-avem de gând să orânduim o lege puritană pentru îndrumarea materială a vieții: vrem doar să deșteptăm un simțământ lăuntric curat de care să asculte fiecare în felul său și la locul său. Cea dintâi răsplată a oricărei biruințe de sine este că ne înlesnește altele și mai mari. In acest înțeles spune Hamlet: *„Stăpânește-te numai o dată; asta îți dă puteri pentru înfrânarea următoare.*"

Înfrânarea poftei de mâncare este școala primară a cârmuirii de sine. Aici se pune temelia pentru orice ținută demnă și curajoasă față de furtuna imboldurilor dinăuntru. Se formează, ca să zicem astfel, în organismul nostru o datină aleasă; pentru aceasta este aici spiritul, ca să poruncească patimilor. De aceea, pavăza cea mai spornică împotriva oricărui zbucium și patimi, chiar și împotriva mâniei, va sta pururea în anumite exerciții de renunțări elementare. Asceza trupească cea mai simplă are deci o mare însemnătate, ca primă treaptă și deprindere premergătoare spre biruințe mai grele. Cine nu produce nimic în sferele inferioare, cine rămâne rob îmbierilor grosolane, acela nu va păși mai departe spre acea disciplină mai înaltă în care se manifestă desăvârșirea propriu-zisă a educației lăuntrice.

11. O disciplina mai înaltă

Se crede adesea că stăpânirea de sine are a face numai cu imboldurile și patimile de rând. Nu ne gândim însă că pornirile și darurile mai înalte au tot atâta nevoie de disciplină și control. În tablourile vechilor maeștri se văd pe nouri cete nenumărate de îngeri îngenunchind și adorând pe Dumnezeu. Aceasta ne poate servi drept pildă că și duhurile cele bune trebuie să slujească adevărului mai înalt; dacă îngerii se leapădă de Dumnezeu, se prăbușesc în hăurile cele întunecoase: doar diavolul este un înger căzut.

Câte rătăciri n-au fost stârnite de-o compătimire necontrolată, de-o închipuire nețînută în frâu, de un patriotism zăpăcit sau de un entuziasm fără temei! Câți oameni bine înzestrați ajung la irosirea desăvârșită a puterilor lor sufletești printr-o supunere nechibzuită la toate toanele și pornirile lor! Cât de des ajung la pierzare femei cu simțire tocmai prin înflăcărarea simțămintelor lor! în bogăție e și mai mare trebuință de rânduială și disciplină decât în sărăcie. Platon spunea odinioară: *„În Lacedemona sunt mai mulți filozofi adevărați decât oriunde în lume"*. Prin adevărata filozofie el înțelegea acea disciplină în care fiecare lucru în parte este subordonat celorlalte mai însemnate și mai înalte și care dă întregii vieți un caracter bărbătesc. Această severitate orânduitoare îi părea trebuincioase mai ales talentelor multilaterale. Voința este spartană, sufletul este atenian. Spiritul și finețea ateniană au nevoie de disciplina spartană spre a rămâne sănătoase. Cât de măreț înrâurește, în dialogurile lui, Platon această disciplină, chiar și asupra entuziasmului, care este rodul cel mai delicat al unei educații de sine prevăzătoare! Este, în sfârșit, și o asceză socială, o înfrânare față de imboldurile noastre sociale, de o însemnătate capitală pentru caracter. Deprinde-te conștient și metodic să reziști la stăruințele camarazilor, și nu numai când este vorba de băut, de hoinărit sau altele la fel, ci ocazional, și la ocazii nevinovate, numai spre a deveni mai dârz față de năvala cunoscuților și înarmat împotriva batjocorii și a disprețului. Te-ai hotărât, bunăoară, să nu iei parte la o excursie sau la o petrecere; atunci să nu te mai lași înduplecat: atare statornicie îți aduce stima și adevărata prietenie, cu toată supărarea momentană. Căci cine rămâne neclintit în lucruri mici, deșteaptă încrederea, că și în ciocnirile mai serioase nu va fi abătut la dreapta și la stânga.

12. Energia în faptă și energia în înfrânare

Deprinderea cu energia în înfrânare este de cea mai mare însemnătate și pentru energia în fapte. Cine vrea să ducă la capăt ceva hotărât, trebuie să-și concentreze toate puterile lăuntri-

ce asupra unui țel. Pentru aceasta caută să se împotrivească cu îndârjire oricărei tentații, care-l tulbură și-l răsfiră. Trebuie să-și refuze multe lucruri, să nu cedeze multor cerințe, să-și străjuiască propriile-i porniri și interese cu cel mai sever control.

Mulți oameni cu energii și talente destoinice nu ajung la nici o ispravă în viață, fiindcă nu știu ce-i asceza față de capriciile lor schimbătoare și față de miile de dorințe, irositoare ale semenilor lor. Atunci munca noastră, care caută să fie o conducere activă a voinței, ajunge, repede de tot, o inerție: supunere pasivă la toate îndemnurile și ispitele. În această privință orașele mari sunt o grea primejdie pentru voința omului și numai persoanele cu multă tărie de rezistență la influențe sunt în stare să-și păstreze energia de față.

Compătimirea, ambiția, cârdășia, deșertăciunea, dorul de distracție, politica, toate aceste tendințe ale caracterului devin fatale pentru dezvoltarea voinței omului din orașele mari, dacă nu-și dă bine seama de primejdie și nu se întărește cu o hotărâre neclintită față de pretențiile pururi crescânde ale cunoscuților, ale cluburilor și ale întregii apucături din marile orașe.

13. Energia și iubirea

Se va spune și cu drept cuvânt: toate exercițiile de întărire a voinței n-au nici un preț, dacă voința formată nu este pusă în serviciul unor scopuri mai înalte. La ce folos toată puterea de voință dacă este îndreptată numai asupra unor lucruri nesăbuite și distrugătoare și sporește doar talazul patimilor josnice? Dacă este hărăzită să clădească turnul lui Babel?

Adevărata educație a voinței nu stă numai în a face energia mai puternică, mai sprintenă, mai precisă, ci și în a purifica voința în imboldurile ei, a o elibera din legătura cu instinctele grosolane și a o îndruma spre ținte mai înalte. Voința bărbătească este pururea aplecată, în încordarea sa, să se lepede de tovărășia cu puterile mai fine ale sufletului, fiindcă astfel energia devine în aparență mai liberă și mai spornică. În fapt însă, voința care

se leapădă de o autoritate mai înaltă ajunge numaidecât prada altei autorități, josnice, pierde în acest chip stăpânirea asupră-și și deșteaptă și în ceilalți toată sălbăticia și nesăbuința. Energia singură, fără o cultură socială, lucrează negativ și din punct de vedere economic, deoarece risipește puterile care lucrează de-a valma.

În partea a doua a lui *Faust*, Goethe a descris tragedia acelei energii de cercetător fără scrupul care se întovărășește cu puterile întunecoase ale vieții și de aceea își vede primejduită însăși opera vieții lui. Spre a lucra într-adevăr rodnic și constructiv, voința bărbătească trebuie să se întovărășească cu elementul etern feminin, cu acel simțământ profetic și acea cultură mai delicată a conștiinței întrupată în idealul de femeie. Precum odinioară cavalerul creștin își punea puterea și sabia în serviciul sfântului Graal, tot așa voința caută să asculte cu hotărâre de idealul unei înalte iubiri. Numai astfel voința noastră se debarasează de avânturile grosolane ale naturii organice și înalță bărbăția până la cavalerism.

Dar nu spune Hamlet, că prea multă conștiință te face bicisnic? Și nu ni se pare că iubirea paralizează greutatea și hotărârea faptelor noastre? Energia ce-și vede de țintă nu este pururea împerecheată cu lipsa de scrupul?

Este adevărat: cu cât idealurile noastre se fac mai înalte, iar simțămintele mai fine, cu atât sunt tot mai multe lucruri pe care trebuie să ni le refuzăm: chiar în străduințele pentru alții și în serviciul obștii ne sunt oprite multe mijloace, prin care o energie își scurtează și ușurează drumul. Cât de repede am scoate la capăt unele lucruri, dacă am trece lesne peste o minciună, o trădare, o grosolănie sau chiar peste viața zdrobită a unui om?

Și totuși, energia oarbă și lipsită de conștiință nu otrăvește și distruge la urma urmei opera acelora care s-a bizuit pe dânsa? Oare viața însăși nu îngrămădește, mai curând sau mai târziu, groaznice ruine peste tot ce a fost cucerit printr-o atare energie? Nu stă oare în conștiința noastră adevărata igienă a oricărei energii omenești, eliberarea desăvârșită de toate puterile ex-

plozive, de toate pornirile dizolvante și, totodată, adaptarea sa completă la întreaga realitate a vieții omenești? ...

Conștiința nu este un îndemn spre adevărul obștesc că pe tărâmul sufletesc nu se poate clădi nimic numai cu puterile mecanice și că aici trebuie să se întrebuințeze o altă energie mai fină? Și, în sfârșit, nu ți se pare că în orice energie lipsită de conștiință mocnește o slăbiciune ascunsă și că puterea noastră de voință numai prin asocierea cu elemente înalte ale sufletului capătă o mare putere biruitoare și statornică? Cu cât energia noastră izvorăște mai mult din viața organică inferioară, cu atât mai repede și rezultatele ei se desfac în acele elemente inferioare din care a pornit.

În viața noastră atât de împestrițată, e de mare însemnătate ca izbânda și nereușita să nu le judecăm după urmările lor momentane și superficiale. Să nu jertfim niciodată unui succes momentan eul nostru cel bun, să ne întovărășim energia voinței în chip consecvent cu o viață mai înaltă și atunci putem fi siguri că undeva și cândva vor ieși la lumină și roadele constructive. În orice caz, partea cea bună din noi se întărește și acesta este cel dintâi lucru și cel mai de preț pentru acela care nu vrea să lucreze pentru *„molii și rugină"*. Pentru formarea voinței în acest înțeles este nevoie nu numai de o convingere limpede despre deșertăciunea unei puteri de voință nepurificată, ci și de o prevăzătoare educație de sine în mic, o obișnuință cu băgare de seamă mai ales pentru temperamentele puternice, cu o delicată luare aminte, cu o iubire serviabilă. *„Tare ca un diamant și gingaș ca o mamă"* acesta este țelul ce-l pune un pedagog din veacul al XVII-lea pentru formarea desăvârșită a omului lăuntric. De aceea, este cu totul fals a socoti simplele exerciții de întărire ca singura sarcină a educației bărbătești. Gimnastica voinței și exercițiile trupești sunt negreșit trebuitoare. Neprețuit ar fi însă tocmai pentru tinerii puternici un curs de îngrijire a bolnavilor, o conlucrare la gospodărirea casei, la ajutorarea săracilor, îndeosebi luarea aminte la toate prilejurile în care puterea se purifică și se înalță prin caritate. A umbla cu băgare de seamă

cu fața de masă, cu paharele, cu ceștile, cu hainele, a te purta politicos și cavalerește cu oamenii sunt mijloace foarte spornice de educație. Și dacă am vorbit mai înainte despre punctualitate ca un mijloc de educație pentru o hotărâre neclintită trebuie să mai adăugăm că tocmai aici avem un prilej de a îmbina tăria cu gingășia, puterea cu delicatețea, în loc să sărim peste toate piedicile grămadă.

Mulți oameni își închipuie că o purtare fără gingășie este mai potrivită cu demnitatea unu] bărbat; această părere însă este cu totul greșită, chiar din punctul de vedere al adevăratei energii, deoarece o nepăsare grosolană și o înaintare brutală sunt mult mai lesnicioase și cer mai puțină putere sufletească și prevedere decât o energie cruțătoare și compătimitoare. În bunătatea adevărată este tăria omului față de propriile-i patimi și această tărie îi dă putere și față de patimile străine. Odată am văzut un om care se grăbea nevoie mare să apuce trenul, când hop, trei copilași micuți îi tăiară drumul. Atunci graba lui furtunoasă se prefăcu în duioșie, se învârti în jurul micuților, îi luă cu grijă de mână, ca să nu cadă, ba încă mai mângâie pe cel mic pe cârlionți, apoi o porni la fugă, toate acestea au fost o priveliște înviorătoare a unei puteri de voință educată și înălțată de iubire. Dar totodată și un simbol pentru lucruri mai mari: cât de des suntem împiedicați în viață de *„copii neîndemânatici"*, în câte lucruri însemnate nu suntem tulburați și, cu toate acestea, ce nesfârșit de important este pentru noi felul cum o scoatem !a capăt!... Căci viața este o conviețuire cu alții și cine vrea să-și facă loc numai sieși, fără o delicatețe împăciuitoare și miloasă, acela va rămâne sterp măcar de-ar avea cele mai frumoase convingeri din lume.

14. Alcoolul și caracterul

Cui nu i-a devenit nesuferită o poezie de Goethe din cauza **unei** lecții pedante? Cine nu s-a înstrăinat de religie din cauza unor farisei fățarnici? Cine n-a rămas credincios alcoolului nu-

mai din necaz pentru comportamentul forțat al unor abstinenți, în a căror agitație fanatică se vădește numai un nou mod de necumpătare care înăbușă în suflet celelalte interese?

Este nevrednic de un om cu adevărat liber să refuze o operă de seamă doar pentru că i-o înfățișează oameni mici. Cine își ia în serios răspunderea socială și desăvârșirea caracterului său nu poate rămâne nepăsător față de faptele și cerințele pe care ni le pune înainte mișcarea antialcoolică.

Un fiziolog modern a făcut o cercetare asupra pustiirilor pe care alcoolul le-a provocat într-o singură familie, a cărei istorie a urmărit-o, cu sprijinul autorităților, până la capăt. O femeie născută în 1740, cu numele Ada Jurke, care și-a dat obștescul sfârșit la începutul veacului trecut, a fost bețivă, hoață și vagabondă. A lăsat urmași care s-au urcat până la 834 de inși; dintre aceștia s-au putut urmări oficial viața a 709 persoane; 106 dintre indivizi au fost născuți nelegitimi, 142 au devenit cerșetori, 64 calici, 181 de femei s-au dedat prostituției, iar 76 dintre ei au fost osândiți pentru săvârșire de crime, dintre care 7 pentru omor. În 75 de ani, această singură familie a costat statul, după socotelile făcute, o sumă care este prețuită la 5 milioane, în ajutoare, întreținere în închisori, despăgubiri și altele.

Poate oare cineva în fața acestor fapte impresionante, să zică: ce mă privește? Pe mama n-o cheamă Ada Jurke. Noi ne bem păhărutul nostru cu cinste. Trebuie să ne jertfim acum o plăcere nevinovată, fiindcă alții nu știu să păstreze măsura? Ce are a face toată mizeria bețivilor cu băuturica noastră? Oare pivnița noastră e vinovată de dezastrul atâtor familii, de ruina atâtor generații? Ce, suntem noi bețivi?

Răspund: Uitați, că acea nețărmurită mizerie și acea ticăloșie care sare în ochi, ne arată că o sticlă de alcool înrâurește caracterul și schimbă pe nesimțite pe oricine îl introduce în creier. Este o sălbăticire a tuturor puterilor mai delicate ale vieții, o ațipire înceată a oricărei supravegheri. Lucrurile acestea pot trece de-a lungul generațiilor fără un deznodământ vizibil; în

realitate însă alungă pe planul al doilea tot ce poate fi în noi pe primul plan.

Picăturile pe care le bem nu pot să ne facă idioți nici pe noi, nici pe urmașii noștri. Totuși, vor influența toate hotărârile vieții noastre și în mic și în mare spre laturile inferioare. Ia seama odată la întorsătura vorbelor după masă, când băutura începe să lucreze în creier. Nu te mai gândești serios la copiii care ascultă, prezența femeilor nu mai deșteaptă sfială, toate se spun mai direct și mai din topor decât înainte.

Alcoolul este cel mai mare dușman al omului, deoarece adoarme eul nostru cel bun și paralizează gândurile noastre cele curate, care astfel veghează asupra noastră ca un înger de pază. Este oare un mai mândru ideal decât o iubire atotprezentă, care să însuflețească toate vorbele și faptele unui om? Tocmai aici însă este efectul cel mai rău al alcoolului: paralizează iubirea care ar trebui să binecuvânteze toate faptele și operele noastre, înainte de a le da drumul în lume.

Acuma, mulți zic: *„Bunicii și străbunicii noștri au dus-o, cu toată băuturica lor."* Iar alții: *„S-a băut de când lumea."* Uităm însă, că noi nu mai suntem oameni atât de vânjoși și că trăim în timpuri mult mai grele. Nu ne gândim că agenții stresanți care lovesc sistemul nostru nervos au devenit de mii de ori mai puternice decât în vremurile liniștite din trecut. Nervii noștri apoi au ajuns mai sensibili și mai puțin rezistenți și de aceea fiecare picătură de alcool ne sapă tot mai adânc. Toți suntem, în oarecare măsură, supuși încordării nervoase sau suprairitați. De aceea, cu toți avem nevoie de o cură de liniște, nu de ațâțări. Ne trebuie, mai mult decât odinioară, disciplină de sine și dominarea spiritului spre a ne păstra sistemul nervos sănătos și a-l apăra de prisosul excitațiilor. Pe scurt, în numele oricărei educații de sine serioasă și vitează: în lături cu alcoolul! Chiar dacă doctorii ne-ar dovedi că alcoolul este folositor sănătății, eu aș zice: este o greșeală fundamentală să ne întemeiem sănătatea numai pe partea animalică a omului. Temeiul oricărei sănătăți fizice este limpezimea spiritului, tăria conștiinței, puterea de încordare a

voinței. Toate funcțiile corpului se hrănesc din energia creierului. Pentru aceasta, nu poate fi sănătate acolo unde o câștigi în dauna caracterului.

Și aici nu este în joc numai mântuirea noastră. Citeam odată, într-o veche carte bisericească, despre *„cele nouă păcate străine"*. Acestea sunt păcatele aproapelui nostru, de care suntem și noi vinovați, prin nepăsarea noastră. Vina este că din cauza obiceiului nostru de a bea, a imitației noastre nechibzuite, a năravurilor ușuratice stârnite de alcool, a jocului cu plăcerile, mii dintre semenii noștri născuți mai debili sau copiii lor se duc repede de râpă, toate acestea fac parte din acele *„păcate străine"* care cad în spinarea noastră.

Nu este o datorie de cavalerism să ștergem din viața noastră obiceiurile care târăsc pe cei slabi în prăpastie? Câte familii destrămate, câtă părăsire a altora pornesc numai din cultul nechibzuit al alcoolului! Și câtă binecuvântare n-au revărsat acei bărbați și acele femei, care, cu toată hula și batjocura, au retezat alcoolul din casa și gospodăria lor! Toate acestea oare nu ne privesc și pe noi? Adevărat grăiesc: un simțământ serios al răspunderii ne-ar lumina pururea în viață ca judecata de apoi; în această lumină am recunoaște că multe lucruri pe care le socotim nevinovate, în realitate, ne duc pe noi și pe alții la pierzare: obiceiurile noastre cele mai nevinovate dezvăluie atunci o însemnătate nebănuită și ceea ce ni se pare că nu ne privește, ajunge dintr-o dată interesul nostru cel mai de aproape. Și astfel, pe drumuri ocolite, descoperim, pe neașteptate, că pe noi înșine ne-am mântuit, când aducem o jertfă dragostei de aproapele nostru.

15. Traiul

Toate ideile pentru educația de sine arătate mai înainte sunt potrivnice spiritului dominant al timpului. În toate cercurile, cuvântul de ordine e „să-ți trăiești traiul". Și orice severitate față de imboldurile naturii, orice reculegere față de patimi e socoti-

tă drept o dușmănie și o tăgadă a vieții. Așa numita „afirmare a vieții" e pusă în locul vechilor idealuri. Tocmai prin aceste cuvinte cețoase și cu multe înțelesuri, părtașii ideilor moderne trădează că se folosesc de minciuni spre a îmbrobodi noima adevărată a răzvrătirii lor. In viață e sănătate și boală, tărie și slăbiciune, mișelie și vitejie; care din acestea trebuie să se afirme? Toate de-a valma si alandala?

Dar într-o tăgadă vitează se dezvăluie adesea mai multă energie de viață decât într-o afirmare fără temei; de aceea și unii oameni bat în struna „afirmării vieții", numai fiindcă sunt prea nevolnici să-și tăgăduiască și cea mai mică dorință.

„Dezvoltarea este pururi îmbinată cu oprirea în loc", spune un pedagog englez, ceea ce înseamnă că nu putem spori o latură a naturii noastre fără să împiedicăm pe celelalte în creșterea lor. Goethe însuși se declară pentru vechea zicătoare: *„Mori și preschimbă-te"*. Omul primitiv trebuie să treacă prin renunțări grele, dacă vrea să se ridice la o viață mai înaltă. Cine predică „traiul", caută, de asemenea, să spună deschis ce trebuie să trăim? Spiritul sau .imboldurile? Toanele sau caracterul? Egoismul ori iubirea? Dacă latura noastră mai înaltă trebuie să-și „trăiască traiul", atunci natura inferioară caută să se deprindă cu renunțarea și cu desființarea; dacă se afirmă și se dezlănțuie cea inferioară, cea înaltă are să se chircească.

Din această constatare nu urmează că trebuie să călcăm în picioare tot ce e natural in om.

Natura însă, în loc să urmeze îndemnului ei propriu, trebuie, prin repetate exerciții de înfrânare, să se supună unei vointe mai înalte. Atare supunere nu înseamnă moartea, ci viața ei. Numai ca slujitoare a unei ținte mai înalte, ajunge ea însăși la viata cea mai bogată. Ai putea să dai unui grădinar care retează crenguțele unui trandafir, povața să nu vatăme trandafirul? Oricine știe că puterea de viață crește prin concentrare, nu prin risipă și că floarea cea mai frumoasă a trandafirului nu se mai dezvăluie niciodată dacă puterile ei se irosesc în puzderia de mlădițe. Până și planta se înalță la o rodire îmbelșugată nu-

mai prin înfrânare. Tot așa personalitatea omenească se dezvoltă numai printr-o intervenție hotărâtă în lumea imboldurilor; numai astfel puterile cele mari ale vieții omului se avântă și se îmbină spre fapte mai înalte, în loc să se încâlcească în buruienile de la rădăcină, risipindu-și energia.

Așa-zisul „trai" duce și dintr-un alt motiv tocmai la contrariul a ceea ce te aștepți. Cine se lasă fără împotrivire în voia toanelor și îndemnurilor lui, pierde orice rezistență reală față de ațâțările și influențele din afară; lumea exterioară câștigă pas cu pas tot mai multă putere asupra-i și-i înăbușă viața personală. Așa încât, cel care în numele ridicării vieții personale se leapădă de orice constrângere de sine, va ajunge să cunoască foarte repede că adevărata libertate, ca orice lucru de seamă, se cucerește numai prin luptă eroică, iar simbolul unei vieți în creștere este jertfa, nu plăcerea și bunul plac.

De la Euripide ne-a rămas un cuvânt tainic: „*Cine știe, dacă viața noastră nu-i mai mult o moarte, iar moartea viață?*"

III. PURTAREA FAȚĂ DE OAMENI

1. A ști prin compătimire

În viața marilor sfinți ai Bisericii creștine, a lui Francisc de Asisi, bunăoară găsim povestirea cu acești sfinți care, într-un moment de mai mare absorbire în patimile Mântuitorului, au căpătat așa numitele „stigmate": pe trupul lor se vedeau rănile lui Hristos. Aici nu ne atingem de explicațiile naturale sau supranaturale ce se dau asupra obârșiei acestor stigmate. Pe noi ne privește numai adâncul înțeles al acestor fapte: în ea proslăvim acea iubire nețărmurit de mare, așa cum se naște numai în naturile cu totul rare și puternice și care până într-atâta se contopesc cu obiectul adorației lor și se pierd în el, încât până și rănile lui încep să sângereze.

Cât de rară e pe lumea aceasta o iubire așa de mare! Câți oameni sunt așa de ocupați cu rănile lor, reale sau închipuite, încât la rănile altora se uită doar de curiozitate; iar pentru un interes adevărat nu sunt câtuși de puțin în stare. Câți apoi, nici nu vor să se uite la rănile groaznice ce viața le produce în juru-le deoarece atare privire a laturii întunecate a vieții ar putea să le strice bucuria și să le zguduie nervii. Cât de puțini sunt oamenii care pot să asculte pe altul din toată inima! Ce puțin serioase sunt adesea întrebările despre sănătatea altora! Cine răspunde cu de-amănuntul la ele, va surprinde în ochii întrebătorului acea căutătură plictisită și într-aiurea, care-ți spune foarte limpede:

– Ce-mi pasă mie de soarta ta? Mi-s destule ale mele. Nu știi că întrebarea mea e numai o formă de politețe?

Un rege întreabă odată pe un învățat, străin de ale lumii, de starea soției sale bolnave:

– Ah, Măria Ta, începu cel întrebat, biata femeie de-acum câteva săptămâni a...

– Fără amănunte, te rog, îl întrerupse regele.

Cine nu vrea să alerge în viață după năluci, să aibă pururi înaintea ochilor răspunsul acesta. Nu l-a dat numai un rege: îl găsești pe buzele multora, dacă iei în serios întrebările „sincere".

De aceea zice Goethe: *„Omul să se bizuie numai pe sine"*. Iar în altă parte harpistul său se tânguie: *„Fiecare trăiește, fiecare iubește; lasă-l cu necazurile lui"*. Binele și răul sunt deopotrivă șfichiuite de goana înfrigurată a vieții, a voinței și a simțămintelor fiecăruia; un interes adevărat pentru aproapele nostru trăiește numai în câțiva aleși, rari de tot.

Un suflet simțitor care e în stare să pătrundă în semenii săi, să sufere de durerile lor ascunse, să se coboare în toate slăbiciunile lor, care le știe toată singurătatea și trăiește împreună cu ei groaza lor personală de viață ca și de moarte - ce apropiere miraculoasă de milostivirea divină, ce mângâiere și ce sărbătoare!

În Isaia se spune că Mesia știe, cu cei osteniți, să vorbească la timpul său. Nu este alt semn mai mișcător despre o iubire atotștiutoare. Nimic nu e mai rar, chiar la oameni foarte miloși, decât să știe cu cei osteniți să vorbească sau să tacă la timpul potrivit. Omul zdravăn nu poate intra în sufletul celui vlăguit; până și bolnavul abia vindecat uită, în focul noii sale vieți, ce este oboseala. Cei mai mulți îngrijitori sau îngrijitoare, până și cele mai blânde și dezinteresate, nu știu mila adevărată care nu vrea mulțumire sau răspuns, și bunătatea care liniștește cu desăvârșire pe suferind; sunt încă pe tărâmul acelei bunătăți care caută camaraderia și pornește din camaraderie. La urmă de tot vine, la o sută, un om care știe să tacă fără nici o pretenție, a cărui prezență îmbie la tăcere și ale cărui cuvinte deșteaptă gânduri care sting orice dușmănie și ascultă păsurile tuturor cu o liniște părintească. El știe, cu cel ostenit, să vorbească la timpul său.

De unde vin acești oameni? Din împărăția harului și a acelor suferințe grele care pun pe om în fața unei alegeri: ori să se prăbușească, ori să urce pe un pisc deasupra egoismului.

– Dumneata știi ce-i în inima unui bolnav, spuse un salahor, bolnav de gută, stăpânei moșiei care venise să-l vadă. Aceasta e lauda cea mai înaltă și mai rară ce se poate hărăzi unui om sănătos. Iar cine vrea să afle ce este „educația integrală", aceluia i se poate spune numai atât: „Să știi ce-i în inima unui bolnav". A ști din compătimire e de o mie de ori mai mult decât a ști din cărți.

Arta de a te coborî în sufletul bolnavului este însă numai o latură a compătimirii înțelegătoare. O îngrijire, cu chibzuință, a unui bolnav, este numai prima treaptă spre acea înaltă lepădare de sine, care desprinde pe om din mărginirea vieții sale proprii și-l înalță până la priveliștea întregii vieți. Ce oarbă este adeseori judecata noastră asupra oamenilor! Câte suferințe și dezamăgiri zac uneori îndărătul unui caracter respingător, câte umilințe îndărătul îngâmfării, câtă deznădejde îndărătul ușurinței, câtă singurătate lăuntrică îndărătul lăcomiei! Ce rar știu oamenii norocoși și talentați să pătrundă în sufletul celor înapoiați, celor disprețuiți și părăsiți! Cât de nedelicat ne purtăm de regulă cu subalternii. Fericit este cel căruia i se poate spune: *„Dumneata știi ce-i în inima unui subaltern!"*

Acum însă veți întreba: Tactul și iubirea sunt numai un dar, sau poți printr-o voință serioasă să ajungi dintr-un suflet mărginit, un suflet înțelegător? De bună seamă și dorința aceasta-i deja un semn că este o alegere lăuntrică ce așteaptă să fie trezită și dezvoltată. Trebuie doar ca toate puterile sufletești, pe care le-ai întrebuințat până acum pentru lucruri lăturalnice și trecătoare, să le îndrepți de aici încolo spre acea purtare de grijă mai înaltă, din care se hrănește orice iubire adevărată. După cum ne-am dezvățat de meșteșugul omului sălbatic de-a recunoaște după un pai stâlcit urmele celui ce a trecut pe acolo, tot așa lăsăm în părăsire destoinicia de a înțelege, în mici semne exterioare, starea lăuntrică a aproapelui nostru, ba încă nici nu ne pierdem vremea să ne închipuim toată situația lui, spre a-l mângâia și a-l ajuta.

Să luăm seama, bunăoară câte lucruri uităm în îngrijirea bolnavilor. Te duci la un bolnav, dar nu ai ochi pentru oboseala

lui crescândă; sau nu știi că bolnavul numără până și minutele și cât este de trebuitoare cea mai strașnică punctualitate cu el; cât de conștiincios trebuie să-ți ții față de dânsul și cea mai mică făgăduială; câtă însemnătate are rânduiala cea mai desăvârșită, deoarece dezordinea îl supără cu atât mai mult cu cât dânsul nu e în stare să dea mână de ajutor; cât de hotărâtor e spiritul de curățenie, dragostea și lumina în orânduirea camerei, în aducerea bucatelor și în înfățișarea exterioară a celor ce-l îngrijesc.

Când omul suferă de imperfecțiunea și slăbiciunea materiei, caută ca dinafară să-i opui întruna spre încurajare, puterea noastră de a însufleți și a spiritualiza cele materiale. O îngrijire lipsită de curățenie, de rânduiala, de punctualitate și de dragoste insuflă bolnavului ideea dezastrului și prăbușirii și-i dovedește superioritatea descurajatoare a materiei. După aceea, uităm cât de simțitor este un suferind la orice cuvânt, cât de ușor, de nerăbdare sau de nervozitate din partea îngrijitorilor lui, și cu câtă delicatețe trebuie să ne potrivim felul convorbirii după individualitatea suferindului. Și multe alte lucruri, care sunt probleme de tact. Dar tactul poți să-l înveți mai ales dacă ai aplecare spre iubire.

E vorba, și aici, să-ți închipui întreaga situație a altuia, să-ți exerciți simțul pipăitului față de viața și suferințele altora, suferințe în fața cărora stăm adesea, cu toată curiozitatea și priceperea noastră, tot așa de nepăsători ca niște surdo-muți față de o lume întreagă de armonie. Dacă ne obișnuim să ne interesăm aievea nu numai de bolnavi, ci de orice om cu care soarta ne pune față în față, nu numai că vom gusta binecuvântarea hărăzită unei vieți pașnice, dar vom mai afla că acea libertate lăuntrică, după care toți râvnim în ceasurile noastre senine, este sortită numai aceluia, care s-a dezbrăcat de Eul său: *„Acolo unde se trezește iubirea, eul, tiranul cel posomorât moare"*. Orice exercițiu de sensibilitate nu este însă numai o sarcină a educației femeii; aceasta este tot atât de necesară și bărbatului, ba încă lui îi e și mai mult, deoarece toată energia lui activă și creatoare dă rezultate învălmășite și distrugătoare, dacă-i lipsește mește-

șugul înalt de a se coborî în sufletul semenilor săi. Iar educația simțământului nu slăbește adevărata bărbăție, dimpotrivă: după cum bărbatul cel mai bărbat este atras de femeia cea mai femeie, tot așa idealul unei iubiri serviabile trebuie să aibă mare farmec tocmai pentru o fire vânjoasă. Puterea și ajutorarea sunt nedreptățite, după cum idealul cavalerismului a cerut, de când lumea, îmbinarea bărbăției adevărate cu spiritul unei duioșii etern feminine.

2. Două moduri de purtare

Sunt două moduri deosebite de purtare cu oamenii: întâi, legăturile văzute, întâlnirile reale; apoi, legăturile nevăzute, întâlnirile numai în gând, închipuite.

La mulți oameni aceste legături nevăzute nu sunt decât o copie a legăturilor văzute. Dacă se despart indispuși sau supărați pe cineva, sufletul acestor oameni rămâne și mai departe plin de pornire și necaz pe cel absent; după cum într-o vale muntoasă nourii se poartă încoace și încolo fără odihnă, învolburându-se când într-o genune, când într-alta, așa și-n sufletele acestea gândurile mohorâte și veninoase se poartă fără tihnă încoace și-ncolo și tabără povară când într-un ungher, când într-altul.

Sunt, apoi, oameni, care trăiesc cu cele văzute, iar lăuntric nu-și mai bat capul: uită și iartă repede și se poartă, la fiece nouă întâlnire, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. La fiecare nouă întâlnire însă fac aceleași greșeli, căci n-au învățat nimic între timp.

Nimeni nu va învăța cum să se poarte cu oamenii, dacă nu va descoperi taina purtării nevăzute, dacă nu se va deprinde să închine o parte din singurătatea lui unei cugetări tihnite asupra semenilor săi, ca să-i înțeleagă mai bine, să cruțe cum trebuie punctele slabe și să caute să încurajeze și să folosească cum se cuvine părțile lor bune.

„Iubește pe dușmanul tău!” Aceasta e, poate, pentru mulți un început prea greu. De aceea încearcă mai întâi „o purtare nevăzută” cu aceia, care îți vor răul. „Gândește-te liniștit și adânc la dușmanii

tăi". Atare chibzuire este prima treaptă spre dragoste. Căci cine găsește timp să cugete cu temei asupra unui om, acela va ajunge să-l înțeleagă mai bine, iar înțelegerea este începutul iubirii.

După sfatul sforțării trupești trebuie să ne tragem adânc sufletul. În marile probleme de purtare cu semenii noștri caută ca vorbele și faptele tale să izvorască din adâncurile cele mai tihnite ale sufletului, altminteri ne distrug liniștea.

Când poeții proslăvesc paradisul ca o revedere în care a dispărut orice neînțelegere ce ne despărțea pe pământ și în care cei prea fericiți se avântă într-o frăție cerească spre lumina prea înaltă, nu se trezește în noi dorul să punem la cale, chiar aici, pe pământ, un sobor ceresc al tuturor celor înstrăinați și anume în tainițele liniștite ale sufletului, unde tace orice ură și orice egoism, unde strălucesc numai marile modele ale iubirii și se-nveșmântă în cuvinte năzuințele cele bune?

3. Deprinderile exterioare

Cine n-a observat cum vorbești la telefon cu o persoană respectată și cum faci aproape aceleași plecăciuni și iei același aer devotat și supus ca și cum cel chemat ar fi de față? De unde vine asta? Din legătura tainică ce există între viața trupească și cea sufletească; nu suntem ajutați de întreaga ținută a trupului și de jocul figurii. Gesturile trupești lucrează ca un simbol exterior al fenomenelor lăuntrice și întăresc astfel iuțeala și precizia funcțiilor sufletești. Dacă, dimpotrivă, trupul ia o ținută necorespunzătoare mișcării sufletului, atunci o paralizează și-o risipește, căci sufletul nu-și poate desfășura energia lui deplină decât în armonie cu toate manifestările vieții. Cântăreții din gură cunosc acest fapt: pentru a reda o dispoziție sufletească, caută nu numai să se transpună în starea de suflet corespunzătoare, ci să-și pună și mușchii corpului și ai feței în situația cerută de acea dispoziție.

Toate aceste fapte pe care oricine le poate observa și la sine și la ceilalți, luminează legătura dintre trup și suflet într-un chip foarte instructiv pentru educația de sine. Trupul nu este, cum

propovăduia vechea filozofie, „învelișul murdar al spiritului", nu este numai învelișul organic al vieții noastre, ci prin simbolismul mijloacelor lui de rostire poate să ia parte la viața sufletească. Concepția creștină despre trup și suflet a accentuat aceasta de la început: a lepădat orice dispreț față de trup, și-a botezat trupul cu scopurile sufletului; prin nimic nu se poate înfăptui aceasta mai sigur decât prin formarea câtorva deprinderi exterioare care au să slujească scopurile sufletului în chip simbolic. Această participare a trupului la sarcinile sufletului nu numai că folosește spiritului, dar și furia naivă a trebuințelor și imboldurilor trupești se mai domolește, Iată, în cele ce urmează, câteva exemple:

Împărăteasa Maria Tereza scria odată unei tinere prietene: *„Fă așa ca și cum ai iubi și vei iubi"*. Această regulă deviată izvorăște din observația adâncii înrâuriri ce se revarsă din faptele trupești asupra întâmplărilor sufletești corespunzătoare. Valoarea mai adâncă a tuturor regulilor și formelor exterioare de politețe se sprijină pe răsunetul acesta al trupului asupra sufletului. Sufletele înguste sunt pururi dispuse să scotocească aceste apucături și moravuri drept fățărnicie, deoarece nu văd că aici exteriorul nu are să înlocuiască interiorul, ci, dimpotrivă, să-l îmboldească și să-l îmbărbăteze. De bună seamă, deprinderea exterioară a ospeției nu are să deștepte simțămintele de ospeție dacă aceste simțăminte nu se găsesc în suflet; gesturile și apucăturile însă ajută pe om să aibă prezență de spirit, îl dezbară de stângăcie, trezesc eul său bun și-l ajută să înăbușe toate simțămintele care nu sunt la înălțimea situației.

Este un obicei bun la care în Anglia se ține foarte mult: față de vorbitor să ai ținuta exterioară a celei mai încordate atenții, fie că te interesează sau nu cele spuse. Și această ascultare încordată nu este fățărnicie: prin atenția exterioară se îmboldește și interesul lăuntric. De altfel, ceva tot poți să înveți de la orice om, chiar de-ar fi să înveți numai cum trebuie să nu vorbești. Afară de asta ținuta exterioară este un îndemn și un ajutor pentru om ca în orice situație să se gândească la ceea ce-i dator altuia, în aceste forme simbolice este oarecum depusă o rezervă înma-

gazinată de cultură lăuntrică pe care orice om ceva mai simțitor o poate înțelege și întrebuința pentru viața lăuntrică. Noi nu suntem totdeauna la înălțimea simțămintelor; pentru asta avem nevoie de forme exterioare de purtare care netezesc aceste șovăieli și ne împiedică să ne lăsăm în voia oricărei schimbări a dispoziției noastre.

Mulți oameni se tem că-și calcă pe inimă dacă respectă anumite reguli de purtare, în loc să dea glas dispoziției lor momentane. In realitate însă, omul atunci își calcă mai des și mai dureros pe inimă, când nu se apără, prin deprinderi temeinice de purtare, de un zbucium sau de o mâhnire momentană. Formele ajută statornicia vieții lăuntrice. Pentru asta formulele politicoase ale limbii franceze, din care un popor peste măsură de impulsiv și-a făcut o cumpănă împotriva primejdiilor temperamentului său, au noima lor, căci au o înrâurire lăuntrică civilizatoare.

Celor care disprețuiesc formele, ar trebui să le dea de gândit că tocmai oamenii foarte intelectuali, ca Pascal, François de Sales, aveau o mare credință în valoarea lăuntrică a formelor și deprinderilor exterioare. Francois de Sales, bunăoară, dă stareței de la Port-Royal, care se plângea de firea ei iute, următorul sfat: *„Obișnuiește-te să vorbești cu blândețe, să umbli domol, să faci în liniște orice vrei să faci și vei vedea că furia aceasta în clocote, după trei-patru ani, se va preface în cumpăt. Nu uita însă să vorbești și să te porți cumpănit și în acele împrejurări în care nu te pândește nici o supărare, sau când îți pare că nu ai avea să te temi de nimic, bunăoară când mergi să te culci, când te așezi la masă, când vorbești cu cineva; pe scurt, să nu te crezi scutită nicăieri și în nici o ocazie"*.

Cele spuse mai sus privesc și deprinderile de rânduială și curățenie exterioară. Un om din zilele noastre care, după lungi rătăciri, s-a întors la religia creștină, povestește cum, o dată, la baie i-a venit gândul: „Ești tu curat și înăuntru?"

Sunt, de bună seamă, mulți oameni care fac baie zilnic, ba încă din prea multă igienă a pielii, se duc moralmente de râpă; totuși rămâne în picioare adevărul că oamenii simțitori sunt îmbibați și lăuntric de curățenia exterioară și pe de altă parte ori-

ce neîngrijire în afară influențează în rău și interiorul. Râdem adesea de englezi care până și în inima codrului nu se lasă de obiceiurile lor de curățenie exterioară și nu înțelegem pentru ce funcționarul răzleț din hățișurile Indiei, care are numai servitori localnici, își face toaleta înainte de cină.

Cine știe însă cum nepăsarea din afară trece și asupra vieții lăuntrice și cum, dimpotrivă, orice disciplină exterioară înrâurește în chip binefăcător asupra apucăturilor de neorânduială, acela va recunoaște adâncul temei al acestor moravuri. În Anglia și în Franța poate că uneori se exagerează și se pune prea mare preț pe forme și maniere; la noi însă numai exagerare nu-i. La noi sunt încă oameni care se uită de sus cu o nepăsare disprețuitoare la orice maniere frumoase și față de aceste forme ridică steagul originalității. Privit însă mai de aproape, acesta e mai adesea steagul lenei și al unui tembelism bădăran.

Uităm câtă putere de disciplină întâlnim în fiecare constrângere. Sunt oameni care prin tembelismul lor își prefac cuibul într-un grajd; sunt însă alții care se pricep să prefacă orice grajd într-un cuib. Putem însă să ne mai îndoim că atât „cuibul" cât și „grajdul" trezesc în suflet simțăminte corespunzătoare?

Nu avem decât să observăm apucăturile atâtor turiști: parcă le e rușine de orice grijă și curățenie la punerea mesei, la mâncare și la strângerea hârtiilor și cutiilor deschise; masa lor nu e decât o măcinare sălbatică a bucatelor. Să ne uităm însă cât de cuviincioasă e petrecerea, dacă sunt câțiva care au simț pentru un prânz curat, orânduit, care așează un buchețel de flori pe masă și caută să-și pună în ordine înainte de masă și părul și hainele. Tocmai pentru tineri constrângerea de sine, care se afirmă în aceste obiceiuri, este de o însemnătate nemăsurată pentru înfrânarea oricărei porniri naturale și nedisciplinate din firea lor.

4. Sinceritatea

În timpurile noastre crește mereu numărul celor care spun minciuni mai mari sau mai mici fără vreo mustrare de cuget

deosebită, și nu numai în cazuri de strâmtorare simțită, ci cu orice prilej, cât de mic, când printr-un neadevăr pot să înlăture un necaz de o clipă sau o explicație neplăcută.

Ne declarăm îndeobște pentru adevăr, atât cât putem grăi adevărul fără urmări supărătoare: te declari bucuros pentru sinceritate, când vrei să spui altuia „retezat" adevărul; îndată ce e vorba însă de ciocniri, în care exactitatea spuselor îți provoacă mari greutăți și dureri ție, minciuna apare celor mai mulți oameni tot așa de firească si poruncitoare, ca mai înainte adevărul. Ne lipsește credința cea mare în puterea adevărului, singurul care mântuie și vindecă, cum grăiește Ifigenia lui Goethe:

„Vai de minciună! Ea nu liberează ca vorba rostită cu adevăr".

Toată concepția asta josnică e în strânsă legătură cu spiritul timpului. Când omul pierde din ochi ținta lui spirituală, când mântuirea sufletului ajunge o vorbă goală, firește că foloasele obținute câștigă putere asupra sufletului și orice tărie de caracter îi pare ridicolă.

Din punctul de vedere al folosului în lume, o sinceritate deplină e o prostie care supără rațiunea omului sănătos, jignește omenirea modernă și contrazice năzuința dominantă după ușurarea vieții; în final, apare ca un fel de asceză întunecoasă, bună, cel mult în veacul din mijloc și într-o atmosferă puritană, dar nu în era fotoliilor pe arcuri, a mantalelor de cauciuc și a vagoanelor internaționale de dormit.

În contrazicere cu spiritul epocii, vrem să aducem în cele ce urmează un șir de temeiuri pentru necesitatea sincerității absolute.

De unde vine faptul că în toate timpurile oamenii de caracter au avut o repulsie așa de mare față de minciună? Cum se face că un Aristide nu voia să mintă nici când avea de suferit?

Dragostea pentru adevărul necondiționat izvorăște din imboldul conservării de sine al caracterului. Esența caracterului stă în armonia omului cu sine însuși, în pecetea stilului care pătrunde în toate manifestările vieții. Când cuvintele, aerele și gesturile noastre nu sunt în acord cu întreaga noastră persona-

litate, când rostim cuvinte în contrazicere cu ființa și cugetul nostru intim, acest acord e pe ducă și trage și altele după sine. De aceea, aceste cuvinte ale lui Hamlet: *„Fii sincer față de tine însuți și atunci, cum noaptea vine după zi, așa nu vei putea să fii fals nici față de alții"*. Ne dăm seama pentru ce vorbele false aduc cu ele o tulburare a întregii vieți sufletești. Cine minte va căuta să se înșele și pe sine spre a putea minți și pe alții și astfel se înstrăinează fără voie de cugetul său cel bun. Aceasta desparte în două întreaga lui ființă și desface legătura ei intimă dintre manifestările vieții și sâmburele caracterului. Faptul binecunoscut că minciuna duce foarte curând la înșelarea de sine și că de aici până la amețeala patologică e numai un pas, dovedește destul de limpede această înrâurire nimicitoare a minciunii asupra întregii vieți lăuntrice.

Sinceritatea e în cea mai strânsă legătură cu caracterul: în cele mai multe cazuri, minciuna vine din frica de oameni și de aceea duce la slăbiciunea voinței și la mișelie, în timp ce mărturisirea deplină a faptei și a vinei, voința dârză de vitejie față de orice neajuns ce ar veni de la oameni, este cea mai bună școală pentru puterea personalității.

Acest adevăr ni-l înfățișează și Dante în *Infernul* său: pe toți îi recunoaște, numai pe mincinoși nu. Aceștia nu au chip din cauza falsității, viața lor personală e ucisă, nu sunt îndeobște nimic decât oglindirea unor prilejuri, potrivirea cu împrejurările, o fugă mișelească dinaintea tuturor realităților.

De aceea, sinceritatea este un exercițiu din cele mai bogate în urmări, o adevărată îndrumare spre cultura personală. În acest înțeles lupta cu micile minciuni de ocazie ale vieții zilnice este o înaltă școală de întărire a caracterului.

Am arătat până acum rostul sincerității pentru viața personală. Să cercetăm acum problema și din punctul de vedere al răspunderii față de aproapele nostru, precum și din punctul de vedere al societății omenești. E un adevăr aproape banal că orice legătură omenească se bizuiește pe sinceritate și că domnia minciunii, întrucât surpă încrederea reciprocă, desface toa-

te legăturile dintre oameni. Acest adevăr banal își capătă toată însemnătatea numai atunci când îl cercetezi până la capăt. Trebuie să ne dăm seama că încrederea nu se poate întemeia decât pe o sinceritate fără excepție. Dacă știu că un om își păstrează rezerve, atunci nu pot fi niciodată sigur, dacă nu cumva, tocmai acum, crede nimerită o minciună față de mine, din interes sau din stimă. O excepție însă deschide alteia drumul. Aici totul atârnă de principiu.

De aceea minciuna este greșită chiar la căpătâiul unui bolnav și chiar din punct de vedere igienic. Dacă suferindul bagă de seamă că în îngrijirea bolnavilor intră și dreptul de a minți, neliniștea lui atunci nu mai cunoaște margini. Tocmai în timpul când trăiește numai din lămuririle altuia, este legat îndoit de sinceritatea desăvârșită a cuvântului. Trebuie oare în locul unei încrederi depline în cei din juru-i să capete convingerea că, din clipa când s-a pus în pat, începe o învârteală obștească și că de aici înainte limba servește numai a măslui lucrurile? Crede cineva că această nimicire a oricărei siguranțe este potrivită?

De bună seamă, nimeni nu e dator să spună neîntrebat tot ce știe, în orice moment. Pentru doctor este tocmai o datorie de sinceritate bine înțeleasă să nu copleșească pe bolnav cu priviri neliniștite. Câte sentințe de moarte date de doctori nu s-au dovedit greșite! Doctorul nu trebuie să cugete cu glas tare la căpătâiul unui suferind; dacă însă-i întrebat cu încredere, caută să nu răspundă cu fățărnicie. Dacă minciuna ar fi îngăduită aici, atunci ar trebui s-o lăsăm slobodă pretutindeni, unde o cercetare a realității lucrurilor ar provoca omului un neajuns.

Dispoziția măreață față de realitățile vieții e încă o dată în strânsă legătură cu întreaga stare sufletească a timpului nostru. Publicul cel mare e lipsit de o concepție mai înaltă a vieții de aceea nu e în stare să înlăture părțile întunecoase ale vieții și nu se încrede în puterea de a birui greutățile și a privi fatalitatea în față. Fiecare caută să ascundă celuilalt realitatea cât poate mai mult.

Noi însă nu avem dreptul de a juca rolul de Providență și să măsluim aproapelui nostru realitatea: ea i s-a dat ca să se în-

drepte, să-și facă educația, să se întărească. Scopul vieții nu e să ne poticnim în fața necazurilor, ci să le învingem. Omului îi faci deci cel mai mare bine când îi deschizi ochii să vadă ce este. Acesta e singurul lucru nimerit, deoarece nu poți niciodată să știi în care moment nesocotirea realității se va răzbuna pe acela pe care ai căutat să-l cruți și câte nevoi n-ar fi putut să înlăture, dacă, dintr-o becisnică și falsă compătimire nu l-ai fi lăsat în întuneric. Pentru asta este greșit să înșeli pe un om pe patul de moarte asupra gravității stării lui și să-l împiedici ca în fața morții să vorbească celor ce rămân în urmă-i cuvinte înviorătoare și să-și ia un rămas bun demn.

O ținută bărbătească pe pragul morții este pentru urmași un testament făcător de minuni, o pavăză contra tuturor greutăților ce-i așteaptă; omului în grea primejdie nu trebuie să-i luăm prilejul pentru atare testament, cu atât mai puțin cu cât e o veche experiență, că tocmai seriozitatea unei situații deșteaptă adesea până și în oamenii nevolnici tot eroismul și toată demnitatea sufletească și astfel dobândesc noi puteri de însănătoșire în lupta cea mare dintre viață și moarte.

Sinceritatea nu înseamnă însă lipsă de crutare. Unii oameni își închipuie că simbolul sincerității este brutalitatea. Nu. Tocmai acolo unde este multă sinceritate trebuie să fie și multă iubire. Căci iubirea nu trebuie să facă pe om mai slab, ci mai tare: caută să-i aducă în acea stare lăuntrică în care poate să suporte adevărul. Ar fi bine, dacă născocirile pe care le facem astăzi cu minciunile de dragul cuiva, ar fi îndrumate așa încât să pregătească sufletul pentru adevărul întreg.

Sunt oameni cărora le face plăcere a scorni situații complicate în care atât iubirea cât și judecata să impună negreșit o minciună. Dacă te uiți însă mai de aproape și legi fiecare situație în parte de complexul vieții, vezi totdeauna că minciuna se poate foarte bine ocoli și un om chibzuit și simțitor găsește oricând mijlocul să împace adevărul cu compătimirea. Că sinceritatea lovește adeseori greu, fie în noi, fie în alții, aceasta firește nu se poate înlătura chiar cu cea mai mare iubire și bunăvoință din

lume. Cine își pune însă înainte desăvârșirea lăuntrică, pentru acela aceste perspective nu sunt niciodată motive pentru a îngădui minciuna.

Nu toate conflictele din viață se dezleagă armonic: lucrul de mâna a doua trebuie deci jertfit pentru lucrul de căpetenie, iar sinceritatea deplină este tot așa de strâns legată cu oarecare mucenicie, cum este iubirea dezinteresată, cu cinstea fără pată și cu orice fel de vitejie. Și oare minciuna „de nevoie" este o dezlegare reală a conflictelor omenești? Nu cere și ea jertfe? Și nu jertfește lucruri de căpetenie pentru lucrul de mâna a doua, caracterul pentru foloase, vitejia pentru tihnă, credința pentru strâmtorarea momentană? Și aceste jertfe n-au cele mai fatale urmări pentru sufletul omului în întregime?

Sinceritatea deplină este un simbol pentru tot ce e caracter deplin. De aceea e legată cu suferința, care în lumea aceasta așteaptă pe orice caracter statornic.

5. Realismul

Mai este și alt motiv pentru o sinceritate absolută: nemăsurata însemnătate pe care îl are un realism serios atât pentru sănătatea noastră sufletească cât și pentru raporturile noastre cu viața. Negreșit în viață avem nevoie de idealism, de înălțare deasupra realității, de credință într-o lume mai bună dincolo de acea realitate pe care o cuprindem cu simțurile și cu rațiunea. Numai acela poate cuteza să se ridice până la acea lume mai înaltă care îmbrățișa realitatea pământească cu o dragoste dezinteresată de adevăr și care în concepția lui de viață și în îndrumarea vieții sale, ține socoteală de toate faptele date.

Cine vrea să se ridice deasupra realității prin iluzii și amăgire de sine în loc să o facă prin puterea de biruință care izvorăște din adâncurile caracterului, acela e doborât de toate stihiile-i întunecoase și este groaznic pedepsit de faptele cu care s-a jucat de-a v-ați ascunselea. Cine n-a învățat în aspra școală a realității pământești să jertfească fără milă fapta sa reală, capriciile per-

sonale, dorințele și închipuirile, acela nici în lucrurile cerești nu va fi un slujitor smerit al adevărului, ci dimpotrivă, plăsmuirile și înclinările lui personale vor înăbuși mărturia simplă a experienței lăuntrice și vor face să amuțească explicația superioară, ce i se izvorăște din tradițiile simple.

Idealismul, fără temelia unei îndrumări serioase spre observația conștiincioasă, spre obiectivitate în respectul faptelor, precizie în redarea celor văzute și auzite, duce la necinste în cele ideale, la ușurință, la lipsa de răspundere conștientă. Unele idei utopice de viață care se împăunează cu cuvintele mari de „filozofie realistă", calcă pe tărâmul fanteziei inconștiente, sunt rezultatele unei lipse complete de observație serioasă a vieții și izvorăsc dintr-un idealism neguros, care n-a trecut prin școala preciziei realiste. Cinstea față de realitatea adevărată este, pentru „dezbrăcarea de sine" a omului, de aceeași însemnătate ca și cinstea față de ideal. Ba încă, fără o cultivare a simțului realității, idealismul ajunge doar o expresie a egoismului și a unui subiectivism fără frâu: vrei numai să-ți trăiești iluziile, să te înșeli pe tine însuți, să te împopoțonezi și să te hrănești cu mofturi. Această amăgire de sine, această fugă din fața realității, această șarlatanie intelectuală o găsești adesea la idealiștii nevropați care sunt prea slabi spre a-și explica cu seriozitate realitatea și a-și face, cu ajutorul lucrurilor obiective, educația gândirii lor fanteziste.

Unii cred că realismul este o dispoziție firească a omului și nu mai e deci nevoie de educație. Aceasta e, din temelie, fals. Cine își dă seama într-o liniștită cercetare de sine cum toate uneltesc în sufletul omenesc împotriva simțului realității, cât interes avem să falsificăm lucrurile, acela va înțelege că, pentru o credință desăvârșită față de fapte, trebuie mai mult caracter decât pentru un idealism neguros; ba încă, numai o hotărâre nestrămutată, de-a mărturisi pururi realitatea, ține piept în noi spiritului de falsificare.

Când Schopenhauer spune că adevăratul cugetător trebuie să fie ca regele Edip, care întreba înainte, chiar atunci când rezulta pentru dânsul o grozăvie, ne aduce aminte cât de greu

îi vine omului să îndure adevărul și că pentru a birui pornirea conștientă sau inconștientă de amăgire care izvorăște pururea din imboldurile vieții, trebuie o nemituită conștiință a adevărului. Falsificăm din deșertăciune, din iubire de sine, din mișelie, din grijă pentru alții, din lăudăroșie, din dor de senzație sau tihnă, iar uneori din râvnă după o ieftină stimă de sine. Nietzsche o pune foarte bine în lumină: „Am făcut așa, îmi spune memoria. N-am putut s-o fac așa, zice însă mândria mea și rămâne neînduplecată. La urmă, memoria se dă bătută". Astfel suntem.

Și totuși, pentru întreaga noastră dezvoltare lăuntrică, este de o însemnătate covârșitoare, să devenim realiști cu privire la starea noastră lăuntrică. Spre a înfrânge însă momeala mândriei și a mulțumirii de sine, spre a ne privi în față și a ne mărturisi tot ce vedem, trebuie o hotărâre mare, necondiționată, de a fi de partea adevărului. Și astfel se dovedește că însemnătatea morală a unui simț nemituit al adevărului este cel mai adânc și mai hotărâtor temei pentru educația noastră de sine în vederea sincerității absolute.

Această educație de sine, pentru a reda cu precizie realitatea, se desăvârșește cu ajutorul unor deprinderi mici, bunăoară, în lupta împotriva exagerării. Stanley Hali, psihologul american, spune cu multă dreptate în privința însemnătății acestei lupte pentru caracter:

„Viteaza năzuință după adevăr a unui om, care disprețuiește orice aparență, orice teamă și sfială, care nu vrea niciodată să joace în viață un rol ce nu i se potrivește, a unui om care nu-i îmboldit de gâdiliciul pe care firele nevropate îl găsesc în minciună, care fuge din instinct de orice năzdrăvănie, chiar numai în întrebuințarea superlativelor, care vrea să fie luat exact numai ceea ce este realitate, natura și talentul său; aceasta este o cucerire de un soi cu totul ales și psihologic vrednic de un cuvânt mare din vechime, deși schimonosit adesea: regenerare".

Iar John Ruskin, în rândurile următoare, ne sfătuiește să ne îndrumăm spre cinstea nemituită față de adevărul lucrurilor printr-o înfrânare până și de la cele mai mici minciuni: „Adevă-

rul în viața zilnică este ca scrisoarea curată. Și vine numai prin exercițiu: e o chestie mai mult de deprindere decât de voință și cred că nu e de disprețuit nici un prilej care ne îngăduie exercițiul și întărirea acestei deprinderi. A spune zilnic adevărul, cu statornicie și precizie, este tot atât de greu și, poate, tot atât de merituos ca a-l spune acolo unde trebuie să te aștepți la mari neajunsuri. Și e destul de ciudat că sunt atâția oameni care pentru adevăr și-ar jertfi averea, ba și viața, și atât de puțini, care, pentru adevăr, ar fi în stare să ia zilnic asupra-și o mica neplăcere casnică sau vreun neajuns".

Este în afară de orice îndoială că orice minciună ne scade puterea cea mai hotărâtoare a vieții noastre, puterea de-a suferi realitatea, de-a o absorbi, de-a o învinge. Sinceritatea desăvârșită este, dimpotrivă, cea mai înaltă școală de vitejie. Numai cine se constrânge să recunoască toate realitățile din sine și din juru-i și să se împace cu ele, acela va stârpi lăstarul adânc înrădăcinat al mișeliei și al fricii și se va statornici într-o ținută cu adevărat activă în viață.

IV. PERSONALITATEA ȘI LUMEA

1. Atârnarea

„Socotesc că stema cea mai frumoasă în coroana înțelepciunii - spune Cicero - *e să nu depinzi de nimeni și să nu-ți tragi afară hotărârea asupra a ce-i drept și nedrept".*

Mulți năzuiesc după această frumoasă stemă a neatârnării, fără să bănuiască însă câtă educație de sine și cât caracter îți trebuie pentru a nu depinde de nimeni. Căci atârnarea cea mai puternică vine nu din vreo constrângere din afară, ci din nestatornicia noastră față de judecata și pretențiile altora.

Astăzi vorbim foarte de sus de vremurile când libertatea exterioară era îngrădită, când, seara, porțile orașului se închideau, când omul era urmărit pas cu pas în manifestările vieții. Noi spunem că pe atunci omul era socialmente încătușat. Și fiindcă astăzi avem libertatea domiciliului și calea deschisă pentru fiecare, ne credem oameni liberi. Cu această libertate se mândrește timpul nostru și ea este sărbătorită ca adevărata temelie a oricărei personalități.

Cine însă privește de aproape viața și oamenii din timpurile noastre și-și dă osteneala să răzbească dincolo de înfățișarea exterioară a lucrurilor, va trebui să recunoască de bună seamă, că în locul grosolanei robii sociale s-a ivit un soi mai delicat de atârnare, de care omul adesea nici nu-și dă seama, dar care pătrunde mult mai adânc în toate faptele lui și-l tutelează într-un chip mult mai înjositor decât constrângerea socială de odinioară.

În trecut erau idealuri de viață personală mari și atrăgătoare, care arătau lămurit omului calea și-l eliberau de orice șoap-

te și trăncăneli ale vecinilor mari și mici. Dacă însă nu-și știe limpede drumul - ca omul de astăzi - și se oprește șovăielnic la răspântii, uitându-se întrebător pe la case, în jurul lui se adună derbedeii de pe ulițe și-l îndreaptă după capul lor, când la dreapta, când la stânga, când înainte, când înapoi. Cine intră într-o societate străină și nu cunoaște formele de purtare și obiceiurile la masă, se uită într-una la vecinii lui să vadă ce fac și toată ținuta lui îți face o impresie de stânjeneală și sfiiciune.

Aceasta e o icoană a întregii epoci; oamenii din timpul nostru habar n-au cât de mulți se găsesc într-o astfel de dependență socială, cu toată libertatea lor exterioară; au pierdut adevărurile cele mai temeinice ale caracterului și de aceea întreaga lor ființă e șovăielnică și caută numai la alții: ce glumă se poate citi pe chipurile celorlalți, cum vor judeca vecinii, ce modă intelectuală e la ordinea zilei? Chiar atunci când nu se uită conștient la alții, din cauza nesiguranței lor lăuntrice, sunt pradă înrâuririi molipsitoare a pildelor și părerilor străine, și încă adânc, până în fundul convingerilor și intereselor lor.

Negreșit, această cochetărie socială își cerea și-n trecut victimele ei. Religia însă dădea fiecăruia un sprijin puternic împotriva fricii de altul și-i striga: *„Ești scump răscumpărat; ferește-te să n-ajungi robul oamenilor"*. Astăzi suntem așa de îmbătați de izbânzile libertății exterioare, încât am pierdut din vedere lupta adevărată și hotărâtoare pentru libertate a individului împotriva tiraniei societății. Și astfel convențiile, moda intelectuală, opinia publică, vecinii, au căpătat, cu ajutorul tuturor imboldurilor sociale needucate și nesupravegheate ale naturii omenești, o putere neasemănată asupra vieții noastre personale.

Cine vrea să ajungă cu adevărat liber caută să-și dea seama de această putere tiranică a lumii cu toate primejdiile ei; caută să-și dea seama că silnicia cea mai mare a societății nu stă în mijloace exterioare de constrângere, ci în firea noastră imitativă cu năzuințele sale după aprobarea și recunoașterea altora.

Cunoașterea de sine este, după Socrate, singurul drum spre înțelepciune. Dar și la eliberarea de robia socială tot numai cu-

noașterea de sine te duce. N-avem decât să ne observăm, spre a simți puternica înrâurire, ce exercită asupra-ne mediul social. Atunci vedem ce tragic – în mare și-n mic – înseamnă în viața noastră dorința de-a plăcea. Cât de adânc se strecoară ambiția până în cele din urmă motive ale planurilor și faptelor noastre, cât am fi de lipsiți de orice imbold, dacă vreo recunoaștere sau răsplată socială n-ar face cu ochiul întreprinderilor noastre!

Cât de puțin putem îndura munca necunoscută și nerăsplătită! Și cum toate acestea împiedică acea adâncă și nemiluită credință pe care o datorăm desăvârșirii personale care trăiește înrădăcinată în inimile noastre! în ce necontenită primejdie suntem dacă ne lepădăm de convingerile noastre cele mai frumoase, dacă unui anumit cerc îi putem impune contrariul firii noastre! Ce rol joacă în vorbele și faptele noastre dorința de a face impresie asupra altora, în loc să spunem sau să facem numai ce se cuvine! Oare întreaga tehnică a fotografiei din zilele noastre nu primește imboldu-i de căpetenie din năzuința bolnăvicioasă de-a te vedea, în tot ce faci, privit de alții? Oare a trage mereu cu ochiul la gură-cască nu este o grozavă robie socială, o neputință de-a trăi și a lucra personal și lăuntric?

Un semn de puternică încătușare socială a omului de astăzi este creșterea nemaipomenită a spiritului de-a minți. Astăzi tratăm minciuna ușor de tot: mințim din politețe, la o încurcătură, din compătimire, din prietenie, din frica de alții, din dorul de fală. Toate aceste minciuni însă sunt un semn al tiraniei societății asupra personalității; numai exactitatea neclintită a spuselor este semnul unei personalități libere lăuntric. Ia seama la tine însuți, cât de neîngrijită ți-e vorba, cum abia mai poți să istorisești ceva, fără să umfli, să falsifici, să măsluiești. Și pentru ce? Numai spre a distra pe alții, sau spre a le impune, ori spre a stârni buna dispoziție. Atât de „liberi" suntem!...

Toate cele descrise aici fac parte din faptele fundamentale ale cunoașterii de sine, de care omul trebuie să știe să se elibereze, dacă năzuiește serios la acest lucru, dacă caută să cunoască tot întunericul robiei omenești spre a-și da bine seama

cât de mult are de luptat cu sine însuși până să poată deveni o personalitate.

2. Lupta pentru libertate

În zilele noastre se vorbește mult despre educația socială. Nu ne prea gândim însă că temelia oricărei educații caută să fie mai întâi o izolare de cele sociale, dacă omul vrea să devină personal și să prețuiască ceva pentru societate. Dacă pui o busolă pe un cui, caută mai întâi să o aperi printr-o pătură izolatoare de curenții magnetici din blănile de oțel ale vaporului, care ar putea să înrâurească asupra-i și să-i abată acul. Tot astfel omul, dacă vrea să ajungă un caracter, trebuie să se izoleze de puterea sugestiilor și imboldurilor pe care lumea le revarsă asupra fiecăruia de-l tulbură și-l abate din cale.

Ceea ce numim natura noastră socială nu cuprinde, din nefericire, numai simțămintele înalte de iubire și devotament, ci și acel instinct surd de turmă care ne împinge să căutăm cu orice preț a fi în acord cu mediul social. Și tocmai naturile modeste și mai fin organizate sunt în primejdie să cadă victime acestui imbold, dacă nu sunt foarte hotărâte în cugetul lor și nu au înaintea ochilor pericolul unor astfel de supuneri sociale.

Din acest punct de vedere, omul trebuie să lupte și împotriva înfumurării sale. Oamenii înfumurați sunt cu adevărat robii societății. Înfumurarea este adesea privită ca ceva nevinovat, deoarece nu vedem că dă pe om pradă tuturor acestor necurate înrâuriri sociale și-l face fără caracter, în adevăratul înțeles al cuvântului. Observă-te pe tine și întreabă-te, câte n-ai vorbit, făcut sau trecut cu vederea din deșertăciune, și unde duce pe om împreunarea. Întreabă-te, de asemenea, câtă deșertăciune și câtă atârnare de judecata oamenilor zace în așa numita sfială, cât dor de ifose și câtă frică de alții!...

Educația de sine înseamnă așadar a prigoni neînduplecat dorința de a plăcea și ambiția până în cele mai mici înrâuriri asupra vorbelor și faptelor tale: să te împotrivești cu o lua-

re-aminte necontenită acelei corvezi sociale, acelui imbold de turmă în care cazi pe negândite din lipsa unei îngrijiri lăuntrice cum se cuvine. De câtă însemnătate ar fi o luptă împotriva maniei bărbătești, care se răspândește de la o vreme, de a te lăfăi în costume de sport, de a purta mustața în furculiță sau de a intra în localuri publice ca și cum ai simți că de jur împrejur, bărbații și femeile privesc cu admirație pe chipeșul tânăr. Observă, apoi, bărbații; aceștia discută cu totul altfel când îi ascultă femeile: în locul obiectivității iese la iveală în glas și în argumentație dorința de a se pune în valoare. Cât de rar e să vezi pe cineva că rămâne simplu și câtă încredere capeți într-un astfel de om!...

Printre fruntașii creștini din trecut erau și naturi frumos înzestrate care se încotoșmănau în haine urâcioase, spre a declara sus și tare războiul sensibilității lor estetice. Oamenii care au încă de luptat cu deșertăciunea lor, ar trebui să înlăture, din înfățișarea lor exterioară, tot ce atrage privirea spre a nu înlesni, o nouă hrană și satisfacție râvnei lor după atenția societății.

Lucrul de căpetenie este limpezimea principiilor: să nu te lași amețit de tămâieri asupra libertății exterioare, căci primejdia cea mare a robiei sociale nu stă în îngrădirea exterioară, ci în acea dictatură inconștientă și invizibilă ce stârnește zâmbetele oamenilor, dispozițiile și imboldurile mediului social asupra fiecărui om care nu și-a scrutat temeinic înclinările-i sociale și nu le-a pus în frâu. Fiul unei mame nobile crede, bunăoară, c-a „ieșit de sub epitropie", când înlocuiește evlavia ce avea pentru ochii ei credincioși, cu supunerea la toate vorbele unor caraghioși și unor gură-casă. Iar el doar a căzut dintr-o ascultare nobilă într-o ascultare josnică.

Se vorbește despre datoria oamenilor de a ajunge stăpâni pe imboldurile lor. Din nenorocire, avem în vedere numai imboldurile trupești. Ar trebui să ne ținem sub o supraveghere necontenită și imboldurile sociale; ba încă stăpânirea aceasta este temelia cea mai însemnată a educației personale.

Năzuința după neatârnarea de societate nu trebuie de bună seamă să stârnească sentimente antisociale. Legăturile sănătoa-

se cu societatea însă numai atunci sunt cu putință, când individul a biruit surda robie socială a fricii de altul și a dorinței de a plăcea și intră în lume ca om liber. Numai atunci poate da ceva lumii, când nu mai e robul și ecoul ei. Societatea este pradă ațâțărilor ei nesăbuite, molimelor, mulțimii și frigurilor sociale, când nu se pun împotrivă oamenii liberi care sunt scutiți de panica socială, deoarece au ajuns stăpâni asupra imboldurilor de turmă din ei înșiși. Iar povața pe care marele pedagog al Renașterii, Vittorino da Feltre, o dădea epocii lui, se potrivește și pentru timpurile noastre democratice în care mulțimea câștigă o putere și o destoinicie crescândă de a-și da la iveală dispozițiile și părerile ei: „*Vremurile noastre au nevoie de oameni în care principiile cele veșnice ale adevărului și dreptății să stea neclintite ca stânca*".

3. Cârdășia

Așa numita cârdășie face, de-asemenea, parte din acele împrejurări în care imboldurile sociale împing pe om în grele primejdii pentru caracterul și viața lui personală. Sunt, firește, oameni cărora le lipsește până într-atâta orice rezervă personală și sunt așa de covârșiți de cerințele sociale, încât ar fi de prisos să-i mai dăscălești împotriva cârdășiei. Ei au nevoie de alți oameni ca peștele de apă. Sunt însă și alți oameni, dornici de lucruri mai bune, dar care, din nechibzuință și slăbiciune, cad în robia cârdășiei și, an de an, își risipesc vânjoșia, timpul și liniștea într-o cloceală trudită și nefolositoare cu alți oameni, până ce prind de veste cât de scurtă e viața și cât de mult au fost furați. Chiar oameni foarte serioși își pierd cu taifasul o prea mare parte a existenței. Noi toți ne lăsăm, din nenorocire, a fi prea mult atrași de niște oameni deșucheați care nu au nici o treabă de făcut. Oamenii aceștia sunt adesea mai răi decât tâlharii: ei ar dori să uite netrebnicia lor și atunci tăbărăsc asupra celorlalți cu nerușinare ca și cum ar voi să zică: vorbăria sau viața. Ferice de acela care

insuflă unor astfel de oameni, cu bunătate, dar fără șovăire, respect pentru timpul semenilor lor.

Lupta împotriva prisosului de sociabilitate cere curaj, prevedere și caracter și, de aceea, este un bun exercițiu întru închegarea propriei tale vieți. Lupta asta e și o școală minunată în arta foarte rară de a îmbina laolaltă hotărârea cu delicatețea, sinceritatea cu buna-cuviință. Cine se apără de cârdășie cu minciuni, acela pierde din caracter, mai mult decât câștigă în liniște personală. Trebuie să ai curajul să spui sus și tare principiile vieții tale. Aceasta jignește mult mai puțin decât o rezervă neîntemeiată.

În acest înțeles, să-ți păstrezi legăturile cu oamenii care sunt realmente vrednici de prieteni și credință, care pot sufletește să ne dea ceva și să le dăm și noi ceva și să-ți refuzi din capul locului cu o prevedere conștientă, toate jumătățile de cunoștințe, care nu numai că ne irosesc vremea și nu numai că nu ne dau nimic, dar ne răpesc lucrul cel mai de căpetenie: liniștea și reculegerea fără de care omul nu ajunge stăpân real pe experiența vieții lui, nici destoinic de creștere lăuntrică și de muncă spornică.

Legăturile pe jumătate ne fură timpul menit prietenilor adevărați. Concentrare în loc de răsfirare, aceasta ar trebui să fie lozinca pentru simțămintele noastre de sociabilitate. Goethe spunea odinioară că nimic nu te obosește și nu te lasă așa de nemulțumit ca legăturile cu oamenii care nu sunt ai noștri.

Dacă însă ești îndatorat de slujba ori de situația ta să cultivi totuși până la oarecare grad jumătățile de legături, atunci, înlăuntrul acestor relații, fii cu totul rezervat în privința convingerilor tale intime. Nu-ți deschide sufletul înaintea oamenilor care vor numai să se distreze, care nu năzuiesc spre adevăr și nici nu au interes ca prin înțelegerea sinceră a unui punct de vedere străin să se cultive și să se înnobileze. În aceste împrejurări, observă îndeosebi acest lucru: oamenilor le place să vorbească.

De aceea fă pe oaspeți să istorisească despre interesele lor, despre problemele și despre copiii lor; de aici poți întotdeauna să înveți ceva: ceea ce-i cu adevărat de știut, o experiență sinceră

ori cunoașterea oamenilor. Arată totodată oamenilor un interes real, mai cu seamă când e vorba de oameni modești, cu o serioasă îndrumare în viață, însă fără mare farmec: acești oameni sunt întotdeauna mai aproape de cer decât învățații și atotștiutorii care se cred superiori. Fă pe alții să vorbească și să povestească, în loc să ai tu mereu cuvântul. Oamenii care știu să asculte sunt interesanți, asta o poți observa în orice societate: o luare aminte sinceră este iubire, iar iubirea e pururi interesantă și înviorătoare.

Atât cu privire la cultivarea îndatoririlor sociale neînlăturabile. Pentru restul, reglează-ți legăturile cu oamenii chiar și cu prietenii cei mai buni, după principiul acesta: numai aceia pot să spună și să dea ceva care, față de nevoia lor de taifas și de trăncăneală, exercită o severă asceză și, chiar în legăturile cele mai bune și credincioase, și-au durat o cetate puternică de reculegere personală.

4. Neatârnarea

Sunt mulți oameni cu însușiri nobile; din nefericire, noblețea din ei nu s-a închegat într-o convingere nezdruncinată, îndrumarea vieții lor nu e hotărâtă numai dinăuntru și de aceea nu e urmărită cu o siguranță neclintită față de îndrumările altfel croite ale vecinilor. Mai mult încă; întreaga lor ținută este așteptarea: așteaptă exemplul altora; după acesta își călăuzesc și ei faptele. Sunt cinstiți, atât cât ceilalți nu-i înșeală, grăiesc adevărul cât timp o face și altul, sunt generoși, dacă altul le dă pildă, politicoși, cât timp ceilalți se poartă cavalerește cu dânșii. Ei nu se întreabă: „Cum servesc?" ci: „Cum sunt servit?". Nu întreabă de asemenea: „Cum iubesc? Este iubirea mea ceva întreg și fără cusur, ori un lucru pe jumătate și o toană?..." ci: „Cum sunt iubit? Ce primesc de la ceilalți?"

Și, în timp ce-și pun toate aceste întrebări, se uită de sus la lume și-și spun: *„Ei trebuie să facă începutul, de dânșii depinde*

cum să-i tratez", sunt încredințați că afișează un punct de vedere deosebit de demn și de bărbătesc. Oare ei nu văd în ce atârnare nevrednică se găsesc? Oare nu mărturisesc ei înșiși sus și tare că joacă după cântecul altora și sunt cârmuiți numai din afară? Toți oamenii care în purtarea lor se iau după ceea ce fac alții, care sunt mânați de dorul de răzbunare și de țâfnă, nu sunt decât servitorii ascultători ai tuturor neroziilor și răutăților vecinilor. Nici un cuvânt nu li se potrivește mai puțin decât acela de „atârnare". După aceste observații ne putem da seama ce lucru anevoios este maturitatea și ce înseamnă eliberarea din iobăgie. Această eliberare este o operă adânc lăuntrică; începutul ei stă în descătușarea din iobăgia intelectuală, din ascultarea de vorbele și faptele altuia. Poți să fii de mii de ori sub ordine și totuși un om de sine stătător, dacă ești matur în acest înțeles; poți dimpotrivă să stai în aparență pe culmea neatârnării și să fii totuși trepădușul a o mulțime de inși. Acesta e un adevăr vechi, repetat adesea fără să ne dăm seama de adâncu-i înțeles.

Negrul Washington voia să elibereze, în adevăratul înțeles, pe frații lui, de aceea le striga: „*Dacă altul se poartă josnic, tu caută să fii demn; dacă altul te tratează murdar, tu caută să fii plin de bunătate; dacă altul îți vrea răul, tu caută să ai răbdare*". Auzi adesea: „*I-am spus-o de sute de ori cu binele, dar nu înțelege limba asta. Trebuie să mă cobor la nivelul lui.* La care răspundem: „*Rămâi ceea ce ești, chiar când nu te ascultă. Cu cât răbdarea va fi mai nezdruncinată în tine cu atât mai sigur vei atinge la inimă pe ceilalți. De altminteri, știi tu dacă nu e nevoie tocmai de a suta și una oară ca să trezești în sfârșit ce e bun în inima lui? Poate că în cele o sută de ori, prin glasul sau prin bunătatea ta, a vorbit numai supărarea. Poate că abia acuma te-ai scuturat cu totul de felul lui de a fi și ai ajuns astfel o putere Și o autoritate mai mare pentru el"*.

V. MORALA VIEȚII DE FAMILIE

1. Viața de familie și personalitatea

Sunt mulți oameni care în gusturile și trebuințele lor personale sunt foarte îngrădiți de autoritatea familiei și de cerințele felurite ale vieții de familie. În ei se închează ideea că orânduirea din viața de familie și dezvoltarea vieții personale sunt două lucruri care ajung din ce în ce mai potrivnice cu cât tânărul se apropie de maturitate. Acești oameni uită că viața de familie dezvoltă în noi anume puteri și daruri personale care, pentru viața reală ne sunt tot atât de necesare ca și celelalte cunoștințe și meșteșuguri; ea trezește și exercită în noi cele trei puteri fundamentale ale vieții sociale: supunerea, camaraderia și grija de alții, pune pe om în adevăratul raport cu cei care înfățișează trecutul; îl învață să se împace cu varietatea rudelor și dezvoltă simțământul de răspundere față de cei mici.

Puterea educativă a familiei, ca organ de plămadă socială stă în faptul că, în cercul acesta, viața socială se dezvoltă organic din viața naturală și că orânduirea morală e înlesnită de înrudirea de sânge. Viața de familie este singurul loc unde prăpastia cea mare dintre egoism și iubire se astupă, unde natura și cultura, datoria și simpatia merg, mână în mână, unde natura se dezvoltă din sine, și mai că devine cultură. Iar această strânsă conlucrare a naturii cu cultura este de o însemnătate fără pereche pentru înnobilarea vieții instinctive a omului. Familia dă omului un prilej hotărâtor să se scuture de naivitatea și mărginirea eului său, care îl ține uneori legat întreaga viață și osândește și gândirea la îngustime.

La această putere educativă a familiei contribuie strânsa solidaritate a unor generații, vârste, caractere și spirite cu totul deosebite. Sunt mulți tineri, care într-o bună dimineață își dau seama ce tovărășie de burtă-verzi e familia lor, cât de puțin se potrivesc cu unul sau altul dintre rude, cât de rău sunt înțeleși și cât de bine ar fi pentru dezvoltarea lor personală, dacă ar putea trăi cu niște oameni cu care să fie în armonie sufletească și cu care să fie legați prin temperamente și interese înrudite. Toți nemulțumiții aceștia nu văd că viața de familie tocmai prin asta este cel mai bun mijloc pentru lărgirea vieții personale: ne silește să trăim cu oamenii pe care nu i-am ales noi înșine, care sunt altfel decât noi și urmăresc alte interese.

Oamenii care pot viețui numai cu aceia cu care se aseamănă, cad în ceea ce englezii numesc „spirit de gașcă" și care nu rareori duce la neghiobie curată, tocmai fiindcă răpește omului orice putință de netezire a personalității sale. De bună seamă că am avea personalități cu mult mai puternice și mai bogat dezvoltate, dacă tinerii nu ar fi adesea așa de îmbrobodiți, și-ar înțelege că adevărata cultură nu stă în tot soiul de interese nelămurite și nimicuri – care nu cer omului vreo biruință de sine – ci numai în arta de a te împăca într-un chip nobil cu niște legături anevoioase și cu răspunderi împovărătoare, în loc s-o iei la sănătoasa sau să-ți otrăvești sufletul și ție și altora cu scene jignitoare.

Din aceste sarcini elementare face parte însă și darul de a trăi în bună pace cu temperamente și spirite altfel croite. Cine nu învață aceasta în familie, cum are s-o scoată la capăt în viață? Ce priveliște tragi-comică e o fată care pășește la munca socială fiindcă nu poate trăi cu familia ei! Ce putere socială poate izvorî de la astfel de oameni, a căror destoinicie în lume a ținut așa de puțin la probă!?...

2. Neînțelesii

Este un principiu, pornit dintr-o concepție de becisnic, că trebuie să fii numaidecât înțeles de oamenii cu care trăiești îm-

preună. A fi înțeles e un lux care numai câtorva li-i dat, căci tocmai ceea ce-i mai bun și mai adânc e de multe ori neînțeles în viață. Noi nu suntem pe lume spre a fi înțeleși, ci spre a înțelege. Și e mai bine să ne adunăm toate puterile sufletești spre a judeca pe alții cum se cuvine, decât să ne supărăm și să ne răzvrătim că trecem neînțeleși prin viață. Adesea noi nu ne înțelegem pe noi înșine; cum ar putea dar să ne înțeleagă alții?

De aceea, o fată nu trebuie să se întrebe niciodată: Ce fel de mamă am, ci ce fel de fiică sunt? Sunt o fiică adevărată, pun în practică toată smerenia și mărinimia, toată iubirea atotînțelegătoare, evlavia dezinteresată, tactul plin de presimțire ce se cuprinde în ideea de fiică, ori sunt numai un crâmpei, o caricatură de fiică? Cu aceste întrebări începe adevărata neatârnare a unei fete. Și tot astfel un băiat care își dă deodată seama că în casa părintească nu găsește idealul unui tată, nu trebuie să se văicărească, ci să știe că tocmai în aceste împrejurări idealul unui fiu trebuie să strălucească cu atât mai tare, în ceasurile de liniște el caută să se pătrundă de icoana unui adevărat cavaler, a unui fiu care acoperă goliciunea tatălui său și-l respectă așa de mult, încât acesta, fără să-și dea seama, se înalță spre onoarea de care până acum rămăsese departe. Oricum ar fi tatăl, fiul caută să-și facă datoria lui de fiu, căci altfel nu va putea să îndeplinească nici o datorie; se va uita mai întâi în toate părțile să vadă dacă și ceilalți și-o fac pe-a lor, și de aceea, nu va ajunge niciodată să și-o îndeplinească pe-a lui din adâncul convingerii.

3. Egoismul de familie

Viața de familie are în sine nu numai puteri mari de făurire, ci și mari primejdii pentru propășirea lăuntrică a omului. Numai cine are limpede înaintea ochilor aceste primejdii, poate să se dezvolte lăuntric în sânul familiei. Familia trebuie să fie o școală pentru toate răspunderile cele mari; pentru oamenii care n-au însă un țel mai înalt, ea înseamnă adesea numai o nouă hrană pentru egoismul atoatecotropitor, pentru naiva împău-

nare și oglindire de sine în proprii tăi urmași. Vorbim, cu drept cuvânt, de înrâurirea nobilă a maternității; pentru multe femei însă, fără o concepție mai înaltă a vieții, maternitatea duce numai la o adorație idolatră a propriului lor trup și sânge și la **o orbire** desăvârșită față de drepturile celorlalți.

Egoiștii familiei nu văd cât de mult sunt loviți, atât ei cât și ai lor, prin atare scurtime de vederi. Adorarea de sine, care e la temelia iubirii fără măsură pentru ai tăi, trece pe nesimțite la copii, cărora le otrăvește întreaga viață sufletească prin înfumurarea de sine și omoară în ei orice modestie, fără de care nu poate fi o conștiință mai adâncă și-o adevărată cultură socială. Iar dacă egoiștii își închipuie că familia se va uni cu atât mai strâns cu cât vor dărui mai puțină inimă în afară, aceștia habar n-au că închegarea familiei însăși are nevoie de-o iubire mai înaltă și mai dezinteresată decât aceea care se îndreaptă numai asupra trupului și sângelui propriu, asupra consângenilor celor mai apropiați.

Îngustimea de inimă față de ceilalți, numai pentru a nu răpi nimic alor tăi, la urmă, îți închircește inima și față de ai tăi și plămădește un soi de iubire scurtă de vedere, tiranică și egoistă, care nu-i în stare să stârnească o jertfă, o recunoștință și **o** credință reală a membrilor familiei unul față de altul. Acolo unde copiii sunt crescuți și iubiți în chipul acesta egoist, lipsește adevăratul botez al vieții spirituale: sporesc numai în carne, nu și în suflet și de aceea, și-n ei va domni carnea și sângele, nu viața mai înaltă a spiritului.

Unde, dimpotrivă, familia ia sincer parte la necazurile și bucuriile altora și jertfește tihnă, bani și vreme spre a da ajutor și a arăta interes unor oameni, care nu-i aparțin prin sânge, acolo se aplică binecuvântarea: „Domnul va răsplăti"; iubirea mai înaltă la care te-ai ridicat, lepădarea de patimă pentru ai tăi se răsfrânge ca o binecuvântare asupra vieții de familie, îi strânge și-i înnobilează toate legăturile firești.

4. Metehnele moștenite

Vechea și nemiloasa putere a beteșugurilor moștenite e scoasă în lumină de știința modernă mai puternic decât odinioară.

Cu spaimă se uită omul la toate beteșugurile și bolile strămoșilor săi și se întreabă: Când și unde va ieși la iveală și în mine neînlăturatul blestem? În felul acesta, la puterea celor moștenite se adaugă și teama de cele moștenite, iar teama aceasta paralizează toate puterile de împotrivire personală și face din moștenirea sufletească o ursită de nebiruit. Nimic nu-i mai propriu însă, pentru o îndrumare personală a vieții, ca străduința după liberarea de tirania moștenirii sufletești.

Cum este însă cu putință această eliberare? Ce putem noi face împotriva legilor naturii?

Puterea minunată a primenirii este tot atât de adânc întemeiată pe faptele și legile din natură și ale sufletului omenesc ca și moștenirea sufletească. Ba încă, această moștenire, cu varietatea ei nesfârșită de înclinații și puteri, cu strânsa-i îmbinare de lanțul fără capăt al strămoșilor noștri, ne pune la îndemână nu numai însușiri primejdioase și germeni bolnăvicioși ci și pârghii tainice și ajutoare împotriva a tot ce tinde să ne piardă. Putem să ne dăm seama ce minunate puteri de primenire zac ascunse în suflet, când observăm cum până și oamenii, care prin urgia moștenirii lor păreau victimele fără scăpare a tot soiul de patimi nesăbuite, s-au trezit deodată cu noi puteri și la o viață nouă.

În loc să ne speriem și să ne lăsăm a fi paralizați de legătura strânsă dintre viața noastră și a generațiilor trecute, s-ar cuveni ca tocmai această pricepere limpede a puterii strămoșilor s-o întrebuințăm spre a deveni neatârnați de ea și de a lupta împotrivă-i printr-o educație și o pază de sine potrivită. Pentru ce un om în toată firea, cu toată evlavia pentru părinții și strămoșii săi, să ne întrebe, ce primejdii deosebite îl amenință din moștenirea generațiilor trecute? Când se dă în istoria familiei lui, peste înclinări și însușiri bolnăvicioase, s-ar cuveni să se apere împotrivă-le, opunând acestor primejdii, ca o cumpănă, mediul, alegerea profesiunii, întregul său fel de a trăi și igiena lui și punând

la exercițiu, în sufletul său, tocmai acele însușiri și manifestări care îl îndepărtează de aceste metehne.

Blestemul generațiilor nu-l găsim numai în decăderea patologică. Unele familii se duc de râpă într-un chip mult mai greu de lămurit pe urma unor trăsături de caracter adânc înrădăcinate, dar deghizate în afară sau tăinuite ca: senzualitatea, ușurința, ambiția, nesinceritatea. Cât de variat se manifestă, bunăoară ușurința în istoria unei familii: la unul dintre strămoși iese la iveală, doar ca un optimism vesel, deoarece-i ținută în frâu și potolită de alte părți ale caracterului. În seria urmașilor însă această dispoziție se schimbă deodată în nesinceritate, necinste, gust de risipă, ba chiar în crimă și, astfel, duce familia de râpă.

În aceste cazuri vorbim de patologie și punem toate în spinarea ei. Cu toții însă avem în noi câte ceva patologic, care, încrustat oarecum, trece mai departe de-a lungul generațiilor; dacă va ieși sau nu la iveală, aceasta depinde numai de un lucru: dacă se arată o trăsătură de caracter prielnică creșterii acestei însușiri. Sunt multe decăderi morale care apar legate cu puternice manifestări patologice, dar la o cercetare mai amănunțită vezi că boala a fost ațâțată numai de dezmățarea morală. Minciuna, egoismul, senzualitatea, îngâmfarea lucrează în această direcție. Prin cunoașterea de sine și a familiei, prin studiul strămoșilor putem ajunge să preîntâmpinăm la vreme atare fatalitate, dacă stabilim în trăsături mici și mari duhurile primejdioase ale strămoșilor și apoi pornim la luptă împotrivă-le, și dacă vom căuta să ne desăvârșim cu cea mai mare grijă în latura opusă.

O mare piedică în această curățire și libertate de sine este nesănătoasa și mărginită idolatrie a familiei în care sunt încătușați atâția oameni. Socoți neamul tău drept un buchet de daruri intelectuale și morale și nu mai poți, nici în cele mai tihnite clipe ale nopții, să mărturisești că și în familia ta sunt la lucru puteri întunecoase care nimicesc viața și îmbrâncesc generațiile în prăpastie.

O astfel de părtinire, oarbă și mulțumită de sine a familiei, este semnul cel mai sigur al căderii apropiate: prin asta sunt

paralizate tocmai acele puteri mari de curățire și eliberare, care pornesc numai dintr-o sănătoasă cunoaștere de sine și a strămoșilor.

5. Cultul strămoșilor

În cultul strămoșilor zace un miez adânc îndreptățit. Numai că naiva înfumurare a oamenilor de astăzi nu are a face nimic cu elementul sănătos al vechiului cult al strămoșilor. Aceasta stă în a te adânci în caracterele mari, în a le păstra, cu sfințenie, spusele și obiceiurile și a te feri astfel de trăsăturile fatale ale moștenirii din sânge. Pentru acest mod de proslăvire a strămoșilor, omul de astăzi nu mai are nici timp, nici liniște, nici evlavie. Și în chipul acesta mândria de familie ajunge nerozie de familie, iar omul individual care ar trebui să privească neatârnarea, până și de familia lui, drept averea sa cea mai de seamă, este, mai mult decât oricând, robul tuturor moștenirilor din sânge.

Ceea ce spunem aici despre moștenirea de familie se aplică la moștenirea națională. În fiecare popor găsim, pe lângă însușiri mari și prețioase, și anumite greșeli și slăbiciuni care-și au rădăcinile în darurile-i naturale și în istorie. Aceste primejdii ale darurilor firești sunt însă o fatalitate neînlăturabilă pentru individ numai atunci când o buimacă înfumurare națională împiedică cunoașterea de sine și face cu neputință o despărțire netedă între tradițiile într-adevăr mari și între greșelile, viețile și îngustimile sale. Acolo însă, unde lipsurile și greșelile de caracter ale temperamentului național sunt puse drept obiectul unei cercetări amănunțite, unde omul nu se amețește de gloria poporului său, ci-și înfățișează și trăsăturile glorioase ale celorlalte neamuri, acolo se îndeplinește marea operă a dezrobirii naționale: dezrobirea necontenită a poporului de propriile-i beteșuguri.

6. Păcatele străine

O mare tărie de suflet e să suferi în tăcere greșeala altuia și să nu te molipsești de greșeala lui; o tărie însă și mai mare e să

ispășești în tăcere greșeala altuia cu suferința ta, iar păcatele altuia să le îndrepți cu faptele tale.

Când într-o casă sunt oameni care tropăiesc grozav, trebuie să fie și alții care să pășească în vârful degetelor. Iar dacă sunt unii care vorbesc și trăiesc murdar, caută să fie și alții care se păstrează curați ca zăpada. Dacă într-o familie se răsfață blestemul ușurinței, trebuie să fie cel puțin unul care se înroșește până la urechi pentru ai săi și care ajunge ca o făclie în lumea conștiinței. Și când dintr-o casă pornește în lume dorința de pradă și egoismul, trebuie să răsară acolo și un suflet care caută să ispășească toate prin pilda unei neistovite mărinimii. Câte din păcatele noastre trebuie să fie îndreptate de alți oameni, pentru câte greșeli, săvârșite de noi, trebuie să ispășească alții!... Nici acum oare nu avem să înțelegem că și noi avem de luat asupră-ne ispășirea păcatelor altora?

Legăturile de familie nesuferite, tulburi și lipsite de bucurie numai atunci ajung mai ușoare, când le privești în lumina aceasta în loc să rumegi, surd și înăbușit, ceea ce rudele au răspândit pe seama lor și a altora.

Orice greșeală, orice îngâmfare orice viciu în istoria familiei tale trebuie să fie pentru omul care cugetă un îndemn să-și facă educația de sine și mai bărbătește în direcția opusă pentru ca, prin exemplul său, să fie încurajați și mântuiți mai mulți oameni decât au fost rătăciți și păgubiți prin vina alor săi. Această ispășire trebuie, firește, să se învăluie în cea mai adâncă smerenie. Căci dacă te duce la mândrie și-a pierdut orice valoare.

Ifigenia lui Goethe este o pildă de o astfel de ispășire. În fiecare casă a fost dat femeilor nobile ca, prin energia eroică a unei răbdări și a unei perfecționări de sine tăcute, să scuture de pe ai săi blestemul a unei moșteniri barbare și să spele o locuință pătată.

VI. OMUL ȘI BANII

1. Banii și spiritul

Cine vrea să apere o cetate caută să-și îndrepte privirile nu numai asupra dușmanului, ci și asupra părților slabe din zidurile cetății și asupra elementelor nesigure din oștire, care ar da în taină drumul vrăjmașului. Cine vrea să progreseze în stăpânirea de sine, trebuie nu numai să-și întărească voința, ci să știe și cât de repede se încurcă omul fără să vrea și cum în caracterul nostru sunt atâtea porniri josnice care ne dau pradă puterilor inferioare, înainte chiar de a ne fi dat seama de primejdie. Aceasta mai ales cu privire la păstrarea libertății morale în fața banilor.

Banul e simbolul puterii și al importanței celor materiale în viață; în ținuta noastră față de ei iese la iveală situația noastră lăuntrică în privința materiei. Ceea ce este gândul de Dumnezeu pentru latura sufletească a omului, este banul pentru latura lui întoarsă spre pământ: îndeplinirea tuturor dorințelor, scăparea de orice griji, siguranța desăvârșită. De aici puterea neînchipuită a banului asupra sufletului. Întinderea acestei puteri nu se arată numai în faptul că omul cu scopuri materiale cade în robia vițelului de aur; până și interesele și înclinațiile mai înalte ale sufletului râvnesc la mijloace materiale zilnice spre a-și înfăptui planurile în lumea reală.

Nici milostenia cerească nu poate dura spitale fără bani. Dacă Sfântul Vasile cel Mare propovăduise sărăcia, veni fratele Ilie și adună parale pentru o mănăstire mare întru pomenirea învățătorului său. Banii însă nu-i scuturi din copac, ei sunt în mâna lumii care îi dă numai pentru servicii lumești. Cine râvnește la bani, chiar pentru scopuri înalte, va fi pus într-o josnică

atârnare de puterile inferioare ale vieții, va trebui să le facă jertfe și îngăduințe, ba încă va fi adesea așa de stăpânit de beția puterii materiale, încât va pierde din vedere scopul său de la început. Până și zeul Votan e apucat de dorul de bani spre a isprăvi cetatea zeilor și atunci suferă blestemul banului: împărăția stihiilor de jos, ca plată pentru putere asupra lui și asupra lumii divine.

Cei mai mulți oameni nu au voința serioasă de a rămâne curați în fața oamenilor. Goana după bani nu e decât rostirea atârnării lor de lumea materiei. Mulți însă cad în robie din cauză că nu cunosc farmecul diabolic al banului și nu au pavăză de sine. Ei aleargă după bogăție numai spre a putea servi mai cu folos interesele lor ideale sau spre a-și pune la adăpost familia, sau din dorul de întreprinderi, din imboldul de a crea; demonul banului, râvna după izbânzi materiale, câștigă însă pe nesimțite putere asupra sufletului lor, grămădirea banilor ajunge un scop în sine, iar patima, după aceea, preface în scrum omul lăuntric. Numai o observare de sine amănunțită și o vie rușinare pentru orice atârnare necurată de Mamona ne poate mântui și apăra.

Păstrarea libertății lăuntrice față de bani e necesară mai ales pentru cei care prin meseria lor au de-a face cu banii. Căci mânuirea de bunurile materiale cere înalte însușiri morale. Aritmetica și conștiința, creditul și caracterul, curățenia economică și morală au între ele strânse legături și nu pot cu timpul dăinui una fără alta. Sunt mulți oameni care, în gospodăria lor, sunt de-o precizie și-o puritate migăloasă, dar de ordinea și puritatea lor sufletească nu au grijă, așa încât nu se mai întreabă ce poate cășuna în viața lor lăuntrică goana după bani și dacă în ei domnește spiritul asupra banului sau banul asupra spiritului.

Acești oameni nu bănuiesc că adevărata rânduială sufletească este tot atât de însemnată și pentru rânduială economică, precum e, pentru activitatea ideală, rânduială în lucrurile materiale. De aceea, nu-i o întâmplare că fiii unor părinți lacomi, se duc bănește pe copcă, cu toată disciplina bănească model din casa părintească, deoarece precumpănirea punctului de vedere material trece în aceste familii la întreaga viață lăuntrică a ur-

mașilor și, cu încetul, nimicește principiile morale ale oricărei discipline economice trainice.

E greu să dobândești libertatea lăuntrică reală față de bani. Celor ușuratici le vine lesne: la ei însă nu are nici un preț, deoarece nu izvorăște din tăria caracterului, ci tocmai din slăbiciunea de caracter. Omul serios și care se bizuie pe realitate are necontenit nevoie să se adâncească în adevăratele bunuri ale vieții spre a se păstra curat de orice atârnare înjositoare de Mamona. Banul e un simbol concentrat al puterii și plăcerilor materiale, de aceea și el concentrează în om toate patimile îndreptate asupra celor materiale. „Banul e murdar", se zice, ceea ce înseamnă că banul scoate la iveală ceea ce-i murdar în noi, stârnește poftele ascunse ale sufletului după cele materiale și, prin realitatea sa pipăită, alungă din suflet orice credință față de bunurile spiritului: iubire, convingeri, cinste, cuviință. Cât de rar atingem aici libertatea deplină vedem din faptul că sunt prea puțini cei care, în problemele materiale să se dovedească, atunci când sunt realmente puși la încercare, absolut cinstiți: fără nici o aplecare spre înșelătorie și care mai degrabă ar suferi ei înșiși pagube în tăcere, decât să-și îngăduie cea mai mică vătămare a intereselor altora. Să ne gândim la împărțirile de moșteniri, când atâția oameni arată, deodată, ce sunt și cine are precădere în sufletul lor, și când atâtea naturi alese s-au înstrăinat de partea lor cea bună din pricina pornirii covârșitoare spre cele materiale. Și apoi, nu întâlnim uneori, chiar la oameni de seamă și cu cuget nobil, oarecare lipsă de încredere și de cuviință, o zgârcenie înrădăcinată, o frică în câștigarea și în păstrarea banilor care n-are nimic a face cu o economie cuminte, ci e tocmai rostirea unei adevărate închinări în fața metalului.

De asemenea, economia multor oameni care își refuză multe lucruri și care cu anevoie se hotărăsc să cheltuiască, nu e totdeauna de laudă într-un înțeles mai înalt, căci pornește din patima de-a îngrămădi banii. Acești oameni nu stau mai sus, ci mai jos decât aceia care, pentru o bucurie adevărată sau pentru o recreere, sunt în stare să se despartă fără durere de banii lor, bineînțeles

dacă prin asta nu stânjenesc alte îndatoriri. Iar dacă vreun pedant al banului ar vrea să ne facă socoteala cât timp ar putea să trăiască o familie săracă cu banii pe care îi cheltuim astfel, atunci i-am răspunde: cele mai multe mizerii din lume nu vin din libertatea omului față cu metalul, ci tocmai din acea atârnare oarbă de bani, din pricina căreia scazi simbriile, faci economii la măsurile igienice și, mai degrabă, storci până la măduvă puterile lucrătorului, decât să te desparți de bănișorii tăi adorați.

Sunt, de bună seamă, multe motive serioase pentru o înțeleaptă îngrădire și rânduială în cheltuieli, atât pentru sine cât și pentru alții. Tocmai însă pentru ca aceste motive să poată ajunge hotărâtoare, trebuie să biruim în noi acel soi de economie și chiverniseală care izvorăște din natura noastră inferioară: socoteala caută să pornească din partea mai înaltă a firii omului, nu din imboldurile și poftele lui josnice.

2. Socoteala

Mulți oameni cred că simțământul idealist este lucrul de căpetenie în viață, iar cine-l are nu trebuie să-și mai bată capul cu ticăloasele nimicuri ale vieții, îndeosebi cu problema existenței materiale. Aceasta este fals din temelie. Pe urma unui simțământ prea idealist poți ajunge de-a dreptul criminal: ridicându-te mai presus de faptele și trebuințele concrete ale vieții, poți să te vâri pe tine și pe-ai tăi în nevoi așa de crâncene încât idealismul cu aripi ajunge un mare păcat.

Un idealism serios și neînduplecat, o severă educație de sine, ca să vezi cu ochii ce este, să ții socoteală de fapte, să ai groază de orice joc cu vedeniile, este cea dintâi și cea mai însemnată temelie pentru o sănătoasă îndrumare a vieții. Fără această temelie, idealismul degenerează în ușurință, în înșelare de sine, într-o legănare în iluzii și în fantezii. De aceea socoteala și răs-socoteala cea mai elementară, pe tărâmul gospodăriei personale, are o însemnătate așa de adâncă, oarecum simbolică pentru purtarea conștiincioasă cu tot ce este real pe lume. Arta de a aduna cin-

stit și de a scădea tot așa de cinstit e în strânsă legătură cu meșteșugul unei serioase îndrumări a vieții și cu întregul noroc al vieții tale, și răsplătește însutit pe cei care o cunosc și o respectă; pe cei care o disprețuiesc, se răzbună „până într-al treilea și al patrulea neam".

A socoti înseamnă a vedea realitatea așa cum este, a ști să deosebești ce se poate de ce nu se poate, în loc să te înșeli singur și să închizi ochii înaintea ochilor care nu-ți convin. A socoti este sinceritatea aplicată, este providența pământească a omului. Socoteala ne apără de toate ispitele diavolești care dau peste noi, când printr-o îndrumare visătoare și nechibzuită a vieții am călcat în picioare realitatea și acum vrem să cârpim artificial pagubele.

Mulți oameni nu ajung niciodată să cunoască binecuvântarea unei gospodăriri ordonate, fiindcă nu și-au dat seama la vreme de adânca însemnătate a „socotelii". O socoteală exactă le pare întotdeauna o pedanterie și un lucru de-a doua mână. Ei nici n-au habar ce înrâurire are asupra tuturor obiceiurilor vieții, a cugetării și simțirii, „ținerea socotelilor", câtă curățenie și câte cercetări de sine izvorăsc din obiceiul de a închide seara casa în regulă, câtă putere educativă se revarsă din renunțarea ce ne-o insuflă o drămuire limpede a mijloacelor noastre și cum mulți inși care, mai târziu, au pus mâna pe banii altora, puseseră mai întâi mâna pe banii lor, nu cunoscuseră adică o despărțire lămurită a fondurilor în gospodărirea lor. Cine a aflat odată câtă însemnătate are pentru voință, ba chiar pentru întreaga rânduială lăuntrică a omului, o gospodărire precisă, cine și-a dat seama că toate acestea fac parte dintr-un realism viteaz și dintr-o energie care organizează viața, acela va dobândi o scârbă de nebiruit împotriva obiceiului de-a face datorii și-a cheltui mai mult decât îți dă mâna, cum și împotriva jocurilor de noroc, sub orice formă. Socoteala și răs-socoteala pot fi rostirea unui egoism josnic; pot fi însă totodată rostirea unei cunoașteri mature de sine și a unei hotărâte conduceri spirituale a vieții. A trăi fără socoteală este ceva animalic, înseamnă a te coborî din

starea activă în starea pasivă unde nu mai conduce omul lucrurile ci lucrurile pe om. Iar cine se împacă cu rolul acesta pe un târâm, o va face în curând și pe alte tărâmuri.

Se cuvine dar să smulgem ușurinței fatale care nu vrea să-și bată capul cu elementele materiale ale vieții, toate vălurile cu care se acoperă și să recunoaștem nemăsurata însemnătate intelectuală și morală a unei gospodăriri bănești chibzuite. Omului i s-a dat materia nu spre a fi copleșit de ea, nici spre a se ridica mai presus de dânsa pe spinarea altora, ci spre a căuta s-o pună în serviciul spiritului. Prevederea, rânduiala, precizia în administrarea lucrurilor materiale sunt treptele elementare ale oricărei dominații spirituale asupra vieții. Iar unde spiritul tinde să se lepede de aceste sarcini elementare ale suveranității sale, acolo factorii materiali capătă atâta putere, încât ajung o groaznică stavilă pentru întreaga desfășurare a vieții, ba încă gospodărirea materială proastă devine un mare semn de întrebare pentru propria energie creatoare, se transmite și celorlalte funcțiuni sufletești, tulbură disciplina, armonia și statornicia lor și, la urmă, sapă, încet dar sigur, însăși temeliile conștiinței.

3. Binefacerea

Binefacerea se numește, astăzi, un ajutor care merită foarte puțin acest nume. A da numai bani din buzunar este un chip foarte pasiv de a te elibera de mustrări, de cugete sociale. Iar specialiștii cei mai încercați în ajutorarea săracilor ne arată că milostenia particulară are chiar urmări rele, deoarece nu ajuți temeinic pe nevoiași, ci numai cât îi îndeamnă să se bizuie pe venituri întâmplătoare ceea ce le nimicește și rânduiala și caracterul. Negreșit, pentru noi e foarte bine și chiar trebuitor să dăm ceva din banii noștri; ar fi nimerit însă ca acest bir să-l încredințăm unor așezăminte trainice care au grijă ca banii aceștia să fie întrebuințați la locul și-n chipul cuvenit.

Pe lângă asta, ar trebui ca noi înșine să căutăm în vreun caz cunoscut de noi care ne îngăduie o cercetare amănunțită a per-

soanelor și împrejurărilor, să dăm, prin sprijinul nostru activ și prin mijlocirea noastră, un ajutor așa de temeinic și de chibzuit, încât de aici înainte sprijinul să ajungă de prisos. Sau ar trebui -firește, tot în cazuri pe care le cunoaștem de aproape – să înlesnim unor oameni lipsiți de mijloace și care lucrează din greu, o recreare în vacanță.

Cât de vătămătoare este pomana nesocotită, ne poate arăta fiece experiență a vieții noastre. Aceasta se aplică și la împrumuturile de bani. Aceia care se împrumută lesne, sunt mai întotdeauna oameni care în planurile și cheltuielile lor umblă cu capul în nori și se bizuie pe nădejdi deșarte; sunt oameni care vor să lecuiască anumite greșeli și tulburări de echilibru ale gospodăriei lor, prin cârpeli artificiale din afară, în loc să meargă la rădăcina răului sau să ceară, cu energie, dar și prevedere, ajutor de unde se cuvine.

Mulți oameni se împrumută numai fiindcă nu vor să mai reteze din cerințele lor sau ale familiei sau caută să mențină o aparență exterioară și să dea iluzia unui soi de trai la care nu au drept sau nu vor să ridice pretenții față de mai marii lor, fie din dorul de tihnă, din sfială, sau dintr-o falsă mândrie.

Îngăduind obiceiul de a se împrumuta al unor astfel de oameni, numai cât îi încurajezi în toate aceste apucături primejdioase, în mișelia și în falsele lor socoteli, și-i împingi să-și întemeieze întreaga orânduire a vieții pe așteptări zadarnice. De aceea, ar trebui din principiu să nu împrumutați bani unor oameni al cărui caracter și legături sociale nu le cunoașteți de-aproape. Chiar și cereri din partea acelora pe care îi cunoști ar trebui, mai întâi, să le cercetezi temeinic din punctul de vedere de mai sus și numai după aceea să dai. Mulți oameni împrumută și dăruiesc cu înlesnire și-și fac din asta o mândrie. Ar fi bine odată, în liniștea unei spovedanii de sine, să se întrebe asupra motivelor lor cele mai ascunse: câtă slăbiciune, teamă de alții sau socoteli ascunse zac îndărătul acestei bunăvoințe, câtă grijă de gura acelora refuzați și câtă râvnă de-a poza înaintea lumii ca suflet nobil!

Nu oricine are dreptul să ia. Nu trebuie să uităm că este o scară a datoriilor și că numai acela are drept să fie darnic cu alții, care în cercul alor săi le-a pus pe toate pe tărâm sănătos și și-a îndeplinit toate îndatoririle sufletești și gospodărești. Cine ajută nesăbuit în afară, iar în casă la el lasă toate baltă, acela, în fond, nu ajută pe nimeni cum se cuvine, căci numai omul cu rânduială poate să ajute cu folos; ceilalți numai cât te molipsesc cu nechibzuința lor, iar acolo unde ar dori să ajute, distrug orice simț de răspundere și orice neatârnare.

Un binefăcător nobil este un om care economisește ceva dintr-ale gurii, ale îmbrăcămintei, sau ale întremării, spre a putea veni în ajutor altora și e de mirare că tocmai darnicii pripiți și fără chibzuială sunt mai puțin în stare decât oricine la atare biruință de sine. Băieții și fetele oamenilor bogați s-ar cuveni și-ar trebui să-și facă în acest chip datoria socială, fără tobă. Prilejuri se găsesc cu prisosință pentru cine vrea.

4. Epitropia

Mulți tineri se socot neatârnați, când se scutură de orice epitropie în cheltuielile lor. De bună seamă neatârnarea reală în administrarea finanțelor este ceva înălțător care făurește caracterul. Multor oameni nici nu le trece prin minte câtă tărie de caracter presupune libertatea reală în cheltuieli, căci nicăieri nu e mai mare puterea de atragere a camarazilor și a ciracilor decât la întrebuințarea banilor tăi. Cine nu s-a lepădat până în adâncul sufletului și pe toate tărâmurile de acest contrai, acela are să se ia după alții în toate cerințele vieții: în îmbrăcăminte, în mâncare, în locuință, în călătorii. Ba încă are să trăiască mai presus de cerințele și de mijloacele lui, după un calapod străin, căci altfel își pierde acel soi de stimă, pe care omul „de lume" o hărăzește numai acelora care pot să stea alături cu dânsul.

Schiller caracterizează foamea și iubirea drept cele două puteri instinctive de căpetenie ale omului. În tinerețe însă, teama de batjocurile și de disprețul camarazilor, cum și râvna după

respectul găgăuţilor şi filfizonilor este poate apucătura instinctivă cea mai puternică. Aceasta se dă pe faţă în imitarea obiceiurilor şi cerinţelor dominante ale unui cerc anumit. Aici, mai ales, se vede, dacă un om are caracter şi a dobândit realmente ceea ce se numeşte „hotărâre de sine", sau numai cât a schimbat epitropia de acasă cu un alt soi de epitropie.

Cine vrea să ajungă liber, caută să-şi dea seama de ispita imitaţiei, în toată puterea ei; trebuie să reziste chiar şi în lucruri nevinovate numai ca deprindere, dar mai cu seamă să arate o voinţă neînduplecată de a-şi îndruma purtarea şi rostul vieţii numai după conştiinţa şi gustul lui. Fără această probă de virtute nu vei fi călit faţă de ispitele mai puternice de mai târziu, iar în goana oarbă după imitaţie, te vei ruina pe tine şi pe ai tăi, cu conştiinţă cu tot.

Unii socot drept o robie a te supune cugetului tău, a-l subţia şi a-l adânci zilnic. De-ar şti aceştia cât de repede cazi în ghearele nemernicilor şi ticăloşilor, ale jucătorilor şi mincinoşilor, fără această disciplină a „hotărârii de sine!". Şi adesea, în ghearele tuturor pornirilor de joc, de nemernicie şi de minciună din propriu-ţi suflet!... Dacă acela care în ţinuta exterioară a vieţii lui începe să se supună modelor şi pretenţiilor unui anumit cerc, ar şti cât de repede trece această supunere şi la lucrurile lăuntrice!... De la cravată până la conştiinţă nu-i decât un pas; ba încă alegerea cravatei nu-i numai o chestie de gust şi de toaletă, ci şi o chestie de caracter.

Toate cele de mai sus nu înseamnă însă că trebuie să trăieşti pururea în contrazicere cu cercul cunoscuţilor tăi. Goana după originalitate este şi ea numai o altă formă a atârnării sociale. Sunt şi pedanţi ai neatârnării care, prin lipsa lor de cumpăt, dovedesc că nu au ajuns încă la cumpăna libertăţii lăuntrice.

VII. PROFESIA ȘI CARACTERUL

1. Ce înseamnă pregătirea profesională

Cuvântul pregătire profesională înseamnă pentru cei mai mulți oameni învățătură tehnică sau științifică pentru viitoarea lor meserie. Că pentru o izbândă mai temeinică în această meserie puterea de caracter a unui om este adesea mai hotărâtoare decât știința și destoinicia lui, ba chiar dibăcia și cunoștințele profesionale însăși își asigură adevărata lor punere în practică numai printr-o conștiință adânc dezvoltată, la asta din nenorocire ne gândim prea puțin. Câți oameni se duc pe copcă în meseria lor, nu fiindcă au învățat puțin, ci fiindcă le lipsea cea mai elementară înțelepciune în mânuirea oamenilor, nu aveau stăpânire de sine, nu aveau o rânduială statornică, nici punctualitate, nici respectul învoielii scrise și nescrise, fiindcă nu știau nici să asculte, nici să poruncească, și, în sfârșit, fiindcă niciodată nu și-au dat seama că cinstea este cea mai bună politică.

Cât de important e pentru tineri să-și dea seama la timp de aceste adevăruri și să pună pe primul plan al pregătirii lor profesionale o educație de sine corespunzătoare! Cât de trebuitor ar fi pentru oricine își alege o meserie sau e în pragul unei activități profesionale, să-și întipărească în minte primejdiile morale și răspunderile speciale ale fiecărei meserii, să aibă înaintea ochilor înlesnirile și mijloacele ce-i afișează fiecare pentru dezvoltarea anumitor puteri ale caracterului. O chibzuire a acestei laturi a muncii tale nu numai că ar fi de mare preț pentru alegerea meseriei, dar ți-ar întări din capul locului luare-aminte în însăși meseria ta și ar dezvălui puncte de vedere și plăceri noi pentru toate sarcinile.

Păşeşti cu totul alt om în meseria ta, când nu te înhami prosteşte la treabă ca o cămilă ce-şi ridică povara, ci ca un om hotărât să-i adânceşti toate răspunderile, să-i învingi ispitele, iar prilejurile deosebite pentru dezvoltarea caracterului să le cultivi ca pe adevărata temelie a bucuriilor profesionale.

Când un tânăr spune: Vreau să mă fac inginer, sau vreau să fiu medic, caută să-l întrebi înainte de toate: Ce fel de inginer, ce fel de medic? Îţi cauţi o meserie numai spre a câştiga parale, spre a-ţi întreţine familia, sau spre a scăpa de urât? Te gândeşti să te pui la treabă cu tot sufletul? Vrei în meseria ta să faci din orice lucru o probă pentru tăria ta de caracter şi astfel să dai personal viaţă până şi lucrurilor celor mai plicticoase?

Dacă vrei, bunăoară, să te faci doctor, eşti hotărât nu numai să-ţi faci datoria, ci, mai întâi, să studiezi cum îţi pare această datorie, când o priveşti de pe piedestalul unei înalte răspunderi? În haina pieritoare a meseriei ai să serveşti cele nepieritoare sau ai să fii numai un salahor al vieţii materiale? Pe lângă grija de trupul bolnavilor ai să pui mai presus de toate sănătatea sufletului şi curăţenia cugetului lor? Avea-vei pururi înaintea ochilor adevăratul tratament al sufletului care are atâta însemnătate la un suferind? Situaţia de spirit a bolnavului care trage aşa de mult în cumpănă? Fi-vei un adevărat doctor de oameni sau numai un veterinar?

Ştii oare, că întreaga artă medicală îşi pierde pârghiile ei mai adânci şi ajunge o adevărată primejdie îndată ce rupe legătura cu puterile morale şi se vinde numai foloaselor momentului? De aceea, în practica ta, te vei feri de orice rănire a legii morale, cu aceeaşi grijă cu care te fereşti, la o operaţie, să răneşti venele principale ale organismului.

Iar dacă te hotărăşti pentru meseria de inginer, îţi vei calcula podurile, lucrările hidraulice, fabricile şi celelalte clădiri, numai cu ajutorul matematicii şi fizicii, sau ai să-ţi aduci pururi aminte că pentru tehnician mai e o altă ştiinţă mare, anume ştiinţa răspunderii fără de care toate celelalte calcule şi construcţii sunt false din temelie? Ştii tu că pentru reuşita întregii tale cariere

coborârea prietenoasă în sufletul oamenilor este tot atât de importantă ca și cunoașterea compoziției cimentului și a aliajelor oțelului? În legendele grecești, un zeu ajută pe rege la clădirea zidurilor cetății: pietrele se așează singure, în sunetele lirei. Vei înțelege oare, la vreme, ce minuni poate să săvârșească bucuria de a munci în prezența unei voințe înalte și sunetul unui glas blajin? În cele următoare, vom întregi aceste scurte lămuriri prin câteva exemple din diferitele tărâmuri ale vieții profesionale, nu spre a slei această mare problemă „meseria și caracterul", ci numai spre a stabili câteva puncte de vedere principale și a atrage luare-aminte asupra acestui fel de probleme.

2. Meseria de conducător

Prin meseria de conducător căutăm să înțelegem pe acela care are de organizat și de supravegheat un număr mai mare de oameni care lucrează împreună. Aici vin, în primul rând, lucrările tehnice și economice. Cei mai mulți oameni însă, care îmbrățișează aceste ramuri, nu-și dau seama temeinic ce însușiri morale speciale se cer pentru aceste situații înalte și ce educație de sine îndelungată și temeinică. De aceea, e o curată întâmplare când într-o astfel de situație plină de răspundere, vine cineva cu pregătirea lăuntrică cuvenită; cel mai adesea însă trece prin grele neînțelegeri și ciocniri, până să-și dea seama de felul sarcinii sale, nimicește orice plăcere de muncă în personalul condus de dânsul, își strică propriul caracter în necurmate conflicte, ajunge de-o nervozitate extremă și-și irosește viața sub greaua povară a lipsurilor profesionale.

Toate aceste neizbânzi își au izvorul în nechibzuința cu care concentrăm întreaga pregătire profesională numai în cerințele tehnice și științifice, fără să ne gândim că vom avea de-a face mai întâi cu oameni și numai în urmă cu mașini și cu meșteșugul de-a porunci. Acest fapt este, cel puțin, tot așa de însemnat ca și cunoașterea celor mai bune aliaje și a legilor construcțiilor în fier. Robert Owen, marele filantrop englez, negustor de bum-

bac, spunea că e de mirare cum pentru ungerea și mânuirea unei mașini punem atâta îngrijire și facem totul spre a-i da productivitatea cea mai mare, însă nu ne gândim la om, mașina cea mai fină dintre toate, spre a da la iveală tot ce are mai bun. Prin această mânuire îngrijită trebuie să înțelegem tocmai arta aceasta de-a conduce, care știe cum să lucreze cu sufletul omului spre a nu ajunge la încăpățânare și ură.

Avem nevoie de o pedagogie a biroului și a atelierului; trebuie să privim simțul de onoare al lucrătorului drept temelia celei mai înalte activități, iar prin tonul poruncii să știm totdeauna să punem în mișcare imboldurile cele mai fine și mai vrednice de încredere. Conducătorul unei întreprinderi care respectă cu sfințenie simțul de cinste al subalternilor săi, economisește zece controlori. Câte întreprinderi oprite în loc sau zădărnicite nu se datorează numai prostului tratament al personalului. Ce jalnic amestec de brutalitate și slăbiciune înfățișează adesea așa numita energie, așa de prețuită la persoanele conducătoare și al căror zbucium mușcător aduce în funcționari prăbușirea oricărei plăceri de a munci și a oricărei conștiinciozități. Câtă scădere a producției trebuie să punem pe seama unei astfel de „energii" în conducere!

Adevărata energie izvorăște numai din acele adâncimi ale sufletului unde sălășluiesc, alături, dragostea creștinească și disciplina de sine și numai această energie aduce cu sine rânduiala, buna întocmire, inspirația. Cealaltă energie însă, care pornește din înfumurarea de sine a omului necioplit, duce la nimicirea oricăror ordine mai adânci; subalternii simt numaidecât elementul antisocial și vrăjmaș al îngâmfării personale și atunci reacționează în același spirit.

Arta înaltă de a comanda nu stă numai în chipul de a rosti porunca, ci mai cu seamă în a determina pe subaltern să te asculte prin felul de a porunci, ba încă să știi să câștigi pentru această ascultare puterile lor sufletești cele mai înalte.

Tonul tăios și nesocotirea brutală a sufletului subalternului este semnul procopsitului care se desfată comandând, deoarece,

până acuma, și ei și înaintașii lui au trebuit numai să asculte. Omul distins poruncește cu totul dezinteresat, fără bățoșarea autorității, nu insistă personal asupra situației lui de conducător, iar acest punct de vedere în serviciu va stârni și în subalterni bucuria de a servi.

Când ordonanța ofițerului japonez îi pune masa dinainte, acesta se scoală și-i mulțumește printr-o plecăciune. Obiceiul acesta întrupează, în chip simbolic, adevărata ținută a superiorului față de subaltern: niciodată să nu primești un serviciu sau un act de supunere de la altul, fără să-i hărăzești pentru renunțarea ce-i impui, un echivalent deosebit în cinste sau în stimă, măcar în tonul ordinului sau a mulțumirii cu care răsplătești un serviciu. Prin asta te cureți oarecum de demonul îngâmfării personale care pune atât de lesne stăpânire pe sufletul celui ce comandă, iar pe subaltern îl duce la amărăciune sau la revoltă: aceasta se simte supus și înjosit, în loc să fie condus și organizat.

Cine își dă seama câtă putere intelectuală și morală trebuie pentru îndeplinirea precisă chiar a unei simple munci fizice, cât suflet și caracter stau în spatele oricărei munci care are un preț, acela știe că cea mai înaltă cinste și crutare a demnității omenești la un lucrător nu este o simplă sentimentalitate, ci temelia oricărei adevărate înțelepciuni; mai pomenim că tonul ce-l ia un superior față de personalul său se imită de cei de jos și înlocuiește peste tot conlucrarea de bună voie cu trebăluială curat-mecanică și în silă. Japonezii spun, cu adevărat cuvânt, că spiritul dintr-o casă îl bagi în seamă până și după purtarea câinelui: o observație adevărată, foarte nimerită să facă pe conducătorul unei întreprinderi să înțeleagă întreaga răspundere socială și tehnică a exemplului său.

Platon în *Statul* său numea „meșteșug regesc" acea destoinicie a unui conducător „de-a țese între ele sufletele în chipul cuvenit" și de-a le insufla rânduiala și supunerea de bunăvoie. Acest meșteșug cere de la conducător să fie el însuși un caracter organizat și să aibă totodată darul de-a se coborî în sufletul altora și de a-i trata potrivit cu firea și chipul de viață al fiecăruia. De

aceea are dreptate Jowet când spune în *College Sermons*, că adevăratul om de afaceri începe cu știința aritmeticii și sfârșește cu știința caracterului. Aceasta înseamnă că își dă seama din ce în ce mai bine ce importanță are sufletul în întocmirea muncii și, de aceea, adevăratul inginer trebuie totodată să fie și pedagog.

În același înțeles prețuia și Carly Lee pe „capii industriei" și afirma că revoltele nu se stârnesc din cauză că oamenii nu voiesc să asculte; dimpotrivă, ei jinduiesc după conducere, rânduială și ascultare; voiesc însă să asculte ca oameni, nu ca animale și să aibă în fața lor o putere morală. Se mânie însă pe un superior nedestoinic și tiranic, tocmai fiindcă firea lui necioplită le face ascultarea cu neputință și le strică orice rânduială sănătoasă a vieții.

Cu aceste observații însă nu vrem câtuși de puțin să ne ridicăm împotriva străşniciei în serviciu. Mâna tare este tot atât de trebuitoare ca și bunătatea. Mâna tare însă nu o capeți prin brutalitate și asprime. Dimpotrivă: energia exagerată în afară este pururi un semn de așezare lăuntrică defectuoasă și dă de gol o frică și o nesiguranță; aceasta se arată pururi la caracterele care în sinea lor sunt tocmai contrariul a ceea ce pretind de la alții: oameni sufletește dezorganizați, puși din nenorocire să organizeze pe alții. Adevărata virtute izvorăște numai dintr-o voință exercitată ani de zile, dintr-un cuget senin, din curajul moral. Cine are o educație mai înaltă în aceste lucruri, acela va dobândi totdeauna disciplina și va da la o parte cu ușurință elementele răzvrătite.

Dezinteresarea într-o carieră conducătoare, meșteșugul adevărat de-a porunci sunt legate cu o severă disciplină de sine față de mania de a comanda. Dacă până și în viața militară este o cerință de căpetenie pentru un comandant destoinic de-a nu controla el însuși toate până în cele mai mici amănunte, ci să știe să respecte neatârnarea și bucuria răspunderii la inferiori, această rezervă a conducătorului este de o însemnătate și mai hotărâtoare în profesiunile civile.

Cine nu se pricepe să-și învețe personalul cu răspunderea, cine nu se silește să se facă pe sine cât mai de prisos cu putință, acela nu este un factor conducător ci dezorganizator. Printr-un prisos de control individual, atare conducător își pierde și vremea și liniștea trebuitoare pentru funcțiile intelectuale superioare ale unei personalități diriguitoare, și fiindcă el singur nu are o idee limpede de ierarhia funcțiilor, va molipsi de același cusur și pe subalternii lui. Acești conducători sunt, în fond, născuți ca să asculte: ei fac parte din sfera muncii de amănunt și au ajuns, din greșeală, la un post de comandă. A conduce înseamnă a educa; iar a educa înseamnă a face să răsară puteri, nu a le înăbuși.

3. Funcțiile superioare

Toate punctele de vedere generale stabilite aici au însemnătate nu „numai pentru conducătorul unei întreprinderi economice, ci și pentru slujbașul de stat. Printr-o autoritate concentrată și prin puterea de-a dispune de o mare mașinărie birocratică, adesea caracterul unui om e supus la mari primejdii. Cine se ferește la vreme de aceste primejdii printr-o cercetare limpede și-o voință serioasă, cine întrebuințează omenește marile mijloace de înrâurire ce-i sunt puse la îndemână, poate ajunge în funcțiune la adânci satisfacții. Cine înțelege în acest chip cariera de slujbaș al statului caută să-și dea seama, mai întâi, că slujbașul are nevoie de un soi de dezinteresare deosebită, anume, de a nu raporta la persoana lui autoritatea ce are, de a se curăți de orice îngâmfare oficială, de a păși numai ca reprezentant al statului, fără a se semeți în conștiința personală de puterile-i oficiale.

Îndeplinirea acestor cerințe nu este o utopie: aceste caractere, neînrâurite câtuși de puțin de autoritatea oficială, le găsim cu deosebire printre funcționarii superiori englezi și italieni. La ei, de asemenea, întâlnești adesea un chip cu totul deosebit de-a înfățișa maiestatea statului: lipsa oricărei concepții polițienești

a puterii statului, un ton care caută să arate demnitatea și măreția ordinii de stat, mai mult printr-un fel de libertate princiară și o rezervă de purtare, decât prin vreo severitate bățoasă și prin ifose.

Dacă cerem de la funcționari o reprezentare dezinteresată a statului, nu înseamnă însă că personalitatea trebuie să dispară în funcție. Trebuie doar să nu te molipsești de la autoritate; încolo tocmai cariera de funcționar este bogată în prilejuri de activitate personală. Acestea se găsesc pretutindeni unde un om adânc înzestrat caută să ușureze apăsarea mecanică a birocrației oficiale, fie că se silește ca prin blândețea lui personală să mai netezească ghimpii unor măsuri sau legi prea severe, fie că aduce în întreaga mașinărie un spirit nou de tratare mai cavalerească a oamenilor și de grijă pentru fiecare. Ce reînviere se simte prin toate birourile de câte ori un șef cu caracter nobil confirmă, cu curaj și cu statornicie, convingerea că toate afacerile oficiale trebuie să fie dezlegate într-un spirit de dreptate și de mărinimie fără pată.

Cinstea față de stat nu înseamnă numai să ții casa de bani în regulă și să aperi cu credință interesele statului. Adevărata cinste începe atunci când fiecare purtător al unei dregătorii oficiale se întreabă: Cum trebuie să vorbesc și să mă port, pentru ca prin felul de înfățișare să dau la iveală întreaga măreție, dar totodată și toată dragostea părintească a statului? Cum pot s-aduc pe fiecare individ încăpățânat și plin de propriile-i pretenții la respectul îngrădirilor și datoriilor? În mine însumi, supunerea propriei mele voințe dezordonate nu trebuie mai întâi să facă, cu plan și cu răspundere, progrese lămurite în mic și-n mare, mai înainte de a căuta să câștig pe alții la ordinea de stat?

Aceste întrebări caută să și le pună conductorul de tren și polițistul, tot așa de precis ca și cel mai înalt slujbaș al statului. În răspunsul lor chibzuit stă toată frumusețea meseriei de slujbaș. Și așa numita carieră de funcționar superior începe cu adevărat abia atunci – și numai atunci – când la aceste întrebări răspunzi serios prin cercetarea de sine și educația de sine.

4. Meseria de negustor

a) Gospodăria și realitatea

Sunt oameni care socot că pot reuși în viață cu o morală cu două fețe. Aceștia cred că în meseria lor pot merge și fără alte principii mai înalte pentru că, în schimb, își vor împăca trebuințele sufletești în cercul familiei. Această îndoită existență este, în realitate, cu neputință. O poți duce astfel o bucată; la urmă însă, omul tot simte că nu poți să-ntinzi nepedepsit un deget diavolului și e adânc adevărul în vechea zicătoare populară că diavolul pune la urmă gheara pe orice suflet care se servește de dânsul pentru vreo izbândă în viață.

Cine începe, pe orice tărâm, să-și lepede faptele de suprematia conștiinței și în locul ei să adore autoritatea lucrurilor văzute și pipăite, acela va ajunge necinstit și fără credință și pe celelalte tărâmuri și se va abate de la legile nescrise. De aceea, multe lucruri sunt oprite, nu numai pentru urâțeniile și slăbiciunile legate nemijlocit de dânsele, ci fiindcă un caracter se bizuie pe statornicie, așa încât acesta e ursit pieirii dacă falsitatea a triumfat asupra credinței într-o singură latură a vieții.

Practica afacerilor care se leapădă de legea morală nu este numai o mare primejdie pentru caracter, căci paralizează orice bucurie în exercițiul profesiunii, dar și din punctul de vedere economic, al afacerilor, este cu totul mioapă. Întâi, fiindcă retează imboldurile cele mai adânci și mai sincere la muncă; al doilea, fiindcă adevărurile morale sunt de-o însemnătate hotărâtoare tocmai pentru cariera economică.

Rânduiala, încrederea, punctualitatea, credința, exactitatea, cinstea sunt factori economici de mâna întâi, deoarece administrarea lucrurilor materiale e în legătură cu mari însușiri reale, care cu timpul nu îngăduie nici o iluzie și pedepsesc aspru orice neorânduială. Nu totdeauna numaidecât. În viața economică însă, mai vizibil chiar decât pe celelalte tărâmuri, domnește pe deasupra falsificatorilor și ușuraticilor o putere răzbunătoare, care înhață când pe unul, când pe altul, care osândește pe înșe-

lător la muncă grea și la netihnă și otrăvește până și coțcarilor victorioși simțământul triumfului lor.

La urma urmei, pe ce se reazemă creditul unei case? Pe reclamă? Pe desfășurarea luxului? Pe fonduri mari? Dar de azi până mâine se pot risipi milioane. Nu. În spatele oricărei încrederi mari în afaceri stă un caracter. Acesta e singurul lucru statornic pe lumea asta unde totul se clatină. Aici e locul unde se plătește orice poliță. Așa-i de mare însemnătate caracterului pentru viața economică.

Cine știe să recunoască în ce sens orice izbândă materială atârnă cu timpul de cultura conștiinței, acela n-are decât să observe istoria gospodăriilor private, și să observe că până și în gospodăriile conduse model se strecoară undeva o dezmățare, o oprire sau abuzuri, dacă, în îndrumarea lor, bunurile mai înalte ale sufletului sunt jertfite lucrurilor exterioare.

Omul nu-i o mașină care să fie pusă în mișcare de aburi sau de electricitate, ci o mașină pe care-o urnește din loc puterea sufletească, iar dacă refuzi sufletului hrana-i cuvenită de gânduri veșnice, el încetează de-a mai îmboldi voința și-a înviora cugetul și omul ori nu mai lucrează de loc, sau lucrează din temeiuri josnice. Aceste motive josnice însă mistuie încet, dar sigur, orice solidaritate a muncii și sapă la temelie însăși destoinicia personală: distrug solidaritatea morală a oamenilor din acea întreprindere, încurajează toate patimile rele ale tovarășilor, ticăloșesc caracterul, răspândesc o atmosferă de egoism rece și de tăinuire trădătoare, în care orice noroc se duce de râpă; iar dacă generația cea dintâi nu apucă dezastrul, aceasta lovește cu atât mai sigur pe copii și pe copiii copiilor.

b) Concentrarea

Fabricantul și pedagogul englez Miles povățuiește pe tineri în cartea sa *Puterea concentrării* să nu alerge orbește după izbândă, ci să-și ațintească mai întâi privirile asupra valorilor ideale ale vieții, iar când se va concentra asupra nevoilor de ordin inferior, să nu piardă din vedere pe celelalte. Atare concentrare asupra idealului este și de-o însemnătate practică fundamentală,

deoarece apără un om de atâtea tulburări la care îi este expusă voința și producția, de îndată ce poftele josnice - ambiția, invidia, râvna de domnie și de plăceri - se simt eliberate de controlul unei conștiințe puternice.

Miles vorbește de un mare negustor englez, unul dintre oamenii de afaceri cei mai norocoși din Londra, care se ridicase de la începuturi mici de tot, fără însă să fi suferit vreo atingere, de nici un fel, în sufletul său. El se gândea la adevărurile veșnice nu numai un ceas sau două duminica, spre a le da după aceea la o parte odată cu cartea de rugăciuni, ci, astfel, le dăduse trup și suflet, așa încât era pururi condus de ele în subconștientul său. El lucra concentrat, însă nu urmărea cu orice preț izbânzi strălucite, ci cinstea, omenia și-o conștiință împăcată și numai pe urmă, dacă se putea, și izbânzi strălucite.

Miles observă: „Când bagi seama cât bine a săvârșit acest om, fără cel mai mic ifos, îți vine să te întrebi dacă celălalt fel de concentrare, care se uită numai la prețul material, fără păsare de ceea ce Noul Testament cere de la oameni, nu-i urâțenie curată, dacă, adică, concentrarea voinței nu e un lucru foarte primejdios când omul nu umblă cu gândul la Dumnezeu, în timp ce-și îndreaptă ochii asupra lucrurilor practice și vremelnice.

O cunoaștere amănunțită în câteva ramuri ale vieții comerciale m-a convins, că nici într-o altă sferă a vieții nu poate răsări un tip de caracter mai brutal, mai neomenos, mai egoist și mai distrugător de sine ca în lumea afacerilor. De aici trebuie deci să scoatem concluzia, că nicăieri nu poate să iasă la iveală un aer așa de brutal, de crud, de egoist și distrugător de suflete ca aici. Pentru mine, chipul negustorului neînduplecat, fără odihnă, este cea mai tristă priveliște din lume, mai rea chiar decât chipul bețivului sau a desfrânatului. Când o mare virtute, împreună cu o mare tărie de spirit cad în păcat, au o înfățișare groaznică".

c) Funcționarii mici și mijlocii

Ispita necinstei e astăzi neînchipuit de mare pentru funcționarii mici și ucenici. Nu numai fiindcă vești despre marile potlogării din lumea afacerilor răzbesc până în cercurile tinerimii

și le insuflă simțământul că învârteala în stil mare e nelipsită din afaceri, ci pentru că funcționarii văd adesea, în propriile lor birouri, lucruri care nu au deloc darul să le întărească credința în cinste și loialitate.

În cele de mai sus am vorbit despre însemnătatea economică a puterilor morale. Acum e mai trebuitor ca oricând să vorbim și despre importanța personală a cinstei, pentru ca tinerii să nu lege conștiinciozitatea lor de ceea ce fac alții. Din nenorocire, mulți oameni cred că cinstea e numai o jertfă ce-o aducem celorlalți; de aceea, și strășnicia cinstei lor scade, în măsura în care cel înșelat este destul de bogat spre a da uitării pierderile lui. Înfrânarea absolută față de averea semenilor noștri e în cea mai strânsă legătură cu mântuirea sufletului nostru; faptul că ni s-a pus un hotar neclintit poftelor și patimilor noastre, că imboldul nostru nesățios de a câștiga și a stăpâni are o îngrădire statornică, aceasta e o adevărată mântuire pentru noi, e cea dintâi eliberare a noastră din întunecoasele lanțuri ale egoismului, este educația fundamentală întru ascultarea de conștiință.

Această noimă cu totul personală a cinstei ne lămurește de ce necinstea se dă la iveală și în afară, printr-o uimitoare schimonosire a trăsăturilor feței. Numai când te uiți cu luare-aminte la aceste chipuri, abia atunci înțelegi vorba că „cinstea înseamnă mântuirea sufletului” și că ea nu are a face numai cu averea aproapelui nostru și cu rânduiala de drept. La oamenii necinstiți, funcționarea înaltelor puteri sufletești este tulburată, fapta s-a lepădat de conducerea conștiinței și-a ajuns jucăria momentului și a împrejurărilor. De aceea spune: nu trebuie să furi, caută să rămâi curat, este în interesul tău să fii neclintit în credința ta, cu toate că, alături, alții înșeală fără rușine. A fi neatârnat în cinstea ta, a fi credința întrupată, aceasta este cea dintâi și cea mai importantă carieră a unui tânăr.

Nicăieri nu reiese mai limpede deosebirea dintre om și animal ca în ceea ce se numește încrederea absolută. Uită-te la un cățeluș bine muștruluit care duce acasă de la măcelar un coșuleț cu cârnați. Pe drum e atacat de alți câini. El își apără coșul cu o

credință înverșunată. În clipa însă când haita răstoarnă panerul și se năpustește asupra cârnaților, s-a dus pe copcă înfrânarea cățelușului. El nu se gândește: „Treaba voastră; eu rămân curat". Nu; înfulecă și el ce poate să mai apuce. Aici e hotarul între noi și lumea animalelor: întreaga măreție a caracterului începe abia dincolo de cățeluș.

Din nenorocire, câți oameni nu au rămas tot la nivelul cățelușului.

Este o educație de sine în vederea cinstei, care constă în a rămâne credincios cu bună știință și în cele mai mici lucruri, deoarece în această credință este o mărturisire de cinste, un refuz nestrămutat a oricărei legături, cât de ușoare, cu necinstea. După cum spune Hilty: *„Cinstea se arată în purtarea ta în chestiunile mici. Aceasta pornește din temeiuri morale. Cinstea în stil mare este adesea numai un obicei sau o prevedere, și nu duce la încheieri asupra caracterului"*. Cinstea în lucrurile mici este, apoi cea mai bună pavăză contra ispitelor celor mari ale vieții. După cum dinții cad îndată ce smalțul se strică, tot așa când omul a biruit în sine-și sfiala de micile ciupeli, repede începe și desăvârșita lui decădere. E o mare și importantă problemă: dimineața, la deșteptare, să chibzuiești unde începe necinstea și ce înseamnă onestitatea deplină.

Mulți tineri nu bănuiesc câtă greutate are în viață bunul nume și cum, tocmai la începutul unei cariere, puterea tainică a bunului nume poate înrâuri în favoarea sau împotriva ta. Ieremia Gotthelf spune în „Iobagul Uli", în privința bunului nume, cuvintele următoare, care se potrivesc pentru începutul oricărei cariere:

„După cum prin faptă îți creezi în suflet un obicei, tot așa îți faci în afară un nume. Pentru acest nume, pentru vaza autorității printre oameni lucrează fiecare din copilărie până la mormânt. Orice faptă cât de mică, ba chiar fiece cuvânt contribuie la acest nume. Numele acesta ne deschide sau ne închide inimile, ne **face** vrednici sau nevrednici, căutați sau respinși. Oricât de jos ar fi un om, are totuși numele lui, ochii semenilor lui se în-

dreaptă și asupră-i și-l judecă, cât prețuiește. Astfel, orice argat și orice slujnică lucrează fără voie la un nume și, după cum li-i numele, își capătă și simbria; numele acesta le deschide sau le închide drumul".

d) Lucrurile mărunte

Mai e o însușire, a cărei cultivare e, pentru începătorii în cariera comercială, de o însemnătate hotărâtoare: punctualitatea. Napoleon I trântea pe oricine nu se arăta exact până la o secundă. Dar nu numai în conducerea războiului izbânda operațiilor atârnă de punctualitate. Toate profesiile în care este o conlucrare a puterilor omenești, cer în prima linie punctualitate. Acesta e tocmai cazul, în mare, al economiei mondiale. Pedepse grele asigură, potrivit învoielilor, nerespectarea exactă a termenelor de predare și fiecare colaborator în parte trebuie să se orânduiască după aceste termene. Nenumărate falimente sunt provocate numai de platnicii nepunctuali. Prin urmare, punctualitatea este cea dintâi deprindere **cu** spiritul economiei omenești. Cine este aici aspru cu sine, va câștiga, fără doar și poate, încrederea superiorilor săi, iar el însuși își va desăvârși precizia în celelalte direcții ale meseriei sale.

Marea însemnătate a lucrurilor mărunte se arată și aici. Un tânăr își ține însăși soarta lui în mânii, când, în anii hotărâtori, se constrânge să capete obiceiuri sănătoase și nu se lasă convins de camarazii lui că ușurința este virtutea tinereții. Nu. Ușurința este, în fond, un semn de slăbiciune, o rostire a nevolniciei sufletești. De aceea tinerii energici caută s-o ocolească. Cu drept cuvânt spune Ruskin:

„Nu prea am îngăduință pentru oamenii care scuză așa de lesne ușurința și zăpăceala tineretului. Mai degrabă primesc zăpăceala bătrâneții care merită într-adevăr îngăduită. Cine ar putea însă scuza îngăduința la o vârstă când orice întorsătură a soartei este înrâurită de hotărârile noastre. Nesăbuială la un tânăr al cărui noroc și viitor depinde de un prilej de o clipă? Ușurință la tineret, când hatârul unei secunde poate să hotărască asupra carierii unei vieți întregi, când fiecare din faptele noas-

tre așază o piatră de temelie la legăturile noastre de mai târziu, când fiecare din visurile noastre poate hotărî asupra ființei sau neființei? Cât pentru mine, lăsați bătrânețea să fie ușuratică și nechibzuită, tinerețea însă, niciodată."

e) Omul de temei

Cine își trece în revistă observațiile vieții ajunge la rezultatul că sunt puțini oameni absolut de încredere în îndeplinirea sarcinii sau a răspunderii lor: oameni cărora poți să le încredințezi o scrisoare, sau să-i însărcinezi cu o solie, fără să-ți fie teamă c-au să-și uite însărcinarea sau au s-o îndeplinească de mântuială; oameni care, în căutarea unui copil sau a unui bolnav, se gândesc cu o grijă amănunțită la tot ce se poate întâmpla și pregătesc totul la vreme; în scurt, oameni pentru care orice răspundere ce și-au luat devine centrul tuturor gândurilor, simțămintelor și puterilor lor de voința în așa chip, încât nu sunt în stare să uite ceea ce li s-a încredințat.

Talentul pentru atare destoinicie poate fi înnăscut în unele caractere. Noi toți însă ne dăm prea puțin seama câtă valoare lăuntrică și câtă cinste personală atârnă de desfășurarea acestui talent. Un simțământ dezvoltat al răspunderii este adevăratul triumf al conștiinței asupra ușurinței și dezmățării, al voinței cuceritoare asupra lenei, al uitării de sine asupra interesului Propriu. O destoinicie desăvârșită, până și-n îndeplinirea celor date în seama noastră, deprinderea de a fi exact până la capăt, ar trebui să stea pe planul întâi în munca pentru perfecționarea caracterului.

Florence Nightingale a arătat ce înseamnă, în îngrijirea bolnavilor, adevăratul simțământ de răspundere, câtă disciplină și dezinteresare presupune și cât de superficială e concepția răspunderii ce întâlnim adeseori chiar la surorile de caritate: „*Ce înseamnă a fi răspunzător de ceva este, atât în cele mari cât și în cele mici, un lucru știut numai de puțini bărbați și de puține femei. Sunt* - spune dânsa - *multe surori de caritate foarte prevăzătoare cât sunt de serviciu. Nu se gândesc însă: oare ce s-ar putea întâmpla când nu voi fi aici? Căci e vădit că răspunderea nu con-*

stă numai în a face toate cum trebuie, ci și în a te îngriji ca ceilalți să facă la fel și nimeni să nu pună vreo piedică, din neștiință sau răutate. Și aceasta se aplică nu numai la îngrijirea mai multora, ci și a unuia singur".

Titlul acestui capitol din Florence Nightingale sună: *Gândește-te la toate.* Cerința de-a te gândi la toate se îndreaptă la oricine este răspunzător pentru alți oameni. Iar deprinderea aceasta de-a te gândi la toate e de-o importanță deosebită pentru întreaga noastră gândire, în lucrurile mari, ca și-n cele mici.

Poți să înveți a fi om de temei, dacă voiești și dacă în sufletul tău trăiește ideea cât de sus stă omul în care te poți bizui în chip absolut și câte biruințe trebuie să fi câștigat asupra nepăsării înnăscute și-a egoismului, spre a deveni un maestru în arta de-ar te gândi la toate. Cine vrea să ajungă un astfel de maestru, să exerseze cu măruntișurile de toate zilele. În călătorie, bunăoară, sunt nenumărate prilejuri să te lepezi de obiceiurile murdare sau dezmățate, în lămuriri, în rânduială, în controlul bagajelor; să te deprinzi cu o concepție mai înaltă a preciziei și a prevederii și să ajungi om de temei în ceea ce întreprinzi. Deplina concentrare sufletească asupra unor însărcinări și servicii simple, silința de a chibzui și a te reculege pentru răspunderi în afară de propriile-ți dorințe și imbolduri este o metodă neprețuită pentru a înviora conștiința și a te elibera de toate amețelile egoiste și zăpăcite. Iar bucuria încrederii în cele mici ne îndrumă spre credința în cele mari, care ne pregătește, chiar aici, pe pământ, tainice fericiri. Căci ce glorie pământească are atâta farmec precum simpla mărturie a celor care ne spun între patru ochi: *„în tine mă pot încrede".*

5. Cariera politică

„Nu trăiește nimeni care să fi ieșit cu suflet curat din serviciul ei". În aceste cuvinte rostește Wallenstein părerea obștească despre neasemuitele ispite ale carierii politice. Tot așa de răspândită este credința că, în viața politică, conștiința personală

nu are drept să fie luată în seamă căci, dacă în marile chestiuni sociale și naționale politica nu ar pune un egoism mai presus de orice scrupule de conștiință, ar trebui să se prăbușească în sânge și-n ridicol. *„Avem nevoie de oameni care să țină la patrie mai mult decât la sufletul lor"*, spunea odată un om de stat florentin.

Să fie oare adevărat? Dar patria nu dăinuiește tot prin curățirea sufletească, chiar atunci când această curățenie duce, în aparență, la ruină? Societatea omenească nu e legată, în temeliile ei cele mai adânci, de cei care mai degrabă pierd cu cinste, decât să câștige cu mijloace necurate?

Noi nu întrebăm ce se va întâmpla în viitor. Nu voim să ne amăgim asupra slăbiciunii conștiinței omenești față de talazul marilor pasiuni sociale. Întrebăm numai pe ce se bizuie sănătatea reală și durabilă, precum și puterea de producție a unui popor?

Și această întrebare o punem anume dintr-un punct de vedere realist. Întrebăm dacă așa-numita politică realistă nu e ispitită tocmai de acel realism sănătos care judecă acțiunile politice nu după efectul momentan pe marea scenă a istoriei mondiale, ci după imboldurile mistuitoare ce se stârnesc în adâncurile vieții popoarelor și după mărinimia sufletească, pe care o distrug? Puterea morală nu-i oare, întru apărarea statului, o putere de mâna întâi cu care nu poți să te joci, fără a pune în primejdie temeliile unei vieți sociale? Conștiința pe care o faci ridicolă pe un tărâm, nu-și va pierde rostul și pe celelalte tărâmuri?

În crezul judecății de apoi zace un adânc înțeles, că, la urma urmei, se vor judeca toate câte caută a se săvârși în contrazicere cu legea morală, și aceasta nu la suprafața vieții, ci în adâncimile realității, acolo unde nu mai are trecere nici o izbândă aparentă și unde se recunoaște drept creator numai ceea ce izvorăște din puterile creatoare ale sufletului.

Când oamenii de astăzi aud că istoria mondială e tribunalul mondial, cei mai mulți au simțământul că așa ceva e unul din vechile basme cu care speriem copiii. Ei împărtășesc părerea de mai sus numai în înțelesul că tocmai acea politică de stat care va asculta de legea morală va fi osândită de tribunalul mondial:

izbânzile mondiale sunt totdeauna de partea cinismului, sau, cum spunea Frederic cel Mare: „Bunul Dumnezeu e pururi cu batalioanele cele mari".

Nu-i deloc ușor să combați atare concepție. Ea se poate bizui pe izbânzi momentane și pe foloase imediate și din aceste impresii superficiale să-și tragă noi puteri.

Și totuși, întreaga frământare mai adâncă a neamului omenesc mărturisește grozava putere și importanță a legilor care glăsuiesc în conștiință. Toți profeții cei mari au simțit cu o limpezime strălucitoare că, la urma urmei, tot puterile morale hotărăsc pe lumea asta viața și moartea popoarelor. Religia și poezia sunt pline de puterea statornică și înspăimântătoare a unei dreptăți mai înalte, care se vădește în soarta popoarelor și care amenință pe dezmățați și pe trădători cu blesteme și dezastre. Ba, în conștiința mai adâncă a omenirii, aceste simțăminte sunt mai poruncitoare, mai reale și mai vii decât toate chiotele triumfale ale izbânzilor de-o zi și decât slava tuturor isprăvilor. De asemenea, este un adânc înțeles simbolic, când, în Sfânta Scriptură, păcatul este pus în centrul povestirii, căci fiecare faptă în parte e în legătură cu el și prin el capătă o rază de lumină și noimă.

În literaturile vechi vorbește aceeași concepție. Cum țipă Clitemnestra lui Eschil noaptea, în visurile-i grozave, cum izbucnește în cuvintele: „*De-ar urla toate apele din lume într-un singur șuvoi, mâna ucigașă în zadar ar spăla-o*" Iar impresia cea mai puternică de realitatea neînduplecată a puterilor morale o căpătăm în Sofocle, când corul ridică mâinile rugător și izbucnește în cuvintele:

> „O, *niciodată să nu călcăm legile străbune,*
> *Sălășluind pe culmi luminoase,*
> *Izvorâte nu din puterea oamenilor muritori.*"

Aici își găsește rostire simțământul că aceste legi ale conștiinței au căpătat ființă de la o culme a înțelepciunii și a prevederii, unde toate amăgirile vieții pământești dispar și unde se limpezesc toate câte încheagă viața în adâncile-i temelii.

Să ne reamintim, în sfârșit, de regii din dramele lui Shakespeare: vedem cum râvna oarbă după domnie, dorul de răzbunare, ambiția și patimile umplu un răstimp întreaga scenă, pe urmă totul se prăbușește într-o ruină desăvârșită: Richard al III-lea nu mai poate să-și ducă în spinare crimele, Lady Macbeth rătăcește în puterea nopții, iar soțul ei se luptă deznădăjduit cu îngrozitoarele vedenii din conștiința lui.

Toate aceste mișcătoare pilde de dreptate pornesc dintr-o cercetare și o știință mai adâncă decât poate să dea o agerime politică momentană, care desprinde lucrurile din cadrul întreg al vieții și caută numai la unda evenimentelor. Și, totuși, ar fi lucrul cel mai de preț pentru cultura reală a omenirii, dacă oamenii de acțiune ar asculta mai mult de profeți și ar pricepe că binele și răul sunt realități care nu se pot calcula ca suprafața țărilor sau tonele exportate și care au mai intim a face cu rădăcinile vieții popoarelor decât toate realitățile din lumea vizibilă.

Astăzi suntem din ce în ce mai mult pe cale să ajungem stăpâni pe știința pur materială și să înțelegem că atât organismul fizic cât și sistemul nervos atârnă mai întâi de energia spiritului dătător de viață și că numai de aici poate reveni reîntremarea; dimpotrivă, tot ce omoară caracterul nu poate să ajute sănătății trupești. Va veni un timp când acest punct de vedere al psihoterapiei va fi aplicat și igienei organismului social și vom înțelege că înțelepciunea noastră de până acum, cu „apărarea națională" a fost, tocmai din punctul de vedere al politicii realiste, o cârpeală sărăcăcioasă și mioapă. Statul nu trăiește cu hapca și cu proțăpeala, ci din noblețea intelectuală și morală a totalității politicii sale, din încurajarea dată, printr-o astfel de politică, tuturor hotărârilor mai înalte din viața națiunii. Unde însă principiile morale sunt ridiculizate pe marea scenă a acțiunii de stat și sunt jertfite idolului izbânzii momentane, unde sporul câtorva hectare de țărână e pus mai presus de dezvoltarea simțului de dreptate, în loc să se cultive și să se îmbărbăteze acest simț de dreptate ca pe cel mai prețios capital al sănătății naționale și al destoiniciei sale de cultură, acolo foarte curând se va vedea

cum pofta cinică de domnie va pierde și în viața sufletească a poporului cea dintâi sfială și cum spiritul unei mioape afirmări de sine va înlocui înțelepciunea politică adâncă și realistă, care grăiește în cuvintele: „*Cine vrea să-și păstreze viața, o va pierde*". A despărți politica de legea morală e ca și cum ai voi să desparți navigația de știința maritimă.

Adevărurile morale cuprind îndrumarea cea mai cuminte cu privire la temelia societății omenești. Cine vrea să se lepede de ele, se leapădă de însăși realitatea vieții și această realitate are să-l judece.

Bjrnson a declarat foarte bine odată: „*Îți spun că țara care a luat ceea ce-i al altuia, ascute hangerul hoțului, șfichiuie cuvântul aspru al ciocoiului și alungă conștiința din dreptul ei, atât în familie cât și în societate*".

Statul nu-i o ființă atât de simplă, încât să poată trăi numai din mișcările grosolane pentru apărarea de sine în care arta „realistă" de stat vede culmea istețimii și prevederii. Organizația de stat atârnă de un fond uriaș de jertfă dezinteresată, de putere de rezistență morală față de pofte și imbolduri, în sfârșit, de acel simț adânc de dreptate care ne împinge să renunțăm, mai degrabă, la toate, decât să scoatem pe semenii noștri din dreptul lor. Numai pe astfel de temelii poate dăinui comunitatea complicată a vieții și a muncii, așa cum e închegată în statele moderne. Chiar atunci când un stat ar fi în stare să alunge pe toți vecinii din proprietățile lor, nu ar avea putere să se folosească de câștigul său: orice muncă civilizatoare, fie tehnică, fie economică se reazemă pe înnobilarea conștiinței; tot ce cucerim însă în paguba acestei înnobilări, paralizează și omoară cele mai adânci puteri de producție ale muncii naționale și întronează pretutindeni jaful fără de răspundere, lăcomia de câștig fără scrupule și goana după plăceri putrede. Astfel isprăvește în fața istoriei lipsa de credință în judecata mondială, astfel se manifestă reala însemnătate a legilor nescrise.

Este o tradiție veche și plină de înțeles: clădirile publice să se înalțe din material fără cusur și în stilul cel mai ales, ca un semn

de înaltă demnitate și importanță a comunității de stat. Când are să pătrundă, în sfârșit, și în conștiința popoarelor și a oamenilor politici, adevărul că politica oficială a unei țări mari nu trebuie să fie mai ordinară și mai îngustă decât a vieții private, ci dimpotrivă, mai cavalerească și mai mărinimoasă și că nu este altă datorie mai importantă a reprezentării statului, decât aceea ca toată acțiunile și manifestările sale să fie un sprijin și o consacrare pentru mărinimia oricărui caracter particular, în loc de-a tulbura conștiințele individuale prin cultul izbânzilor momentane.

Să nădăjduim că nu e departe timpul când marile popoare civilizate vor introduce o metodă mai aleasă în manifestările lor tradiționale, în loc să trăiască pururi din acele mijloace înguste caracteristice pentru o politică națională lasă nu pentru o adevărată politică de energie culturală; timpul când popoarele cele puternice vor avea curajul să fie mărinimoase, iar oamenii de stat într-adevăr realiști vor lua ca îndreptar adevărul politic din cuvintele lui Gladstone: *„Ceea ce e fals în morală, nu poate fi bun în politică"*.

6. Meseria de educator

Când privim marea majoritate a meseriilor din zilele noastre vedem că luptele înverșunate pentru existență sunt pline de ispite mari și mici pentru caracter, împing fără milă pe om să se lepede bucată cu bucată de eul său cel bun și să se mistuie în adorarea lucrurilor exterioare.

Cu meseria de educator e cu totul altfel. Mai toate cerințele ei strămută pe om din lume așa cum e aievea, într-o lume cum ar trebui să fie: meseria de educator este o îmbiere necontenită, stăruitoare, de a te coborî în eul tău cel bun și a te urca la o înaltă conștiinciozitate. Pentru oamenii a căror inimă nu s-a împietrit, copiii sunt pururi ca și clopotele de Paști: redeșteaptă în om tot ce năzuiește spre ceruri. Sunt mulți care hulesc de mii de ori adevărul; când însă ochișorii copiilor se îndreaptă asupră-le, se simt împinși să depună mărturie pentru ceea ce huliseră și defăimaseră. Ba încă vedem adesea cum criminalii înrăiți sunt apucați de

furie, când descoperă începutul de viciu în copiii lor: până și în ei mijește, ca un vis, dorul inconștient de a se ridica prin copiii lor deasupra lor și deasupra grozavei mizerii a unei vieți instinctive.

Aceasta e frumusețea meseriei de educator: ne face mai chibzuiți în toate obiceiurile noastre zilnice, mai măsurați în cuvinte și trezește în noi planuri care ne smulg din toropeala și lâncezeala noastră lăuntrică.

Această înrâurire a meseriei de educator asupra noastră o punem într-adins asupra acestor lămuriri, deoarece în timpurile de astăzi prea adesea uităm, cu atâta pedagogie, că educația cea mai spornică nu se capătă prin tratamentul direct al copilului, ci prin metoda indirectă a educației de sine a educatorului. Pe copil îl înrâurim neasemuit mai mult prin ceea ce săvârșim asupra noastră, decât prin ceea ce-i spunem. Nu prin ceea ce interzicem altora, ci prin ceea ce ne interzicem nouă ca să ajungem în viață o putere rânduitoare.

Mamele, în adânca lor iubire și grijă, se întreabă adesea: Ce-aș putea face pentru copilul meu, cum pot să-l apăr de ispitele ce se îmbulzesc și dinăuntru și dinafară? După asta încep să scormonească și să citească cărți asupra educației, în timp ce singurul răspuns la întrebarea lor ar fi următorul: *Silește-te din răsputeri să fii tu însuți ceea ce ai vrea să fie copilul tău.* Pavăza lui cea mai bună împotriva ispitelor stă în jertfa, oricât de mică, ce tu însăți vei aduce zilnic slăbiciunii, nervozității și pasiunii tale. Biruința de tine însăți, oricât de tainică, este cel mai puternic înger păzitor al copilului. Fără această muncă în educația de sine, toată purtarea ta zilnică dezminte, ba chiar ia în râs tot ce grăiește gura. Orice biruință asupră-ți deșteaptă însă din somn puterile mai înalte din tine, încât acestea strălucesc în ochii tăi și hărăzesc cuvintelor tale o adâncă sinceritate și putere de convingere.

Nu putem da altora educație, dacă noi înșine nu ne punem sub flamura celor mai înalte adevăruri, dacă nu ne lepădăm de mania îngâmfării, de tirania momentului și nu cerem, cu o sinceritate desăvârșită, de la noi înșine, ceea ce vrem să deșteptăm în copil. Căci noi educăm mai spornic prin ceea ce săvârșim

prin sufletul nostru; asupra altora lucrează mai durabil nu ceea ce am născocit peste zi, ci ceea ce am smuls din noi înșine în nopți de nesomn. Și ceea ce am lucrat realmente în noi ne făurește aerul de pe chip și tonul glasului care înrâuresc poruncitor, ca prezența aievea a unor lucruri înalte asupra sufletelor tinere.

În cele dintâi lecții ale fiecărei școli normale sau din seminarii, ar trebui să li se atragă tinerilor luare aminte asupra trădării glasului și a chipului: cum în sunetul vocii noastre se dau de gol toate slăbiciunile, toate grosolăniile și toată mișelia de care ne lăsăm târâți și cărora le facem pe plac. Fiecare cuvânt pe care-l rostim e întovărășit de o întreagă orchestră de tonuri ce-i țin isonul și de-o mimică inconștientă a chipului nostru. Tonurile și mimica acestea dezmint adesea ceea ce spunem, dezvăluie între învățătură și viața noastră o dezbinare pe care nimeni în chip instinctiv nu o prinde mai adânc decât sufletul nesfârșit de simțitor și larg deschis al copiilor.

Pictorul F. Angelico trebuie să se fi rugat totdeauna înainte de a pune mâna pe pensulă spre a zugrăvi chipurile lui îngerești. Cât de mult ar trebui să ne rugăm noi spre a făuri oameni vii!... Cum ar trebui să ne curățăm de toate păcatele cele mai tainice, spre a trăi în copii trainica lor neprihănire! Cum ar trebui să ne reculegem spre a fi una cu adevărul dumnezeiesc, iar cuvântul nostru să atingă coarda dumnezeiască a inimilor tinere!...

Mulți educatori își frământă mintea asupra celor mai bune leacuri pentru copiii mincinoși. Din nenorocire, uită adesea cel dintâi și cel mai însemnat mijloc: să supună zilnic unui control strașnic propriile lor spuse. Atunci nu arareori ar descoperi, spre spaima lor, că ei înșiși nu sunt chiar niște mincinoși, numai că, într-o singură oră, spun uneori mici neadevăruri cu duiumul. În acest caz, pot ei să predice adevărul cu limbă de foc? Copiii se uită la dezmințirea ce reiese din practică și se obișnuiesc cu ideea că toate lucrurile mari trebuie să fie prăznuite numai în cântece și nu trebuie terfelite prin punerea în practică.

Ceea ce numim, în adevăratul înțeles, caracter, se dobândește, dacă educatorul începe să înțeleagă ce este caracterul și

ce purtare plină de demnitate cere de la noi în îmbulzeala vieții. Numai dacă ajungem de-o cinste neclintită chiar și în cele mai mici lucruri și nu ne îngăduim nici un folos în paguba moralei, vom trezi și în copil simțământul că în viață mai e și altceva decât minciuna și trufia.

Modestia, de asemenea, o dobândim numai dacă prigonim înfumurarea din noi până în cele mai dosnice unghere. Câte mame nici nu bănuiesc că ele însele pun în copiii lor temeliile nezdruncinate ale îngâmfării și ale egoismului, când se lasă târâte într-o idolatrie adevărat păgânească a odraslelor lor, își privesc copiii drept niște exemplare excepționale și practică un cult plictisitor și necuviincios al trupului și sângelui lor, care nu are câtuși de puțin a face cu iubirea adâncă și răspunzătoare. De aceea înrăiește până și pe cei mici de tot: ei le citesc acestea în ochi și se umplu de acea naivă, dar pretențioasă siguranță de sine care-ți poate așterne oarecare izbândă în lume, dar care-i netrebnică în împărăția Adevărului veșnic.

Educația de sine a dascălului este de o importanță fundamentală și din alte motive. Orice disciplină reală se reazemă la urma urmei pe disciplina de sine a comandantului. Numai un caracter disciplinat, însă, poate ține ordinea. Nici cuvintele, nici strigătele, nici pedepsele nu izbutesc, numai puterea de voință, care liniștește în noi nervii, ține patimile în frâu și strunește imboldurile poate să organizeze și lumea lăuntrică a școlilor și să conducă spre stăpânirea de sine. Toate celelalte sunt numai aparență și spectacol, nu ordine reală. Când din întreaga ținută a unui educator reiese că e un biruitor asupra lui însuși și are acea vitejie nevăzută cu care a înfrânat pe dușmanul lăuntric, tinerimea se pleacă cu bucurie.

Cine vrea deci să se dedice meseriei de dascăl, să știe că pregătirea lui cea mai însemnată stă în educația voinței. Cunoștințele cele mai temeinice nu-i folosesc la nimic, dacă prin puterea unei voințe concentrate nu-i în stare să ridice clasa mai presus de zăpăceala, trebuința de joacă, lenea și celelalte porniri instinctive ale copilăriei și să le insufle spiritul de reculegere și de stăpânire de sine.

De altminteri, toate celelalte puncte de vedere asupra profesiunii de conducător se aplică și la opera pedagogică. Mai întâi de toate: cea mai migăloasă luare-aminte a dascălului față de demnitatea de om a celui mic. Accentuăm cu drept cuvânt importanța exemplului la un educator, însă uităm, adesea, că dascălul trebuie să dea pilda unui om nobil nu numai față de oamenii în toată firea, ci tocmai în purtarea lui cu copiii să arate cum trebuie să se poarte oamenii unul cu altul. Cuvintele lui Juvenal „*Maxima debetur puero reverentia*” nu le-am putea recomanda îndestul viitorilor educatori. O severitate cât de mare merge mână în mână cu cel mai mare respect pentru simțul de onoare al copilului. Nimic nu ridică pe copii ca atunci când îi iei drept oameni. Educatorul își cucerește cea mai înaltă stimă când se ferește să fie târât de simțământul atotputerniciei sale nediscutate și se închină el însuși formelor de politețe și de respect pe care le cere de la copii.

Aici e nevoie de-o educație de sine îndelungată. Cine caută să se scutească de formele cavalerești când are de-a face cu alții mai slabi, acela nu-și va putea ascunde față de copii lipsa lui de creștere, așa încât, prin exemplul său, le va propovădui principiul că poți să-ți faci de cap, dacă nu cășunezi nimănui.

Matias Claudius spune: „*Trebuie să fii tu însuți ceea ce vrei să faci pe copii. Dacă cineva vrea să facă pe altul bun, n-am alt sfat, decât să fie el însuși bun*”.

7. Sfințirea meseriei

Am cercetat în cele de mai sus câteva puncte de vedere pentru fiecare meserie în parte. Să mai spunem, ca încheiere, câteva cuvinte asupra concepției generale a meseriei, a piedicilor, a conflictelor și a sarcinilor ei.

Când Mântuitorul Iisus Hristos îndeamnă pe Petru să-L urmeze, îi spune: „*De azi înainte vei fi pescar de oameni*”. Strigătul acesta se aplică în anume înțeles la fiecare din noi, chiar dacă îmbrățișăm cea mai simplă meserie. Atârnă de noi dacă-i vom asculta chemarea. Orice meserie e o meserie educativă, de în-

grijire și de lecuire, numai dacă ne pricepem să luăm legăturile meseriei noastre cu ceilalți oameni nu numai oficial, sau negustorește, ci să ne gândim cât de puternic putem înrâuri sufletește asupra altora, în bine sau rău, în mic și în mare. Cine se simte răspunzător în acest înțeles și-și pune întrebarea: cum aș putea, prin exemplul meu, sprijini pe alții în partea lor bună, acela va însufleți și-n el însuși scânteia divină și va hărăzi până și meseriei celei mai plicticoase sarcini cu totul noi și înălțătoare.

Religia și filozofia ne-au mai dat apoi un punct de vedere de cea mai mare importanță pentru toate greutățile meseriei: să căutăm să privim viața acestora ca o școală de îmbunătățire, ca un foc de purificare în care firea noastră cea bună se scutură de orice amestec necurat. Cine însă umblă numai după noroc, cine socoate dulceața și prăjiturile drept un simbol al vieții, acela va fi greu zdruncinat de orice supărare din partea colegilor sau a superiorilor și-și va istovi nervii. Celălalt punct de vedere – al nostru – îți dă o adâncă liniște față de orice piedică în viață, ba încă ne îmbie să salutăm necazul ca o îmbărbătare, după cum Caterina de Siene căuta o babă cicălitoare, pe care s-o îngrijească și s-o servească, spre a se îmbogăți astfel în iubire și răbdare.

Cine se uită la meseriile de astăzi și vede cum oamenii, din lipsa unei concepții mai înalte a vieții, își sleiesc și-și distrug nervii cu supărările zilnice, va înțelege cât de trebuitor e tocmai pentru sarcinile profesionale un punct de vedere sufletesc, în fața căruia întâmplările din afară își pierd importanța și care hărăzesc oricărui eveniment un înalt înțeles. Materia a câștigat prea multă putere asupră-ne, de aceea se duc de râpă atâția oameni. Numai având în viață mari sarcini sufletești, ne putem vindeca. Cu cât te silește meseria să te îndeletnicești mai mult cu materia, cu atât mai grabnic ai nevoie de o concepție înaltă a vieții, care să te liniștească și să te întărească în gândurile și-n rosturile tale sufletești. Atare ținută este și pentru igiena meseriei mai importantă decât toate mijloacele externe ale sănătății, căci și aici se adeverește vorba: omul nu trăiește numai cu pâine.

VII. BĂIEȚII ȘI FETELE

1. Păstrare sau risipă ?

Dintre toate legăturile omenești, legământul căsătoriei este onorat și sfințit cu o binecuvântare specială și cu un apel solemn la simțământul de răspundere.

Ar fi de dorit ca omul să hărăzească și celorlalte legături importante ale vieții o consfințire mai adâncă, dându-și seama câtă putere are asupra semenilor săi mulțumită oricărei legături mai apropiate și cât de hotărâtor își făurește propriu-i suflet prin modul cum tratează pe aproapele său.

În această lumină am privit legăturile vieții profesionale. Dar și relațiile tinerilor de sex deosebit au nevoie de o binecuvântare și o consfințire specială, pentru ca binefacerile lor să ajungă o realitate, iar primejdiile lor pentru caracter să fie ocolite.

Prin atare consimțire mulți tineri nu pot să-și închipuie altceva decât o îngrădire timpurie și pedantă a libertății și de aceea se aruncă cu atâta nechibzuință în brațele celor care le predică: Ceea ce vă place e îngăduit. Noi însă zicem: e îngăduit ceea ce te face puternic; tembelismul te face bicisnic; risipa duce la ruină, iar îngrădirea de sine la culmea energiei. Câte prilejuri pentru întărirea voinței și pentru înnobilarea inimii avem tocmai în primele legături ale celor două sexe... Rareori sunt însă folosite aceste prilejuri pentru afirmarea personalității față de puterea momentului și a deșertăciunii.

Noi nu vrem să asuprim viața, ci s-o liberăm, vrem bogăția în locul sărăciei, puterea în locul moliciunii și bucuria în locul tristeții. Vrem să arătăm câtă lipsă de caracter se naște, când înnozi aceste legături, fără hotărârea neclintită de a spori tu însuți

și a ridica și pe altul, în loc de a sorbi doar clipa de față și de a-ți risipi fără câștig anii cei mai mândri într-un joc dulceag și o alintare searbădă.

Fără îndoială, că oarecare mișcare liberă a tinerilor de ambele sexele e mai sănătoasă decât o îngrădire artificială. Prin amestecul crescând la sporturi și la muncă rezultă atare legătură de la sine. Totul depinde aici dacă odată cu aceste legături se observă anumite granițe bine lămurite în relațiile personale și nu dintr-un punct de vedere ipocrit, ci în numele iubirii mari și curate, care nu poate izvorî decât în sufletele reculese. Spre a putea iubi cu adevărat trebuie să ai caracter și cultură sufletească, anume acea concentrare a simțământului, acel cavalerism prevăzător, acea putere de voință, acea rafinare a simțirii.

Adevărata școală a iubirii nu stă doar în a gusta fără măsură și înainte de vreme tot ce are să-ți hărăzească mai târziu un legământ pe viață, nici într-un joc zadarnic cu puterea de atracție a sexelor, nici în așa numitele prietenii pline de intimități și o sentimentalitate mincinoasă. Mai întâi caută să ajungi stăpân pe acea pornire năvalnică pentru celălalt sex. Numai acel băiat ajunge bărbat cu voință, cu hotărâre și vrednic de încredere, care ia în serios această probă, iar fata numai atunci ajunge adevărată femeie, în sufletul ei, cu totul dezinteresată și totuși cu desăvârșire personală, când nu se pierde prin mici hatâruri, ci se păstrează cu credință pentru datoria cea mare de la urmă.

Cu asta nu osândim excepțiile. O iubire curată de tinerețe e un dar care poate fi plin de binecuvântare, dacă se învăluie într-o evlavioasă tăcere și nu este o anticipare și un joc.

Ceea ce Beatrice a fost pentru Dante – un chip gingaș și feciorelnic – poate fi pentru orice tânăr curat: un imbold de reculegere și libertate morală, lucrurile pieritoare o icoană a celor nepieritoare, iar frumusețea pământească o chemare spre tot ce e desăvârșit. Aceasta, numai dacă iese din sfera trăncănelilor și a poftelor, rămânând în acea tăcută împărăție a sufletului unde cele pământești se leapădă de pământ și ajung icoana lucrurilor veșnice.

2. Răspunderea

Istoria ne spune lucruri grozave despre „nebunia cezariană" a împăraților romani, despre efectele atotputerniciei nemărginite, ce distruge sufletele. Noi însă uităm prea adesea că aici nu-i vorba numai de o perversitate trecută și unică, ci de un fenomen omenesc general care în mic se observă pretutindeni: mai toți oamenii își pierd și capul și conștiința, îndată ce simt că au o puternică înrâurire personală asupra altora. Simțământul puterii parcă aduce cu el o beție care paralizează pornirile sufletești mai înalte într-un chip mai adânc și mai energic decât cel mai tare narcotic. .

Scriitorul rus Dostoievski ne povestește lucruri uimitoare despre efectele animalice ale simțământului puterii, chiar asupra unor firi nevinovate și blajine.

Este foarte instructiv să observăm cum conștiința unei mari puteri personale are o înrâurire mistuitoare asupra caracterului chiar și-n raporturile dintre sexe și cum produce o beție de triumf în care se duce de râpă orice educație a inimii și orice răspundere. Sunt tineri care par de-o natură simplă și modestă; deodată descoperă că înfățișarea lor face impresie asupra femeilor. Din clipa aceea sunt transformați; întreaga lor ținută față de lumea feminină, ca și figura, li-s pline de conștiința personalității lor irezistibile, precum și de râvna după o putere din ce în ce mai mare. Atare năzuință omoară orice simțământ cavaleresc în sufletul lor, orice stimă pentru drepturile altuia, orice amintire a mamei și surorilor lor; la urma urmei, nici nu mai pot trăi fără să ispitească cu ochii sau cu vorba slăbiciunea sau cochetăria vreunei femei, pândesc lacomi semne de atenție și admirație; ba încă, simțământul lor de sine trăiește numai din aceste mărturii ale sexului celuilalt. Până la ce dezmățare lăuntrică poate împinge pe om această pornire, în aparență nevinovată, putem avea o impresie, când auzim tonul cu care acești oameni vorbesc despre femei și vedem mutra nesuferită cu care se apropie de ele: lipsește cu desăvârșire acel element de grijă și luare-aminte

frățească, acea noblețe morală care caută să domine legăturile dintre sexe și să binecuvânteze orice conviețuire.

În loc de aceasta, numai acea îndrăzneală întrebătoare și cuceritoare, acel joc rece și egoist, izvorât din disprețul pentru femei și care, din nenorocire, este privit de atâtea femei neștiutoare sau cochete, drept o distincție personală. Tot astfel sunt atâtea fete tinere, pentru care unele daruri naturale ajung un blestem și care, în beția înrâuririi și impresiei lor exterioare asupra bărbaților, pierd tot ce alcătuiește puterea adâncă și binecuvântată a femeii, în viață: acea seninătate a sufletului și acea purtare feciorelnică, singura care încurajează și la bărbat ceea ce se numește ținută și produce bărbăția adevărată.

Când atragem luare-aminte asupra acestor lucruri, nu ne referim firește la acele naturi superficiale, care din pricina sărăciei lor lăuntrice umblă numai după triumfuri exterioare, ci la acelea care sunt născute pentru bine, dar care, cu spiritul epocii noastre, sunt în primejdie să se abată de la adevărata lor menire și să asculte de spiritul dezordinii și al deșertăciunii, din nechibzuință sau din lipsa unei îmbieri la vreme asupra a ceea ce sunt datoare lor însele și altora.

Ar fi de dorit să se răspândească printre tineri o întrebuințare mai luminată a acelei înalte înrâuriri ce exercită ambele sexe unul asupra altuia în anii tinereții; această înrâurire s-a înălțat la o neasemuită putere educativă pretutindeni unde aceste mari contraste nu se șterg unul într-altul fără rost, ci fiecare parte își afirmă cu tărie particularitatea sa și cere de la cealaltă păstrarea desăvârșită a firii proprii. Cât de puternic ar înrâuri un tânăr asupra formării caracterului unei fete dacă nu i-ar încuraja nimic nepotrivit și n-ar pune preț pe îngăduințele care au loc în pofida demnității și rezervei feminine! Cât de fericit ar putea îndrepta fetele pe drumul cel bun, dacă nu s-ar lăsa înrâurite de palavre sau de modă, ar prăznui iubirea umilă și îndatoritoare ca puterea și demnitatea cea mai înaltă a femeii și ar refuza fără milă stima oricărui cult de sine al unei femei. Câtă vină pentru silințe vanitoase și anapoda în lumea feminină poartă bărbații,

din pricina nestatornicei judecăți a gustului lor, când, în ciuda unor noțiuni mai cuminți proslăvesc tot pe femeile superficiale, și, în tovărășia unor cochete înfumurate și sigure de sine, pierd foarte lesne aplecarea pentru cele simple, tăcute și dezinteresate.

Dintre aceste raporturi reciproce, cel mai mișcător este fără îndoială înrâurirea educativă ce poate să exercite o fată de caracter asupra unui tânăr. Cele mai multe femei însă nici nu bănuiesc cât ajutor pot da unui bărbat care râvnește la cultura lăuntrică și câtă putere pot să aibă chiar asupra unor firi grosolane, dacă sunt numai și numai femei și respectă fără greș legile demnității feminine.

În istoria colonizării din „Apusul depărtat" al Americii de Nord e un fapt ce revine mereu. În viața sălbatică și dezordonată din lagărele minerilor și ale primilor coloniști, adesea, o singură femeie neprihănită și de caracter ținea în ordine întreaga societate, lipsită altfel de orice lege. Un suflet ordonat și înțelept de femeie înrâurește pururi asupra bărbatului ca un mișcător apel la cea din urmă rămășiță de respect pentru înaltele puteri ale vieții.

Femeia ar trebui să-și dea seama de natura acestei înrâuriri educative asupra bărbatului, pentru ca în educația ei proprie să nu-și greșească drumul. Goethe, în Ifigenia lui, vorbește de „liniștea sfântă a femeii" și de puterea ei de vindecare, iar Pestalozzi cere ca fetele să fie educate în vederea „liniștii lăuntrice".

În fapt, nu putem spune destul de răspicat femeilor cât de trebuitoare este pentru energia bărbatului care se străduiește în afară, tocmai acea putere care se adună înăuntru și lucrează în liniște și prin liniște. Însă liniștea lăuntrică înseamnă a te scutura de zbuciumul egoismului, precum și de frământările idealismului reformator care se pierde în larguri și se apucă una după alta de probleme nedezlegabile; și sunt nedezlegabile, deoarece ultima pricină a oricărei încurcături exterioare stă în nestatornicia și nehotărârea lăuntrică. Liniștea lăuntrică înseamnă a săvârși în fiece zi lepădarea de sine cea mai aproape, cea mai tăcută, știind bine că numai astfel lumea se poate reînnoi cu adevărat. Nu-i o întâmplare că adânca noastră recunoștință pentru opera

creştinismului o rostim inconştient în cuvintele: *Noapte de vis, timp prea sfânt...* Căci numai din liniştea sfântă izvorăşte orice vindecare şi izbăvire.

Dacă vrem să ne facem idee câtă trebuinţă are energia bărbătească de acel cumpăt pe care-l dă reculegerea şi seninătatea, cum şi izbăvirea de orice nerăbdare brutală, să ne întoarcem privirile spre chipurile din „Ifigenia" lui Goethe. Aici se descrie virtutea mioapă a bărbatului în tot tragicul său, orbirea lui, chiar în silinţele cele mai nobile, neputinţa de a combate un rău, fără a pune altul la loc. În faţă-i o făptură de femeie scutită de orice activitate zbuciumată a bărbatului: ea s-a spălat de orice prihană diavolească, se fereşte de orice ticăloşie a oamenilor brutali şi stăruie în nezdruncinata credinţă pe care o are în puterile mai înalte ale sufletului, iar celelalte le lasă în seama Providenţei. Şi astfel izbăveşte şi pe ceilalţi de toate frământările unei mioape afirmări de sine.

Astăzi se vorbeşte mult despre educaţia femeii. Din nefericire, uităm opera cea mai importantă şi mai adânc pedagogică, anume: să încurajăm şi să sprijinim puterea şi particularităţile femeii spre a o pregăti în chip demn pentru neasemuita ei răspundere în cooperarea culturală a celor două sexe.

Se vorbeşte mult şi despre educaţia bărbatului; se uită însă una din problemele cele mai înalte pentru formarea bărbatului, adevărata probă pentru maturitatea lui lăuntrică; bărbatul să înţeleagă ce înseamnă femeia pentru educaţia lui cea din urmă şi s-o sprijine, în loc s-o îndemne la îngăduinţă cu natura ei inferioară.

3. Prietenia

Se pune adeseori întrebarea dacă între bărbat şi femeie poate fi simplă prietenie, fără nici un amestec de alte sentimente?

Un interes deosebit pentru această întrebare au tinerii care în ochii lor şi ai altora, caută cu numele neprihănit al prieteniei să îndreptăţească întâlniri mai intime şi legături personale mai călduroase.

Nu-i oare culmea fariseismului - zic ei - să-ți otrăvești ție însuși și altora aceste legături nevinovate din cauza principiilor?

La această întrebare avem să răspundem numai după ce vom fi limpezit faptele. Cine nu caută să se prostească singur, trebuie să recunoască un lucru: o prietenie fără iubire între bărbat și femeie nu-i cu putință decât în foarte rare cazuri și numai între persoane mature și adânc încercate.

Dar unde-i paguba dacă în prietenie se amestecă și-un pic de dragoste? Se duce lumea de râpă? E oare dragostea ceva impur, încât prietenia să-și piardă din pricina ei valoarea și noblețea? De bună seamă că nu. Dacă atragem luare-aminte asupra așa numitei prietenii între băieți și fete, o facem tocmai din grija pentru simțămintele mari și adânci de iubire, care, izvorâte adesea din aceste prietenii, sunt torturate din această cauză ani de zile și la urma urmei sugrumate, deoarece unul nu dorește într-adevăr altceva decât prietenie și un pic de poezie a tinereții, fără să aibă habar de ce-a trezit în celălalt și fără a fi în stare să răspundă la fel.

Și acela care, în marea majoritate a cazurilor se retrage fără nici o pagubă, este bărbatul. Iar păgubită, ba adesea rănită pentru toată viața, iese fata. Pentru ce? Oare fiindcă sexul frumos este mai pătimaș și prin urmare nedestoinic pentru prietenie? Nicidecum. Dar simțământul de iubire al femeii încă fără experiență nu alege după cerințele-i amoroase personale, ci se simte îndatorată și legată mai mult de purtarea cavalerească și de simpatia unui bărbat. Numai din acest motiv prietenia între tinerii de sexe deosebite nu este recomandabilă.

Un cavalerism adevărat, prevăzător, o interzice și cere cea mai mare măsură și o cumințenie statornică cu privire la orice camaraderie personală mai intimă în acești ani. Chiar atunci când aceste prietenii nu se sfârșesc printr-o ruptură tragică, totuși amestecul de simțăminte tulburi, jumătate prietenie, jumătate iubire, învălmășesc îndatoririle reciproce și, în sfârșit, întreaga înșelare de sine, care învăluie aceste legături, are efecte

păgubitoare asupra tăriei caracterului și asupra puterii și concentrării vieții sentimentele.

4. Moravurile libere

Viața de astăzi apropie cele două sexe mult mai des și mai liber decât înainte. O întoarcere la separația habotnică și nesănătoasă de odinioară nu este nici ea cu putință, nici de dorit. Dar tocmai fiindcă prilejurile exterioare de apropiere au ajuns așa de nestânjenite, este cu atât mai trebuitor ca amândouă părțile să chibzuiască mai adânc asupra datoriilor lor reciproce și, pornind de la această chibzuință, să caute să-și rânduiască legăturile.

Din conștiința celor aleși trebuie să răsară unele obiceiuri și forme așezate care să înlocuiască faza trecătoare a dezmățării actuale. Aceste reguli și norme statornice de viețuire, pe care omul matur, prevăzător și de caracter, de-a pururi le va respecta și recunoaște, sunt absolut trebuitoare pentru cei neexperimentați și nevârstnici, deoarece îi cheamă de la un joc pe dibuite, la simțământul răspunderii și-i pun în legătură cu o concepție mai înaltă de viață. Numai cine nu cunoaște viața și pe sine, numai cine nu se gândește mai temeinic cât datorează semenilor săi, poate privi obiceiurile așezate drept pedanterie învechită față de care va apăra așa numitul drept al personalității „libere".

Sunt, de bună seamă, și-n aceste obiceiuri exagerări și îngustimi de suflet. Dar dacă nu înțelegi noima, adânc îndreptățită a unor astfel de norme și îngrădiri, dacă nu vezi cât de binefăcător luminează pe fiecare om experiența de viață a generațiilor trecute și cum îi fac educația, cum prin mici jertfe și îngrădiri de sine îl apără de rătăciri și de greșeli nebănuite, dacă nu recunoști și nu respecți acest lucru, atunci tu însuți contribui ca numai pedanții să rămână păzitorii și făuritorii moravurilor. Cei vioi și zdraveni ar trebui, dintr-un instinct sănătos de viață și de putere, să ceară ei înșiși disciplină și îngrădiri și să ridice bariere puternice, care să apere pe cei slabi, să aducă pe bezmetici să chibzuiască, iar pe dezmățați să se reculeagă, în loc să-i lase

ca din eul lor orb și necioplit să-și facă legea supremă. Opera rânduielii s-o lase pe seama celor mici și fricoși, care, firește, nu sunt în stare s-o înfăptuiască decât cu mijloace mici și fricoase.

Un simțământ într-adevăr nobil va respecta de-a pururi formele și datinile, deoarece aceste legături sunt un sprijin pentru cei slabi și o stavilă în calea egoismului brutal; afară de asta, nimeni nu poate ști dacă n-are să aibă cândva el însuși nevoie de sprijin, spre a trece fără pată prin împrejurări grele. Cel ce năzuiește în sus caută apoi sa respecte formele exterioare și pentru alt motiv: atare ascultare în afară și această îngrădire sociala a bunului nostru plac ne aduc aminte că individul trebuie să ia parte la un tot mai înalt și să-l servească, spre a se ridica mai presus de mărginirea și scurtimea lui de vedere. Izolarea înseamnă pipernicire și numai acela poate fi, fără primejdie, de sine stătător și singuratic, care s-a lepădat de mult de egoismul său și s-a închinat adevărurilor veșnice.

Supunerea nesilită la interesele comune este deci un semn că omul acela e croit pentru libertatea în stil mare; el nu caută libertatea în lucrurile superficiale, ci în ridicarea lăuntrică mai presus de mărginirea voinței, a trebuințelor și a experienței subiective. Tocmai la aceasta servește însă supunerea individului la legile care susțin întregul vieții. Așa numitele „moravuri libere" sunt deci un semn ori de nevârstnicie trecătoare, ori de-o lipsă fundamentală de libertate lăuntrică, un semn că individul e încătușat de eul său și nu e în stare să trăiască și să lucreze din motive mai generale.

Respectarea datinilor mai are însă și o noimă adânc personală. Cine se gândește la toate și are grijă de toate, acela adâncește și dezvoltă inconștient grija pentru viața lui proprie: căci și în sufletul lui stau la pândă, ascunse, toate primejdiile de care el vrea să apere pe alții. Și, chiar dacă sunt altfel de primejdii decât ale semenilor tăi, totuși orice îngrădire de sine te ocrotește și te întărește față de ispitele lumii. O îndrumare a vieții cu adevărat socială înseamnă deci o igienă mai temeinică și pentru sănătatea noastră sufletească.

Cuvintele „moravuri libere" se mai întrebuinţează de unele fete, care în purtarea lor faţă de bărbaţi nu mai ţin seamă de obiceiuri şi de gura lumii şi se laudă mereu cu „dezrobirea lor de mulţimea cea mare". Ele nu pricep pentru ce să nu facă o fată excursii împreună cu un tânăr, pentru ce să nu-l viziteze acasă, să se ducă cu dânsul la teatru şi să-i îngăduie tot felul de intimităţi în vorbă şi în faptă. Nu trebuie oare să dispreţuim clevetirile şi să gustăm clipele de veselie, unde şi cum se găsesc? A fi cu „moravuri libere" înseamnă deci a fi liber de moravuri, ceea ce arată o stare de maturitate faţă de mulţimea cea ascultătoare.

Cine cunoaşte, însă, sufletul omenesc ştie foarte bine că această libertate înseamnă să fii robul tuturor deşertăciunilor, fără sprijin faţă de toate toanele şi la cheremul senzualităţii şi pasiunii. Omul care luptă împotriva obiceiurilor şi a formelor, spre a se desprinde de mulţime şi a o dispreţui, trebuie să-şi pună mai întâi întrebarea: câte porniri dezonorante, câte imbolduri necioplite şi instincte de mahala poartă în sine şi dacă nu e bine să înceapă în propriu-i suflet descotorosirea de plebe, înainte de a da cu piciorul în formele ocrotitoare pe care omenirea le-a plăsmuit în mărturisirea sinceră a neîncrederii de sine.

„Pentru ochiul curat, toate sunt curate", se zice în Sfânta Scriptură. Foarte adevărat. Dar cine este absolut curat şi neşovăielnic? Şi apoi, n-are să se folosească de aceste cuvinte orice fluieră-vânt spre a îndepărta din cale-i cele din urmă piedici puse pornirilor lui necioplite? Cine nu se gândeşte la alţii, nu este curat, ci încă îmbătat de eul său şi cu asta pradă tuturor primejdiilor întunecoase ale lumii inferioare.

Oamenii cu moravuri libere uită că respectul datinii este o datorie socială tot atât de importantă ca orice alt ajutor social: aceste moravuri aşezate sunt create spre a ocroti pe oamenii de temperament împotriva lor înşile, spre a îngreuna meşteşugul hăitaşilor necinstiţi şi a pune o barieră exterioară celor uşuratici. Şi apoi tineretul uită că oarecare rezervă este nedespărţită de firea femeii nobile, iar formele exterioare sunt tocmai pentru a ţine trează şi a întări această rezervă. Dacă aceste fete cu „moravuri libere" ar

avea idee că toată grația și demnitatea lor atârnă de această sfiiciune și că până și cea mai frumoasă și mai atrăgătoare ajunge nesuferită, îndată ce din aerul și din mișcările ei dispare acea gingașă constrângere și sfială, s-ar gândi mult și bine înainte de a renunța la cerințele formelor în care își are rădăcina tot ce este caracter în sexul frumos și pe care se întemeiază puterea femeiască de reculegere, de potolire și înfrânare față de toate furtunile dorințelor și poftelor. Dacă ar bănui ele ce adânc dispreț și dezamăgire stârnesc într-un bărbat „moravurile libere" ale unei femei, cu toată aprobarea și plăcerea aparentă și cum aduc cu sine prăbușirea oricărui drept de suveranitate a femeii!...

Multe fete care se poartă „camaraderește" cu băieții capătă uimitor de repede un ton cam deocheat: jargonul dezmățat al băieților e imitat până la cea din urmă neobrăzare: vor să fie realmente bune „camarade". Pentru mulți tineri această intimitate strașnică cu sexul celălalt are la început farmecul noutății. Foarte repede însă bagă de seamă ce-au pierdut și râvnesc după o societate care să-i ridice deasupra lor înșiși. Și apoi cuvântul camaraderie nu-i un termen cu totul nepotrivit și înșelător, când e să desemnezi legăturile sănătoase și cum se cuvine între cele două sexe. Camaraderia merge numai între cei egali și de aceeași natură. Între cele două sexe pot fi legături foarte nobile și sincere: ele caută să fie adânc pătrunse de conștiința deosebirii fundamentale între sexe. Dacă fetele vor să facă o excursie împreună cu băieții, caută să se poarte ca regine, nu ca niște „camarazi". Numai păstrând distanța și deosebirea poate avea loc o înrâurire realmente nobilă și educativă.

Fetele serioase s-ar cuveni să-și pună în joc toată mândria, ca într-o atmosferă de „moravuri libere" să rămână cu desăvârșire neprihănite și să nu se rușineze de neprihănirea lor. Într-o epocă în care atâtea femei se înhamă la muncă, e de două ori trebuitor să fie persoane de caracter care, cu toate glumele și batjocurile, să nu uite că cea mai înaltă chemare a femeii e pururi castitatea. În legăturile sexuale această castitate stă în a fi a unuia singur și a nimănui altuia, iar a acestuia numai cu legă-

mântul consfințit pe viață: deci nu în moravuri libere, nu într-o predare de sine nevrednică, ci numai în armonie cu formele venerabile care sunt un simbol și un sprijin pentru tot ce e caracter, credință și reculegere de sine în viață.

O femeie care a săvârșit o muncă socială în mahalalele sărace din sudul Londrei povestește cum niște lucrătoare au rămas, în mediul cel mai grosolan, „neprihănite ca îngerii din ceruri". Și într-adevăr, în timpul nostru, când până și cele mai nezdruncinate adevăruri parcă se clatină, astfel de caractere feminine au chemarea specială să ne arate că sunt bunuri nevăzute și nepipăite mai importante decât toate cerințele simțurilor. După prăbușirea lumii vechi, nimic n-a ridicat atât de mult pe oameni din dezmățarea lor senzuală ca priveliștea purității femeiești, care s-a împotrivit cu o statornicie și o siguranță eroică unei lumi întregi de ticăloși.

5. Educația gustului

O educație a gustului nu este nicăieri mai trebuincioasă și mai hotărâtoare decât pe tărâmul de care e vorba. Și aceasta, spre a scăpa de înrâurirea fatală a preconcepțiilor și a vrăjii la care este adeseori expusă judecata bărbatului asupra femeii.

Este oare o priveliște mai ridicolă decât un bărbat care se înflăcărează serios, cu întreaga lui ființă și cu întreaga conștiință de sine a intelectului său, numai pentru farmecul exterior al unei femei, care se îmbrobodește singur asupra pustiului sufletesc al celei alese și preîntâmpină cu un aer important și cu un zel nelalocul lui întrebări și dorințe pornite numai din cochetărie și deșertăciune? Nu vedem și intelectuali de valoare care nu s-au educat și nu s-au disciplinat pe acest tărâm, încât cad adesea în acele rătăciri pe care Mefisto le caracterizează astfel față de Faust: *„Pe tine și-o fetișcană te duce de nas"*.

De aceea, o educație temeinică a gustului pe tărâmul acesta nu e lucru așa de simplu. Orbirea și nesiguranța judecății în privința celuilalt sex se întâmplă când nu ești îndrumat serios

asupra celor pure și nepieritoare, ci te iei, în taină și cam cu rușine, după aparențe și, cu toată mărturisirea unei credințe înalte în cazuri concrete, totuși atribui o valoare hotărâtoare lucrurilor exterioare, sau, dacă nu, le faci cu ochiul pe furiș. Cum ar fi însă acești oameni în stare să recunoască în alții partea cea bună? Și chiar dacă ar putea-o recunoaște, nu s-ar teme de osânda pe care simpla prezență a unui suflet curat o flutură deasupra oricărei goliciuni și falsități? Toți cei care se depărtează de lucrurile fără prihană, fie oricât de tainic, se trădează foarte repede în alegerea lor față de sexul celălalt și sunt atunci aspru pedepsiți prin înjosirea și pustiul ce aduce cu sine orice legământ cu prihana. De aceea, nu arareori, un bărbat nehotărât și care nu s-a dezbrăcat de cultul superficialității, este pedepsit de o femeie superficială, care, potrivit alegerii lui tainice, trebuia să-i fie ursita. Aceasta n-ar fi câștigat niciodată putere asupra-i, dacă el și-ar fi făcut educația în vederea unei hotărâri depline între adevăr și minciună, aparență și realitate, vreme și veșnicie.

Toate cele de mai sus nu înseamnă că nu există și greșeli lipsite de orice vină. Dar nici pe departe așa de multe, pe cât se crede: căci cu cât e cineva mai hotărât și mai nezdruncinat pornit spre neprihană, cu atât mai fin și mai limpede va pătrunde falsitatea și superficialitatea, chiar fără o cunoaștere mai deosebită a oamenilor. O educație de sine prevăzătoare poate în orice caz să ajute siguranța gustului și judecății pe acest tărâm. Mai întâi, ne dăm foarte limpede seama de ceea ce are preț în viață; apoi ne ascuțim ochiul pentru semnele exterioare ale vieții lăuntrice și ne facem mai atenți la graiul convingător al lucrurilor mici și al momentelor de nesupraveghere din viața semenilor noștri.

Atârnă de educația de sine să ne constrângem și să ne stăpânim față de orice capitulare pripită și trădătoare a ochilor, a graiului și a întregii noastre ținute, la impresiile ce ne vin de la sexul celălalt. Aceasta este însă prima apărare, și cea mai superficială, împotriva puterii covârșitoare a nurilor. Pavăza cea mai sigură față de orice amăgire este următoarea: să te dezbari înăuntrul tău de orice slăbiciune pentru jocul înșelător al aparențelor ex-

terioare și al farmecelor pieritoare. Cine nu are puterea trebuitoare pentru această prefacere de sine și cerbicia pentru atare hotărâre, va suferi urmările. Nimeni nu-i poate veni în ajutor.

6. Chipurile drăguțe

Pentru formarea gustului e nevoie, înainte de toate, de o educație cum trebuie în ce privește „chipurile drăguțe". Cineva a spus odinioară: *„Poți să fii cuviincios și într-un palat"*. Tot așa am putea spune: Și într-un chip frumos poate sălășlui un suflet adânc și simplu. Din nenorocire, rar se întâmplă. Ispita îngâmfării și deșertăciunii este așa de mare pentru o făptură omenească realmente frumoasă, încât îți trebuie un suflet blagoslovit și o maturitate lăuntrică fără seamăn spre a fi ferit de această primejdie.

– E frumoasă, dar păcat că o știe! auzi adesea.

De aceea, rareori poți privi un chip frumos fără un amestec de părere de rău. Acești oameni sunt mai întotdeauna niște victime ale frumuseții lor exterioare: înfumurarea, cu întregul său alai de egoism și superficialitate l-i se citește în ochi, grăiește în toate gesturile și cuvintele.

O educație de sine nimerită ar trebui să facă pe omul bine înzestrat să aibă ochi ageri pentru sluțirea sufletului, care mai totdeauna este urmarea unui exterior frumos, așa încât această urâțenie lăuntrică să-l trezească și să-l astâmpere. Dacă tinerii și-ar fi purificat simțămintele în această direcție, atunci și privirea și-ar fi ascuțit-o mai mult într-o frumusețe adâncă și tainică pe care o sinceră smerenie și lepădare de sine o face să strălucească până și pe chipurile cele mai lipsite de farmec, iar oamenii frumoși ar fi feriți de blestemul îngâmfării și ar râvni după frumusețea sufletească fără de care seamănă cu niște morminte sulemenite.

Adevărata legătură între natură și spirit nu stă în faptul ca spiritul să fie târât în toate frământările întunecoase ale naturii. Dimpotrivă, spiritul ar trebui să stăpânească cu atâta putere în-

cât să obișnuiască natura senzuală să nu găsească de râvnit ceea ce el a aruncat. Aceasta este reînvierea trupului.

7. Cine este cavaler?

La această întrebare o americană a dat următorul răspuns: *„Cavaler este bărbatul care poate sta de vorbă cu o femeie fără a face întruna să bage de seamă că pentru dânsul e important sexul celălalt"*.

Cei mai mulți bărbați nici nu bănuiesc ce nevoie au femeile cu adevărat pure de astfel de oameni nobili, care și-au făcut o educație destul de serioasă, spre a putea avea legături, de o sinceritate desăvârșită, cu omul, nu cu femeia, fără a fi mereu tulburat de femeie și îndemnat la cochetărie sexuală. Până și „naturile amestecate" de femei care încă nu s-au ridicat mai presus de dorința de a fi prețuite ca ființe sexuale și de a face impresie cu latura lor feminină, au o recunoștință neștearsă pentru purtarea cavalerească a acelor bărbați care le iau în serios.

Atare ținută sufletească are nevoie, însă, de o serioasă educație de sine. Pentru un tânăr este poate răsplata cea mai frumoasă ce-i aduce o disciplină îndelungată a voinței și a cugetării, când s-a ridicat la o libertate lăuntrică în care bărbatul a ajuns de-a pururi stăpân asupra bărbătușului. Iar unul dintre rezultatele triste ale oricărei dezmățări senzuale este că bărbatul se afundă în acea robie sexuală care îl face nedestoinic de-a apare înaintea femeilor nobile ca un desăvârșit cavaler.

8. Femeia slujbașă

Cu creșterea concurenței feminine în toate meseriile a răsărit vorba, în unele cercuri bărbătești atinse de această concurență, că femeia care pătrunde în ocupațiile bărbătești cu năzuința unei egalități depline în drepturi, caută să renunțe la acele atenții excepționale întemeiate pe sexul ei: femeia slujbașă e în afară de cavalerismul bărbatului, acest cavalerism fiind un echivalent numai pentru femeia care își îndeplinește funcțiile ei sexuale.

Cum privește acest lucru mișcarea feminină? Se pare că la multe femei independente s-a iscat un fel de necaz împotriva tuturor semnelor de cavalerism și de galanterie bărbătească, explicabil când te gândești ce morală de stăpâni și ce adânc dispreț lăuntric pentru personalitatea femeii sunt legate adesea de aceste manifestări. Din pricina acestei dispoziții, multe femei înclină nu numai să primească din partea bărbaților situația mai sus pomenită, ci s-o și ceară.

Amândouă părțile însă uită că aici nu e vorba numai de acele îndatoriri și servicii exterioare, bune doar pentru sexul celălalt și ale căror mijiri se observă și în lumea animală, ci de ceva mult mai adânc, la a cărui menținere și sporire amândouă sexele au cel mai mare interes. Am putea spune: galanteria e pentru Eva, cavalerismul pentru Maria.

Adevăratul cavalerism nu pornește din ținuta față de ființa sexuală a femeii, ci tocmai, dimpotrivă, din acea înălțare intelectuală și morală a bărbatului peste sfera pur naturală, așa cum s-a întrupat în cultul Fecioarei Maria în veacul de mijloc. Atunci a răsărit pentru întâia oară o proslăvire a femeii care nu se închina sexului ei, ci caracterului feminin: acea natură mai înaltă a femeii, care și-a găsit în tabloul „Mater gloriosa" cea mai frumoasă sărbătorire și transfigurare și pe care Goethe a preaînălțat-o în „Faust" drept conducătoarea de nelipsit a strădaniilor omului.

Când omul din veacul din mijloc, sub stăpânirea creștinismului, începu să vadă, în unele puteri ale sufletului femeii, simbolul pentru cele mai înalte scopuri ale oricărei educații și purificări personale și prinse să facă din femeie o regină de dragul Reginei din ceruri, să sărbătorească și să onoreze femeia nedesăvârșită de dragul femeii desăvârșite, când Maica Domnului l-a ajutat să descopere în femeie firea ei mai înaltă, abia atunci legăturile dintre bărbat și femeie ajunseră un izvor de înrâurire înălțătoare. Din această influență care îmblânzea și disciplina, vedem răsărind tipurile cele mai nobile de bărbăție adevărată care se înfrâna de bună voie. Să ne aducem aminte de falnica figură a contelui Ludwig, soțul Elisabetei, și de alte pilde de

cavaleri fără prihană de soiul acela de oameni, în care cea mai vânjoasă și mai strașnică putere bărbătească se îmbina cu o puritate aproape femeiască, cu o gingășie a conștiinței și a întregii făpturi și care prin smerenia lor desăvârșită dovedeau că disprețuiesc orice supremație bățoasă, socotind-o semnul unei omeniri înapoiate.

Cavalerismul în acest înalt înțeles nu-i altceva decât bărbăția binecuvântată de spiritul celei mai înalte iubiri de mamă și care își găsește aici rostul adevărat al activității și menirii sale. Care bărbat nobil nu ar saluta orice prilej de a-și înnobila puterea? Care femeie nobilă ar refuza bărbatului acest fel de îndatorire?

Această proslăvire a caracterului feminin trecută asupra oricărei femei ca un simbol al oricărei puteri care înnobilează și năzuiește în sus, nu are a face nimic cu acea galanterie superficială, care este numai o alergătură după Eva. Acest respect cavaleresc este, de asemenea, altceva decât luarea aminte a bărbatului pentru soția și mama copiilor săi. El are o obârșie adânc religioasă, căci izvorăște din acea râvnă după izbăvire, după desăvârșire și purificare, pe care Dante o întrupa în Beatrice, și care privește partea cea bună din femeie, ca o icoană a lucrurilor veșnice, ca o chemare către orice zbucium egoist de a se birui pe sine și de a se liniști.

Nu-i oare unul din cele mai mărețe roade ale creștinismului că a trezit și a lămurit în bărbat aceste simțăminte și a găsit tocmai în femeie sprijinul contra femeii? Maria împotriva Evei! Maria apărătoarea Evei, ba și apărătoarea bătrânului nostru Adam!

Ar putea acum un bărbat cu cuget nobil să dea la o parte aceste simțăminte, când o femeie răzbește în concurența muncii? Nu-i oare o adevărată binefacere, când în munca noastră, tot mai pustiitoare din punct de vedere moral, ni se dă din nou prilejul să ne exercităm puterile mai înalte ale sufletului?

Cine a auzit în ce chip minunat au înrâurit femeile nobile și pure unele cercuri bărbătești în aparență grosolane, va înțelege cât de adânc stăruie în bărbat nevoia nu numai după cultul fe-

meii, ci tocmai după cultul caracterului feminin și își va putea face o idee ce croială de om trebuie să fie acela care pledează pentru desființarea cavalerismului. Acele femei care împinse de nevoie se expun la îmbrâncelile vieții au, prin urmare, îndoită trebuință să fie onorate ca femei și să li se amintească astfel înalta lor chemare, căci în lupta pentru existență tocmai ele sunt în primejdie să-și piardă caracterul feminin.

În problema aceasta uităm apoi că orice apărare a celui slab este totodată o apărare a celui tare, o pavăză împotriva slăbiciunii și decăderii ce amenință orice putere needucată și nețínută în frâu. Numai cerința celor slabi după sprijin, răbdare și îngăduință a ajutat pe om să-și îngrădească imboldurile și patimile, să-și dezvolte însușirile mai înalte, ba chiar să-și sporească și să-și îndoiască puterea, deoarece nu dezmățarea, ci înmănuncherea ține puterile concentrate și sănătoase. Apărarea celor slabi este adevărata igienă a celor tari, în privința fizică, intelectuală și morală.

Poruncile cavalerismului, care fac pe om să respecte de bună voie drepturi care nu pot fi cucerite este faptul cel mai hotărâtor în întreaga cultură morală. Din deprinderea de a fi cavaler se revarsă o sugestie binecuvântată asupra tuturor întreprinderilor și obiceiurilor noastre. Ba încă am putea spune că îndatorirea cavalerească a sexului slab ne înlesnește ascultarea față de puterile mai înalte și mai fine din viață, deoarece supune pe om inconștient cerințelor gingașe și fără arme ale conștiinței. Și vrem să aruncăm cât colo toate acestea? Nu. Dacă bărbatul nu vrea să fie cavaler de dragul femeii, atunci să fie de dragul lui însuși. Iar dacă femeia socotește că nu mai are nevoie de cavalerism pentru persoana ei, atunci să-l salute și să-l proslăvească în interesul bărbatului, care fără acest dar, se chircește și ca bărbat și ca om.

E de cea mai mare însemnătate ca tocmai acolo unde se trezesc patimile cele mai furtunoase și mai necruțătoare ale bărbatului, să răsară totodată și să se cultive simțămintele și gesturile de ajutor dezinteresat și de răspundere. E tot așa de important apoi, ca acest cavalerism să se îndrepte fără excepție asupra ori-

cărei femei, să se exercite și să se afirme față de oricare. Căci o singură excepție ar fi un început de sălbătăcire a acelui simțământ pe a cărui dezvoltare se reazemă orice cultură mai înaltă.

Femeia de astăzi poate să refuze în munca cu camarazii orice nerozii galante, cu atât mai mult, când acestea pornesc din sferele inferioare ale bărbatului, ceea ce o femeie simte numaidecât. Pe de altă parte însă, trebuie să primească și să încurajeze bucuroasă tot ce izvorăște dintr-un adevărat cavalerism și să nu se simtă niciodată înjosită de un ajutor care slăvește partea bună a firii sale și o îmbie să-și păstreze această parte bună și s-o așeze în centrul întregii sale activități.

IX. PROBLEMA SEXUALĂ

1. Stăpânirea naturii și stăpânirea de sine

Astăzi se vorbesc și se scriu multe despre triumful spiritului omenesc în stăpânirea și întrebuințarea puterilor naturii. Ne gândim mai întâi la lucrarea civilizatoare a focului și la minunile electricității. Puterile naturale cele mai grozave și mai neîmblânzite nu sunt însă în lumea dinafară ci înăuntrul omului. Ce folos au toate izbânzile asupra stihiilor exterioare, dacă în sinea noastră natura face din spirit robul ei? La ce folos toate minunile tehnicii dacă nu suntem ingineri ai stăpânirii de sine? Oare stăpânirea noastră asupra darului naturii caută să ne ducă numai la sporirea plăcerilor și în acest chip să omoare în noi încet, dar sigur, până și spiritul și puterea de voință care ne dăduseră puterea asupra lumii exterioare.

Aici stăm iarăși înaintea lui Prometeu care e ferecat de stâncă, cu pieptul scormonit de vultur. Lupta cea mai grea între spirit și natură o purtăm în viața sexuală. Aici ni-i pusă la încercare puterea rațiunii față de trup. Iar această luptă a spiritului pentru virtute și libertate este cu mult mai importantă pentru ridicarea și închegarea vieții omului decât cea mai minunată tehnică în stăpânirea focului, a aburului și a electricității.

Din nenorocire, epoca noastră, în loc să aplice gândul cel mare al stăpânirii de sine pe tărâmul sexual, a căzut într-un naturalism trist. Pe tărâmul acesta omul parcă ar vrea să se recreeze de toate sforțările conștiinței și să se lase odată condus și de natură. În literatura sexuală felul cum se întrebuințează cuvintele „legături și plăceri sexuale” este cu desăvârșire dezgustător, ca și cum ar fi vorba de funcții curat mecanice, care și-ar

cere dreptul cu o regularitate tot așa de poruncitoare ca funcția digestivă. Aici trebuie să pătrundem iarăși în viață cu înaltele și puternicele cerințe ale înfrânării și să nu lăsăm, din cauza slăbiciunii omenești, să se falsifice învățătura adevărată.

Mulțimea cea mare nu dezleagă decât incomplet problema sexuală. Nouă ne trebuie însă oameni adevărați, care să pornească eroic înainte, care în viața lor personală să depună mărturie în favoarea spiritului și să răzbească în țara robiei cu un ideal și o credință nezdruncinată. Ne trebuie, de asemenea, femei adevărate care să ceară bărbați, nu bărbătuși, femei care să nu sprijine pe bărbați în slăbiciunea și imboldurile lor, ci să le pretindă dovezi de putere de voință, după cum doamnele din veacul de mijloc pretindeau isprăvi nemaiauzite de la cei care le făceau curte. Numai pe calea aceasta a mobilării sufletului în stil mare, bărbații ajung destoinici pentru iubire; pe calea din zilele noastre însă ajung destoinici doar pentru spitalele de boli nervoase.

2. Morala sexuală și sănătatea

Nu e cu putință - spun unii igieniști - și nici nu e de dorit, ca un tânăr să se lase condus în legăturile sale sexuale numai de cerințele mai înalte ale conștiinței sale sociale. Natura senzuală a omului are și ea imperativul său categoric care nu te lasă nepedepsit dacă îl nesocotești: înfrânarea este împotriva naturii și dăunătoare sănătății.

Aceste afirmații au fost în anii din urmă contrazise într-un singur glas de o sumedenie de autorități medicale și psihiatrice din toate țările și anulate de dovezile impresionante asupra pustiirilor nemăsurate cășunate sănătății de imboldul sexual nestăpânit. O dovadă medicală exactă de primejdiile igienice ale unei vieți pure nu e cu putință. Atunci cu ce siguranță științifică cutează un medic să spună că unele tulburări ale bolnavului își au obârșia în înfrânare? Dar să zicem că această înfrânare aduce unele crize; se pot asemui acestea cu primejdiile și nenorocirile fizice, nervoase și sufletești ale legăturilor extraconjugale? Și pot

fi puse în discuție față de fericirea și sănătatea ce izvorăsc dintr-o disciplină serioasă de sine și dintr-un cuget curat? Cu drept cuvânt spune Bjornson: *„Eu cred că nimeni nu s-a îmbolnăvit din cauza înfrânării, decât atunci când și-a împuiat imaginația cu imagini sexuale. Umple-ți exclusiv închipuirea cu orice vrei și aceasta poate ajunge pierzare ta".*

În toată problema asta trebuie să ne dezbărăm de argumentele fiziologice, deoarece suntem potrivnici părerii că sănătatea este scopul suprem al vieții. Sănătatea este numai spre a fi cheltuită și întrebuințată pentru alte scopuri mai înalte. Nopțile de veghe și strădaniile iubirii de mamă, munca științifică, îngrijirea bolnavilor și celelalte opere de jertfă aduc de asemenea multe și grele pagube sănătății și totuși până acuma nu a afirmat nimeni că pentru o digestie bună, o circulație normală a sângelui și un somn ușor trebuie să punem capăt tuturor treburilor acestora. Prin urmare, chiar dacă ar fi stabilit că înfrânarea e dăunătoare sănătății, nu s-ar da omului dreptul să facă din ocolirea acestor primejdii legea supremă a faptelor sale și să-i jertfească toate gândurile și simțămintele care dau preț vieții, înfrânarea ar fi socotită doar printre treburile necesare, dar niciodată scrupulul său igienic n-ar putea fi covârșitor în prețuirea vieții. Oare este îngăduit undeva pe lume să furi pe semenii tăi, să-i păgubești și să-i înșeli, spre a scăpa de primejdia unei hrane neîndestulătoare? Mii de femei și de bărbați trăiesc cinstit și fără nici o pată până la cea din urmă suflare și, mai degrabă, duc lipsuri și lasă și pe ai lor în lipsă, decât să întindă un deget după bunul altuia. Dar să te atingi de onoarea și de nevinovăția unor meserii dezonorante numai de dragul sănătății tale, aceasta e îngăduit? Nu! Sunt alte bunuri mai înalte decât sănătatea. Această poziție liberă față de grijile trupești omul n-o mai pierde niciodată și, astfel acele argumente triste împotriva unei vieți pure sunt înlăturate pentru omul a cărui bunăstare, în înțeles fiziologic, nu este scopul unic al faptelor sale.

Din fericire pentru slăbiciunea omenească, știința fiziologică nu merge atât de departe încât să poată stabili cu absolută sigu-

ranță primejdia abținerii și nevoia igienică a unor legături sexuale nelegitime. Căci importanța igienică a unui cuget împăcat, și, pe de altă parte, urmările unei depresiuni morale care paralizează trupul și ruinează nervii sunt factori care răstoarnă toate principiile și calculele pur fiziologice. Natura spirituală a omului este și ea „natura" noastră, iar cine se pronunță împotriva ei va fi și mai aspru pedepsit de legile vieții decât cel care se pronunță împotriva naturii fizice. Această natură spirituală a omului nu e doar un lux în gospodăria existenței: în ea își are rădăcină legătura noastră mai adâncă cu societatea omenească; ea înfățișează țelurile vieții noastre personale, ultima rațiune a tuturor străduințelor și muncii noastre. Fără ea existența fizică își pierde orice înțeles și orice preț. Omul nu poate însă să trăiască fără să dea o valoare vieții; acest simțământ al valorii este nervul fundamental care dă întregului proces al vieții energie și elasticitate.

Cât de mult depinde întregul proces al vieții animale de puterea, dispoziția și libertatea vieții spirituale reiese, pe lângă alte multe semne, din faptul că mulți bărbați, când părăsesc o viață de muncă intelectuală încordată și se dedau odihnei, într-un timp scurt, se prăbușesc fizic sau sunt bântuiți de tot soiul de rele pe care înainte nici nu le simțeau: le lipsesc marile scopuri ale voinței care îi ajută să uite de sine și le înlesnește funcționarea netulburată a tuturor organelor; lipsește corpului acea putere de încordare care este rodul unei activități intense a gândirii și voinței. Același fenomen are loc însă, când omul întrerupe în alt chip această sănătoasă funcțiune a spiritului și voinței: prin părăsirea demnității sale intelectuale și morale în vederea imboldurilor senzuale renunță, ca să zicem astfel, la chemarea lui spirituală mai înaltă și la țelurile unei voințe superioare.

Putem dar afirma în liniște că orice capitulare, orice îngăduință a omului față de condițiile și plăcerile trupești este pentru sănătatea lui o primejdie deosebită. Pe de altă parte, tot ce sporește stăpânirea de sine și supremația creierului față de trup înseamnă, cu timpul, adevărata sănătate pentru om, deoarece la dânsul întreaga viață animalică este în mai strânsă legătură cu

organizarea creierului decât la animalul care trăiește numai din instinct. Psihoterapia, adică vindecarea sau alinarea suferințelor corporale prin influențe sufletești și morale, ne dă o sumedenie de dovezi în această direcție. Succesele acestei metode de vindecare confirmă zilnic, într-un chip surprinzător, ce importanță igienică au un caracter tare, o voință puternică, o educație severă de sine. Ce nebunie, deci, să ciuntim de dragul sănătății și să lepădăm acești factori centrali de sănătate, aceste puteri lecuitoare primordiale!... Cu drept cuvânt, spune Auguste Comte, *„trebuie să numim veterinari pe acei medici care nu se uită decât la animalul din om și parcă habar nu au de însemnătatea sufletului în gospodăria naturii trupești".*

Iată o concluzie generală a tuturor oamenilor plini de viață și căreia i-a dat glas Goethe: înfrânarea sexuală are o înrâurire tainică, dar nemăsurată, asupra intensității și elasticității tuturor funcțiilor intelectuale. In acest înțeles vorbește și Don Carlos al lui Schiller despre aceia care *„își risipesc în îmbrățișări destrăbălate puterea bărbătească, jumătatea cea mai bună a spiritului lor".* Și apoi, se știa cu mult înaintea creștinismului, că înfrânarea dezvăluie daruri și puteri sufletești, deosebite. Adevărul acesta e uitat de cei care privesc problema vieții sexuale numai din punct de vedere fiziologic.

3. Dictatura celor slabi

Unii moraliști desemnează timpul de față ca o epocă de dezmățare morală specială. Învinuirea aceasta e fără îndoială exagerată. În toate timpurile oamenii au păcătuit, ba încă adesea cu mai multă nerușinare ca în vremea noastră; totdeauna a fost o pătură de inși care, din slăbiciune de voință sau din ticăloșie înnăscută, trăiau în opoziție desăvârșită cu orice cerință mai înaltă. Caracteristic însă pentru timpul nostru este că, din acest faliment moral, se încearcă să se facă o nouă concepție de viață, iar din neputința voinței, o morală nouă care să convingă pe tineri că această prăbușire bătrânicioasă a energiei spirituale și această

capitulare bicisnică în fața imboldurilor și patimilor este dreptul tinereții și începutul unei culturi moderne. Tinerii noștri, însă, ar trebui să fi pierdut orice instinct sănătos al virtuții și a tot ce te face puternic, ca să nu simtă cu o siguranță elementară, că o îndrumare a vieții din care se izgonește elementul eroic, este în opoziție absolută cu spiritul unei tinereți sănătoase.

Nu e, oare urât, faptul că în aceste probleme care cer tact și simț nici nu se pomenește de marii maeștri în voință și iubire, care știau că nu există fericire adevărată, ci se vorbește de plebea din toate clasele, de oamenii simțurilor mecanice, care ascultă de îmbrânceala oarbă a imboldurilor fără nici o ambiție sufletească? Ce oameni netrebnici sunt cei care pun în mâna tineretului patalamaua pentru toate ticăloșiile tăinuite și netăinuite și ce uriașe personalități stau îndărătul vechii învătaturi a disciplinei voinței!... Cine vrea să se facă artist se duce la Michelangelo, nu la vopsitori sau la tencuitori, iar cine vrea să învețe vrednicia intelectuală și puterea personală nu are să-și aleagă ca îndrumători pe cei care din slăbiciunile omului fac o teorie, iar din zece cusururi de caracter, cele zece porunci ale unei morale noi, ci pe acei oameni mari care ne izbăvesc de moliciune, ne ridică deasupra noastră înșine și ne învață să ne păstrăm, în fața naturii, dreptul nostru de stăpâni.

Cultura cere ca temperamentele intelectuale să domine, iar slabii să fie educați de cei tari. În incultură, dimpotrivă, domnesc temperamentele materiale; acestea cutează să facă din robia lor fiziologică o normă de viață. Avem astăzi un șir de medici care, pe temeiul observațiilor asupra naturilor patologice și anormale, pretind ca regulile morale să fie scăzute pe tărâmul sexual în favoarea celor slabi. Aceasta înseamnă, la drept vorbind, să proclami, în lumea conștiinței, dictatura celor slabi. Mai înseamnă să iei celor slabi ultimul sprijin ce îl mai au: legile care pornesc din puterea caracterului și te duc la puterea caracterului.

Ideile moderne sunt răsturnarea completă a tot ce a avut preț de când lumea și a tot ce au închegat la un loc și viața și oamenii. Și cine sunt oamenii care vestesc această răsturnare și propovădu-

iesc în numele vieții abdicarea voinței și desființarea caracterului? Peste câțiva ani vor fi uitați cu totul. Vechiul adevăr, care vine din înălțime și te ridică la înălțime, rămâne nemuritor.

4. Iubirea liberă

În cele de mai sus am arătat importanța igienică a înfrânării. Până unde să meargă însă înfrânarea? Care cerințe morale se impun pe tărâmul acesta?

Vechea morală oprește cu asprime orice împerechere sexuală în afara căsătoriei. Față de-o cercetare mai matură a vieții este însă, într-adevăr imoral, ceea ce trecutul a osândit? Pentru oamenii liberi și cu experiență nu poate fi un câmp mai mare pentru împerecherea sexuală decât le acordă căsătoria pe viață?

Nu sunt, bunăoară, legături cu adevărat libere între tineri, înaintea cărora chiar părinții mai serioși caută să închidă ochii? Legături poetice în care, pe lângă împreunarea senzuală mai e și o simpatie reală, raporturi, în sfârșit, în care tânărul a procurat și tovarășei lui ceasuri frumoase și fără grijă? Ce pedanterie, să vii aici c-o morală de înapoiat!...

E foarte adevărat că nu trebuie să vii c-o morală retrogradă, ci c-o înțelepciune izvorâtă din toate lacrimile deznădejdii și afuriseniei vărsate, an cu an, de victimele acestei poezii. Căci în șirul lucrurilor, mai mult de jumătate din astfel de legături libere nu se sfârșesc tragic, nu ajunge fata la prostituție sau la sinucidere? Iar restul, cu toate despăgubirile bănești și amintirile dulci, decade, ca femeie, la o treaptă inferioară: i s-a furat comoara ei de credință și de iubire curată de mamă care sălășluiește în orice femeie și care-i formează temelia caracterului și norocul vieții. Vai de cel care are pe cugetul lui atare furt și crede totuși că se scuză cu formula: dacă nu sunt eu, va fi altul. Ca și cum trebuie să intri noaptea pe-o fereastră deschisă și să furi, fiindcă altfel nu se folosește altul de prilej. Și-apoi, afară de asta: cine poate porunci cu așa siguranță viitorul unei fete? Nu trec prin viață fără pată atâtea fete slabe și ușuratice, fiindcă o întâmplare pri-

elnică le-a ferit de primul ademenitor sau le-a pus față-n față cu bărbați într-adevăr cavaleri, care au avut respect pentru cinstea lor și le-au arătat că o viață curată e mai ispititoare decât vârtejul senzual? Să nu uităm niciodată că toate formele exterioare ale cavalerismului față de femei n-au nici un rost, dacă nu sunt simbolul și mărturisirea unei aplecări mai adânci către milă și răspundere: dacă ne sculăm, spre a face loc unei femei, dacă-i alegem drumul cel mai curat, îi ridicăm povara și-i cedăm pasul, toate acestea caută să fie numai o pildă și un semn exterior al unui cavalerism care apără pe femeie de propriile-i slăbiciuni și de nesfârșitele-i urmări și care o ferește atât de disprețul și de răzbunarea societății omenești, cât și de restriștile exterioare ale vieții. Cine are pe conștiință soarta unei femei, acela caută să stăruie pe corabia vieții alături de cea părăsită până la cea din urmă suflare, după cum căpitanul rămâne pe vasul care se scufundă până ce toți ceilalți sunt în siguranță. Tolstoi a dat în *Învierea* lui cea mai mișcătoare rostire cerințelor unui cavalerism fără cusur și-a scos în relief că iubirea legiuită, nu liberă, face parte din cultură înaltă; iubirea legiuită de un simțământ de răspundere și care ne arată că avem înainte-ne un om, nu un animal care umblă razna.

Sunt mulți oameni cari vorbesc vrute și nevrute de fățărnicia căsniciei și de poezia legăturilor libere și aruncă cuvinte disprețuitoare asupra superficialități serbede și fără noimă a formei stabilite. Oamenii cărora nu le ajunge poezia unei iubiri pe viață vor fi și în legăturile lor trecătoare numai niște burtă-verzi ai plăcerii. Iar cântecul și poezia din legăturile libere e îngăimat doar de cei cari nu cunosc realitatea. Cea din urmă impresie, cea neștearsă, a acestor legături este pururea de-o proză și-o urâțenie fundamentală. Felul cum se termină, biciuiește în obraz tot ce se cheamă pe pământ poezie și trebuie să lase în sufletul fiecărui bărbat un ghimpe otrăvit, dacă are cât de puțin simț pentru poezie. Urâțenia oricărei legături libere este în firea lucrului: le lipsește – și nu poate să nu le lipsească – sfințenia iubirii și a stimei adevărate. Cu cât o legătură este mai egoistă, cu atât

e mai prozaică. Poetică e numai iubirea cea mare care năzuiește comunitatea veșnică la grija și răspunderea pe viață. Numai într-o astfel de iubire înflorește adevăratul devotament; orice altă iubire nu e dar, ci o vânzare. De aceea, legământul căsniciei nu este un simplu act civil sau bisericesc, ci și un act de dragoste, o rostire a însăși trebuinței curate și adânci de iubire. Poezia intimă a iubirii cere ca bărbatul să aibă stimă pentru femeia cu care stă împreună, iar lucrul acesta, dintr-un adânc și adevărat instinct și in ciuda tuturor teoriilor, se întâmplă numai acolo unde femeia stăruie în rânduiala stabilită, care înalță legătura lor de la o comunitate de plăcere la o comuniune pe viață. Ba încă, după tainice legi, respectul acesta la femei este o poruncă a igienei adevărate a iubirii: numai respectul acesta este o cumpănă contra depresiunilor nervoase nedespărțite de legăturile pur senzuale și care bântuie mai tare tocmai pe omul mai simțitor.

5. Dezvoltarea personalității

Apărătorii iubirii libere vorbesc adesea despre dezvoltarea personalității în legăturile libere și despre așezământul zilnic al căsătoriei pe viață care retează avânturile individuale. Tuturor acestor fanatici le recomandăm, spre a se mai potoli, un capitol din *Metafizica iubirii* de Schopenhauer. Agerul filozof ne atrage aici luarea-aminte: nu individul se perpetuează, ci specia care caută să-și mențină și să-și înnoiască viața; ea știe să atragă pe individ la acest scop prin farmece și nuri și să-l îmbrobodească în așa chip, încât emoția cea mai impersonală să-i pară evenimentul central al vieții personale. Aceasta e marea amăgire a naturii, pe care cei mai mulți n-o pricep, firește, decât pe urmă. În nuvelele lui Boccaccio nu se zugrăvește altceva decât imboldul speciei, care râde și-și bate joc de drepturile și pretențiile individului pe care le calcă în picioare.

Cine cercetează, într-un moment de luciditate, viața-i amoroasă cu multele ei orbiri, cu trădările-i nechibzuite și înșelăciunile-i tăinuite și netăinuite, nu poate să nu găsească hazlii toate

declamațiile cu iubirea liberă și personalitatea nesilită, și-și va explica aceste amăgiri de sine ca rodul cel mai de admirat al imboldului speciei. De bună seamă, Schopenhauer merge prea departe când caracterizează întregul tărâm al iubirii sexuale ca o simplă romanță a imboldului speciei. Căci la oamenii nobili instinctul dragostei se îmbină c-un șir de simțăminte mai înalte din viața sufletească personală; tocmai aceste simțăminte mai înalte, însă, reclamă statornicie și credință. În credință se dă la iveală adevărata dezvoltare a personalității, biruința individului asupra tiraniei imboldului speciei. De aceea rânduielile severe, izvorâte din spiritul acesta de statornicie, înseamnă adevărata cetate a personalității față de asaltul pentru conservarea speciei: în aparență sunt o încătușare a individului în vederea interesului social; în realitate, însă, o frână a imboldului sălbatic și capricios al speciei în interesul individului și a tot ce se numește în viață caracter. Ele sunt, totodată, singura rostire vrednică a iubirii adevărate și adânci ale cărei cerințe cavalerești nu se pot satisface cu jurăminte trecătoare, ci numai cu legăminte statornice.

6. Cinstea femeii

Analiza progresivă a tuturor adevărurilor atinge acum și vechea concepție a cinstei femeii. Câteva femei, care pentru niște cuvinte de spirit s-au lepădat de simțămintele lor cele bune, afirmă că această concepției izvorăște din dorința de dominare a bărbatului: acesta ține să aibă femeia ca bunul lui exclusiv și neatins. De ce să n-aibă și femeia libertatea de care se bucură până la însurătoare mai toți bărbații? Unele, înhămate la o muncă prozaică pentru pâinea zilnică și însetare după bucurie, după poezie și iubire, sunt încurajate, de spiritul vremii, să guste fără multă bătaie de cap tot ce le pune la îndemână viața și să nu-și piardă tinerețea pentru principii. Doar o dată trăiești!

De bună seamă, o dată trăiești pe lumea asta. Dar tocmai de aceea, trebuie cu atât mai mult să dezvoltăm ce-i mai adânc în sufletul nostru, în loc să ne irosim viața în greșeli și slăbiciuni,

în vechea concepție a cinstei femeii zace toată taina puterii culturale a femeii. Această concepție nu pornește de la vreo tiranie dinafară, ci este rostirea acelei nobleți de simțire, pe care un suflet feminin adânc dezvoltat îl aduce în viața sexuală: bărbatul trăiește în clipa de față; femeia însă într-o lume de consecințe nesfârșite, iar ceea ce numim morala și cinstea femeiască izvorăște din spiritul de demnitate și prevedere al femeii, din revolta ei împotriva tuturor celor care fac dintr-un instinct natural suprema lor lege și-și expun iubirea la capriciile contrare și mai nestatornice.

În femeia neprihănită un adânc simțământ de rușine protestează ca împerecherea sexuală să ajungă scopul în sine. Acesta se întâmplă însă îndată ce o astfel de împerechere se dezleagă de simbolul și așezămintele care o leagă solemn de celelalte orânduiri, interese și datorii ale vieții. Această îmbinare văzută, formală, este pavăza ocrotitoare, după care o femeie aleasă va râvni de-a pururi în iubire. Sancțiunea exterioară înseamnă aici mai mult decât o formă; în râvna de-a pune iubirea ei în paza unor chezășii și rânduiri mai tainice decât jurămintele bărbatului iese la iveală o concepție mai adâncă a vieții sexuale, o întreagă filozofie a răspunderii. Iar fecioria, cerută de aceste sancțiuni, nu este ceva natural: ea pornește dintr-un instinct mai sănătos de conservare a vieții sexuale care degenerează îndată ce funcțiunile ei ajung un scop în sine și se desprind de rânduiala obștească a vieții.

Dacă toate femeile care lucrează, astăzi, teoretic și practic, la distrugerea vechii concepții a cinstei femeii, ar căuta să-și dea seama de natura și obârșia disprețului nestins pe care-l simte mai curând sau mai târziu un bărbat, oricât de jos ar fi, pentru femeia care i s-a dăruit fără nici o greutate, n-ar mai nesocoti acea veche concepție ca pe-o rămășiță a iobăgiei, ci ar recunoaște-o drept o cerință obligatorie a demnității morale a femeii. O femeie poate înrâuri adânc și trainic asupra bărbatului numai prin influența ei asupra conștiinței și a părții mai bune din firea lui. Pentru asta trebuie să stea mai sus decât dânsul. Dar și

el vrea ca dânsa să fie mai sus, fiindcă ține să se ridice deasupra lui însuși. De aceea, nu va ierta niciodată pe femeia care îl face să piardă respectul în fața altuia mai sus decât el; și, de aceea femeii i se interzic mai multe decât bărbatului, nu fiindcă e mai puțin, ci fiindcă e mai mult decât bărbatul: noblețea are datorii. Dacă conștiința bărbatului nu se înclină înaintea femeii, ea ajunge roaba lui, deși în afară pare că domnește.

Avem nevoie, nu de-o nouă morală care să coboare pe femeie la pornirile de haimana ale unor bărbați neciopliți, ci de-o înțelegere mai adâncă și de o cunoaștere mai temeinică a vechii morale, pentru ca prin simțămintele mai înalte ale femeii nobile, bărbatul să fie izbăvit de nestatornicia lui sexuală, adânc înrădăcinată.

7. Credința

Am vorbit de atacurile pe care unii scriitori de astăzi le îndreaptă împotriva credinței în legăturile sexuale. Tot ce s-ar putea spune împotriva acestor păreri își găsește într-o poemă adânc cugetată, *Moara de pe Floss*, a scriitoarei engleze George Eliot, o rostire atât de convingătoare, încât ținem să redăm aici, într-un scurt rezumat, convorbirea a doi îndrăgostiți, ca un document de cultură a conștiinței, care merită să fie cunoscută și pusă la inimă de tinerime.

Ștefan și Margareta, legați, deși nu formal, față de alții, sunt cuprinși de-o adâncă pasiune unul pentru altul și discută asupra conflictului lor cu cuvintele următoare:

– Eu n-am legături hotărâte. Dacă nici tu nu ești legată condiționat de Filip, atunci suntem liberi amândoi.

– Asta nu-i părerea ta adevărată. Tu simți, tot așa de bine, că legământul real stă în simțămintele și așteptările ce am trezit în alții. Altminteri, orice datorie ar putea fi nesocotită, când nu-i urmată de pedeapsă. Atunci n-ar mai fi nici o credință.

– Datoria nu poate fi îndeplinită, zise el c-o energie pătimașă. E contra naturii. Am fi fățarnici, dacă ne-ar da altora. Și

e nedrept: ar aduce restriștea asupra lor, ca și asupra noastră. Margareto, trebuie să înțelegi; înțelegi, cred.

Se uită învăpăiat la chipul ei, după un semn de încuviințare; îi strângea mâinile într-ale lui tare, dar dulce. Ea tăcu câteva clipe, uitându-se țintă în jos; apoi răsuflă din adânc și grăi, în timp ce-l privea serioasă și îndurerată:

– O, i-așa de greu!... l-așa de grea viața! Uneori îmi pare că se cuvine să ne luăm după simțămintele noastre așa de puternice. Alteori însă... Simțămintele acestea se ciocnesc cu toate legăturile vieții noastre de mai înainte, se izbesc de legături care ne înlănțuie de alții și amenință să le sfărâme. Dac-ar fi viața ușoară și simplă, cum trebuie să fi fost în rai și dac-am întâlni de la început ființa cu care... Dacă viața n-ar avea datoriile ei, înainte de-a veni iubirea, atunci iubirea ar fi un semn că doi oameni sunt ursiți unul pentru altul. Cu noi nu e așa, o văd, o simt. Sunt în viață lucruri, la cari trebuie să renunți și mulți dintre noi trebuie să renunțe la iubire. Unele lucruri sunt încurcate și întunecoase; un lucru îl văd însă limpede: că nu trebuie și nu pot să-mi caut norocul pe spinarea altuia. Iubirea e ceva natural; dar compătimirea, credința, aducerea-aminte sunt și ele naturale, iar simțămintele acestea vor dăinui în mine și se vor răzbuna, dacă nu le ascult. Suferința ce aș cășuna altuia m-ar urmări ca o stafie!

Trec câteva zile. Cei doi îndrăgostiți se revăd la o serbare câmpenească și vâslesc pe râu; amândoi se depărtează de ceilalți în barca lor; ca prin vis, firul apei îi mână tot mai la vale. Se lasă în voia sorții, ceas după ceas, furați de vraja de a fi singuri.

Deodată se întunecă. E prea târziu spre a se întoarce acasă. Se urcă într-un vapor care-i lasă abia a doua zi dimineața, într-un port, prin apropiere. Ștefan se roagă din nou de iubita lui să fugă cu dânsul și să vadă în această întâmplare mâna ursitei. Ea însă rămâne neclintită și e din ce în ce mai hotărâtă. Aici asistăm la următoarea convorbire:

– Am dovedit că simțământul ce ne atrage unul spre altul e mai puternic decât orice împotrivire. Această lege a naturii pre-

ţuieşte mai mult decât oricare. Dacă nu convine cuiva, n-avem ce-i face.

– Nu-i aşa, Ştefane. Sunt sigură că-i fals ceea ce spui. Am încercat şi eu, destul de des, să mă liniştesc în acelaşi chip: văd însă că părerea asta n-ar fi decât o mască pentru toate trădările şi cruzimile, o dezvinovăţie a rupturii celor mai sfinte legături de pe lume. Dacă trecutul nu ne leagă, unde mai e datoria? Atunci n-ar mai fi altă lege decât capriciul momentului.

– Dar sunt datorii ce nu se pot îndeplini printr-o simplă hotărâre, spuse Ştefan care sări ars şi începu să umble în sus şi-n jos. Ce înseamnă credinţa exterioară? Ne-ar mulţumi alţii pentru ceva aşa găunos cum e statornicia fără iubire?

Margareta nu răspunse numaidecât: ducea lupta şi înăuntru şi în afară. În sfârşit grăi, apărându-şi cu patimă convingerea, atât împotriva ei, cât şi împotriva lui:

– Asta pare adevărat la prima vedere; dar dacă te uiţi mai bine, nu e adevărat. Credinţa şi statornicia nu înseamnă să faci ceea ce îţi pare într-un moment mai lesne şi mai potrivit, ci să renunţi la tot ce contrazice încrederea ce şi-au pus alţii în noi, la tot ce căşunează necazuri acelora care în mersul vieţii atârnă de noi. Dacă am fi fost, dacă aş fi fost mai bună, mai nobilă, aceste datorii ar fi rămas în picioare, le-aş fi simţit numaidecât în sufletul meu, întocmai cum mă apasă acuma, în clipa când conştiinţa mi-i trează; simţământul potrivnic n-ar fi putut creşte în mine, ar fi fost înăbuşit numaidecât. M-aş fi rugat cucernic să-mi dea ajutor, aş fi fugit ca de-o primejdie groaznică...

– Dumnezeule mare! izbucni el la sfârşit. Ce bicisnică-i iubirea femeii pe lângă a bărbatului. Eu aş putea s-ajung criminal pentru tine, iar tu stai colea şi cântăreşti în linişte pentru şi contra. Nu mă iubeşti. Dac-ai simţi pentru mine a zecea parte din ce simt eu pentru tine, nu te-ai putea gândi nici o clipă să mă jertfeşti. Nu-ţi pasă că-mi răpeşti fericirea vieţii.

Margareta îşi încleşta aproape spasmodic degetele pe cari le ţinea în poală. O spaimă grozavă se lăsă asupra-i: din când

în când parc-o învăluiau fulgere puternice, apoi întindea iarăși mâinile în întuneric.

– Nu, nu te jertfesc! zise ea, îndată ce-și regăsi graiul. Nu pot să cred însă, că ceea ce eu, ceea ce amândoi recunoaștem ca nedrept față de alții, ar fi o fericire pentru tine. Fericirea n-o putem alege, nici pentru noi, nici pentru alții, nu știm ce este și unde este. Nu putem alege decât atâta: dacă ne vom supune pasiunii noastre sau vom renunța la dânsa, din ascultare față de glasul lui Dumnezeu în cugetul nostru, din credință față de toate simțămintele care ne sfințesc viața. Știu bine, credința e grea: De atâtea ori m-a părăsit! Simt însă că ea-și întoarce spatele pentru totdeauna și nu aș mai avea nici o lumină care să mă călăuzească în bezna vieții.

– Atunci du-te, lasă-mă, nu mă mai chinui, nu mai pot să sufăr.

Ea se apleacă fără voie spre dânsul și-și întinse mâinile. El însă se feri ca de foc și grăi din nou:

– Du-te, lasă-mă!

Fără să știe ce face, Margareta se întoarse și ieși din cameră: trupul desăvârșea ceea ce mintea nu mai știa. Coborî treptele ca într-un vis, trecu prin curte pe lângă o trăsură cu caii înhămați, apoi strada, tot înainte până ajunse la o diligentă în care călătorii tocmai se urcau. Diligenta merge poate acasă. Nu avea însă putere să întrebe; dar se urcă înăuntru.

Nu am reprodus cuvintele scriitoarei George Eliot spre a afirma că logodna nu se poate desface. Dimpotrivă, cu cât ești pentru nedesfacerea căsătoriei, cu atât trebuie să înlesnești pe logodnici să se retragă la vreme, dacă socot că alegerea lor e greșită. Căsătoria nu e un vals, ci un legământ pe viață, de-o intimitate care are nevoie de efectele unei puternice atracții naturale spre a nu duce la o jignire și o înveninare reciprocă. Tocmai pentru a păstra în căsnicie nu numai credința de formă, ci și în gândurile tale ai datoria să-ți cercetezi sentimentele foarte serios înainte de a te lega pe viață. Firește, pentru conflictele mai adânci pe acest tărâm nu sunt reguli fixe și generale. Aici legea

morală poate să strige omului numai atâta: Nu lucra din setea brutală și comună de fericire, ci dintr-o cât mai adâncă răspundere; rămâi credincios ție însuți și în legăminte și în ruptură. In asemenea situații caută să citești cărți înțelepte spre a ajunge la o cercetare neînduplecată de sine și la deosebirea limpede a ceea ce este important și ce nu în viața omului. Tocmai în acest înțeles am citat cuvintele scriitoarei; ele învață pe o femeie ce înseamnă credința în firea ei intimă și ne arată cum credința nu este asuprirea vieții personale ci tocmai ea înfățișează existența cu adevărat personală a omului față de beția patimilor și de farmecul dorințelor proprii.

8. Educația de sine

Am vorbit mai înainte, amănunțit, despre înțelesul și valoarea ascezei. Am arătat atunci că asceza nu înseamnă o retragere posomorâtă din viață, ci exercițiul și oțelirea puterilor voinței, care ne dau dominația asupra vieții și asupra noastră înșine. Atare ucenicie și sporire a voinței este mai ales necesară pe tărâmul sexual. Mai întâi, fiindcă aici sunt ispitele cele mai puternice. Apoi, fiindcă purtarea noastră pe acest tărâm are cea mai mare înrâurire asupra voinței. Morala nu s-ar confunda atât de des cu morala sexuală, dacă biruințele și înfrângerile pe câmpul acesta de luptă n-ar avea atâta însemnătate pentru faptele omului. Tocmai fiindcă imboldul sexual nu izvorăște din personalitatea proprie, ci din instinctul speței, dominația lui are asupra individului ceva apăsător și istovitor. Omul care se lasă în voie aici pierde foarte lesne simțământul mai fin al cinstei și inițiativa personală pe toate tărâmurile. Te deprinzi cu dominația străină. Dacă dimpotrivă, biruie afirmarea conștiinței, aceasta are o noimă simbolică pentru toate celelalte sarcini și conflicte. Această importanță a oțelirii voinței față de imboldurile sexuale este trecută adesea cu vederea de cei care vor să facă reforme pe tărâmul acesta și care se grăbesc să reproșeze vechii morale sexuale o severitate peste măsură. Disciplina sexuală este o înaltă

școală pentru întreaga îndrumare a vieții. De aceea, toate cerințele ca și îngrădirile ei trec dincolo de tărâmul îngust al legăturilor sexuale și dau omului o pildă vie pentru dezlegarea generală a conflictului celui mare: natura si caracterul.

Este o mare greșeală de tactică a educației sexuate că pune pe planul întâi al sufletului lupta directă pentru înfrânare, apărarea nemijlocită de ispita senzuală. Tocmai pe tărâmul acesta unde abaterea atenției este de o așa mare însemnătate, asceza indirectă trebuie să aibă precădere față de înrâurirea directă. Trebuie să intri în luptă cu toate obiceiurile și slăbiciunile, să-ți impui sarcini serioase: să duci lipsuri, să te înăsprești, să taci, să rabzi, să-i declari război lenei, să faci exerciții în vederea ordinii și preciziei; în scurt, să te folosești de prilejurile cele mai deosebite spre a te arăta stăpân pe trup și pe imbolduri, spre a obișnui rațiunea să domnească, iar trupul să slujească. Și pretutindeni începe cu lucrurile simple și ușoare, pentru că din bucuria izbânzilor dobândite să prinzi puteri pentru altele mai mari.

Înrâurirea va fi surprinzătoare în ceea ce privește liniștea sexuală. Iar dacă imboldul prinde iar puteri, începe un exercițiu de voință, în loc să mobilizezi numai rezistența generală a unei hotărâri bune; întreprinde ceva neplăcut pe un tărâm apropiat: o rânduială, o curățenie sau o încordare trupească.

Lecturile bune nu folosesc atât cât se crede. Sau cel puțin, îți folosesc numai atunci când le îmbini numaidecât cu fapta, pornind la o mică biruință de sine. Fără aceste fapte, spiritul se obișnuiește să plutească sfios pe deasupra vieții, în loc să pătrundă cu energie și s-o domine. Această stare este o primejdie morală specifică culturii intelectuale moderne. A te înflăcăra nu înseamnă nimic; a înfăptui este totul. Acest drum ni l-au arătat înțelepții tuturor timpurilor.

9. Cultul goliciunii

Educația de sine capătă importanță și când vorbim de cultul goliciunii care tinde astăzi să se furișeze în viață sub tot felul de nume frumoase și de pretexte artistice.

Am spus destule despre fariseism: aceasta ne va scuti de răstălmăcire. În cele ce urmează luăm apărarea tuturor exagerărilor săvârșite în problema aceasta de câțiva avocați ai moralității. Pentru noi e vorba de o chestiune de principiu pe care o vom trata tocmai din punctul de vedere artistic. Arta de astăzi duce o luptă înverșunată pentru dreptul ei de a înfățișa frumusețea trupului omenesc. Se spune: corpul omenesc gol nu-i un nor sau o stâncă spre care să nu ne atragă alt interes decât al plăcerii estetice. Formele unui trup dezbrăcat ațâță dorințe care îmbie sexele la împreunare. Imboldul sexual este destul de poruncitor și fără această ațâțare. De aceea, la aceste priveliști, spiritul omului nu se simte înălțat și izbăvit, ci readus la atârnarea senzuală. Această atârnare se accentuează îndeosebi când arta înfățișează numai forme și grații desăvârșite, ceea ce dă omului filtrul lui Faust, acea iluzie senzuală încordată care face să vadă o Elenă în orice femeie.

Oare poate arta să nesocotească aceste efecte și să strige în numele libertății de creație: *„Pentru cel curat toate sunt curate"*. Trăiască frumusețea! Să uite că, din nenorocire, sunt foarte puțini oameni curați și hotărâți, că, în realitate, cei mai mulți nu se simt la vederea frumuseții femeiești, goale, nici înălțați nici potoliți, ci atrași și ațâțați spre închipuiri murdare?

S-ar putea ca atare creații să le interzică nu legea sau poliția, ci chibzuința asupra obârșiei și înțelesului mai adânc al întregii sale chemări, așa cum reiese din operele de gen?

Să cercetăm problema din acest punct de vedere.

E un adevăr banal că arta nu trebuie să fie o simplă fotografie a realității. In ce constă însă acest adaos al oricărei arte? Mai întâi într-un adaos al artistului însuși, care privește realitatea. El este mai mult decât un aparat fotografic, mai mult, de asemenea, decât o ființă sexuală pofticioasă: el trăiește plin de

sensibilitate cu toate făpturile, ia parte la toată tragedia și măretia omului, ba încă le poartă în sine pe amândouă mai adânc decât noi. Tocmai de aceea el poate și trebuie să exprime zbuciumul vieții, să traducă lumea sufletească în lumea materială si să rostească superioritatea personalității asupra materiei. Darul său propriu e că știe să pătrundă realitățile vieții externe cu realitățile lumii interne. Tot ce e pieritor ajunge numai o icoană; exteriorul depune mărturie pentru interior. Numai astfel satisface întreaga realitate din el. Căci nu numai viața, ci și durerea vieții, precum și biruința asupra vieții, fac parte din viață. Și nu numai frumusețea ci și suferința demonică ce stârnește, cum și biruința asupra-i face parte din înfățișarea frumuseții pentru artistul într-adevăr mare, care trăiește în tot și creează din tot: altfel decât hârtia fotografică unde se înregistrează numai lumea externă.

Tocmai fiindcă adevăratul artist creează în acest înțeles și de la așa adâncime, nu este cu neputință să privească frumusețea în toată goliciunea ei, fără să ia parte într-o măsură înaltă la tragedia ce ea stârnește în sufletul omului. Aceste experiențe și realități lăuntrice le va da la iveală bogăția lui față de goliciune: va umbri goliciunea ori o va spiritualiza în așa chip îmbibând-o cu năzuințele mai înalte ale omului, încât nu va mai ațâța și robi, ci va domoli și izbăvi. Aici este acel adaos al artistului.

Dacă înțelegem culmea artei în acest chip, atunci înfățișarea goliciunii vine pe planul din urmă al creației artistice, deoarece omul dezbrăcat exprimă numai materia. Adevăratul artist însă sfințește, ca prin învelirea goliciunii să ridice pe om deasupra naturii. Nu e deci o întâmplare că arta greacă în culmea ei, cum se vădește în strălucitele frize al Panteonului, preferă în locul goliciunii trupurile îmbrăcate.

Când adevăratul artist înfățișează goliciunea, o face numai în înțelesul de mai sus, al celei mai adânci spiritualizări. În goliciune simte el însuși pe demon, se luptă cu demonul acesta și nu numai lupta, ci și biruința o trăiește mai cu patimă decât noi. De aceea, înfățișarea goliciunii este la dânsul pururi un moment de

triumf care povestește biruința spiritului asupra cărnii. Statuile din epoca de glorie a artei grecești nu sunt numai oameni dezbrăcați cu acel aer searbăd și fără spiritualitate, cum îi înfățișează cei mai mulți moderni. Dimpotrivă, pe trupul gol plutește un aer divin, care arată echilibrul sufletesc față de puterea corpului. Chiar capul Venerei din Milo nu este simplul cap al unei femei frumoase, ci trupul este mai mult simbolul și templul unei nobleți divine care grăiește prin trăsăturile feței; izvorât din năzuința spirituală a omului domolește toate cele trupești și supune zeilor pe demoni. Exact în același spirit a înfățișat și Michelangelo goliciunea. Figurile lui feminine nu sunt modele, nu sunt atât reproduceri ale trupului, cât înfățișări ale puterilor sufletești care ne dau stăpânire asupra trupului. El făurește chipuri transfigurate; pune goliciunea în cadrul unei înfățișări sublime care îmbină sensibilul cu lumea suprasensibilă.

Chiar la Tizian nu putem spune că trupurile goale sunt așa de pământești, încât vorbesc omului senzual și îl ațâță. Pofta trupească e întregită de un aer al figurilor, de o întrebare, de un simțământ care pornește din lumea sufletească și care e alta decât lumea imboldurilor naturii.

Dacă privim în acest chip cultul modern pentru goliciune, vom ști să-l judecăm nu numai din punct de vedere moral, ci mai ales din punctul de vedere al adevăratei arte. Nepăsarea acesteia față de efectele înjositoare ale goliciunii nu este semnul unei adevărate și simple străduințe artistice, ci un semn că nu sunt mari personalități artistice. Acestea, prin exprimarea întregii mizerii a omenirii, trăiesc în sufletul lor tragedia dualismului omenesc, enigma sfinxului și, prin puterea lor intelectuală creatoare, se ridică pe culmi. Aceasta iese limpede la iveală în rezerva cu care înfățișează trupul gol sau în spiritualizarea ce-i hărăzesc. Dimpotrivă acea artă care se leapădă de interesele adânci ale sufletului, nu are putere să sufle viață și suflet materiei: îi lipsește suflul creator care aparține chemării dumnezeiești a artei înalte. Drept încheiere, să ne reamintim apoi în ce chip fatal această expunere exagerată a frumuseții trupești a omului

te îndepărtează de tot ce are trăinicie și valoare, de singurele lucruri ce pot să înnobileze frumusețea trupească. Atare cult al trupului ațâță întreaga fantezie a bărbatului, o umple de pretenții pe care viața nu le poate îndeplini, care stârnesc nesfârșit de multe grosolănii și trădări mari și mici și care se reazemă totuși pe cele mai deșarte iluzii, pe tot ce e mai trecător dintre toate lucrurile. De aceea, cultul exagerat al formelor femeii, venit de curând din America sub tot felul de forme înșelătoare și propovăduit ca o religie curată și mândră, este o primejdie pentru orice cultură mai înaltă. Multe femei pure, care, nevinovate și fără experiența vieții, salută sau imită aceste lucruri, habar n-au că invocă niște duhuri care ar putea nimici propria lor viață sau pe a celor dragi lor. Ar trebui, apoi, să ne dăm seama că multe gusturi privitoare la frumusețea trupului nu sunt de natură curat-estetică, ci de obârșie sexuală, că, prin urmare, izvorăsc inconștient din prețuirea și mulțumirea imboldului speței. Nici nu știm cât de mult judecata noastră sexuală înrâurește părerile noastre estetice. Fanaticilor frumuseților trupului le recomandăm capitolul din Schopenhauer: „Metafizica iubirii sexuale". Ca încheiere, încă un răspuns dat celor care propovăduiesc cultul goliciunii spre a releva, cu drept cuvânt, că orice veșmânt numai pe jumătate are o înrâurire și mai ațâțătoare decât natura cu desăvârșire goală: aceasta distruge cel puțin iluziile exagerate ale fanteziei. Uităm însă că nu e nevoie să încurajezi destrăbălarea simplă sub cuvânt că cea rafinată e și mai rea. Pe tărâmul acesta, amăgirea de sine a ajuns la modă. În lumea bărbătească sunt prea puțini care să-și fi făcut educația în așa chip și să se fi izbăvit așa de mult de dictatura sexuală, încât goliciunea expusă să nu le mai tulbure simțurile. Această tulburare e cuprinsă nereușit în planurile naturii, care caută pururea să îmbie la propagare. În planul unei educații adevărate, se cuprinde însă, pe tărâmul sexual, concentrarea în locul risipei. De aceea, omul care năzuiește mai sus, nu poate lupta numai împotriva sumedeniei de ațâțări senzuale, ci va căuta și să împuțineze și să înlăture prilejurile de ațâțare. Pentru acest cuvânt, orice îmbrăcăminte tin-

de – mai puțin, dacă e menită pentru lumea galantă, mai mult, dacă e pentru lumea cultă – să acopere corpul cu demnitate și grație, nu să-l expună privirilor. Aceasta corespunde și cu simțul de rușine, azi, așa de nebăgat în seamă și care are funcția importantă să ne apere viața sexuală de iscodiri îndrăznețe și de pofte ațâțătoare și să ne ferească de supraațâțări și de risipă. Cine nu înțelege acestea să înceteze cel puțin a se mai lăfăi cu „senzualitatea-i sănătoasă", căci pășește spre adevărata decădere care se manifestă pururea în tocirea marilor instincte de conservare a vieții, iar în locul reculegerii și al lepădării de sine, întronează lăcomia și vârtejul momentului.

În sfârșit, toată cochetăria modernă nu e altceva decât un semn trist, atât de lipsa fundamentală de modestie cu care omul de astăzi se îmbată și se încântă de propria-i persoană, cât și de decăderea și superficialitatea artei care face din corp centrul său, fiindcă spiritu-i scapă. Nu putem să închidem ochii înaintea faptului că plastica modernă - cu excepții aproape de nebăgat în seamă - nu-i decât o expunere tendențioasă a goliciunii: vezi foarte lămurit că ideea servește numai să motiveze dezbrăcarea, în timp ce în arta adevărată, trupul stă în serviciul unui mare eveniment sufletesc și oarecum sfințit și înveșmântat de acesta.

10. Femeile galante

La domurile gotice admirăm minunata puritate și armonie a stilului care îmbină toate părțile cu întregul, încât până și cea mai mică podoabă slujește ideea dominantă și depune mărturie pentru dânsa. Un astfel de stil înalt și curat nu e numai semnul unei arte distinse, ci și a unei îndrumări personale a vieții. Stilul înseamnă putere, credință, statornicie. O epocă plină însă de îndoieli și neliniște, care nu mai recunoaște nici un adevăr trainic, nu e în stare să producă un stil nici în artă, nici în viață; omul își pierde în toate tărâmurile direcția sigură, ajunge o vic-

timă a celor mai felurite imbolduri și înrâuriri și face impresia unei cârpe.

Deprinderile sale ordinare trădează că sufletul nu mai are stil, căci supunerea exteriorului către interior manifestă și dovedește omul puternic, energia cuceritoare și siguranța directivei lui lăuntrice.

Îmbrăcămintea femeii poate să aibă și ea un stil îndată ce dă rostire statornică unei idei sau străduințe. Stil, în cel mai înalt înțeles, în stare să realizeze îmbrăcămintea femeii numai atunci când nu se supune nici unui interes inferior și rostește firea intimă și chemarea culturală a femeii.

Care-i însă chemarea aceasta a femeii? Noi credem că mai presus de toate celelalte meserii și scopuri ale vieții stă meseria ei proprie și intimă care dă tuturor celorlalte un înțeles și un rost: meseria de preoteasă a idealului. Pentru această meserie de preoteasă, trebuie însă și o îmbrăcăminte preoțească. Femeia caută să se gândească la Ifigenia lui Goethe când vrea să găsească stilul potrivit și înfățișarea extraordinară și să-și păstreze siguranța instinctului față de toate rătăcirile care își au izvorul în latura inferioară a naturii omului.

Este foarte serios că, în vremea noastră, o mare parte dintre femeile cinstite pierd tot mai mult orice stil al demnității femeiești și, în felul acesta de a îmbrăca, femeile galante dau tot mai mult obraznic tonul modei în locu-i. Dacă lumea serioasă nu mai conduce și nu mai pune sub ochi menirea lui spirituală, atunci începe să învingă lumea spirituală; dacă adevărurile mari și neîndoielnice dispar, relele ies la lumină din toate ungherele întunecoase ale omului.

Morala sexuală de astăzi miroase mult a femei ușoare. De mult sunt la lucru puteri care încearcă să ridice la egalitate socială pasiuni și imbolduri care odinioară erau surghiunite și înjosite; de mult se îngăduie, în familiile cele mai bune, ziare hazlii, în care necuviințele cele murdare sunt servite ca un fel de pișcoturi. Nici o mirare deci, că depășirea aceasta a tuturor granițelor iese acum la iveală și în felul îmbrăcămintei.

Astăzi sunt tot mai multe femei și fete a căror îmbrăcăminte caută să dezbrace trupul cât mai rafinat cu putință și să scoată în relief cu atâta iscusință formele membrelor, încât trebuie să te miri de meșteșugul cu care poartă haine în așa chip, că parcă n-ar avea haine. Printre aceste femei sunt unele care au multă aplecare pentru stilul femeilor ușoare, fiind ele însele ușoare în sufletele lor.

Cele mai multe însă, habar n-au unde țintesc toate aceste mode și din care „tehnică a vieții" sunt scoase. Această neștiință însă pornește dintr-o lipsă de limpezire în privința sarcinii și a puterii culturale a femeii pe tărâmul spiritual și moral. Dacă ar avea această limpezire și siguranță, ar avea și simț pentru stilul corespunzător în îmbrăcăminte.

Ceea ce e mai de mirare este nepăsarea atâtor soți și frați, care rabdă ca reginele lor să fie expuse privirilor obraznice ale tuturor crailor și bădăranilor. Ce tocire a simțurilor se dă de gol aici!... Această tocire a instinctului de apărare împotriva femeilor ușoare se mai arată în faptul că, la bărbații tineri simțământul de împotrivire hotărâtă la orice nerușinare sexuală s-a dus repede de copcă. Nu mai sunt spectacole a căror vizionare să fie ceva nedemn pentru un om bine crescut. Nu mai e o opreliște pentru oamenii care umblă prin aceste localuri, nici bariere pentru fițuicile murdare care nu mai cunosc barierele tactului și ale bunei-cuviințe. Dimpotrivă: le e rușine, dacă n-au văzut și citit tot ce-i mai „tare", iar tonul îl dau cei fără obraz, nu oamenii simțitori. De bună seamă, nu are nici o normă să vorbești de astfel de lucruri unor oameni a căror simțire e tocită. Pe aceia care năzuiesc la scopuri mai înalte, trebuie să-i îmbiem să-și desăvârșească convingerile cele mai bune cu mai mult curaj și statornicie către un stil personal în îndrumarea întregii vieți și să alunge fără milă din sufletul, din cercul lor, din viață și din obiceiurile lor, tot ce vine din lumea femeilor ușoare.

11. Păstrarea

Cine vrea să progreseze cu adevărat și nu-i încă sigur de puterea lui, caută să lucreze nu numai la sporirea puterii lăuntrice, ci și să micșoreze și să îndrepte influențele din afară. Pentru asta, în primul rând să te ferești de orice spectacol care caută să trezească și să întrețină senzualitatea dezordonată a omului. Un suflet într-adevăr bărbat va avea, deci, cea mai mare rezervă față de tot teatrul modern și va răbda în liniște să se reverse asupra-i glumele și ironiile acelora care sunt prea nevolnici și au pretenții prea modeste cu privire la puritatea lor lăuntrică, spre a-și refuza statornic orice plăcere senzuală. Până și opera și piesele serioase din teatrul modern cuprind așa de puțină artă adevărată și în unele părți ale muzicii sau poeziei respiră așa de vădit robia și înclinația senzuală a autorilor, sau sunt înscenate așa lipsă de simțăminte mai fine, încât zădărăsc grozav latura inferioară a privirilor, mai ales prin iluzia poetică cu care înfrumusețează și învăluie totul.

Deși a ajuns literă de evanghelie că trebuie să auzi și să vezi toate astea, spre a putea vorbi cu ele, tu lasă pe ceilalți să trăncănească și fii mândru de neștiință. Vorba „îndrăznește să fii cuminte" se potrivește aici mai mult ca oriunde. Să ne dăm bine seama ce adâncă înrâurire au asupra faptelor și statorniciei noastre imaginile cu care ne hrănim închipuirea. Să vedem și să ascultăm numai ce e fără prihană și să nu ne facem iluzii că a privi murdării la lumina electrică înseamnă cultură.

Aceasta și în ce privește lecturile noastre: trăim în epoca igienei și tocmai în aceste chestiuni adevărata igienă e încă în fașă. Nimic nu poate fi mai nesănătos decât incitarea artificială a elementelor sexuale stârnită de-o parte așa de însemnată din literatura modernă. Mulți oameni nici nu bănuiesc cât de mult îi predispune spre tot soiul de dezastre morale ocupația permanentă a fanteziei lor cu imagini sexuale. Preîntâmpinarea hotărâtă în direcția asta e o pârghie fundamentală pentru sănătatea trupească și sufletească. În această privință, față de partea

cea mai însemnată din literatura modernă, trebuie să fii tot atât de cumpătat ca și față de alcool.

Această literatură vorbește pururea de „senzualitatea sănătoasă". Pasiunea senzuală într-adevăr sănătoasă este, oricât ar părea de paradoxal, absolut castă, plină de paza de sine, de taină și de reculegere. Când senzualitatea ajunge flecară și desfrânată, e slăbiciune, risipă și boală cu tot cultul exterior al cărnii și al puterii. Boala aceasta însă e, din nenorocire, foarte molipsitoare, deoarece imboldul nu are nici o măsură, iar de la plăcerea nestăpânită până la rafinarea și destrăbălarea dezmățată nu-i decât un pas. Adevărata artă este, în firea ei intimă, sfințită de spiritul creator: este însuflețirea materiei, reînvierea cărnii, spiritualizarea țărânii; arta falsă, însă, înseamnă biruința materiei asupra spiritului, căderea sufletului în robia simțurilor, idolatria cărnii și a țărânii. Cine ia în serios dezvoltarea lui spirituală va deosebi pururi cu un simțământ fin, dacă are în față-i artă adevărată sau falsă și se va feri cu o neînduplecată statornicie de templul cu idoli.

A-ți ține fantezia curată este, deci, de o nespusă importanță pentru igiena sexuală. Orice ațâțare senzuală numai atunci dobândește o mare putere asupra omului, când imaginile-i amăgitoare cuceresc sufletul. De aceea, dacă sufletul nu-i ferit, apărat și ocupat cu imagini și gânduri înalte, atunci dă un răsunet înmiit oricărei năzbâtii, oricărei apucături și pofte. Aceasta, mai ales când e vorba de sporirea trebuințelor sexuale în închipuirea noastră. Imaginile pe care le-ai înfipt acolo sunt nezdruncinate, în bine ca și în rău. De aceea: ferește-te de otravă cât mai e vreme.

Ținuta sufletească recomandată mai sus nu duce câtuși de puțin la o fățărnicie silnică, dimpotrivă; atare fățărnicie este semnul unei fantezii stricate. Cine și-a apărat fantezia, cine-a oprit preocupările senzuale să dea năvală în viața lui sufletească, nu va cădea pradă acelei suprasensibilități sexuale care iese la iveală în ținuta dezmățată a ochiului și a omului și care dă de gol tristă dezbinare între voința și fapta lui.

12. Puritatea

Omul care vrea să progreseze sufletește trebuie să știe cât ajutor lăuntric poate avea de la deprinderile exterioare. Nu-i o întâmplare că eroii cei mari și biruitori în desăvârșirea de sine au atâta greutate pe formele și obiceiurile exterioare. Pentru ce să nu folosim pentru educația de sine marea înrâurire a lucrurilor exterioare asupra vieții sufletești? Pentru ce să nu orânduim fapte exterioare, care să ne servească drept pildă și model pentru viața lăuntrică? Orice deprindere exterioară este o sugestie care înlesnește voinței exercițiul lăuntric. Aceasta e îndeosebi adevărat pe tărâmul purității. După cum necurățenia exterioară molipsește și pe omul lăuntric, tot așa puritatea exterioară se propagă și înăuntru, sporește în noi râvna după tot ce e pur și ne face fără milă pentru tot ce ne pătează sufletul.

De aceea, deprinderea hotărâtă și energică cu curățenia exterioară este de-o însemnătate deosebită în lupta împotriva senzualității. Cultul curățeniei exterioare, dacă nu izvorăște din deșertăciunea, ci dintr-o năzuință serioasă de apărare lăuntrică, își are rostul chiar în anii de mare primejdie. În romanul educativ al lui Bjrnson, „Casa Curt", se apasă cu tărie asupra acestei metode de educație de sine, ca un leac până și împotriva unei puternice moșteniri patologice.

Aici se descrie o mamă care așteaptă un copil după ce soțul ei cu puțin înainte își făcuse seama într-un atac grozav de nebunie. Se teme că violența imboldurilor va trece la copil; își găsește însă mângâierea în hotărârea ei de-a chema în ajutor întreaga putere a educației împotriva pornirilor înnăscute. Printre leacurile exterioare ale educației stă în prima linie o curățenie exterioară fără seamăn, prin care se trezește și se întărește în sufletul băiatului un simțământ cu adevărat sfânt pentru puritate. Unii poate exagerează aceste lucruri exterioare și prea le pun la inimă. Sunt, totuși, de mare folos, mai ales dacă le îndeplinește având conștiință de rostul lor lăuntric. Că sunt oameni care în afară sunt foarte curați, iar înăuntru sunt și rămân necurați, acestea nu răstoarnă principiul. Totul atârnă de motivul care stă

în spatele curățeniei exterioare. Este o apă a deșertăciunii și o apă a purificării, o apă moartă și o apă vie.

13. Cumințenia trupească

În cercul acesta de idei intră și câteva lămuriri asupra rostului adevăratei discipline adevărate de sine. In această privință ne luăm după sfaturile unanime ale medicilor cu experiență. Mai întâi de toate, să accentuăm că orice îngrădire peste măsură a funcțiilor animalice ale trupului nostru apleacă și pe tărâmul sexual cumpăna în favoarea animalului. În primul rând mâncarea îndestulătoare. Nu știu dacă mai este vreo superstitie așa de adânc înrădăcinată cum e convingerea despre trebuinta unei hrane tari, la care se pune puterea hrănitoare a fiecărui aliment. Prisosul de hrană, care rezultă în felul acesta, nu numai că pune temeliile atâtor boli distrugătoare de mai târziu, dar sporește în aceeași măsură cu hrana orice fel de pofte animalice. Prin îngrijirea peste măsură de trebuințele trupești, obrăznicia organismului nostru începe să crească. Mai mult decât toate, să ne ferim de cantitatea exagerată de alimente cu albumină care întărâtă îndeosebi nevoile sexuale. Cât mai multă îngrădire în consumarea cărnii se recomandă oricărui om, care are de luptat cu imboldurile lui senzuale. În cartea „Educația Voinței", destinată tinerimii studioase, filosoful francez Paypt spune foarte nimerit:

Mâncăm prea mult și pe lângă aceasta prea tare. Cum spune Tolstoi: „ne hrănim ca niște armăsari. Uitați-vă la studenții aceștia care se scoală de la masă roșii, cu sângele încărcat, vorbind tare, plini de-o veselie violentă, și spuneți dacă munca intelectuală le va fi cu putință tot timpul cât va ține mistuirea lor anevoioasă și dacă animalitatea curată nu va fi triumfătoare în ei?". Împotriva consumului de alcool atâția oameni au spus tot ce era de spus. Efectele-i ațâțătoare asupra grupului de nervi inferiori și scăderea energiei, atât a voinței cât și a spiritului, sunt în afară

de orice discuție și ar trebui să îndemne pe băutori la o rezervă desăvârșită, mai ales când e vorba de întărirea și ridicarea puterilor sufletești, care sunt izvorul cel mai curat și mai spornic al adevăratei veselii și voioșii în viață.

„Trebuie să-ți tai la rindea imboldurile", zice Nietzsche, indicând astfel al treilea punct al igienei sexuale: asigurarea unor puternice mișcări corporale prin gimnastică, sporturi, plimbări și exerciții în casă. Totuși, nu putem îndestul atrage luarea-aminte, că orice exagerări în îngrijirea trupului aduc cele trupești pe planul întâi al gândirii și al vieții, iar din acest fapt trebuințele sexuale sorb un nou curaj și o nouă semeție. Foarte important este pe lângă sportul cu măsură, lucrul manual în casă sau grădină. Pestalozzi însuși arată cum orice fel de lucru manual și orice meșteșug potolește violența imboldurilor. De aceea e de mare însemnătate, tocmai pentru tinerii cu profesiuni intelectuale, să învețe în ceasurile lor de răgaz vreun lucru manual care le-ar aduce totodată servicii folositoare la împodobirea și înzestrarea gospodăriei lor.

14. Lecturile

Problema sexuală a dat naștere în ultimul timp unei literaturi foarte bogate; nu se cuvine ca orice om cu năzuințe serioase să se intereseze de această literatură? La aceasta răspundem: Nu fi jucăria curiozității tale! O îndrumare generală ți-i absolut de ajuns. Tocmai operele de căpetenie asupra problemei sexuale sunt pline de amănunte scârboase cu privire la bolile și rătăcirile sexuale. Dar cine-i dator să-și împuie capul cu toate imaginile acestea dezgustătoare fără vreo nevoie grabnică? Viața e așa de scurtă, timpul așa de fugarnic, încât ar trebui să fii cu adevărat ceva mai econom cu el: cine mai ajunge astăzi să citească operele marilor îndrumători ai omenirii? Cine mai citește viețile oamenilor într-adevăr sfinți, care sunt pline de învățăminte binefăcătoare, deoarece tratează despre sarcinile cele mai importante ale omului: izbăvirea lui de tirania trupului și a patimi-

lor? Oare e mai de folos să citești în toate amănuntele smintelile unor indivizi degenerați, decât să afli viața sublimă a Sfântului Vasile cel Mare sau a Sfântului Antonie cel Mare? Adevărata îndrumare sexuală nu stă în a scormoni toate năzbâtiile rușinoase ale imboldului sexului și a cerceta toate procesele materiale pe tărâmul acesta, ci a învăța din ideile sublime ale spiritului omenesc să biruim într-un stil măreț viața și iubirea omului muritor cu o libertate suprapământească.

15. Natura și spiritul

Sunt o sumedenie de scrieri închinate așa-zisei educații sexuale, care socot că e de datoria lor să înceapă propovăduirea îndatoririlor sexuale c-o glorificare așa de entuziastă a procesului de zămislire, încât îți vine să crezi că se pregătește un nou cult al Astralei și al lui Priap. În același timp, aruncă cele mai strașnice învinuiri vechii morale care predică disprețul naturii și sugrumarea instinctului, deoarece se înfățișează ca tărâmul păcatului și al Satanei.

Învățătura creștină nu este răspunzătoare pentru abuzurile și exagerările câtorva. Ea n-are a face cu disprețul naturii. Mai mult încă: conștientă de scopul ei, a trebuit să lupte chiar de la început cu urgisirea exagerată a naturii care încerca întruna să răzbească din filozofia păgână în cercul ei. Doar Sfântul Apostol Pavel spune: *„Nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, care este în voi, pe Care-L aveți de la Dumnezeu, și că voi nu sunteți ai voștri? Căci ați fost cumpărați cu preț! Slăviți, dar, pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu"* (1 Corinteni 6, 19-20). *De* bună seamă creștinismul nu prea duce casă bună cu imboldurile naturii: a răsărit într-o epocă de bunăstare socială desăvârșită și vedea prea limpede unde duce firea nestăpânită a omului. De aceea, față de natura noastră ne spune: *„Veghează și roagă-te!"* El nu trece cu buretele peste nepăsarea naturii față de interesele spirituale și morale ale omului, ci ne îmbie la luptă grea cu imboldurile noastre tru-

pești, nu spre a le sugruma și a le înjosi, ci numai spre a le sili să se supună și-a învăța spiritul cu chemarea lui de domn.

Prin „păcatul strămoșesc" nu se înțelege în morala creștină natura senzuală a omului, ci numai pornirea lui, adânc înrădăcinată, de a-și face din această natură senzuală o lege cârmuitoare, în loc s-o cârmuiască el, cu spiritul lui. Greșeala fatală a idolatrizării naturii e că lasă pe om nedumerit tocmai în această privință: cine trebuie să conducă în viață și cine să fie condus? Adevărata îndrumare sexuală trebuie să ne arate însă, mai întâi de toate, cât de neîndestulător este întregul proces de zămislire privit ca simplu fenomen al naturii, și cum este ridicat deasupra unei iobăgii numai dacă e sfințit de un simțământ de credință și răspundere și supus idealurilor spirituale ale omului. Oare modul de propagare a naturii organice care risipește mii de germeni spre a reține câțiva numai, care întrebuințează lupta reciprocă de nimicire ca un principiu regulator al gospodăriei ei, este ceva desăvârșit în înțelesul idealului omenesc?

Și apoi imboldul natural al bărbatului pentru femeie, când se ia după atracții exterioare și trece de la una la alta așa de josnic și fără milă, imboldul care dă naștere la atâtea grosolănii hidoase și sminteli întristătoare și care coboară pe bărbat, adesea în pofida inimii lui, în rândul animalelor, iar pe femeie într-un simplu instrument de plăcere, e oare acesta un fenomen așa de vrednic de adorație? Chiar maternitatea, al cărei instinct este într-o mai mare măsură în acord cu legea morală, este oare, în mecanismul ei fiziologic, așa de minunată și de desăvârșită? Câte suferințe necruțătoare și morți grozave aduce acest mecanism, câte întâmplări neghioabe și nesuferite!...

Să lăsăm deci idolatrizarea naturii pe seama naturii, pe seama celor care nu cunosc viața sau nu vor s-o cunoască și să deschidem ochii în fața realității. În însăși această realitate își are rădăcina contrastul puternic dintre spirit și natură; cugetătorii de birou pot să ia în râs acest contrast, toate marile religii însă și orice filozofie serioasă au stăruit de când lumea asupra-i, tocmai fiindcă a fost simțit de orice om întreg care a luptat cinstit,

însă din greu, cu sine însuși, și-a purtat în el marile contraste ale vieții. Trebuie să atragem atenția tinerilor, că nimic nu primejduiește mai mult un caracter în formație decât o atitudine confuză față de dispozițiile și pornirile înnăscute.

Acea rezistență puternică, pe care o numim caracter, este slăbită și destrămată de această înfrățire între avânturile spirituale și imboldurile naturii. O observație simplă a trupului nostru pe toate tărâmurile ne poate spune că instinctele trupești ale omului nu poartă în ele însele legea îngrădirii și apărării lor, ci o așteaptă de la spirit. Vechea legendă că natura însăși râvnește la izbăvire, la dominarea spiritului, câștigă aici un nou înțeles. Chiar dacă n-am ști-o din prăbușirea păgânismului, am putea vedea din multe fenomene ale vieții moderne, că natura, lăsată în voia ei, pe drumurile prăpăstioase ale unui rafinament pururi în creștere, duce fără doar și poate la sminteală. Astfel, tocmai cultul exclusiv al naturii se îndreaptă împotriva naturii.

16. Cavalerismul

Sunt tineri care cred că n-ar putea să-și inaugureze mai bine proaspăta lor bărbăție, decât ademenind o femeie sau abuzând de ea, după care își închipuie că au primit sceptrul bărbăției. În realitate însă dovedesc doar că sunt niște nevolnici. Bărbăția adevărată a cerut de la tineri, de când lumea, probe mai înalte de putere: lupte nemaiauzite, eroism și statornicie, nu să lepede armele și să cadă grămadă. Cine râvnește la noblețea unui adevărat cavaler trebuie să se consacre ocrotirii celor slabi și asupriți, iar aceasta trebuie s-o ducă la îndeplinire mai ales față de femei.

Cu toată deosebirea lor fundamentală, între bărbat și femeie este ceva comun: dragostea pentru toți cei fără de sprijin, dragostea care izvorăște din prisosul de putere. De aceea, există o mare asemănare între dragostea de mamă și cavalerism. Cea mai înaltă bărbăție se arată în puterea pusă în îngrijiri gingașe. Un bărbat poate deci, pentru o educație mai înaltă, să învețe multe de la femei nobile: el are forță, ajutor; ele însă au un

simțământ mai fin, știu unde este nevoie de crutare și de ajutor și cum să cruți și cum s-ajuți. Scriitorul rus Dostoievski ne introduce în spitalul unei închisori siberiene unde un pușcăriaș mort zace gol pe dușumea. Afară de muște, nimeni nu se sinchisea de dânsul. „A avut și el o mamă", zice subofițerul de pază. Pentru ce-i vine pe buze cuvântul acesta? Fiindcă dragostea de mamă este gândul cel mai adânc al omului, de care se rușinează când cineva este părăsit și degradat fără nici o milă. „Are și ea o mamă". Acela căruia în fața unei fete slabe și ușuratice îi vine pe buze cuvântul acesta știe numaidecât ce cere de la dânsul cavalerismul și bărbăția adevărată; nu numai atenții și servicii exterioare, ci sprijin, acolo unde mai e nevoie; sprijin pentru suflet și pentru trup, sprijin împotriva orbirii și neghiobiei ei proprii, sprijin cum poate să dea numai omul cu adevărat puternic și sigur de sine.

Dacă ești de capul tău, poți intra în orice local vrei; gândește-te că orice chelneriță care te servește e dată în seama ta. Și într-adevăr că e dată în seamă: printre atâția dezmățați care o pipăie, o dezmiardă, îi fac cu ochiul și-i spun ghidușii, fondul cel bun al sufletului ei caută prin preajmă un bărbat cavaler care să-i întindă mâna să trateze cu stimă pe femeie și să n-o încurajeze să-și cheltuiască puritatea până nu mai rămâne nimic. Poate că nu găsește pe nimeni. Nădăjduim că te va găsi pe tine, cât mai e vreme, va fi înălțată în taină, dacă n-o atingi nici măcar cu un deget, dacă nu-i zâmbești familiar, ci o tratezi c-o stimă deosebită. Poate c-o să râdă de tine. Pe urmă însă are să-i pară rău că n-ai venit mai devreme și se va gândi: câtă slăbiciune bărbătească a trebuit pentru ca o fată s-ajungă atât de departe, încât să n-aibă decât un zâmbet pentru adevărata stimă.

Astăzi umblă o apucătură prin lume, că noblețea omului stă în a abuza de alții, spre a-ți face de cap. Să nu uiți niciodată: asta poate face orice câine. Distincțiunea însă, cavalerismul, dragostea de mamă, merg nedespărțit împreună.

17. Caracterul

Să nu credeți că adevăratul cavalerism față de sexul feminin e ceva ușor. Acest simțământ, care ocrotește și sprijină, nu se numește în zadar cavalerism. Trebuie să ai tărie de fier spre a-l putea pune în practică. Ceea ce face pe bărbat slab și nedestoinic de un ajutor cavaleresc, este tocmai trebuința senzuală de farmecele femeii. Chiar ajutând-o, tendința aceasta tot se furișează și abuzează de recunoștința și dependența ei de tine, spre a câștiga dreptul la intimitate. Ce belșug de putere îți trebuie spre a nu lucra pentru interesele tale proprii!

Sunt apoi o sumedenie de bărbați mai cocheți chiar decât femeile și care numai atunci se cred ceva, când bagă de seamă că fac impresie asupra femeilor. Dorința de-a provoca atare impresie călăuzește toate vorbele și faptele lor în fața femeilor. Ei se zbat necontenit pentru sine; n-au putere pentru cavalerism, se ocupă numai de ei și nu se sinchisesc că astfel de purtare întărește cochetăria și ușurința fetelor. Atari păpuși de bărbați care se cred cavaleri, sunt cei mai nevolnici din lume; aceștia întind o mână femeii numai când e prilejul, dar ce înseamnă cu adevărat a întinde mâna unui om și ce rost are o mână de bărbat cu adevărat credincioasă, despre așa ceva nici n-au habar. Cât de mult ne bucurăm de cavalerismul plin de caracter al tânărului Herman și când fata se poticnește coborând treptele și cade o clipă în brațele lui: „Se prăbușise piept la piept și obraz la obraz. El însă sta drept ca o statuie de marmură, ținut în frâu de voința-i serioasă. Susținea c-un simțământ bărbătesc măreția eroică a femeii".

În viață sunt multe prilejuri când apropierea sau încrederea unei femei tinere pune pe bărbat la probă: e un pleșcar fără de caracter sau ținut în frâu în fiecare din vorbele și gesturile lui de „voința-i serioasă"? În astfel de clipe iese la iveală ce fel de om e; tot ce a lucrat în sinea lui sau a lăsat în părăginire își află acuma răsplata sau pedeapsa. Ce înseamnă cavaler o afli abia atunci când simți cât de greu îi vine omului senzual să fie în chip statornic cavaler, câtă străşnicie față de tine însuți și câtă suprave-

ghere îți trebuie ca toate faptele și vorbele tale, chiar expresia ochilor, să fie stăpânite de hotărârea cea mare de-a ajuta pe femeie în loc să te folosești de slăbiciunea ei. Ceea ce se numește „să te joci c-o fată", pornește numai din această lipsă de caracter; pornirea senzuală după intimitate sau cochetărie ne face să grăim și să săvârșim lucruri sau să aruncăm priviri, pe care conștiința noastră intimă le osândește, fără să avem însă tăria de-a asculta de dânsa. Tinerii care întâmplător au o înfățișare mai atrăgătoare, sunt în mare primejdie să-și piardă bărbăția, dacă nu vor simți la vreme o frică grozavă de ei înșiși, care să cheme sub steag toată vârtutea lor și să-i oțelească în hotărârea de a nu risipi stăruințe și făgăduințe, care nu pot și nu trebuie să aibă urmări serioase, și să se întrebe necontenit c-o asprime neînduplecată. „Ce voiesc, ce sunt dator, *ce-mi cere legea vieții mele și a ei?*"

18. Prostituția

Mulți tineri au o repulsie sănătoasă față de prostituție și în locul ei caută prilejuri mai curate de mulțumire sexuală. Alții însă își zic: „E păcat să ademenești o fată sau să obișnuiești mai departe cu viciul pe una ademenită. Mai bine ne amăgim cu cele care sunt pierdute și cărora nu le cășunăm nici o pagubă: ne ducem la femeile de meserie".

Să fie adevărat, că legătura cu prostituatele nu este osândită din punctul de vedere social și moral?

Nu trebuie multă chibzuire spre-a înțelege că acela care smulge și el o bucată din haina unui om stâlcit și prădat este tot tâlhar, deși victima era „pierdută". De asemenea cine degradează o femeie și abuzează de dânsa nu e mai puțin vinovat, deși femeia era pradă înjosirii și abuzului; faptul are loc nu numai față de femeie, ci și în sufletul celui care abuzează de ea. El face prostituția să trăiască, deoarece se împacă în sufletul lui cu dânsa. Aceasta apoi înrâurește mai departe întreaga viață: se face părtaș la cea mai mare necinste ce se poate închipui, a trupului și a sufletului omenesc. Dacă însă se stăpânește și rămâne hotă-

rât, dă exemplu și altora; dacă în sufletul lui desființează prostituția, ajunge o stâncă de scăpare și de adăpost pentru alții. Căci omul influențează pe semenii lui prin ceea ce a îndeplinit în sine mai puternic și mai adânc, decât prin toate faptele lui exterioare.

19. Dumnezeu și baiaderele

Izbăvirea pot s-o facă numai cei nemuritori sau dragostea de mamă a femeilor devotate. Ca un bărbat să poată însă izbăvi o prostituată, din nenorocire, e o mare raritate. De aceea mulți tineri spun: *„Odată ce sunt fete pierdute, de ce nu le-am da să câștige?"* Nu se gândesc însă la un lucru: cine nu se pângărește niciodată în legături cu prostituatele, acela nu salvează pe fetele publice, dar ferește pe altele de-a ajunge fete publice, împiedică pe unul sau altul de-a râvni la prostituate. Cine se înfrânează pe sine, pune și altora frâu, iar cine se potrivește sieși, face și pe alții dezmățați. Orice tânăr care rămâne pur este un mântuitor undeva și cândva; el întinde fără să știe și fără să bănuiască, multor inși, care vor să cadă, o mână bărbată: din ochii, din glasul și din vorbele lui țâșnește ceva care te întărește, care te deșteaptă și menține credința că în viață mai e și altceva mai înalt decât plăcerea.

Este pe lume o tagmă nevăzută de mântuitori. A lor este fericirea, dacă rămân modești și smeriți, cu toată puterea lor.

20. Castitatea

Ce este castitatea? Gustul sexual distins, a spus un filosof. Ce înseamnă asta? înseamnă că omul înfrânat nu e vrăjmașul vieții naturale, numai că nu vrea să fie ordinar. Nu caută numai plăcerea senzuală, ci împreunarea sexelor o privește ca un simbol și o întrupare a unității sufletești. Iată ce este un simțământ sexual distins.

Acelora care te zeflemisesc pentru castitatea ta, dă-le acest răspuns: *„Procurați-mi un prilej în care să nu fiu ordinar nici eu, nici alții"*. Nu vor găsi altul în lume decât comuniunea pe viață,

cu răspunderea ei. Ei vorbesc atâta despre iubire, fără să cunoască adevărata iubire. Căci, cine gustă plăcerea fără o răspundere mai adâncă și fără un gust mai distins, acela nu cunoaște iubirea cea mare. Cunoaște doar dragostea cu tagmele de făpturi inferioare; puterea cea mare a iubirii nu s-a trezit încă în sufletul lui; căci orice iubire adevărată și adâncă este în strânsă legătură cu unitatea tuturor puterilor vieții, după cum orice bucurie trainică e în strânsă legătură cu o conștiință împăcată.

21. Căsătoria timpurie

Unii tineri își scuză viața dezmățată, zicând: Dacă ne-am putea însura devreme, ca odinioară, toate ar fi bune. Cum însă nu poți să aștepți atât de mult, te mulțumești și cu mai puțin.

Noi credem că cine nu poate să aștepte și se înjosește cu tot soiul de lucruri necurate și cu jocuri lipsite de caracter, ar face mai bine să nu se însoare deloc, deoarece nu e un om întreg, ci un bicisnic care nu poate servi de sprijin unei femei și nu va scoate oameni din copiii lui.

Ar trebui dimpotrivă, să felicităm pe oricine se însoară mai târziu, deoarece a avut prilejul să-și dovedească puterea de voință în luptă cu ispita cea mai puternică și să devină om. Căsătorii premature nu sunt numai acelea în care flăcăul și fata nu sunt încă destul de copți trupește, ci mai grabă acelea care au fost săvârșite înainte ca bărbatul să fi făcut proba adevărată a bărbăției lui, să fi adus dovada că este în stare să se stăpânească.

În vremurile de demult fetele cereau de la pețitori o faptă eroică sau o lucrare de maestru înainte de a le da mâna. Astăzi din nenorocire, nu. S-ar cuveni însă ca bărbatul să și-o impună singur și în loc să se vaite ca un Tândălică, să fie vesel când soarta îi îndeplinește dorința abia după un lung și greu răstimp de încercare. „Nu lepăda eroul din sufletul tău", spune Nietzsche și pune următoarea întrebare celui care râvnește la căsnicie și iubire:

„Am o întrebare numai pentru tine, frate. Ca o sondă arunc întrebarea asta în sufletul tău ca să știu cât e de adânc. Ești tânăr și dorești să ai nevastă și copii. Te întreb însă: Ești tu omul, care să dorească să aibă copii? Ești tu biruitorul, stăpânul pe sine, cel care poruncește simțurilor, domn peste virtuțile tale? Iată ce te întreb.

Sau în dorințele tale grăiește animalul? ori nevoia, ori singurătatea? ori animalul cu tine?" Aș vrea ca biruința și libertatea ta să râvnească la un copil. Trebuie să ridici monumente vii biruinței și izbăvirii tale.

Caută să clădești mai presus de tine; mai întâi trebuie să fii tu însuți clădit cu muchiile drepte și la trup și la suflet.

Oare eu poruncesc simțurilor mele? Astfel să te întrebi când te apucă dorul și mulțumește Creatorului că ți-a hărăzit vremuri de ispită spre a te întări în luptă. Să nu crezi că asceza a fost numai în trecut și prin mănăstiri. Personalitatea într-adevăr liberă și puternică se dezvoltă numai printr-o disciplină severă și de bună voie, căci personalitatea înseamnă tocmai dominația spiritului asupra naturii. Viața personală izvorăște din puterea artistică a omului care făurește „bulgărele de țărână" după idealuri spirituale.

22. Un adevărat prieten

În *Convorbirile pribegilor germani* a lui Goethe o mică societate discută tema: Ce este o povestire morală? Toți suntem de acord că o povestire nu este morală prin tendința ei, ci mai mult prin descrierea fără prejudecată a omului real, din care descriere reiese că omul are în sine puteri mai înalte spre a se ridica deasupra naturii.

Unul dintre cei de față spune povestirea următoare: *Un spaniol, căpitan de corabie, părăsește pe timp de doi ani pe tânăra lui soție. Ei socoate însă natura omenească prea slabă spre a pretinde soției părăsite să-i rămână credincioasă. Îi îngăduie deci să-și caute un drăguț când se va plictisi de atâta așteptare. Ea refuză indignată și-i jură credință. După câteva luni de la plecarea lui,*

însă, dorințele lumești se deșteaptă și atunci invită la dânsa pe un tânăr care-i plăcea, îi destăinuiește după câteva săptămâni îngăduința bărbatului ei și-l roagă să-i țină de urât. Dânsul îi făgăduiește să-i facă pe voie. Mai întâi însă, el trebuie să îndeplinească un jurământ, care-i poruncește să postească câteva luni și să-și impună tot soiul de lipsuri. Acest timp s-ar scurta însă dacă o persoană de încredere ar împărți cu dânsul canonul lui. Dacă ea vrea deci să postească cu dânsul, să se canonisească și să muncească din greu, aceasta îi va duce pe amândoi mai curând la scop. Dânsa făgăduiește; el o vizitează din când în când și-i insuflă curaj. Ea slăbește din cauza postului, iar cu munca grea nu se împacă deloc. De dragul lui însă stăruie; simte cum îi sporesc puterile pentru biruință. La urmă bagă de seamă unde bătea el și-i mulțumește mișcată, cu aceste cuvinte:

- Cum ți-aș putea mulțumi? M-ai făcut să simt că, pe lângă patimi, mai e în noi ceva care le poate ține cumpănă, că suntem în stare să renunțăm la orice bun cu care ne-am obișnuit și să alungăm până și dorințele cele mai aprinse. M-ai adus în această școală prin amăgire și speranță. Nu mai e însă nevoie de ele, odată ce am făcut cunoștință cu eul nostru cel bun și puternic care sălășluiește în noi așa de tăcut și de liniștit și care, până să câștige sceptrul în casă, face să i se observe prezența numai prin gingașe amintiri.

23. Anii zburdalnici

(Pentru frații mai tineri)

Înțeleg din unele semne, că vă aflați acum în epoca de trecere la bărbăție. Glasul vă este mai gros, întâii fulgi încep să mijească în barbă, iar în ființa voastră simțiți un zbucium care se descarcă în afară în chipurile cele mai felurite, dar numai la o îndeletnicire mai de-aproape cu tine nu te îmbie. Tot așa trebuie să fie păsările călătoare toamna, când în viata lor obișnuită

se trezește deodată dorul de ducă, dor care le îndeamnă să se strângă cu ciripituri pe vârfurile copacilor. La unii băieți starea aceasta se manifestă în avânturi mari spre alte tărâmuri: ar vrea să o pornească cu vaporul spre America, spre Australia. Orice alta mai degrabă, numai să nu stea liniștiți și să ducă o viață simplă de muncă, cu datorii simple și cu o înfrânare de sine zilnică.

De bună seamă veți fi auzit din mai multe părți vestea, cu un ton mai mult sau mai puțin prietenos, că sunteți în „anii zburdalnici". O știți și voi foarte bine și nu ați avea nimic împotrivă dacă vi s-ar da o mână de ajutor să scăpați mai repede de anii aceștia de zbucium. Cine vrea însă să lecuiască sau să aline o durere trebuie să-i caute mai întâi obârșia.

De-aceea, vreau să vă spun câte ceva despre obârșia naturală a anilor zburdalnici și să vă arăt că toată soarta de mai târziu, atât a omului cât și a urmașilor săi, atârnă de un lucru: dacă in anii aceștia grei a și pus stăpânire sau nu pe trupul și pe nervii voștri.

De unde vine această stare de răzvrătire a anilor zburdalnici? Am spus-o mai înainte: este trecerea la bărbăție. Totuși nu e tocmai așa de adevărat. Căci prin bărbăție înțelegem o închegare serioasă a întregii voințe, prin urmare tocmai contrariul unei agitații și unei frământări fără rost. Cum se face dar că ivirea bărbăției se anunță printr-o purtare așa de puțin bărbătească? E oare nevoie de așa ceva? Vedeți tocmai asta vreau să vă arăt: că niciodată nu va fi un bărbat întreg acela care așteaptă să-i vină bărbăția de la sine, mură-n gură, odată cu barba, dacă nu va lucra el însuși în acest scop, biruind zi cu zi moliciunea-i înnăscută.

Nevolnicii cei mai nesuferiți se învârtesc și ei de colo până colo prin lume cu bărbi foarte frumoase și glasuri adânci de bas, oameni care în anii de zburdălnicie s-au lăsat duși în toate direcțiile, deoarece nici nu aveau habar că închegarea nu o căpătăm niciodată în dar, ci o căpătăm numai în luptă cu tembelismul nostru.

Dar nu am răspuns încă la întrebarea de unde vine ideea să-i numim anii zburdalnici. Am văzut că vorba „trecere la bărbăție" nu-i tocmai potrivită. Ar trebui mai bine și mai exact să zicem

trecerea la maturitatea sexuală. Știți cu toții ce vreau să vă spun: trupul vostru desăvârșește acum acele organe și acele puteri prin care ajungeți destoinici să dobândiți într-o zi urmași. Acest proces de dezvoltare trupească tulbură adesea cumpăna organismului și, cu cât un tânăr este mai robit stărilor lui trupești, cu atât se va da mai mult de gol în toată puterea lui. După cum îți trebuie o putere zdravănă de voință ca să-ți înăbuși durerile trupești, încât ceilalți să nu bage de seamă, tot așa ai nevoie de o virtute lăuntrică însemnată spre a deveni sufletește neatârnat de aceste întâmplări trupești. Și nu oricine are această virtute.

Dar mai e încă ceva. Cu toate gândurile și sentimentele noastre înalte suntem legați de un trup animalic și nu numai prin circulația și hrana noastră; ci și perpetuarea se reazemă pe aceleași funcțiuni și imbolduri ca la animale. Și, din nenorocire, imboldurile trupului sunt adesea așa de puternice și de poruncitoare, încât silesc pe om să le facă pe voie, deși un cuget mai înalt ridică în sufletul său glasul împotrivă. Cu toții ați observat la mâncare cum funcția animalică își cere dreptul, ba adesea mai mult decât trupul, fără să-ți pese dacă ceilalți se mai aleg cu ceva sau dacă nu cumva ți-i scârbă de tine. Ați văzut, de asemenea cât de adânc suferă omul în taină de câte ori pornirile inferioare își impun voințele în pofida năzuințelor lui spirituale.

Este însă un tărâm, pe care lupta aceasta se încinge și mai puternic decât pe tărâmul mâncării și al băuturii și anume, tărâmul perpetuării.

Aici imboldurile senzuale sunt și mai violente și mai pretențioase decât pe tărâmul hranei; poate hrana țintește numai la conservarea individului, în timp ce la perpetuare e în joc conservarea întregii specii. Ceea ce vă face acum așa de neliniștiți e tocmai trezirea acestui simbol al speciei pe care îl aveți din nenorocire, și care în stăruința lui oarbă nu are nici un respect de trebuințele mai înalte ale inimii și ale spiritului, cum nu are puhoiul de locuințele oamenilor. ***El momește în noi dorul de plăcere prin tot soiul de făgăduieli și de închipuiri și stârnește iluzia că în satisfacția lui stă toată fericirea omului.***

În fapt însă, fericirea îi e cu totul indiferentă: poți să te duci de râpă din cauza trupului ruinat, a mustrării de cuget, a robiei trupului, poți să târăști pe alții în prăpastie, numai bărbatul să se împreuneze cu femeia, încolo nu-i pasă, dacă copilul ce se va naște are părinți sănătoși și cumsecade, sau dacă va veni în rușine pe lumea asta și va fi toată viața dosit și ghiontit; cu așa ceva nu-și bate capul imboldul speciei; el nu se uită nici la dreapta, nici la stânga, nu râvnește decât un singur lucru: să-și satisfacă trebuința, întâmplându-se orice.

După cum furtuna se anunță prin răbufneli și vârtejuri de pulbere, tot așa se anunță și la voi imboldul acesta. Deoarece vă îmbie la fapte mojicești, puteți vedea bine că nu e pentru om un povățuitor de încredere, ci un mojic năbădăios care are el însuși nevoie de educație, în loc să te lași îndrumat de dânsul. Așa numiții ani zburdalnici sunt tocmai aceia în care poți să pui mai bine gheara pe imbold și să-l silești să se supună la vreme, ținându-l în frâu de la primele lui manifestări și arătându-i cine-i stăpân în casă. Cine izbutește în anii de zburdălnicie să vorbească și să lucreze așezat, acela n-a dat numai o bădărănie la spate, ci a biruit și pus în fiare o putere a naturii cu care atâția oameni în toată firea se luptă în zadar. Cu el poți atunci să vorbești ca Filip al Macedoniei, când fiul său Alexandru a domesticit pe Ducipal căruia nu-i putuseră veni de hac atâția geambași: *„Fiule, caută-ți un regat mai mare; Macedonia e prea mică pentru tine”.*

În această privință nu trebuie negreșit să-ți faci iluzii: lupta ce-o întreprinzi nu-i ușoară. Trebuie să-ți mobilizezi puterile până la cel din urmă glotaș. Imboldul speciei se pricepe doar să se dea bine pe lângă voi și să vă pună în lanțuri. Acuma știți ce vreau să vă spun. Printre tineri sunt tot felul de obiceiuri ascunse; dacă te dai după dânșii, vine apoi și nevoia nervilor, ca la bețivi, iar îngăduința de-o zi ajunge repede la robie, care începe să sape puterile trupului și ale spiritului.

Domnia de-o clipă este domnia pe viață, a spus un poet. Nimic nu-i mai adevărat ca pentru prima voastră luptă cu aceste atracții puternice. Cine se hotărăște să nu asculte de atracția

unui moment, cine-și îndreaptă neclintit privirea spre acest ideal și spre toate comorile de putere și de libertate, ce-l așteaptă, acela domnește; în toate lucrurile îi va fi mai lesne să-și îndrume faptele nu după imbolduri oarbe, ci după o înțeleaptă adâncire în conștiința lui. Pe corabia lui, el ține cârma în mână.

Este un roman al lui Bjrnson: „Pletele lui Abelsom". Aici descrie oameni care se duc de râpă nu fiindcă partea cea rea covârșește în caracterul lor, ci fiindcă n-au stăpânire asupra momentului și nu sunt în stare să facă și să aleagă ceea ce corespunde cu înclinarea lor durabilă și cu inima lor, ci cad victime atracției momentului: Abelsom n-a căzut de pe cal, fiindcă era rău călăreț, ci pentru că pletele lui lungi s-au agățat de-o creangă și-a rămas spânzurat. Leagănul fatalității este la suprafață. Așa e cu orice om care nu se obișnuiește ca voința lui intimă să cucerească la o vreme domnia deplină asupra atracțiilor exterioare. Pot să fie oamenii cei mai buni, mărgăritare de bunătate și noblețe; dacă nu domnește sufletul lor nobil, domnește plăcerea momentului și aceasta le cârmuiește viața. Atunci la ce folos toate mărgăritarele? Ca și cum le-ai arunca la porci.

X. PROBLEME DE CONȘTIINȚĂ

1. Tragedia vieții și caracterul

Cine a citit lămuririle de până acum poate că-și va fi zis: dac-am urma toate aceste sfaturi, viața omului ar ajunge grozav de plicticoasă. Unde mai e tragedia vieții, unde e arta care își are rădăcina-n tragedia aceasta? Mai poate artistul crea, când conștiința îl apără de orice întâmplare dramatică în viață? Morala nu ucide puterile elementare?

Tragedia vieții este așa de adânc înrădăcinată în hotărârile de nepătruns ale ursitei, în contrastele dintre temperamente, în voința poftelor și a patimilor, încât nici o voință omenească n-o poate stârpi din lume. Prin dezvoltarea conștiinței această tragedie nu se înlătură, ci se adâncește și se lărgește și mai mult, deoarece din ascuțirea simțului moral răsar conflicte care nu pot avea loc în starea primitivă. Marile tragedii antice se întemeiază pe contrastul dintre oamenii cu conștiință și puterile elementare ale vieții. Conștiința nu ucide viața, ci o îmbogățește și-o adâncește, deoarece smulge pe om din toropirea mulțumirii de sine.

Conștiința, apoi, nu înseamnă să ne robim viața personală moralei sociale. În caracterul moral își are rădăcina afirmarea noastră de sine cea mai personală față de dictatura patimilor; de aceea, nu poate fi mai mare greșeală decât nălucirea atâtor oameni de astăzi, că viața personală se dezvoltă în pofida caracterului și-a conștiinței. Moralitatea este ceva mai mult decât o atenție față de societatea omenească: răspunderea pentru alții ne apără de propria noastră dezmățare. Caracterul este, cum spune Emerson, centralizare: în înfăptuire dinăuntru-n afară.

Cu cât conștiința te leagă mai mult de aproapele tău, cu atât mai mult te eliberezi de imboldurile inferioare ale naturii tale. Orice interes și grijă față de altul, orice credință, nu este numai un tribut adus celorlalți, ci și un triumf al spiritului asupra naturii.

Pentru adâncirea conștiinței noastre însă, este de cea mai mare însemnătate nu numai să recunoaștem principiile generale, ci și să ne însușim întreg înțelesul și conținutul lor printr-o aplicare statornică pe fiece târâm al vieții. Există o logică nu numai în lucrarea rațiunii, ci și în chestiunile de conștiință și de iubire. A te gândi la scopul adevărurilor fundamentale ale caracterului înseamnă a înteți în cel mai înalt grad energia spirituală a omului și a-i da cea mai voinică platoșă, care-l apără de prostia și nevolnicia morală. Întreaga viață e un complot care ne împinge la mișelie. De aceea, în ceasurile de liniște nu ne închipuim, până în cele din urmă consecințe, ceea ce se cheamă caracter: viața doar are să șteargă destule. Pe conștiință se reazemă toată puterea noastră cuceritoare în fața vieții, iar dacă conștiința își pierde puterea, începe tembelismul, în ciuda cuvintelor umflate și a gesturilor eroice ale omului.

2. Naturile aparte și morala aparte

Dar nu se cuvine să îngăduim naturilor bogat înzestrate o morală aparte? Putem oare să măsurăm trebuințele și patimile personalităților geniale cu calapodul unui mediocru? Oare ceea ce numim îndeobște „păcat" nu-i, pentru acești oameni mari, un mijloc de a-și însuși întreg conținutul vieții omenești și a-l preface în creații nemuritoare? Nu-i oare o nesuferită tiranie a celor mici asupra celor mari, când naturile excepționale le judecăm, nu după roadele culturale ale vieții lor, ci dacă faptele lor sunt în acord cu morala tradițională.

De bună seamă, nu trebuie să măsurăm pe orice om după un calapod: trebuie să avem în vedere valoarea totală a ispitelor, felul temperamentului său. Pe de altă parte însă, temperamentele puternice și darnic înzestrate au nevoie de-o conștiință trea-

ză și neprihănită, care să-i apere de primejdia firii lor. Și nimic nu-i mai tragic decât acea nălucire, care împiedică pe atâția oameni talentați să ajungă la dezvoltarea lor cea mai înaltă, anume că legea morală e numai pentru cei mici, în schimb cei mari au drept lege natura lor. Nu. Cel bogat înzestrat are mai multă nevoie de legea morală decât cel mic, căci numai respectul pentru glasul și judecata conștiinței îl apără de copleșirea distrugătoare a demonului din el, îl menține sănătos sufletește și-l ferește de grandomanie. Omul talentat e într-adevăr mare numai atât cât respectă legea conștiinței. Cu cât se depărtează de dânsa, cu atât cade jertfă imboldurilor josnice și vulgare ale firii lui. Nu căderea îl micșorează – după cădere poate chiar să se înalțe și mai sus – ci disprețul conștient al unei legi superioare lui, nălucirea că voința lui este în sine mare și că nu-i trebuie o inimă fricoasă și zdrobită. Adevărata măreție omenească nu stă, de bună seamă, într-o simplă corectitudine morală. Oamenii înzestrați cu puteri deosebite vor cădea mai des și mai greu în păcat decât oamenii simpli. Măreția lor se va arăta însă și aici: conștiința greșelii lor și setea de pocăință va fi mai sublimă și mai dramatică decât la oameni obișnuiți.

Respingând astfel orice morală excepțională, suntem datori ca în judecata noastră asupra marilor personalități ale trecutului, cu toată evlavia pentru isprăvile lor, să caracterizăm ca atare rătăcirile, greșelile și părțile lor de umbră, nu dintr-o îngâmfare de om fără cusur sau din înfiorarea celui fără de prihană, ci din respectul necondiționat pentru adevărul cel veșnic, care e unul și același pentru toți. Acest respect nețărmurit al adevărului ne dă singurul punct de vedere temeinic, din înălțimea căruia putem deosebi măreția adevărată de spoiala și de măreția de-o zi. Astfel suntem feriți de divinizarea și înfrumusețarea fără noimă a părților mici și de rând din caracterul oamenilor extraordinari.

Sunt puține lucruri care să sape așa de mult caracterul, cum îl sapă credința în legi morale excepționale, deoarece fiecare e bucuros să fie un om excepțional și, dacă nu poate s-o do-

vedească prin altceva, caută s-o dovedească cel puțin printr-o morală excepțională.. Respectul adânc al adevărurilor conștiinței nu este deci numai rostirea firească a sufletelor într-adevăr mari, ci și o datorie de răspundere față de sufletele simple și slabe, care cinstesc pururea tot ce cinstesc și cei mari și se poticnesc numai când cei mari își fac de cap. De aceea, nu numai cei mari, ci toți oamenii care, printr-o înzestrare mai fericită, sunt recunoscuți ca îndrumători în cercuri mai mici sau mai mari, au mai multe datorii de conștiință decât ceilalți. Ei vor da seamă pentru toate sufletele care din pricina lor și-au rătăcit calea, și vor fi blagoslovite de toate sufletele care, prin cuvântul sau pilda lor, s-au menținut pe drumul cel bun ori l-au regăsit.

3. Poziția noastră față de greșelile altuia

Știm cu toții că puține lucruri sunt pentru caracterul nostru așa de primejdioase ca obiceiul de a judeca păcatele altuia. Nimic nu ne abate mai tare din drumul nostru ca îndeletnicirea cu înfrângerile morale ale altora. Faptul că întâmplător n-am căzut acolo unde au căzut alții, ne dă un simțământ de puritate superioară, care ne face să uităm că și noi am căzut acolo unde ei au umblat greșit și că tăria noastră se întemeiază numai pe faptul că avem pasiuni mai mici decât ei, nu o conștiință mai puternică.

Mai știm, de asemenea, că o dezvinovățire și-o înfrumusețare a greșelilor altuia este tot atât de fatală caracterului nostru ca și judecata, satisfăcută de sine și ipocrită asupra altora. „*Sunt* – spune Pestalozzi – *prea bătrân și am prea multă experiență, ca să uit unde duce judecata ușuratică a păcatelor și greșelilor oamenilor, când ajungi și tu în situații și ispite care te împing tot într-acolo. Scârba inimii noastre se micșorează față de tot ce dezvinovățim cu ușurință și noi înșine ne îndrumăm spre păcat când scuzăm prea ușor păcatele altora*”.

Sunt oameni care, dintr-o milă bicisnică, pierd orice tărie de judecată. Aceștia uită că prin această lipsă de principii răpesc tocmai temperamentelor primejduite și ultimul lor sprijin

și, în chip fatal, îngreuiază ridicarea celor căzuți, dezbărarea de apucăturile lor ticăloase. „A înțelege tot, înseamnă a uita tot": aceasta e însă deviza celor fără principii, un cuvânt încâlcit și care te învață cu încâlceala și în care se amestecă talmeș-balmeș cele adevărate cu cele false. De bună seamă, suntem datori să căutăm să înțelegem temeinic obârșia și pricinile unei greșeli; iubirea de oameni și dreptatea o cere, și aceasta deșteaptă în tine compătimirea pentru omul vinovat. A înțelege totul nu înseamnă însă a prinde o faptă numai înapoia ei, ci și înainte, prin urmare nu numai izvorul, ci și urmările ei și tocmai aceasta trebuie să te ducă la o judecată hotărâtă asupra faptei. Suntem datori față de omul care a greșit să-l facem să câștige un punct de vedere temeinic cu privire la trecutul lui și să se poată ridica deasupra greșelii, dar suntem datori și față de noi înșine, spre a nu cădea și noi în acele mreje întunecoase pe care le înțelegem, le înfrumusețăm și le dezvinovățim așa de binevoitor.

De fariseism trebuie să ne apărăm nu renunțând la orice judecată categorică, ci gândindu-ne cu smerenie la propriile noastre slăbiciuni. Iar dacă am rămas neprihăniți, trebuie să ne întrebăm pururi: *„A fost oare neprihană ori lipsă de ispită?"* Omul se leagă cu atât mai strâns de înaltele adevăruri, cu cât simte mai adânc propriile-i cusururi. De aceea oamenii care au căzut în păcat, dar și-au simțit adânc păcatul și l-au ispășit, sunt sufletește mai curați decât alții, care au rămas într-adevăr neprihăniți în afară, dar pe această cale au ajuns încântați de sine și au pierdut astfel destoinicia unei spovedanii temeinice de sine și a unei purificări trainice a metehnelor lor ascunse.

4. Păcatul și ispășirea

Cei care-și recunosc slăbiciunea și păcatul sunt copleșiți din greu, deoarece simt în toată întinderea contrastul între viața lor de până acum și aceste năzuințe curate. Mulți socot atunci că viața lor a dat greș și se aruncă cu atât mai năvalnic în plăceri amețitoare sau într-o viață de muncă înverșunată, sau îi apucă

melancolia și bolile nervoase. Vindecarea desăvârșită a acestor tulburări sufletești e cu putință numai cu ajutorul religiei. Fiindcă aici vorbim însă de oameni care au uitat drumul Bisericii, vom spune numai următoarele:

Există o renaștere chiar și după cea mai grea cădere, există putința de a repara păcatul și greșeala, există pentru orice om un drum care duce la ispășirea purificatoare. Cea dintâi condiție pentru aceasta este groaza omului de sine însuși, umilința adâncă, mărturisirea deplină a păcatului. De aici răsare de la sine nevoia elementară de ispășire, care nu-i doar un produs artificial al propovăduirii religioase, ci își are izvorul în puterea și setea de primenire a naturii omenești. Fără spovedanie, căință și ispășire nu există progres lăuntric pentru om, iar toată propășirea lui intelectuală este seacă și stearpă fără acel progres lăuntric care izvorăște din conștiința greșelii și din ispășire. Lipsurile, muncile și suferințele pe care omul și le impune singur, ca să arate vechiului său eu puterea unei voințe noi, este pentru el singurul mijloc de a se dezbăra de sine, de-a se înălța deasupra lui însuși. Fără asta nu-i decât lâncezeala și putreziciunea lăuntrică. Omul care mai are un sâmbure sănătos, simte nelămurit că pasiunea năvalnică și dorul bolnăvicios de viată pot fi ținute în frâu numai prin îngrădiri și lipsuri dureroase. În acest înțeles, Socrate numește pedeapsa „doctoria sufletului" și spune: „*Cine a săvârșit o nedreptate, trebuie să se grăbească să se ducă singur la judecător, ca și cum ar fi vorba de un doctor, pentru ca nu cumva răul să se încuibeze în suflet, să-l umple de tainica-i otravă și să ajungă fără leac.*"

Să comparăm spiritul care domnește în marile tragedii antice cu spiritul de astăzi și vom simți cum omul din zilele noastre și-a pierdut într-o măsură de neiertat acea nevoie elementară de purificare, atât de vie în oamenii de altădată și care a dat creștinismului inspirațiile lui cele mai adânci. Să ne aducem aminte de regele Edip a lui Sofocle. Unde mai întâlnim acel fior grozav în fața păcatului, acea sete arzătoare de a se spăla de păcatul săvârșit printr-o suferință impusă de bună voie?

Avem o civilizație foarte dezvoltată în ce privește săpunul, suntem foarte simțitori la orice necurățenie exterioară, groaza de pângărirea lăuntrică însă s-a dus, am ajuns foarte îngăduitori față de faptele și de nepăsarea noastră. În învălmășeala obștească a epocii, deosebirea tragică dintre bine și rău s-a pierdut, iar păcatul ajunge o simplă „pățanie", de care uneori mai ești și mândru. Din cercuri tot mai largi dispare acel fior de purificare izvorât odinioară din adâncurile unei concepții religioase a vieții și care făcea pe om să lupte cu sine însuși și cu păcatele lui.

E un semn că sufletul e, în adâncul lui, neprihănit, când omul are încă năzuința și puterea ca printr-o spovedanie și o osândire de sine neînduplecată să-și treacă, oarecum, păcatele prin foc și printr-o ispășire ce și-a ales-o singur sau a primit-o de bunăvoie, să întărească și să închege în sufletul său râvna după o străduință mai înaltă. Cine e în stare să o facă, își păstrează o tinerețe veșnică, căci se apără de acea împietrire a sufletului, în care cad atâția oameni încă din anii cei fragezi, din cauza mulțumirii de sine și a tihnei. Sunt oameni care propășesc și alții care vegetează, unii activi, alții pasivi. Numai cine poate să se cerceteze pe sine, să se umilească, să se căiască și să se pocăiască, acela propășește și se înalță față de sine și față de viață, trece de la starea pasivă la starea activă.

XI. CULTURA SOCIALĂ

1. Ideea socială

Pe la mijlocul veacului trecut, socialistul Engels așternea următoarele impresii despre viața pe străzile Londrei: „*Aceste sute de mii de inși din toate clasele sociale și condițiile, care se strecoară unul pe lângă altul, nu sunt oameni cu aceleași însușiri, cu aceeași destoinicie și același interes de a fi fericiți? Și nu urmăresc cu toții fericirea printr-unul și același mijloc și pe același drum? Și totuși trec unul pe lângă altul ca și cum nu ar avea nimic unul cu altul. Între dânșii e doar o singură învoială mută, de-a ține dreapta trotuarului, pentru ca cele două șuvoaie ale norodului, care se scurg unul spre altul, să nu se stăvilească reciproc. Nimănui nu-i trece prin minte să învrednicească pe ceilalți măcar cu o privire. Nepăsarea brutală, izolarea rece a fiecăruia cu interesele lui personale iese cu atât mai supărător și mai jignitor la iveală, cu cât toți se înghesuie pe un locșor de nimica. Și cu toate că știm că această izolare a individului și acest egoism strâmt este pretutindeni principiul fundamental al societății de astăzi, totuși acestea nicăieri nu se dau de gol așa de fără rușine și așa de conștient ca în îmbulzeala marelui oraș*".

Cuvintele acestea au fost scrise într-o vreme când destrămarea vechilor legături sociale și-a simțământului tradițional de datorie ajunsese la culme. De atunci au răsărit în toate clasele alte sentimente, vederi și întocmiri sociale. Ideea socială cucerește pe fiece zi noi puteri de muncă și pune stăpânire prin asprirea legislației. Adâncirea și purificarea ideilor sociale n-a fost însă egală cu rapida lor răspândire. O mare parte din străduințele sociale ale epocii noastre n-au pornit dintr-o chibzuire mai adâncă asupra naturii intime și asupra condițiilor mora-

le fundamentale ale oricărei renașteri sociale, ci din nevoi, din ură și patimi, din zvârcolirile luptei pentru trai sau din cârdășii de partid, dintr-un obscur și nedeslușit simțământ de dreptate, dintr-un idealism tulbure și străin de viață, ba câteodată, dintr-o reformă practicată pe un singur tărâm.

Se cuvine, de aceea, să ne dăm toate silințele să scoatem ideile sociale din starea lor neguroasă și confuză și să le curățim de toate tendințele antisociale cu care sunt încă îmbibate. Atare limpezire și purificare e însă cu putință numai atunci când supunem sentimentele și năzuințele sociale unui ideal universal de viață, care ne face să vedem limpede toate ațâțările și pornirile necurate ce se amestecă prea lesne cu imboldurile sociale, precum și toate primejdiile care răsar pentru caracter din evoluția oarbă și necontrolată a societății.

Educația socială nu stă deci numai în a trezi simțămintele sociale nedezvoltate și a le cultiva pe toate fețele, ci și în a supune instinctele sociale grosolane controlului sentimentelor sociale mai înalte și chiar pe acestea a le subordona idealului general al caracterului. Printre aceste puteri sociale grosolane este și imboldul orb al cârdășiei, atracția magnetică a vieții de turmă, care ne împinge la deșertăciuni, cochetărie socială, ambiție și la toate păcatele care izvorăsc din frica de alții. Bunăoară, sunt mulți oameni incapabili de o prietenie mai adâncă, deoarece sunt victima instinctului de turmă și nu ajung niciodată la o concentrare a vieții lor sentimentale și pururea trădează pe unul, spre a distra pe altul. Generalul Gordon a spus odată: *„Omul este prin firea lui trădător"*. El avea în vedere tocmai această atârnare de mediul social, atârnare care omoară caracterul. Trădarea nu-i altceva decât rezultatul predominării imboldurilor sociale inferioare asupra datoriilor sociale mai înalte. Acest regim de trădare, sub orice formă, este o urmare a eșecului oricărei străduințe sociale care se leapădă de cultura caracterului personal. Întărirea caracterului este singura apărare temeinică împotriva tendinței de adaptare socială fără măsură.

Până și înclinațiile sociale fine au nevoie de o educație mai înaltă spre a produce o cultură socială reală: compătimirea, pri-

etenia, iubirea, pot aduce nenorociri, ba chiar să degradeze pe acela căruia i se adresează, dacă nu sunt sfințite și luminate de un ideal înalt al caracterului, care să le dea tărie și statornicie. Aici se potrivește vorba lui Shakespeare: *„N-aș putea, iubite, să te iubesc astfel, dacă n-aș ține la cinstea mea"*. Vorbele acestea se pot aplica la orice fel de devotament social: este ceva mai înalt, căruia caută să i se subordoneze toate sentimentele hărăzite omului și societății. De acolo își primesc toate aceste sentimente tăria, puritatea și temeinicia lor. Aceasta e adevărat pentru iubire ca și devotamentul față de patrie și e adevărat și pentru iubirea de omenie, care cade în cele mai grozave rătăciri, dacă se rupe de totalitatea conștiinței.

Ceea ce numim imboldul social este îndeobște o putere naturală foarte primitivă, care nu-i capabilă să creeze raporturi sociale mai fine, ba încă prin sporirea înrâuririi mulțimii distruge sentimentul nobil al omului față de om. Imboldul social primitiv se asemăna cu înrâurirea oarbă a naturii, deoarece strivește pe individ în folosul speciei. De bună seamă, întocmirea socială are nevoie de aceste mari puteri sociale; spre a nu distruge însă cultura, trebuie să asculte de înaltele ținte sociale ale sufletului, de legea iubirii și a conștiinței. Și aici e marele merit al creștinismului pentru cultura socială: simplului instinct social de turmă i-a opus iubirea pentru om. Numai această adâncă răspundere a omului față de om poate ține cumpăna puterii brutale a mulțimii. Numai astfel simpla natură socială se poate înălța până la cultura socială. Fără conștiința iubirii de oameni și fără acea disciplină a instinctului de dreptate care izvorăște din iubire, orice întocmire socială nu-i decât înhăitare, nu cultură socială.

Fatalitatea întregii noastre mișcări sociale este că ne lăsăm în voia instinctelor de turmă și a puterilor sociale, fără un ideal de cultură personală, care să le purifice și să le izbăvească. De aceea, întreaga mișcare rămâne pe tărâmul vieții sociale primitive, îi lipsește puterea cea mare de organizare care izvorăște numai din purificarea egoismului.

Sunt tineri viteji care se socotesc în cel mai înalt grad „sociali", fiindcă își jertfesc viața pentru popor. Adevărata idee socială cere însă o jertfă mult mai generală și pornită mult mai din adânc, decât nesocotirea propriei vieți: adesea e mai ușor să-ți jertfești viața, decât să stârpești din rădăcină ura, patima, egoismul și încăpățânarea și să scoți din adâncuri un om nou. Aceasta e singura jertfă din care se hrănește cultura socială; numai astfel obștea triumfă asupra eului. Atâta timp cât hrănesc în mine instincte antisociale, nu sunt încă un luptător hotărât pentru ideea socială. După atâtea decenii de socialism gălăgios, e timpul să ducem ideea socială în toate direcțiile până la capăt, în loc să gândim social pe un tărâm, iar pe alt tărâm să rămânem împietriți într-o vrăjmășie încăpățânată și o înfumurare individualistă. Tocmai tinerii cu porniri nobile din clasele de sus sunt molipsiți adesea de puterea ademenitoare a instinctelor și a simțămintelor mulțimii și-și însușesc apoi cu desăvârșire aceste instincte sociale grosolane. Adevărata lor chemare însă ar fi tocmai să elibereze mulțimea de tirania acelor instincte primitive, să o pună în legătură cu idealurile mai înalte ale culturii personale, să desăvârșească o logică a ideii sociale, pe care să o opună contrazicerilor și jumătăților de măsură ale luptei sociale.

În trecut te duceai în pustie înainte de a îndrăzni să reformezi societatea omenească. Această retragere în singurătate, fuga aceasta de zgomot și de vorbele umflate ale zilei, are un adânc înțeles și pentru reforma socială: avem nevoie de distanță, când sunt la mijloc simțămintele mulțimii. Liniște, departe de plângeri dar și de învinuiri, spre a prinde adâncile adevăruri cu ajutorul cărora viața se poate reînnoi aievea. După cum ținta cea mai înaltă a educației vocii este să curăți vocea de toate subtonurile care vibrează împreună cu ea, tot așa cea mai înaltă sarcină a reformatorului social este să se ferească în vorbele lui de orice subtonuri ale urii de clasă, ale ațâțării și beției mulțimii pentru ca glasul lui să răsune absolut curat, cum spune Goethe în Ifigenia: „*O aude oricine născut sub orice cer*".

2. Dragostea creştinească

Iubirea este privită adesea ca o emoţie gingaşă şi dulce, care poate înfrumuseţa multe legături omeneşti, dar care nu şi-ar avea locul în datoriile mari şi aspre ale înnoirii sociale, căci paralizează energia voinţei reformatoare şi face pe om sfios în reclamarea drepturilor sale. De bună seamă, există o atare iubire moleşită şi moleşitoare. Iubirea de care vorbim însă aici, este focul lăuntric care caută să ardă îndărătul oricărei cereri de drepturi şi oricărei străduinţe reformatoare, este puterea care trebuie să cureţe simţământul social de părtinire, de lipsă de logică şi de nelămurire şi să-l ridice până la cea mai înaltă dreptate.

Numai iubirea care stârpeşte orice egoism din sufletul omului, poate ţine piept egoismului din societatea omenească. Iubirea aceasta, chiar atunci când trece prin cele mai grele jertfe, este pururea îmbinată cu simţământul unei dezrobiri depline şi al unei sporiri a tuturor puterilor vieţii. Faţă de dânsa, egoismul nu-i decât o stare de slăbiciune lăuntrică; în noi avem doar mai multe puteri sufleteşti decât ne trebuie pentru serviciul propriu şi numai când aceste puteri reuşesc să se manifeste, omul află ce este viaţa adevărată.

Nu există o misiune mai înaltă decât desăvârşirea în iubire; această misiune poate fi îndeplinită liber de toate celelalte misiuni, dar poate să se îmbine cu ele. Şi apoi, este o misiune tot atât de demnă pentru bărbat ca şi pentru femeie, deoarece iubirea adevărată are trebuinţă nu numai de adâncimea simţământului, ci şi de virtutea unei voinţe neînfricate care să ne înalţe simţirea până la o statornicie neclintită; iubirea cea mai înaltă este o îmbinare a gingăşiei femeieşti cu disciplina bărbătească.

Arta de-a trăi pentru alţii şi-a te coborî în sufletul altora, nu-i câtuşi de puţin rezultatul unei înzestrări fericite: trebuie să o înveţi şi să o exerciţi foarte serios, chiar dacă ai în sufletul tău o mare putere de iubire. Nu vorbim acelora care se mulţumesc în orice lucru cu jumătăţi de măsură, ci vorbim celor, care în lumea asta de cârpeli, năzuiesc la desăvârşire. Pentru toţi aceştia care, nu numai că iubesc şi ajută, ci caută ca să răspândească

și să adâncească ideea iubirii, nu există o mai bună inițiere în tainele ajutorării omenești decât deprinderea cu îngrijirea bolnavilor. Tocmai fiindcă se cere o atenție adâncă față de felurite nevoi trupești și sufletești, un simțământ înalt de răspundere și de încredere și totodată o disciplină de sine energică, serviciul pe lângă bolnavi este o adevărată școală a dragostei creștinești. Acest serviciu capătă însă, pentru noi și pentru ceilalți, un înțeles mai înalt numai atunci când nu-l privim ca o simplă îndeletnicire tehnică, ci ca o școală a iubirii. Așa l-au privit totdeauna marile eroine: ele nu erau numai slujitoare ale bolnavilor, ci preotese ale iubirii, ale acelei iubiri de care au nevoie până și cei mai sănătoși și cei mai zdraveni, iubirea care ține legată toată viața omenească și e singura în stare să reînnoiască societatea. O preoteasă a acestei iubiri era Florence Nightingale. Dacă citești povețele ei cu privire la îngrijirea bolnavilor, îndeosebi capitolul „Să te gândești la toate", cuvintele despre „observația cum trebuie să tratezi bolnavii", despre „zgomot și zbucium", despre „îngrijirea celor după boală", înțelegi de ce soldații îi sărutau umbra când intra prin corturile lor. Nu este numai o logică a rațiunii, ci și o logică a iubirii și aceasta se dezvăluie acolo unde o voință mare luptă pentru iubire și o împinge până la urmările ei cele mai înalte, când nu mai e, parcă, din lumea asta.

Atare logică a iubirii domnește în cuvintele și operele acestei femei nobile și de aceea tot ce spune este o evanghelie a milei, care poate fi aplicată la întreaga viața omenească. Cine învață în camera bolnavului „să se gândească la toate", acela înțelege cât de nechibzuit ne îndeplinim în viață obișnuită toate răspunderile față de oamenii dați în seama noastră; cine se deprinde, în interesul suferinzilor, cu depărtarea de „zgomot și zbucium", acela bagă de seamă cât de puțin luăm aminte la ceilalți, în toate manifestările vieții; iar cine se obișnuiește să „observe cum trebuie pe bolnavi", recunoaște că și în iubire oamenii nu sunt tratați cum se cade, ci adesea grosolan, din cauză că nu ne dăm osteneala să observăm temeinic pe semenii noștri. Și tocmai aceasta e binecuvântarea cea mai mare a îngrijirii suferinzilor, becisni-

cilor și anormalilor: văzând marea lor nevoie de ajutor, ne învățăm să ne lepădăm de noi înșine și să ne coborâm cu mintea în nevoile altora. Cine s-a îndeletnicit, bunăoară, cu greaua sarcină de a trezi stima de sine în cei slabi de minte, în cei căzuți și-n cei cu apucături patologice, a simțit câtă descurajare stârnim, fără să știm, în semenii noștri. Cât de rar întâlnești un om care, în îndrumarea întregii lui convorbiri și-n alegerea tuturor cuvintelor, se gândește să hărăzească, semenilor săi mai slabi, ajutor și încredere în sine?

Ar fi bine ca nu numai femeile, ci și bărbații, să întrebuințeze o parte din timpul studiilor lor în îngrijirea bolnavilor și să caute astfel prilej pentru exerciții și pentru desăvârșirea lor, atât acasă, cât și în organizațiile pentru îngrijirea bolnavilor, cum și în alte împrejurări. Exercițiul cu disciplina iubirii este, pentru bărbați, tot așa de important ca exercițiile de disciplină în serviciul militar. Ba încă, dragostea creștinească are și mai mare putere de disciplinare, deoarece pune înfrânării de sine sarcini mult mai anevoioase și mai intime decât muștruluiala militară. De aceea, educația de sine întru dragostea creștinească e mult mai trebuitoare pentru formarea și întărirea voinței decât s-a crezut până acum. Cu cât se lărgesc și se adâncesc problemele pedagogice ale bărbatului, cu cât marile probleme sociale se transformă în problema unui tratament mai drept al oamenilor, cu atât devine mai grabnică o învățătură corectă: a trata cu prevedere și cu grijă trebuințele și stările sufletești ale altora. Atare disciplină în gândirea noastră față de alții este de altminteri și un exercițiu de cugetare care contribuie nespus de mult să niveleze mărginirea intelectuală a multor oameni. Obiectivitatea vine numai din lepădarea de sine.

În dragostea creștinească, bărbatul are de învățat pururea de la femeie, dar numai atunci când femeia nu se oprește la imperfecțiunea darurilor naturale, ci face din iubire o meserie și o chemare, și în cercurile mici și în cele mari. Pentru atare desăvârșire în iubire e nevoie nu numai de acele exerciții de ajutor practic, de obișnuința de a vedea totul și a se gândi la toate

- lucruri care se obțin mai sigur în serviciul bolnavilor - ci și de oțelirea hotărârii noastre față de tot ce ne-ar înstrăina de iubire, ca propriile noastre toane sau necazuri, lipsa de iubire reciprocă sau grosolănia fățișă și brutalitatea. De bună seamă, iubirea nu îmblânzește orice asprime și orice egoism; cine rămâne însă pururi același, înmoaie la urmă și ultima rămășiță de asprime din propriu-i suflet. Acest mândru triumf al iubirii neclintite nu zăbovește niciodată: cu această biruință însă începe o nouă epocă de înrâurire trainică și puternică asupra tuturor sufletelor.

3. Manierele sociale

Arta de a te coborî în sufletul altora este temelia oricărei culturi sociale. Educația socială în înțelesu-i mai restrâns, atârnă de modul cum ai izbutit în această artă anevoioasă. Cine nu se ridică aici peste naiva lui lăudăroșenie și peste nesocotirea drepturilor și plăcerilor altuia, acela nu va ajunge niciodată față de clasele muncitoare la o purtare într-adevăr socială, va jigni acolo unde va voi să facă bine și va săvârși neghiobii, când va căuta să ajute.

În Anglia, manierele „omului bine crescut" cuprind un fond de cultură socială adunat de veacuri. În aparență, sunt numai maniere exterioare; ele au însă o mare importanță pentru educația de sine, deoarece dau sentimentului, prin exemple foarte simple, direcția în care caută să se desăvârșească. Noi, ceilalți, nu avem, din nenorocire, nimic asemănător, de aceea și starea noastră înapoiată în cultura socială. Să dăm un singur exemplu: în Anglia este obiceiul ca în plimbarea prin parcurile publice să cobori tonul convorbirii, îndată ce întâlnești alte persoane: se socotea o rea creștere să tulburi pe alții în gândurile lor și să-i silești să asculte convorbirea ta. În Anglia auzi îndată zicând „norod de jos", când oamenii discută în parcuri, în tren sau în localuri publice așa de tare, încât trebuie să le asculți toate amănuntele și ești tulburat în citirea sau gândurile tale. La noi însă această purtare necioplită s-a întins până în cercurile cele mai

înalte ale societății, ba se pare că tocmai aceste cercuri caută să-și scoată la iveală superioritate socială și economică printr-o purtare cât mai deplasată. În călătorii dai totdeauna peste aceste grupuri care vorbesc și se strigă unii pe alții, de parcă ar fi singuri pe lume. La astfel de scene ai pururea simțământul unei bădărănii sociale fundamentale. Iar această nesocotire a celorlalți se continuă apoi în toată viața publică. Dacă moravurile noastre politice sunt așa de grosolane, iar formele luptei de clasă așa de dușmănoase, aceasta e numai rezultatul lipsei de educație socială din întreaga noastră cultură.

Cine are deci o dorință sinceră de adevărată dezvoltare socială, trebuie să pună mai întâi căpătat pornirilor antisociale ale obiceiurilor lui de toate zilele și la cele mai simple manifestări ale sale să se întrebe: „Sunt singur aici?"

La hotel, când te culci, pune la ușă ghetele încetișor de tot: acesta e începutul oricărei culturi sociale. Când închizi ușa, gândește-te la semenii tăi: aceasta e prima eliberare de mărginirea-ți subiectivă. În fața celor care au nevoie de liniște, să înăbuși statornic orice vorbă cu glas tare: aceasta te duce în politică la respectul dreptului minorităților. În hotel să nu suni fără rost servitorul: acesta e primul pas spre o atitudine democratică în legislație. Toate aceste deprinderi cer o grea disciplină de sine. Aici este însă temelia drepturilor semenilor noștri. Numai astfel dorința de a te gândi la alții se preface într-un exercițiu concret, care înrâurește în chip spornic atitudinea noastră față de marile interese ale viețuirii în societate.

Din aceste maniere sociale face parte și arta următoare: în adunări să nu cauți să te impui numai tu, ci să faci și pe ceilalți să vorbească, să-i asculți, să arăți tot respectul pentru motivele și convingerile lor, deși ai păreri, poate, cu totul opuse. Cicero povestește, în scrierea lui „Despre prietenie", că marele Scipio, când se afla în vreun cerc de prieteni, nu copleșea niciodată pe ceilalți cu superioritatea lui, ci își dădea cea mai mare osteneală să stea în umbră și să facă pe cei mai simpli să vorbească! Cât de puțini sunt oamenii care au meșteșugul cel mare de a asculta și

ai căror ochi să nu trădeze lipsa de atenție și nepăsare când ceilalți spun ceva! Cât de puțini oameni sunt în stare să asculte cu bunăvoință păreri potrivnice și să răspundă cu delicatețe! Aici ne lipsesc până și manierele sociale cele mai simple, ca și cum am fi împovărați patologic de atâtea veacuri de omoruri, prigoniri și osânde reciproce.

Din această pricină, discuțiile, chiar între cunoscuți, sunt la un nivel simțitor de jos. Îndeobște, rar se desfășoară o discuție cum se cade; cel mai adesea se stârnește doar o întrecere în a se maltrata reciproc o adevărată furie de a jigni și a terfeli pe celălalt. Goethe constată, într-o pagină din *Convorbirile pribegilor germani*, grosolănia generală de limbaj care, în urma întâmplărilor cumplite din timpul revoluției franceze, cuprinsese până și cercurile cele mai îndepărtate de pe scena mondială. Tot ce spune acolo se poate aplica cuvânt cu cuvânt la epoca noastră, în care brutalitatea marilor certuri și lupte pentru interese a pătruns în toate discuțiile oamenilor, Iată ce spune Goethe, prin gura unei femei nobile:

„În primul rând nu știu cum am ajuns astfel unde a dispărut dintr-odată orice educație de societate. Cum te păzeai odinioară să te atingi într-o societate de ceva care ar putea fi neplăcut unuia sau altuia!... Protestantul se ferea, în fața unui catolic, să socotească vreo ceremonie drept ridicolă, iar catolicul cel mai zelos nu lăsa pe protestant să observe că vechea religie îți dă o mai mare siguranță a fericirii veșnice. Pregetai să te bucuri de copiii tăi sub ochii unei mame care-și pierduse copilul, fiecare se simțea încurcat, când îi scăpa vreun cuvânt necugetat și toți cei din jur se sileau să repare greșeala. Iar astăzi nu facem exact pe dos? Nu căutăm de zor orice prilej să putem săvârși ceva care să supere pe altul și să-l scoată din sărite? O, copii și prieteni, hai să ne întoarcem iar la viața aceea!”

Cultura socială nu cere, în lupta dintre păreri, să-ți părăsești convingerile proprii: ea cere numai nepărtinire și un lucru care se reazemă pe o voință hotărâtă: să te cobori în sufletul altora, în loc să te simți și să te guști numai pe tine.

Președintele Lincoln și-a câștigat marea lui autoritate ca orator astfel: la începutul cuvântărilor sale apăra motivele și părerile potrivnicilor de orice bănuială și răstălmăcire, formulându-le argumentele mult mai bogat și mai cu efect decât ar fi fost ei înșiși în stare și numai după aceea se punea să le combată. În dialogurile lui Platon, de asemenea vedem pretutindeni silința de a înarma pe potrivnic până în dinți. Aceasta este lupta cavalerească în contrast absolut cu mișelia care bârfește, ridiculizează și disprețuiește pe potrivnic. Felul acesta de luptă deșteaptă bănuială că nu te prea simți destul de puternic ca să dobori pe adversarul real și de aceea cauți să te înșeli pe tine și pe ceilalți cu o caricatură. Adevărata tărie de convingere este însă să poți înțelege pe ceilalți să le dai dreptul lor și, totuși să rămâi neclintit întru ale tale.

Ciocnirea părerilor și intereselor nu se poate înlătura din lumea asta. Tocmai fiindcă, cu acest prilej, se trezesc în om așa de multe pasiuni urâcioase, este de trebuință ca oamenii într-adevăr mari să dea ei cei dintâi exemplul unei purtări cavalerești în judecarea potrivnicului, ba chiar să facă un adevărat studiu: cum se poate îmbina credința față de interesele proprii cu o înnobilare a purtării noastre față de acei care cugetă și lucrează altfel. Această sarcină s-ar cuveni să ne stea tuturor pe inimă, dacă ne-am gândi mai temeinic la contrazicerea grozavă în care cădem pururea când luptăm într-adevăr cu pasiune pentru idealurile de omenie, de dreptate și sinceritate, dar suntem așa de neomenoși, de nedrepți și de nesinceri, îndată ce ne ciocnim cu oamenii care vor să realizeze același scop, dar cu alte mijloace. Se poate ca oamenii aceștia să aibă idei greșite și se cuvine să le combatem părerile cu cea mai mare energie. Din clipa când vrem să apărăm sau să încurajăm cultura cu ajutorul inculturii, dreptatea cu ajutorul nedreptății și iubirea cu ajutorul urii, toată opera noastră este o minciună și o batjocură. Și orice câștig și biruință dobândim în felul acesta se răzbună pe aceia care le-au dobândit, căci mijloacele impure trădează o adâncă și tăinuită lipsă de credință în propriul ideal.

4. Căpcăunii

Patimile și obiceiurile străvechi ale înaintașilor noștri trăiesc încă în noi, fără să bănuim. De acest lucru ne aducem aminte, când băgăm de seamă ce dorință avem cu toții în timpul mesei, să înhățăm în dinți pe vreunul din semenii noștri, să-i sfâșiem membrele și să-i sorbim sângele după care, sătui, să ne ștergem gura; e oare vreun ospăț în societate unde putem sta pe îndelete de vorbă, fără să târâm pe careva din semenii noștri și să-l facem cu ou și cu oțet? Cine nu a luat parte la vreunul din aceste ospețe de căpcăun?

Ce are a face însă obiceiul acesta cu cultura socială? Are puțin și de aceea vrem să atragem luare-aminte acelora care urmăresc serios progresul social asupra unui prilej pentru educația de sine. De bună seamă, nu e nici un rău dacă cineva își dă seama de caracterul semenilor săi și schimbă, în această privință, impresii și păreri cu prietenii. Cel mai adesea, o faci însă spre a te proslăvi pe tine, spre a-ți săra inima și a lăsa frâu slobod intoleranței tale față de apucăturile altora. Aici iese la iveală pornirea cea mai de rând a oricărei ființe viețuitoare: să ciupească și să muște tot ce are altfel de pene și de păr. Obiceiul acesta de a cântări într-una faptele altuia și de a face din firea noastră măsura tuturor lucrurilor, acest naiv imbold al afirmării de sine față de tot ce e străin, este fatal pentru cultura noastră socială, deoarece cultură socială înseamnă modestie, cunoștința propriilor lipsuri, sete de completare și râvna de a înțelege tot ce e altfel decât noi.

Reacția hotărâtă împotriva acestei porniri adânc înrădăcinate este de o mare însemnătate educativă pentru om. De aceea, de îndată ce începi convorbirile mai sus pomenite asupra persoanelor absente, adu-ți aminte de cuvântul „disciplină socială" și fără să dai peste nas comesenilor, caută totuși să scoți în relief părțile bune ale celor târâți la judecată, să impui respect pentru restul și să dai o tălmăcire mai blajină greșelilor lor. Aceasta e gimnastica elementară a sentimentului social. De altminteri să ascultăm de cuvintele Magdalenei dei Pazzi: „*Despre aproapele caută să vorbești cât mai puțin cu putință, căci de*

obicei începi cu binele și termini cu răul. Aproapele nostru e ca o cupă care se sfărâmă lesne, dacă o iei prea des în mână."

5. Prințul

Știm că cea dintâi datorie a unui adevărat conducător este să se poarte astfel încât să poată fi fotografiat în orice clipă și fiecare din cuvintele lui să poată ieși a doua zi în gazete. Pentru un astfel de simțământ de răspundere ar trebui să se pregătească oricine este menit, prin obârșie sau prin cultură, să ajungă la o situație de conducător pe tărâmul industrial, pe cel administrativ, în avocatură sau în învățământ. Exemplul dat de bogați este catehismul săracilor. Nici nu bănuim câți ochi sunt îndreptați și cât de puternic este ecoul, atât al faptelor cât și al nepăsării noastre. Suntem conducătorii unor cercuri întinse fără să știm și fără să vrem. Suntem iscodiții până în cele mai însemnate vorbe ale noastre.

Și de aceea, este o cerință fundamentală a culturii sociale, de a face din acest ecou al vieții noastre, îndreptarul educației de sine. Aceasta se aplică, bunăoară, la osânda băuturii. Dacă noi suntem feriți de toate ispitele întunecoase care împing pe lucrători să se amețească cu alcool, dacă avem răgazul să ne ocupăm cu muzele și să trăim cu mintea la niște modele sublime, avem și datoria prin felul de îndrumare a vieții noastre, să punem sub ochii claselor care se luptă din greu cu viața, o pildă binefăcătoare de cum poate cineva, prin educație și disciplină, să se izbăvească de robia alcoolului și de orice soi de patimă ascunsă, în chipul acesta dăm și elementelor cu aspirații generoase din popor o țintă demnă și limpede pentru mișcarea lor de ridicare. De aceea, din punct de vedere social, este cu atât mai condamnabil că printre tinerii noștri care vor fi mâine conducătorii națiunii, se mai găsesc atâția inși care ani de zile se tâmpesc cu berea și socot un lucru vrednic de răspunderea lor socială, să pună, în public și sub ochii tuturor, plăcerea alcoolică drept centrul vieții și bucuriei lor.

În „Achille" al lui Goethe citim: „*Un prinț este trebuitor pe pământ spre a hotărî rânduielile după care se îndreaptă alții cu*

miile". Ce este însă un prinț? E un om care, în cuvintele și faptele lui, se gândește la toți. Conștiința răspunderii ajunsă la culme înalță pe om la rangul de prinț, îl izbăvește de orice josnicie ce aduce nepăsarea și preocuparea numai de sine și-i dă acel cumpăt lăuntric al sufletelor, într-adevăr distinse. In chipul acesta, cea mai înaltă cultură a conștiinței sociale duce și la cea mai înaltă cultură a personalității.

6. Moravurile politice

Deslușirile de mai înainte ne-au adus la încheierea aceasta: cultura politică este respectul statornic al drepturilor altuia. Ucenicia pe acest tărâm caută să înceapă cu deprinderile cele mai elementare ale vieții și aprecierilor zilnice. Egoismul nostru trebuie să se îndârjească cu un lucru: nu suntem numai noi, ci mai sunt și alții, iar drepturile lor caută să fie tot așa de scumpe ca și ale noastre, dacă vrem să fim ființe care să îndrume statul spre bine și să punem solidaritatea în locul luptei tuturor împotriva tuturor. În epoca noastră, cu contrastul ei de rase, cu luptele pentru interese, cu discordiile religioase, e de două ori trebuitor ca aceste strașnice contraste ale vieții să fie micșorate cu ajutorul unor obiceiuri mai cavalerești, care să țină trează, în toți luptătorii, conștiința unei solidarității mai înalte și să pregătească nivelarea deosebirilor. Sentimentul politic înseamnă să renunți radical la orice biruință a convingerii prin violență și prigoană, să cultivi o adevărată înțelegere cu cei care cugetă altfel și voiesc altceva și, fără frică egoistă, să acorzi cavalerește și opoziției dreptul la existență și loc să se miște. Adevărata datorie cetățenească cuprinde ideea de „cumpăna dreptății", care, în cultura oficială a englezilor, joacă un rol așa de mare și care cere să înarmezi pe potrivnic cu aceleași arme pe care le ai tu însuți și să respecți drepturile lui ca și pe ale tale. Un exemplu de acum câțiva ani, la alegerile din Londra: progresiștii, datorită câtorva întâmplări norocoase, cuceriseră mai multe scaune decât se cuvenea după puterea lor reală în cercurile respective. Atunci ei

cedară de bună voie conservatorilor o parte din scaunele cucerite; aceasta, în numele ideii democratice care nu îngăduie nici o silnicie, ci, dimpotrivă, cere o legitimă conlucrare și înfățișare a tuturor convingerilor existente.

Ar fi o fericire pentru întreaga noastră viață publică, dacă și în partidele noastre politice ar pătrunde un atare spirit de mărinimie, de dreptate, de îngrădire cetățenească. În orice caz, datoria oamenilor culți e să facă începutul: atare exemplu ar fi cea mai bună educație cetățenească pentru clasele care se ridică. Purtătorii de cuvânt ai acestor clase uită prea adesea că poți dovedi o noblețe lăuntrică și în opoziție și în critica stării actuale. Numai această noblețe poate să înfrângă îndârjirea cu care ții la ceea ce este și neîncrederea față de spiritul de înnoire, în atare noblețe zace un spirit de evlavie cruțătoare și plină de tact, care poate întinde o punte între ce a fost vechi și ce e nou.

Cu drept cuvânt spune Burke: Despre lipsurile statului caută să vorbești ca despre rănile tatălui tău. Dacă în critica ta te descarci de propriile-ți necazuri, fără respect pentru demnitatea istorică și însemnătatea morală a statului, fără sinchiseală de simțămintele și condițiile altora, nu trebuie să te miri că la cerințele tale ți se răspunde într-un spirit antisocial. Aceste motive, însă, sunt, din nenorocire, absente din orizontul reformatorilor noștri radicali. Aceștia nu înțeleg că este un cavalerism și față de oamenii care stau la cârmă, iar felul cum unii oameni politici discută cu reprezentanții ordinii de stat sau cu partizanii altor convingeri, este dezbrăcat de orice cultură socială. Aceasta însă se răzbună greu tocmai pe clasele respective, deoarece spiritul antisocial, îngâmfarea fără frâu și fără respect, pătrund și în propria lor organizare și le răpește cel mai bun sprijin moral.

Naivitatea individuală în valorificarea convingerilor politice și economice este la noi încă așa de mare, încât te acuză de trădare și de lipsă de principii, dacă nu stărui în programul tău până la ultimele-i limite şi îngădui și împotrivirea altora, în loc s-o taxezi drept încăpățânare și egoism. Bărbatul de stat englez John Morley, în cartea lui, „On compromise", socotește abso-

lut fals proverbul francez, că reformele mici sunt dușmane reformelor mari. De bună seamă e de dorit ca reformele mici să fie cuprinse în cele mari. Tendința îndârjită însă de a-ți realiza consecințele logice, fără să te sinchisești de condițiile concrete ale realității și de existența celor care judecă altfel, este ruina oricărei culturi sociale. Noua generație pare să nu mai înțeleagă că gradul de cultură socială atârnă de gradul de educație spre compromisuri. Astăzi fiecare pășește la discuție cu o formulare extremă și antisocială a ideilor lui și, în chipul acesta, provoacă și de partea cealaltă aceeași părtinire. Poți să fii nezdruncinat în principiile tale. Trebuie totuși să ne dăm seama că orice cultură de stat se sprijină pe un *modus vivendi* între contrastele din luptă; acest *modus vivendi* nu trebuie să fie ultimul act al unei lupte otrăvitoare, în dauna culturii, ci să fie pregătit mai dinainte: să nu te uiți numai la dreptul tău, ci să te gândești că mai sunt și alții cu alte idei pe care nu poți să le stârpești cu una cu două.

Mulți oameni politici au rămas la punctul de vedere naiv, de a privi convingerile și interesele potrivnice, numai ca o piedică supărătoare pentru îndărătnicia lor și din capul locului le întâmpină cu necaz și nerăbdare. De aceea, nu putem îndestul scoate în relief însemnătatea educativă a conviețuirii sociale cu năzuințe îndreptate în alte direcții. Ba încă, pentru o educație politică temeinică, trebuie să-ți înfățișezi în minte importanța cu totul personală a statului. O comunitate socială cu oameni care judecă și lucrează altfel decât noi, este un mijloc de îndrumare spre adevărata cultură, spre înfrânarea patimilor noastre, spre părăsirea punctului de vedere egocentric, spre cercetarea și îngrădirea de sine, spre lepădarea spiritului de gașcă cu multele lui ispite neghioabe, în scurt, spre obișnuința cu un punct de vedere universal în tratarea intereselor omenești. Dacă ai înaintea ochilor acest lucru, atunci, chiar în lupta pentru cele mai scumpe convingeri, vei ține cu sfințenie la unitatea oficială și la comunitatea culturală a intereselor și ideilor îndreptate în alte direcții, ba încă vei căuta să le adâncești și să le susții prin noblețea propriului tău exemplu.

Cunoscutul istoric englez, Lecky, afirmă, în cartea „Democrație și libertate", că urmarea fatală a dezvoltării democrației este că ajung la influență politică din ce în ce mai mulți oameni care nu au în familie nici o tradiție și nici o educație politică, încât intră în viața publică cu toate obiceiurile lor de mediocri și cu prejudecățile meseriei, cu goana numai după interese și cu energia unilaterală a procopsitului. Aceasta e adevărat; numai că nu putem opri dezvoltarea democrației. Nu ne rămâne decât să facem o avere obștească din cultura politică ce era până acum, moștenirea unei clase restrânse – și chiar acolo îi lua locul foarte des politica de interese – și să desfășurăm cu încetul stindardul unor moravuri politice care să îndemne pe orice om serios la educația socială și să-l ajute ca, de la manierele exterioare politice, să pășească mai departe la adevărata cugetare politică, iar vulgaritatea cârdășiei de interese să se ridice la noblețea care dă dreptate tuturor.

7. Problema socială și pătura cultă

Deslușirile ce urmează caută să răspundă la o chestiune: poziția personală a fiecăruia față de nevoile și conflictele sociale. Aici nu vorbim de ce au să facă oamenii blagosloviți pe care o râvnă fără astâmpăr îi împinge, cu toată batjocura și disprețul celorlalți, la o viață de jertfă desăvârșită. Vrem să vorbim numai despre ceea ce putem cere de la oamenii obișnuiți și ceea ce socotim drept consecința trebuitoare a unui cuget mai nobil.

Caracterul problemei sociale de astăzi, în deosebire de a altor epoci, este că nu e vorba numai de o oprire a organismului social într-un punct oarecare. Revoluționarea societății noastre prin marea industrie, a deșteptat, în masele de lucrători, conștiința puterii și importanței lor sociale: ei nu mai vor să fie în serviciul capitalului privat, ci vor să facă, din clasa lor, purtătoare a unei revoluții sociale care să înalțe societatea însăși la rolul de platnică și cârmuitoare a procesului de producție.

Nu-i aici locul să cercetăm propunerile și programele naționale și economice pentru dezlegarea problemei sociale. Ne dăm seama, că în trecut, cultura omenească dobândea munca trebuitoare pentru lucrările grosolane mulțumită robiei, iobăgiei sau nevoii de toate zilele; acum însă, ne-am ridicat la așa o treaptă, încât nu mai ai aceste mijloace de constrângere pentru împărțirea muncii. De aceea, dacă vrei o muncă pentru lucrări neplăcute, murdare sau grosolane, nu există alt mijloc decât o compensație cât mai înaltă: despăgubiri materiale sau un tratament mai omenos. Aceasta nu-i un vis umanitar, ci o adaptare la noile vremuri și împrejurări sufletești. Vorbim de „visuri umanitare" numai când e în joc ușurarea vieții altora, iar noi suntem mai lacomi ca oricând în ce privește sporirea tihnii noastre. Ne împotrivim numai când e vorba de străduințele de dezrobire ale altora, noi însă suntem mai simțitori decât oricând în apărarea și lărgirea libertăților noastre personale. De altminteri, fie că vrem, fie că nu, e la mijloc un fapt de care trebuie să ținem seama: o mulțime luminată și conștientă, de milioane de capete, cere astăzi din ce în ce mai tare o schimbare din temelie, făcând apel la gândurile bune ale culturii noastre. Numai niște orbi ar putea să mai răspundă la aceste cereri cu ifose de stăpâni. Milioanele acestea le putem îndruma spre intrarea în rândul lumii numai printr-o cultură superioară, nu prin vană înfumurare. De altfel, morala de stăpâni a ajuns astăzi o imposibilitate tehnică și economică, deoarece îmbinarea din ce în ce mai complicată a muncii în tehnica de astăzi nu se împacă cu nici un soi de iobăgie și nu poate propăși decât printr-o tratare cât mai omenească a lucrătorilor.

Problema socială este o chestiune a tuturor. Nu numai fiindcă atinge însăși temeliile vieții noastre, ci fiindcă nu ne poate fi indiferent cum trăiesc aceia care muncesc pentru noi. Există o evlavie socială nedespărțită de orice cultură lăuntrică reală și pe care trebuie să o trezim și să o cultivăm în noi înșine, dacă năzuim serios să ne izbăvim din acel naiv egoism, care își clădește tihna vieții și siguranța lui pe ostenelile și lipsurile altora, fără pic de recunoștință.

Cum poate acum contribui fiecare tânăr la îmblânzirea și la dezlegarea conflictelor sociale? Cum își poate găsi locul cuvenit, departe de o părtinire pripită, dar și de o rece indiferență?

Mai întâi un lucru e sigur: că o adâncă seriozitate și un viu simțământ al răspunderii, precum și o prețuire modestă a propriei sale experiențe, vor feri pe tânăr de orice înregimentare în vreun partid sau în vreo mișcare unilaterală. Un „student socialist" este o contrazicere în sine însăși, căci esența științei este cercetarea nepărtinitoare, iar un tânăr care se arată partizan al unei teorii, înainte de a putea realmente pătrunde problema pe toate fețele, se pune în contrazicere cu cerințele fundamentale ale cercetării științifice.

Cea dintâi și cea mai importantă contribuție la dezlegarea problemei sociale este, fără îndoială, aceasta: să rostim în întreaga noastră purtare o concepție nouă și mai demnă cu privire la împărțirea muncii omenești, dezbărându-ne în relațiile cu reprezentanții claselor muncitoare, de orice semeție și orice naivitate de stăpân. Asta nu înseamnă că trebuie să o lăsăm moale în ce privește munca exactă și trainică; înseamnă numai un ton și-o ținută care nu se pot defini în cuvinte, ci izvorăsc dintr-un tact intim pentru condițiile de viață de astăzi și dintr-un respect sincer pentru demnitatea omenească a lucrătorului. Un om care îndeplinește o muncă neplăcută și grosolană, trebuie să fie tratat cu aceeași luare-aminte ca un reprezentant al muncii așa numită mai înaltă. Ca o dreaptă despăgubire pentru dânsul, se cuvine să avem o bunătate și o distincție personală într-o măsură și mai mare în purtarea noastră față de el, tocmai fiindcă munca lui îl îndepărtează de atâtea lucruri care ridică pe om mai presus de cele materiale și de viața de toate zilele.

Dacă felul acesta de purtare va găsi peste tot prețuirea ce se cuvine sau nu, asta nu are a face: **e** vorba pur și simplu de dreptate. De altminteri, până și în oamenii cei mai simpli dăinuiește adesea un sentiment peste măsură de ascuțit pentru educația claselor superioare și știu să deosebească, cu o uimitoare agerime, poza și învârteala demagogică, de adevărata bunătate și

respectul pentru om. Tinerii care vor chibzui asupra problemei sociale vor putea contribui mai târziu, în rolurile lor de conducători, la îmblânzirea conflictelor. Înverşunarea luptelor de clasă îşi are izvorul nu atât în mizerie, cât în ifosele de stăpâni şi în îngâmfarea atâtor reprezentanţi ai claselor superioare.

8. Serviciile personale

Punctul de vedere de mai sus se aplică mai ales la poziţia noastră faţă de serviciile personale ce ni se aduc. Mulţi stăpâni sunt lipsiţi cu totul de tact, evlavie şi luare-aminte faţă de servitorii lor personali. Nu cunosc acea sfială şi ruşine de a te lăsa să fii servit, care îşi are obârşia într-o adâncă modestie a omului, într-o cucernică înţelegere a egalităţii tuturor înaintea lui Dumnezeu, aşa încât, cu toată politeţea lor exterioară, nu se dezbăra niciodată de ifosele lor nărăvaşe, de naivitatea boieriei. Aceşti oameni pot, în unele lucruri, să se poarte cu omenie, din bunătate sufletească sau din spirit de imitaţie. Le va lipsi însă sentimentul fundamental, singurul în stare să izbăvească de umilinţă pe servitorul personal, ba chiar să i-o prefacă în mândrie.

Multora le vine greu să se lepede de privilegiile lor sufleteşti: identitatea între ideea de „servitor" şi „rob" s-a închegat aşa de adânc în conştiinţa omenească pe urma unor aşezăminte şi obiceiuri vechi de mii de ani, s-a rostit atât de puternic în atâtea datini şi concepţii, încât, pe tărâmul acesta, e foarte anevoie, îndeosebi oamenilor în vârstă, să cugete în spiritul de astăzi, cu atât mai mult să vorbească şi să lucreze potrivit cugetării de astăzi.

Iată câteva exemple de cum ar putea să-şi reformeze fiecare purtarea personală. Ţinuta noastră faţă de servitori, chelneri şi chelneriţe e fără seamăn de rudimentară. Tonul jignitor cu care poruncim sau chemăm, felul nepăsător cum le primim serviciile, lipsa necavalerească de prevenire şi de ajutor faţă de cei care ne servesc, ne pun masa şi ne ridică tacâmurile, toate acestea se reazămă în fond pe amintiri din vremile iobăgiei. Un spirit nou poate să-şi croiască însă drumul, mai ales prin reforma obice-

iurilor de toate zilele. În literatura noastră socială aceste „mărunțișuri" își găsesc prea puțin locul. Și totuși, într-o descifrare nimerită a acestora se poate cuprinde mai multă „filozofie socială" decât în niște tratate voluminoase. la seama odată la masă, când servitoarea sau chelnerul aduce bucatele sau când ia farfuriile, cu ce nepăsare se uită oamenii la servitorii care se întind cu greu pe deasupra mesei ca să așeze fiecare lucru sau să le adune la un loc. Dreptul de a fi servit determină această uimitoare paralizie a creierului și a mușchilor. Te temi că nu ai să treci drept om „distins" dacă dai și tu o mână de ajutor servitorilor. Dar și Nietzsche a interzis supraomului aceste treburi. Ce-ar fi însă, dacă oamenii cugetători s-ar porni ca niște apostoli să civilizeze manierele la masă? Căci nu e vorba numai de idei noi, ci de „mișcări reflexe" noi. Mișcările în ajutorul celor ce servesc la masă să ne devină așa de automate, încât să le îndeplinim chiar în toiul convorbirii și fără să luăm pentru asta o mutră încântată de noi înșine.

Poate că la început nu vom fi bine înțeleși.

- *Blondul de colo nu pare a fi tocmai subțire.*

- De *ce? A fost bădăran cu tine?*

- *Nu, dar mă ajută totdeauna când așez farfuriile.*

Bun. Înghite-o și tu și gândește-te ce curioase idei asupra bunei creșteri au răspândit prin lume așa numitele cercuri distinse prin apucăturile lor. Va veni vremea când purtarea necavalerească față de servitori va fi socotită un lucru tot așa de puțin elegant ca scobitul în dinți la masă.

Cât de anevoios e să-ți susții vitejește simțămintele cele bune față de apucăturile sociale înapoiate, ne-o pune în văz o mică dare de seamă a poetului englez Stevenson. lată ce ne povestește: *„Deunăzi, când mă dureau măselele, fui mojic cu o servitoare, când servea la masă. Desigur, nimic nu-i mai necuviincios și mai respingător, decât un bărbat care se poartă aspru cu o slujnică, deoarece ea și-ar pierde locul, dacă ar răspunde la fel. De aceea, mă hotărâi să-i cer scuze. Ar crede cineva că abia după patru zile îmi luai inima în dinți și eram roșu și sastisit, ca un băiețaș? Pentru*

ce? Pentru bădărănia mea? Doamne ferește! Pentru rugămintea mea să mă ierte, poate cam neobișnuită și ridicolă în ochii unora. Asta e o meteahnă care trebuie stârpită. Să nădăjduim că n-am să mai fiu niciodată așa de mișel și n-am să mă rușinez când mă voi purta ca un om bine crescut".

Astăzi avem nevoie de un tip nou de cavaler: care să întindă cavalerismul până la relațiile cu servitorii și în chipul acesta să se ridice pe sine la o treaptă și mai înaltă de noblețe. În zilele noastre sunt o mulțime de tineri care sar arși în sus, când vreo cuconiță tânără intră într-un tramvai plin, dar stau locului nemișcați, dacă răzbește înăuntru o servitoare trudită și încărcată. Aceiași tineri care se reped să ușureze pe o cuconiță de o povară cât de mică, stau ca niște bușteni, când o slujnică cu mâinile amândouă prinse cu târguieli se chinuiește să deschidă ușa. Poate c-ar vrea uneori să sară, dar o falsă rușine-i oprește: cum să te arăți cavaler cu o slujnică? Și totuși: o singură dovadă de cavalerism de acest soi din partea copiilor stăpânului poate să împace pe o slujnică cu toate greutățile serviciului, deoarece îi dai să înțeleagă că demnitatea ei de femeie nu pierde nimic dacă e la stăpân.

Când, într-o societate, slujnica servește oaspeților ceaiul împreună cu fiica stăpânului, vezi câte-un tânăr cu bună creștere sculându-se grăbit de pe scaun înaintea domnișoarei spre a-i ușura serviciul. Înaintea slujnicei însă, bineînțeles, stă neclintit la locul lui. Cine se scoală în picioare, e tras în jos de-o mână prietenă:

- Tu! Asta-i fată de casă.

Pentru o revoluție pe acest tărâm ne trebuie mai mult curaj decât baricade. Și totuși vremea nouă începe cu mărunțișuri de acestea. Un tânăr ar trebui să trateze pe servitori cu tot atât respect ca pe surioarele lui. Tot cultura socială ne cere să privim ca o rea creștere prisosința de servicii personale. Odată, când președintele Lincoln își făcea ghetele, un străin îl întreabă, plin de mirare:

– Cum? Vă lustruiți singur ghetele?

Președintele se făcu că nu înțelege rostul întrebării și răspunse:

- Dar cu cine să le lustruiesc?"

Concepții și obiceiuri adânc înrădăcinate în întreaga noastră cultură au făcut să se dezvolte în clasele superioare o naivitate de nedescris în pretențiile la serviciile personale, așa încât nu mai pot să-și închipuie că împărțirea muncii și distincția sunt cu putință fără acel prisos de servicii pe care, primindu-le, atâția oameni se coboară la rolul de paraziți. Oare cei aleși nu s-ar cuveni să pună umărul, spre a impune în stima societății un tip mai înalt de noblețe?

Printre mărunțișurile care au mare importanță este plata la timp a datoriilor către oamenii nevoiași. A rămâne dator pe la meseriași se socotește printre studențimea veselă, drept un lucru de spirit; aici e însă dispreț fatal și primejdios pentru caracter, al muncii cinstite, o îngâmfare de stăpâni care este răsplătită de clasele muncitoare cu amărăciune și ură. De asemenea, nu-mai un lucru distins nu e să faci să-și aștepte banii niște oameni care muncesc din greu și n-au economii la bănci. „*Unul dintre cele mai mari neajunsuri ale vieții noastre sociale - spune Hilty - este că-n universitate simțul adevăratei distincții, care nu se împacă cu datoriile bănești, se tocește până și în clasele cele mai culte și adesea pentru toată viața*".

9. Datoria noastră față de mișcările muncitorești

Cât privește poziția unui tânăr față de mișcările muncitorești, socotim că este o datorie ca în anii tinereții, în care se făurește întreaga concepție de viață, să cauți serios prilejuri să cunoști împrejurările sociale chiar la obârșie și în primul rând mișcările muncitorimii, vizitând întrunirile lor și având legături personale cu lucrătorii mai răsăriți. Studentul Canon Barnett de la Arnold Toynbee striga odinioară studențimii engleze:

„*Dacă vă pasă de săraci, dacă vă interesați de lucrători și de luptele lor, pentru ce nu veniți să trăiți alături de dânșii? Nu însă ca oamenii cu ifose care coboară să sălășluiască printre cei orop-*

siți, nu ca reprezentanți ai aleșilor vieții care vor să răspândească bunul gust, ci simplu de tot, ca vecini, prieteni și concetățeni".

Studențimea engleză și americană a dat ascultare, într-o foarte mare măsură, acestei chemări. În aceste cercuri, idealul unei educații depline cere să petreci câteva luni într-un cămin de muncitori sau să-ți dedici acolo operei sociale măcar câteva seri pe săptămână. În America, până și studentele au, mai în toate marile capitale, propriile lor „cămine colegiale", care sunt întreținute din banii fostelor studente. În New-York, studenții de la Universitatea Columbia au un cămin universitar. Aceste colonii nu numai că oferă felurite prilejuri pentru tot soiul de ajutoare sociale, dar sunt prima linie de bază pentru contactul între oamenii din cele două clase. Ele dau studenților putința să ia parte la întrunirile mari și mici ale lucrătorilor, să le țină mici cuvântări din cuprinsul științei lor și, totodată, să învețe să le rostească simplu și pe înțelesul tuturor. Impresiile căpătate aici înrâuresc asupra întregii lor gândiri, îi dezbăra de abstracțiuni și pun toată munca lor științifică în mai strânsă legătură cu viața reală, fără să facă din ei niște slujitori ai interesului. Un om care nu cunoaște decât o clasă, cunoaște numai o latură a vieții. Tocmai pentru studenți e de recomandat, ca o reacție împotriva buchiselii, să-și rezerve o parte din ceasurile lor libere spre a da o mână de ajutor, la îngrijirea săracilor, la supravegherea copiilor etc. Impresiile ce capătă aici sunt o parte importantă a oricărei pregătiri profesionale serioase.

E apoi și o contribuție spornică pentru dezlegarea problemei sociale: te ridici deasupra prejudecăților și intereselor de clasă, iar ceilalți, la rându-le, dumerindu-se în liniște, sunt izbăviți de același rău. Ridicarea prin sine însăși a claselor muncitoare scapă astfel de piedicile cele mai grele și capătă, pe această cale, un spirit cu totul nou. La mulți juriști, teologi, educatori și învățați observi că nu au avut nici un contact real cu poporul toată viața și de aceea, o parte mare și hotărâtoare din realitățile vieții nu are nici un răsunet în gândirea lor.

Toate prilejurile de educație socială pomenite aici, aduc negreșit cu sine o primejdie pentru tinerii entuziaști: aceștia pot

să scadă în părtinirea de partid și să schimbe interesul de clasă de mai înainte cu alt interes de clasă. De aceea tinerii să asculte temeinic și tabăra cealaltă, mai ales dacă au de gând să lucreze, în viitor, pe tărâmul reformei sociale.

E de necrezut cât de copilăros privesc unii idealiști greutățile vieții economice, cum pledează împotriva capitalismului și pentru socializare, fără să aibă o idee limpede despre economia mondială de astăzi și mecanismul ei complicat. Un viitor reformator social ar trebui să studieze nu numai în universitate și în biblioteci, ci să se ducă, dacă se poate, un an sau doi, ca voluntar în întreprinderile cele mari sau, cel puțin, să hărăzească o parte corespunzătoare din timpul său pentru cercetări și îndrumări temeinice pe acest tărâm necunoscut. Dacă în critica socială am înțelege mai adânc munca extraordinară depusă de conducătorii industriei, funcționarea concretă a capitalului și a rezervelor, ramificarea și dependența fiecăruia, psihologia inițiativei private și trândăvia colectivă, am vorbi și am scrie mai puține nerozii. Atunci poți să crezi în schimbări cât de adânci și să lucrezi pentru ele, căci o vei face în altă limbă, cu argumente mai temeinice și pe tărâmul metodei organice. E greu de suferit însă starea de astăzi, când aceia care doresc să răstoarne totul din temelie, nu au adesea nici o cunoștință reală despre mașinăria pe care râvnesc s-o reformeze.

Pentru fete, de asemenea, e de mare însemnătate o cercetare temeinică a laturii întunecoase a vieții, ca reacție împotriva unei concepții pur estetice. Nu se poate apoi să nu simtă o înrâurire înălțătoare când vor primi impresii ca acelea pe care Lady Dilke le descrie în cuvintele următoare:

„În clasele de jos, sunt mii de femei dintre cele mai sărace care duc până la capăt o viață curată și cinstită, deși într-o muncă istovitoare, pururi la hotarul existenței și departe de orice bucurie și orice frumusețe. Înaintea acestora care zac în pulbere ar trebui să ne punem în genunchi".

O înțelegere mai adâncă a mișcărilor populare moderne va ajuta în viitor pe gospodine să privească problema servitorilor

sub un orizont mai larg și să găsească, în treburile casnice, tonul care se cuvine.

10. Primejdiile activității sociale

Activitatea socială are și ea primejdiile ei: poate să ne abată întreaga îndrumare a vieții și să hrănească toate apucăturile dezordonate și primejdioase din noi. Trebuie să știm acest lucru spre a ne feri și pe noi și pe alții.

Cea dintâi primejdie e ca activitatea socială să ajungă un simplu sport, o modă, o distracție, fără un interes mai adânc și o serioasă lepădare de sine. A îndeplini însă lucruri serioase numai de plăcere este curat o școală de stricare a caracterului. Rezultatul acestei activități sociale, în atare spirit, este prăbușirea simțului de răspundere, prin urmare tocmai contrariul de ceea ce ar trebui să dobândești. Fiecare să se cerceteze pe sine, dacă interesul său pentru opera socială nu pornește din acel spirit al jumătăților de măsură. Pentru un om e mai bine să săvârșească o faptă de răspundere cât de mică într-un cerc îngust, dar cu o temeinicie desăvârșită, decât să se irosească în tot soiul de treburi mari, dar superficiale. Tocmai pentru opera vrednică de respect a ajutorării sociale se privește în înțeles cu totul special cuvântul: „Cel serios, cel sfânt, el singur face viața vrednică de viață".

Altă primejdie a operei sociale este fățărnicia, mulțumirea de sine și deșertăciunea pe care lesne le stârnește o activitate socială vizibilă în afară și încununată de succes. Tocmai ceea ce ar trebui să înăbușim în noi prin atare devotament, adică cultul de sine, și fățiș și tăinuit, pune stăpânire pe întreaga viață sufletească și se folosește de ajutorul ce-l dai altora, numai spre a spori simțământul și importanța propriului eu. Vedem, deci, cât de greu e ca omul să ajungă realmente social. Câte tertipuri născocește eul nostru spre a se folosi de toate faptele pentru îngâmfarea lui și câtă supraveghere și puritate lăuntrică ne trebuie spre a împiedica abuzul acesta. Orice activitate trezește în chip firesc simțământul și plăcerea de sine a omului; de aceea faptele

bune sunt adesea începutul alunecării noastre, dacă nu stăruim în smerenie și în cunoașterea de sine – singura care ne insuflă smerenie – cum și în cunoașterea de Dumnezeu, fără de care cunoașterea noastră de sine rămâne pururi aparentă.

Multe religii au propovăduit binefacerea; numai creștinismul însă spune: Să nu știe stânga ce face dreapta. Este ceva mai important decât orice faptă: ființa noastră intimă și primenirea sa. Numai din limpezirea și purificarea ființei noastre izvorăște fapta cea bună. Dacă făcând binele, surprinzi în tine mândrie și lăudăroșenie, mai degrabă lasă binefacerea și curăță-te prin săvârșirea conștiincioasă a celor mai mărunte servicii: de aici va răsări mai multă cultură socială decât din cea mai pompoasă activitate.

În sfârșit, să atragem luarea aminte asupra ultimei primejdii: nu rareori unii tineri caută să înăbușe cu activitate filantropică conștiința neîndeplinirii datoriilor lor înăuntrul casei. De aceea, am putea spune destul de lămurit că problema socială trebuie să o dezlegăm mai întâi în realitățile cele mai apropiate și adesea cele mai anevoioase ale vieții zilnice din casa noastră, până să putem ajunge o putere civilizatoare în afară. Adevărata filantropie începe când faci în casă la tine să fii cât mai puțin servit, când ai toată luarea-aminte față de cei care au nevoie de liniște și de cruțare, când ești aspru cu dorințele și poftele tale. Cine bagă de seamă cât de primejdios e cultul de sine, acela a prins în germene dezlegarea problemei sociale și se va feri să săvârșească vreo treabă prin mahalalele sărace numai din deșertăciune, distracție sau buimăceală de sine. Orice jertfă care nu pornește din lepădarea de sine nu are nici un preț pentru noi și pentru ceilalți.

Toate aceste primejdii arată cât de trebuitor este să adâncim străduințele noastre de activitate socială, să le îndrumăm din afară și să scoatem la iveală adâncile-i condiții morale, idealul culturii sociale lăuntrice trebuie să fie urmărit cu cea mai mare statornicie și pus ca ținta educației de sine, pentru că înrâurirea-i în afară să poată fi rodnică pentru caracter și pentru societate.

11. Reforma socială și reforma de sine

Materialismul epocii noastre iese la iveală și în faptul următor: nădăjduim să vindecăm marile neajunsuri sociale prin schimbări exterioare și nu ne dăm seama că, mai întâi, trebuie să stârpim în toate cercurile dușmănia înverșunată, lăcomia brutală și încăpățânarea îndârjită, și numai după aceea poate să răsară voința dornică de marile reforme. Marile tulburări sociale arată pururea adânci tulburări spirituale și morale și pot să dispară numai în măsura în care se vor lecui aceste pricini mai adânci. De asemenea, nimic nu-i mai amăgitor pentru om decât când i se spune, că urgia aurului se reazemă pe anumite întocmiri exterioare și va pieri odată cu acestea. Blestemul acesta zace, în realitate, în aplecarea noastră pentru aur care și într-o nouă orânduire socială va naște alte reforme de satisfacere și astfel vechea mizerie și tiranie va reînvia, numai sub alt chip. Însăși această pornire spre aur e numai un semn al slăbiciunii noastre pentru lucrurile pieritoare, căci în aur nădăjduim să găsim cheia cea mai sigură pentru dobândirea lor.

De aceea, îndrumarea omului de la cele pieritoare spre cele nepieritoare este singurul mijloc de a combate cu spor egoismul, pricina de căpetenie a tuturor nevoilor sociale, iar izbăvirea noastră morală de această meteahnă, care e izvorul tuturor mizeriilor societății, înseamnă reforma socială cea mai hotărâtoare. Îndeletnicirea cu nevoile sociale înrâurește într-adevăr rodnic asupra omului când nu-l îndreaptă numai spre greșelile altuia, ci îl îmbie la cunoașterea de sine, îi dezvăluie în propriul suflet pricinile obștești ale blestemului aurului și trezește în ei o îndreptățită rușine pentru orice robie către bunurile superficiale. Carlyle spune undeva: *„Dacă poți sau nu să reformezi pe alții, e un lucru nesigur. Este însă un om pe care poți cu siguranță să-l reformezi: tu însuți".*

Cutare reformator nu face toată viața decât să impute altora încăpățânarea și asprimea lor și să-i îndemne cu ocări, la sacrificii; nu bagă de seamă, însă, că spiritul de sacrificiu îi este lui însuși necunoscut și că ascultă doar, într-o altă formă, de egoismul rece pe care-l impută altora.

Avem nevoie de bună seamă și de o reformă exterioară. Dacă aceasta nu e însă subordonată scopului de căpetenie, reforma lăuntrică, dacă nu e inspirată și supravegheată dinăuntru, seamănă cu fapta Danaidelor care turnau mereu apă într-un butoi fără fund. Cine nu se pătrunde temeinic de aceste adevăruri vechi cât lumea, acela va cădea mai târziu ca reformator social în primejdia de a duce la îndeplinire îmbunătățiri exterioare cu jignirea permanentă a oricărei dreptăți și conștiințe mai adânci. Va uita, că până și în tonul criticii și al programului lui, reforma exterioară caută să se supună cerințelor culturii lăuntrice. Căci la ce e bun cea mai frumoasă clădire, dacă în același timp sapi temeliile clădirii însăși?

Sub titlul „Reformatorul cel tânăr și înțelepciunea cea bătrână" John Mich. Sailer a scris odată următoarele cuvinte vrednice de ținut minte:

Reformatorul: Păcat că nouă, reformatorilor, ni s-au legat așa de tare mâinile, când e să facem bine în biserică, în state, în lume.

Înțelepciunea: E un bine pentru care nimeni nu-ți poate lega mâinile, dacă nu ți le legi singur. Fă tu mai întâi binele, pe urmă celelalte vin de la sine.

Reformatorul: Trebuie să privesc nepăsător și tembel cum întunericul, nerozia și bunul-plac tiranizează lumea, când ar putea să domnească lumina, înțelepciunea și dreptatea?

Înțelepciunea: Dacă vrei să birui întunericul, nerozia și bunul-plac, atunci ia-o de la început.

Reformatorul: Dar pot să o încep altfel decât de la început?

Înțelepciunea: Până acuma ai început-o de la sfârșit: vroiai să faci zi afară din tine, iar în tine îmbrățișai noaptea. Lasă, de aici înainte, să răsară în tine lumina și să înainteze până la amiază. O dată ce te va fi luminat, încălzit și rodnicit pe tine, va lumina, încălzi și rodi și în afară.

Atunci reformatorul se retrase în coliba lui și-și reformă mai întâi sufletul și apoi coliba. După un an coliba lui se prefăcu în soare care răspândea lumină, căldură, și spor în ținut și în toată țara.

XII. APĂRAREA CELOR SLABI

1. Soluția naturală și umanitatea

Ocrotirea celor slabi face parte din acele cerințe morale care sunt astăzi atacate cu toată furia din mai multe puncte de vedere.

Un șir de biologi au afirmat că îngrijirea celor slabi duce la degenerarea rasei, deoarece întrerupe acel proces de purificare a naturii, care înlătură pe cei neadaptați la mediu și în chipul acesta creează și menține armonia între rasă și condițiile vieții. Nietzsche spune: „Mila ia în brațe ceea ce-i osândit să moară. Prin mulțimea neisprăviților pe care îi menține în viață, dă vieții însăși o înfățișare problematică". Și din punctul de vedere al istoriei culturale afirmă: *„În interesul culturii pe care numai indivizii puternici o produc și o mențin, ar trebui să se asigure celor tari o dezvoltare fără piedici. Cei slabi s-ar cuveni să-și facă și ei un merit: să-și jertfească de bunăvoie existența acestor legi și să se lase să piară, în loc să facă din oploșirea mizeriei lor rostul vieții și să păgubească pe cei mari de roadele lor cele mai de seamă, punându-i în cale pe cei mici. Natura jertfește celui mare pe cel mic; creștinismul jertfește celui mic pe cel mare. În chipul acesta, cei mici înaintează în centrul culturii noastre și umplu cerul și pământul cu mizeria lor."*

De aceea, după părerea lui Nietzsche, avem nevoie, în numele „adevăratei culturi", de o răsturnare a valorilor morale și o dată cu aceasta de o răsturnare a idealurilor educației noastre. Conștiința tradițională nu-i decât „o răzvrătire" a înapoiaților și a nevoiașilor, care, din cauza marelui lor număr, au reușit să facă, din trebuința lor de ajutor, regula supremă a binelui și răului. Prin sugestia mulțimii au silit conștiința celor tari să se pună în serviciul lor. E

în interesul nostru să distrugem această conștiință. Celor puternici trebuie să li se insufle din nou conștiința cea bună a unei puteri fără păsare. Acesta e viitorul, „țara copiilor".

Să cercetăm mai întâi argumentele biologice. În această privință am răspuns cu alt prilej pe scurt, arătând că, în societatea omenească, înlăturarea grosolană a celor neadaptați este înlocuită cu alte principii care împacă mai cu succes pe om cu natura, ba încă îl fac stăpânul naturii: prevederea, judecata, tehnica și ajutorul reciproc. Aceste noi metode de adaptare cu natura, și totodată de izbăvire de condițiile întâmplătoare ale vieții, se reazemă în chip absolut pe finețea și tăria organizației sociale. Aceasta, la rându-i, atârnă de cultura morală, în primul rând de dezvoltarea solidarității, a simțului de sacrificiu și de dreptate. Din aceste motive ajutorarea celor slabi este în strânsă legătură cu condițiile luptei pentru trai. Îngrijirea celor slabi este cel mai bun mijloc de educație pentru cultura socială a omului, pentru înfrângerea egoismului, pentru obișnuința cu ocrotirea vieții altuia, în scurt, cu tot ce se numește compătimire, solidaritate și sprijin.

În cultura omenească, cel puternic este un „neadaptat" numai dacă nu a avut parte de această educație și de educația de sine.

Prin urmare, dacă în zilele noastre, îngrijirea schilozilor, a surdo-muților, a orbilor și idioților este osândită de unii ca un sentimentalism fără rost, uităm că grija și lepădarea de sine hărăzite acestor nenorociți este un izvor de iubire pentru întreaga conviețuire omenească și că tocirea și înăsprirea de sentimente, care ar fi legată cu surghiunirea acestor betegi, ar coborî și tagma celor sănătoși la o treaptă inferioară, fără să mai vorbim de toate celelalte urmări ce ar decurge din aceste principii. Căci atunci, pentru ce să nu ucidem la vreme și pe betegii morali, care sunt lor și celorlalți o povară neasemuit mai grea decât cei schilozi trupește? Și apoi unde ar fi hotarul acestor surghiuniri și înlăturări? Cine să stabilească regula pentru ceea ce-i sănătos și ce nu? În sfârșit, uităm că tot ce facem din punct de vedere igienic și pedagogic pentru cei slabi, priește și celor sănătoși și

tari, fiindcă oricare om, cât de sănătos și puternic, face parte din tagma celor slabi și nevolnici prin cine știe ce parte a ființei lui. Din îngrijirea ofticoșilor, bunăoară, a rezultat o sporire și-o purificare de neprețuit a tuturor condițiilor de viață și pentru cei sănătoși, iar îngrijirilor pedagogice, date celor slab înzestrați, le datorăm cele mai prețioase contribuții întru adâncirea întregii pedagogii.

Dacă privim din acest punct de vedere critica moralei tradiționale, vedem cu ce extraordinară ușurință se judecă aici fără o cunoaștere a sufletului și a vieții și pe temeiul unei teorii cu desăvârșire unilaterală și superficială.

Punctele de vedere arătate mai sus se aplică și la problema Nietzche, căreia îi hărăzim și următoarele scurte observații psihologice.

2. Răsturnarea tuturor valorilor

„Am dat lumii cartea cea mai adâncă din câte există", scrie Nietzche despre „Zarathustra" lui. Care-i omul ce ar cuteza să spună așa ceva despre o carte care spulberă tot ce a proslăvit, ca adevărat și ca sfânt, cele mai mari personalități ale tuturor popoarelor și timpurilor? Pe ce-și întemeiază el autoritatea unei astfel de păreri?

Până acum au fost recunoscuți ca îndrumători și legiuitori aceia care au prins realitatea nu numai cu ajutorul gândirii și judecății, ci și prin încercările și suferințele lor; oamenii care cunoșteau prin ei înșiși întreaga varietate a contrastelor, nevoilor și ursitelor omului și numai din această experiență intimă își înnodau cugetarea și chibzuința.

Cum stă acum armătura intelectuală a lui Nietzsche față de această înaltă regulă de competență filozofică? Chestiunea de competență în acest înțeles abia dacă se pune astăzi. Aceasta ne-o arată cum nu se poate mai bine epoca noastră „realistă" care este așa de străină de realitate în lucrurile omenești. Și totuși, pentru judecarea lui Nietzche, ar trebui să fie hotărâtor un

lucru: ea este numai o operă de „cugetare”, nu o operă „de viață”; e clădirea mintală a unui învățat singuratic și istovit de muncă, care nu cunoștea viața și a cărui râvnă după puteri nemăsurate de voință și după pasiuni mari pornea tocmai din cauză că el însuși nu avea în sine aceste puteri. Din această pricină nici nu putea plămădi ceva cu viață. Poate tocmai lipsa absolută de energie din întreaga-i ființă l-a tăcut pe Nietzche să se joace așa de naiv cu idealul unei asprimi fără scrupul. Aceasta ne apare și mai lămurit, când ne gândim la Goethe care, în „Faust”, a tratat tocmai problema omului. Ideile lui Goethe asupra acestei probleme își aveau obârșia în viață. El însuși purta în sine ceva din pasiunea neostoită asupra omului, dar, din pățaniile lui emoționante cu oamenii în carne și în oase, s-a convins că omul distins nu poate călca în picioare viața altuia, fără să strige într-o sfâșietoare negare de sine: „O, de nu m-aș fi născut!” Căci o mare simțire e nedespărțită de o mare personalitate. Omul mic și slab își mistuie toate puterile pentru sine, nu are prinoase spre a trăi în el și viața altuia. Cu cât sufletul e mai bogat, cu atât se împletește mai intim și mai variat cu semenii lui și se revarsă în toate făpturile. Interesul pentru altul vine din bogăția de suflet și te îmbogățește. Omului inferior însă i se aplică vorba pe care Fast o aruncă în obraz lui Mefisto: „De soarta atâtor mii, tu te rânjești în tihnă”.

Nu e greu să combați pe Nietzche. Mai important e să înțelegi cum un om, așa de fin și de nobil înzestrat, a putut ajunge la aceste concluzii. Important, de asemenea, este să te întrebi dacă, în critica pe care o face epocii noastre, nu este un sâmbure de adevăr, din care să dobândim un imbold pentru cercetarea de sine și pentru o poziție nimerită în privința vieții.

Protestul lui Nietzche se aplică mai ales faptului, pe care l-am caracterizat într-o altă parte, drept „predominarea societății asupra individului”. Prin asta nu înțelegem acea predominare care constă în intervenirea reală a societății în sanctuarul individului, ci aceea care își are obârșia numai în șovăiala și lipsa de neatârnare a individului și în precăderea surdă a instinctelor lui sociale. Nietzche afirmă – nu fără oarecare dreptate – că o mare

parte din moralitatea omului de astăzi nu pornește dintr-o hotărâre personală a caracterului, ci din frică de aceia care se uită la noi pe fereastră sau din teamă de opinia publică, așa încât, la drept vorbind, în imoralitatea curajoasă a Renașterii era mai mult caracter decât în moralitatea cetățeanului de astăzi. Tocmai aceste observații și aprecieri trebuie să le scormonim, dacă vrem să înțelegem motivele care stau îndărătul luptei lui Nietzche împotriva moralei. La drept vorbind, el se războiește numai cu acea morală care se reazemă pe puterea instinctului de turmă, iar prin critica lui ageră și pătrunzătoare ne silește să cercetăm mai îndeaproape temeiurile mai adânci ale propriilor noastre fapte. El observă, cu o istețime deosebită, toate primejdiile ce răsar în societate pentru o voință neînchegată și nesigură.

Cunoaște trasul cu urechea la alții. Despotismul vecinilor, tăinuirea adevăratului eu și, astfel, în toată morala tradițională, el nu vede, de asemenea, decât supunerea fiecăruia la condițiile de experiență ale grosului mulțimii. Iar toate observațiile lui le rezumă într-un cuvânt ca un șfichiu: comunitatea te face comun. Cuvânt unilateral, de bună seamă, dar și plin de adevăr, dacă ne gândim la oamenii intrați în societate fără caracter și fără un ideal personal lămurit. Și oricum l-ai privi pe Nietzche, el în orice caz ne trezește luare-aminte față de toate primejdiile vieții în societate, primejdii care ies la iveală cu deosebire în naturile sociabile și blajine.

Printr-o învățătură falsă și abstractă asupra mijloacelor pentru o viață într-adevăr personală, Nietzche a abătut însă pe foarte mulți oameni de la o cultură realmente personală și i-a părăsit într-un pustiu: cultul eului. El a văzut foarte bine cât caracter trebuie omului spre a răbda, fără pagube sufletești societatea omenească. Nu a văzut însă, cât de mult are omul nevoie de intrarea lui în rândurile comunității spre a-și dezvolta puterile sufletești mai înalte. Omul care s-a izbăvit însă de acel soi de atârnare socială, pe care o zămislește deșertăciunea și ambiția, ca și frica de izolare socială și de surghiun, se poate întoarce fără nici o primejdie la societate. Abia acum legăturile sociale vor da

pentru dânsul roadele lor cele mai frumoase: iubirea, lepădarea de sine și ajutorul cavaleresc pe care le dăruiește, de data asta, cu sufletul liber. Acestea îl mântuiesc de cealaltă robie a naturii lui, anume de tirania egoismului, cu multele ei frământări senzuale și cu capriciile-i sucite și bolnăvicioase.

În acest înțeles și la această înălțime, comunitatea nu te mai face comun și te ridică peste ce e comun în firea ta: această fire rămâne însă de-a pururi o primejdie grozavă pentru oricine se întoarce la eul lui de ieri și caută să se îngrădească singur numai cu sine însuși.

Nietzche vrea apoi ca oamenii mari să se deprindă singuri cu strășnicia, spre a se lepăda de micimile lor, spre a păstra „efectul distanței" și a ține mulțimea în granițele ei. Aceasta, de asemenea, e o cugetare abstractă. Oamenii într-adevăr mai stârnesc în ceilalți sentimentul sublimului, tocmai fiindcă nu au nimic comun cu imboldul, încă nepurificat, al afirmării de sine din omul de rând și cu mijloacele grosolane ale acestuia. Mai degrabă se duc de râpă, decât să calce în picioare și să sacrifice pe alții. Când Mântuitorul nostru Iisus Hristos a smuls sabia din mâna Sfântului Apostol Petru pe care acesta o trăsese împotriva prigonitorilor Învățătorului lui, a dat oamenilor o pildă de neasemuită distanță dintre El și ceea ce-i omenesc, prea omenesc.

Este un tablou de Fra Angelico: Mântuitorul Iisus stă pe tron, cu ochii legați, în mână cu globul pământesc și cu sceptrul. Din amândouă părțile însă, sălbaticii Lui tovarăși Îl lovesc și Îl scuipă.

Domnul nostru Iisus Hristos domnește, deși scuipat: domnește tocmai fiindcă nu se coboară la lucrurile de rând, nici în gesturi, nici în vorbe, nici în umbra unui gând măcar. În asta stă deosebirea între El și cei neizbăviți și nepurificați. Omul lui Nietzche însă se confundă cu „turma", deoarece se coboară până la nivelul unui egoism brutal.

Cine se plânge astăzi de „îmbulzeala" oamenilor de rând, să nu-și închipuie că poate alunga pe obraznici îndărăt, în hotarele lor, cu aruncări de pietre și lovituri de picior. Dacă demo-

crația săvârșește abuzuri, este pururi un semn că în fața-i nu se mai află o aristocrație adevărată, o noblețe intelectuală, ci tot o prostime doar bine îmbrăcată. Noblețea adevărată poate să apună un moment, cu vremea însă cucerește lumea și este mai puternică decât orice dorință de domnie. Cine este cuceritorul cel mai mare și mai nemuritor: Alexandru, Cezar, Napoleon sau Iisus Hristos?

„Cel tare, capătă în taină, ajutor de la cel slab", spune un proverb. Luarea aminte față de cei slabi izbăvește pe cel puternic de tirania imboldurilor și a patimilor lui: aici zace ajutorul cel tainic. Cine privește, ca Nietzche, îngrădirea de sine a celui tare în interesul celui slab numai din afară, cu judecata abstractă, acela nu va descoperi niciodată în ce înțeles orice jertfă aduce cu sine o râvnire. Numai experiența lăuntrică ne arată că o faptă, care, privită pe dinafară, apare ca o scădere de putere, ca pierdere și jertfă, poate fi în același timp un nesfârșit spor de viață și de putere. Nietzche vede numai darul celui puternic, fără să prindă și contra-darul celui slab. De aceea, speculațiile lui străine de viață trebuiau să ajungă la concluzia că toate idealurile noastre morale se reazemă pe despuierea celui tare în profitul celui slab, pe când în fapt servesc la altceva: să ridice pe cel puternic, mai presus, asupra naturii lui mai înalte. De bună seamă, trebuie să ajungem la un „eu" al nostru și să ni-l afirmăm. Adevăratul nostru „eu" îl dobândim însă numai prin jertfă. Eul cel jertfit este un „eu" superficial, ale cărui frământări și râvne ne împiedică să ajungem la eul nostru intim și să-i rămânem credincioși. De aceea, iubirea nu este deloc o stavilă pentru adevărata afirmare de sine. În contrazicere cu dezvăluirea și afirmarea personalității noastre stă tocmai acea concepție de viață, care urmărește, cu tot soiul de cuvinte semețe, să ne dezbare de iubire și de milă. Această dezarmare ne pune însă repede de tot sub vasalitatea eului nostru inferior, care doar atâta așteaptă: să vadă năruite îndrăgirile puse toanelor pasiunilor lui.

Singurul mijloc pentru tineri, de a se dezbăra repede și pentru totdeauna de născocirile lui Nietzsche și a imitatorilor săi,

este o cunoaștere de sine fără părtinire. Astfel piere cultul eului: știe fără greș ce drum are să ia, spre a se ridica deasupra lui însuși.

De bună seamă, Nietzsche era cel din urmă care să pună în libertate ceea ce este inferior în om. A spus răspicat: *„vreau un gard de spini împrejurul colibei mele, ca să nu pătrundă vitele"*. Ceea ce-i josnic se află însă chiar în om, nu dă buzna de afară în coliba lui. De aceea, orice om, cât de înzestrat, are nevoie de gardul de spini al lepădării de sine, spre a îndepărta din el ceea ce-i comun și a deveni un centru de cultură adevărată. Ba încă, cei mari de tot, cu imboldurile și patimile lor mari, au și mai multă nevoie de această școală, deoarece altminteri se ticăloșesc mai rău decât cei simpli. Nietzsche nu voia, de bună seamă, nimic comun; în realitate însă, nu există suflet care să poată urma povețele lui, fără să se prăpădească. Acest lucru, este, în zilele noastre, caracteristica oricăror reformatori al vieții: sufletul li-i adânc înrâurit de noblețea intelectuală a tradiției; ei nu ne pun înainte un ideal josnic, ba încă vor să întreacă tot ce s-a atins până acum în materie de mărinimie omenească. Filozofia lor nu izvorăște însă dintr-o sănătoasă cunoaștere de sine și dintr-un simțământ curat al realității, ci din abstracții: de aceea, toate povețele și învățăturile lor te duc tocmai la contrariul de ceea ce gândeau dânșii, în ceasurile lor de seninătate.

XIII. PROBLEMA RASELOR

În timpul din urmă, rasele omenești au căpătat conștiință de marile deosebiri dintre ele și chiar a luat naștere o filozofie specială a raselor; aceasta hărăzește unor neamuri o superioritate culturală și refuză, în schimb, altora, orice putință de dezvoltare mai înaltă. Poziția față de aceste probleme are o puternică înrâurire asupra purtării personale a omului. De aceea, într-o epocă în care contactul personal între reprezentanții raselor celor mai felurite merge crescând, este de mare trebuință să stabilim câteva puncte de vedere, spre a ne îndruma în problema raselor. Firește, în cadrul acestei cărți nu poate fi vorba decât de două-trei lămuriri cu totul generale, care ne vor servi să scoatem raporturile dintre rase din sfera dușmăniilor pătimașe și a pretențiilor îngâmfate și să facem din înnobilarea lor o datorie de cultură generală și personală.

Sunt scriitori care, fără o cunoștință mai adâncă a sufletului omenesc și pornind de la teorii înguste, pun activitatea culturală de secole întregi pe seama darurilor unei singure rase; alții, tot așa de înguști, voiesc să simplifice problema, tăgăduind orice deosebire între popoare și orice înrâurire a lor asupra istoriei.

Fără îndoială, există o mare deosebire de aptitudini. E însă o închipuire falsă și fatală că numai unele rase, bunăoară cea germană, ar întruni singure puterile fundamentale ale adevăratei culturi și ar fi deci în interesul său propriu și al culturii obștești, să se păstreze curată și să respingă orice înrâuriri străine.

O observație mai de-aproape a deosebirilor dintre rase ne face mai degrabă să recunoaștem, cât de nevrednică de viață este fiecare rasă în parte, îndată ce uită cât de mult datorează celorlalte rase, iar puținele-i puteri le socotește drept ceva întreg și trece cu vederea trebuința de a-și întregi și acoperi lipsurile prin

conlucrarea cu celelalte rase. Modestia nu este numai temelia oricărei culturi adevărate, ci și a oricărei sănătăți intelectuale și morale și a oricărui progres real. Numai cine simte că are nevoie de completare, poate să se dezvolte. Smerenia este virtutea celor tari, este conștiința unor sarcini nesfârșite în vederea desăvârșirii lor. Îngâmfarea, dimpotrivă, e încremenire în loc, iar o rasă, care-și închipuie că tot ce-i bun în ea, e de la sine și tot ce e rău vine dinafară, se află într-o criză grea a întregii sale existențe culturale. Căci societatea omenească, de la producțiile ei cele mai înalte până la munca economică cea mai elementară, are o nevoie absolută de conlucrarea elementelor culturale cele mai variate, dintre care fiecare în parte ar fi un stâlp cu totul neîndestulător: are nevoie de energie, dar și de contemplație, de neatârnare, dar și de respectul tradiției, de disciplină, ca și de simțirea artistică, de respect pentru forma consacrată, dar și de avânt pentru libertate, de individualism ca și de o simpatie.

Toate aceste contraste însă nu sunt niciodată găsite într-o singură rasă și de aceea nu se pot netezi întrucâtva decât prin completare reciprocă și conlucrare. În acest chip germanii, bunăoară au căutat instinctiv să-și acopere lipsurile firii lor printr-un contact foarte intim cu elementul romanic: limba latină, așezămintele bisericești, dreptul roman, arta italiană, înrâurirea educației franceze. Și aceasta fără să-și piardă originalitatea lor: o originalitate puternică nu se teme de înrâuriri străine, ba încă sporește dacă transformă elemente străine și câștigă o mai mare destoinicie de viață printr-o înțeleaptă îmbinare cu elemente dintr-o altă cultură.

Unii scriitori moderni s-au căznit să înfățișeze rasa ariană drept izvorul oricărei culturi mai înalte și orice înrâurire semită drept o falsificare și-o îndrumare spre decădere. Tocmai rasa ariană, însă, cu bogatele-i daruri intelectuale și artistice are, pentru completarea ei, nevoie de energia morală a rasei evreiești, de pasiunea ei pentru dreptate și de puterea-i extraordinară de conducere intelectuală. Tocmai apusul lumii vechi în sofistica și estetismul grecilor și idolatria de putere a romanilor,

cum și prăbușirea culturii ariene din India în speculații străine de realitate, arată cum nu poate mai bine cât de necesar era aici geniul evreiesc, spre a înlătura îngustimea și primejdiile aptitudinilor ariene. Ce-ar fi națiunile din apus fără acel puternic element de cultură semită, care a înrâurit sufletul lor vreme de veacuri prin mijlocirea educației religioase. Și ce-ar fi fără personalitatea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Care s-a ridicat mai presus de orice îngustime omenească și care purta în El toate elementele sufletului omenesc - contemplație și voință, putere și iubire păstrare și primenire - care a îmbinat împreună toate aceste elemente și-a dat omenirii acel model de desăvârșire lăuntrică, încât a înălțat-o de-a pururi peste înrâuririle vremelnice ale mediului și ale dispozițiilor ei firești.

Dacă rasele, biruitoare astăzi, se socotesc singurele purtătoare blagoslovite ale culturii, uită că tipul omenesc, care în condițiile vieții de astăzi are mai multe succese politice, n-a dat nici o dovadă, că e realmente copt pentru sarcinile sociale și pedagogice mai adânci, și înăuntrul culturii lui și în afară. În colonizarea externă, bunăoară, popoarele germane sunt în aparență superioare celor latine. Nu e însă hotărât dacă nu cumva rasa latină și slavă n-au însușiri sufletești mai adânci pentru asimilarea și educația reală a raselor nedezvoltate, decât rasa germană, mai mult individualistă. În orice caz, nimic nu poate fi mai primejdios pentru activitatea culturală a rasei germane decât învățăturile câtorva teoreticieni, care o împing spre îndrăgirea în sine și spre grandomanie, și-o opresc astfel, de la completarea și adâncirea temeinică a darurilor sale intelectuale și morale. Tocmai aceste mari talente ale rasei germane sunt o mare primejdie, dacă nu vor fi compensate prin cultivarea pedagogică a însușirilor sufletești opuse. O prețuire modestă de sine este însă temelia unei astfel de completări.

E neîndoielnic, că glorificarea câtorva rase, ca singurele purtătoare de cultură, este un semn al lipsei de educație sufletească mai adâncă din timpul nostru. Altminteri, am fi mai modești, am simți mai viu puținătatea darurilor noastre naturale

de la sine, am năzui la o completare prin împrumuturi de la alții. Oamenii într-adevăr mari ai tuturor popoarelor au o putere educativă nepieritoare tocmai fiindcă în ei, cu toată originalitatea lor națională, mărginirea rasei a fost învinsă, așa încât ajung izbăvitori și educatori pentru toate neamurile și ne ridică, din îngâmfarea noastră îngustă, la umanitate.

Cine nu cunoaște un ideal de educație mai înalt decât cultura rasei, cine socotește că neamul lui e desăvârșit, acela, firește, va trata pe reprezentanții altor rase cu trufie și dispreț, iar pedeapsa va fi, că se va închirci tot mai mult în îngustimea-i firească și va rămâne departe până și de acea dezvoltare mai deplină a omului, de care crede destoinică numai rasa lui.

Aceste deslușiri se aplică și la legăturile noastre cu rasele pe jumătate civilizate sau necivilizate. Noi știm ce contribuții deosebite sunt menite să aducă la cultura obștească. Chiar dacă unele nu sunt în stare să se dezvolte în orice direcție, totuși în ele se dezvăluie unele însușiri, care într-o cultură intelectuală mărginită adesea se pierd, dar care, totuși, sunt mai de folos omului decât orice știință și orice tehnică. Când un cleric american impută cu dispreț negrilor, că dânșii s-ar impune mai mult, dacă ar pune mai mult curaj în rezistența cu armele, un pedagog negru i-a răspuns:

– *Mai degrabă să se înece tot neamul meu în golful Mexic, decât să răspundă la violențe cu violențe. Milton cu ochii lui orbi* a *adus pe lumea asta mai multă lumină decât toate tunurile. Un negru a trebuit să spună asta unui alb!*

Despre chinezi, un bun cunoscător al însușirilor lor, și bune și rele, a spus următoarele: „S-a citat totdeauna, ca argument principal pentru supraviețuirea sufletului, că însușirile de căpetenie nu găsesc în viață un câmp potrivit pentru desfășurare. Dacă este așa, atunci nu trebuie să credem, că răbdarea nemărginită a poporului chinez are un scop mult mai înalt decât a birui mizeria groaznică a vieții de toate zilele? Dacă istoria ne învață că cel mai destoinic învinge, atunci o rasă cu așa îndâr-

jire, la care se adaugă o strașnică putere de viață, are un viitor frumos înainte.

Dacă unele rase nu s-au putut ridica fără călăuzirea altora, asta nu dovedește că n-ar fi capabile de dezvoltare. Dacă sunt introduse în marea cooperare a raselor, dacă sunt apărate de unele lipsuri ale firii lor, însușirile lor speciale pot să ajungă atunci la o dezvoltare și mai rodnică și mai binefăcătoare. Așa numitul talent de „conducere" nu este singurul care hotărăște valoarea culturii unui om. Există și un soi de servicii mai modeste, care, tocmai prin mărimea lor în mic, ajung în viață o putere morală".

În tratamentul raselor necivilizate trebuie să ne aducem pururi aminte de cuvintele lui Marc Aureliu: *„Nedreptatea săvârșită se întoarce asupra făptașului, deoarece îl înrăiește"*.

Un om politic englez a spus odată: „Ei sunt albi, față de negri, și negri față de crocodili". A uitat ce suntem totdeauna pentru albi, dacă le ții piept, când vor să lase frâu slobod instinctelor lor brutale. A apăra pe negri este însă a apăra pe albi de sălbăticia ascunsă în propriul lor suflet. Orice barbarie pe care o săvârșim, face din noi niște sălbatici și paralizează puterea noastră de colonizare. Acest adevăr ar trebui să fie călăuza la care să-și ațintească ochii toate rasele educatoare și colonizatoare, dacă nu râvnesc la jafuri și la izbânzi aparente, ci vor să săvârșească o operă de cultură trainică.

XIV. PROBLEMA FEMININĂ

1. Vorbe mari

În marea mișcare intelectuală și socială care s-a pornit în lumea feminină multe gânduri și motive sunt, fără îndoială, de-o valoare durabilă. În grozava varietate a străduințelor, de care vorbim, este însă foarte greu să deosebești limpede lucrurile într-adevăr sănătoase de exagerări și rătăciri. Aceasta e de-o însemnătate capitală atât pentru viața bărbatului, cât și a femeii, deoarece această mișcare pătrunde astăzi cu puternica ei propagandă în obiceiurile și hotărârile cele mai personale ale amândurор sexe. Discutând toate problemele fundamentale, ca alegerea meseriei, educația, viața de familie ne silește să ne cercetăm, să ne lămurim și să ne stabilim hotărât propria noastră poziție în această chestiune. Din nenorocire, caracterul agitat al mișcării feminine a făcut să se umble adesea cu noțiuni nelimpezite și necernute. Așa bunăoară, se vorbește despre personalitate, fără să se fi ajuns la o idee mai adâncă despre esența acestor lucruri. În felul acesta multe femei, din pricina unei cugetări superficiale, sunt aduse să-și călăuzească faptele și viața după vorbe mari, dar nelămurite, și după un punct de vedere cu totul superficial.

2. Obârșia problemei feminine

O cercetare a nașterii și a caracterului problemei feminine este îngreunată de faptul că în toate discuțiile de astăzi asupra acestei probleme se amestecă lucrurile vremelnice cu cele veșnice. Din cauza dezvoltării istorice, condițiile de muncă și de viață ale femeii au suferit o schimbare hotărâtoare. Femeia s-a

pomenit smulsă din toate orânduielile de altădată și pusă în fața altor cerințe cu totul noi. Acestea îi dau prilej să-și cerceteze de la capăt poziția ei în societate, să-și caute și să-și stabilească din nou drepturile și datoriile.

Acest imbold hotărâtor l-a dat dezvoltarea industrială, care a izgonit din casă producția economică, strămutând-o mai întâi în atelier și apoi în fabrică și punând astfel pe femeie în fața acestei nevoi: ori să-și continue munca de până acum și, prin urmare, să-și părăsească locuința, ori să rămână fără lucru și, deci, fără pâine. Cu cât femeia capătă conștiință de pe urma acestor nevoi determinate de mizeria intelectuală, morală și socială a lipsei de lucru, cu atât ridică mai dârz pretenții să intre în meseriile bărbătești, în educația și libertatea bărbătească. De partea cealaltă, bărbații pun întrebarea dacă prin această egalizare nu se pierde originalitatea femeii, care e deopotrivă de trebuitoare și pentru cultură și pentru familie: locul femeii e în casă, nu în meseriile bărbătești.

La aceasta femeile răspund că e cel puțin o glumă proastă, să recomanzi femeii să stea acasă, când condițiile economice și celelalte împrejurări ale vieții înlătură de la căsnicie aproape jumătate din femei, și le silește să-și câștige singure pâinea; ca, apoi, îndărătul glorificării obișnuite a casei, se ascunde o foarte înjositoare concepție despre femeie: ea e privită nu ca o personalitate omenească, ci numai ca o ființă sexuală, fără o menire intelectuală și o denumire proprie. O astfel de concepție nu se poate lecui decât cu modelul unor femei de sine stătătoare și practicând o profesie și care prin activitatea și viața lor să arate, că femeia nu este câtuși de puțin roaba menirii ei naturale. Iar cât privește pătrunderea femeilor în profesiunile bărbătești, originalitatea femeii nu se pierde, ci, dimpotrivă, sporește după cum activitatea casnică a femeii nu poate decât să câștige dintr-o educație mai înaltă a spiritului și dintr-o neatârnare desăvârșită.

Iată în ce chip nevoia de lucru a femeii pune în discuție chestiile fundamentale. Acuma, până unde putem să încuviin-

țăm cererile femeii? Unde are un drept netăgăduit și unde pretinde prea mult?

3. Îndreptățirea mișcării feminine

Trebuie să ne dăm seama în ce măsură aceste cerințe își trag dreptul din anumite nevoi, vremelnice sau veșnice, ale dezvoltării civilizației. Creștinismul a fost cel mai puternic imbold pentru libertatea individului de orice epitropie și serviciu în interesul speciei, fiindcă punea drept țintă mântuirea sufletului și făcea din conștiința personală temelia vieții însăși, iar scopurile pur naturale le subordona menirii spirituale a omului. Ca o plămadă ce lucrează încet, dar fără odihnă, vreme de veacuri, a transformat pe nesimțite toate întocmirile potrivnice ale societății și acuma a ajuns, în sfârșit și la condițiile de viață ale femeii, spre a pune în armonie formele și ideile sociale cu adevărurile lui mai adânci. Femeile mari și energice au fost și în trecut credincioase menirii lor intelectuale; astăzi însă trebuie să înlesnim și celor slabe putința de a fi neatârnate și să apărăm mai temeinic demnitatea femeii, revizuind concepțiile învechite și desființând privilegiile bărbătești.

Nevoi vremelnice sprijină această dezvoltare. Cu cât conlucrarea socială se face mai complicată, cu atât trebuie să dezvoltăm în fiecare individ mai mult îndemn și mai multă răspundere de sine. Orice epitropisire paralizează energia personală. Numai omul liber este copt pentru servicii intelectuale și morale înalte. Respectul demnității de om a lucrătorului este o condiție fundamentală pentru o productivitate mai ridicată. „În binele pe care-l fac în mic – spune Wilhelm Meister – văd o icoană a binelui, pe care lumea îl face în mare". Spre a face binele în mic, spre a-l săvârși în armonie cu cele mari, trebuie să-ți însușești în minte planul întregului și să pășești spre o educație și o îndrumare de sine stătătoare mai înaltă. De aceea lărgirea drepturilor, a educației și a intereselor nu este o fugă de cele mici, ci numai un mijloc spre a îndeplini lucrurile mici în spiritul celor

mari. Îmbinarea aceasta a lucrurilor mici cu întregul este chiar esența a ceea ce am numit „social". Până și cea mai neînsemnată activitate are un răsunet așa de nesfârșit, legături atât de numeroase cu întregul vieții, încât numai atunci poate lucra cu spor, când e călăuzită de o țintă înaltă. Astfel se îmbină dezrobirea cu interesul social.

Aceste lămuriri se aplică și la datoria casnică a femeii. Cum poate o ființă minoră să crească pe alții și să-i facă majori? Cum poți să pregătești pe copii pentru lume și pentru viață, când nu cunoști nici una, nici alta? În America găsim una dintre cele mai frumoase legături, care în Europa e ceva foarte rar: camaraderia cea mai intimă între mamă și fiul ei vârstnic. Ce neprețuită însemnătate are pentru un tânăr în anii critici ai vieții această intimitate cu o femeie cu experiență! Aceasta e cu putință numai acolo, unde femeia, a fost crescută într-o deplină egalitate cu bărbatul. La noi, din nenorocire, găsim cu mult mai răspândit alt obicei: băiatul, tocmai în anii de zburdălnicie, se desparte de mama sa și-și vede de-ale lui: „Mama nu se pricepe într-astea". Ce important e ca mama să se priceapă!... Împreună cu Schiller zicem și noi: „Nici chiar Biserica nu cunoaște ceva mai înalt decât mama cu fiul ei". Nu ne dăm însă seama, că legăturile cele mai frumoase și mai trainice între mamă și fiu atârnă tocmai de ridicarea femeii la deplina demnitate a unei personalități de sine stătătoare. Așa de strâns se leagă dreptul femeii și datoria de mamă!...

Libertatea femeii de orice soi de epitropie mai are și altă însemnătate socială. Originalitatea femeii, care este atât de trebuitoare pentru completarea bărbatului și pentru îmbogățirea întregii culturi, are nevoie, pentru o nestânjenită dezvoltare și închegare de o atmosferă de egalitate și neatârnare deplină. Orice epitropsire aduce falsitatea originalității. Nivelarea cea mai proastă a originalității feminine are loc tocmai fiindcă atâtea femei trăiesc astăzi din împrumuturi intelectuale de la bărbați: în părerile lor fundamentale asupra vieții n-au încredere în glasul lor lăuntric, în chipul acesta bărbatul e lipsit de o îndreptare po-

trivită a îngustimii lui de vederi, căci lipsește îmbinarea cuvenită și întregirea reciprocă a celor două sexe.

Atâta, în ce privește importanța culturală și socială a străduințelor feminine după o mai înaltă neatârnare și educație intelectuală. După cum am mai arătat, străduința aceasta se manifestă, mai întâi, în stăruința de a li se deschide profesiunile bărbătești, după aceea în cererea ca femeia să aibă altă situație în căsătorie. În privința participării femeii la profesiuni, poți să ai părerea ta specială asupra alegerii unor profesiuni, trebuie însă să recunoști fără rezerve nevoia unei meserii pentru femeia nemăritată și fără ocupație, cu atât mai mult cu cât aici e vorba de o recucerire a unor drepturi vechi, care li s-au răpit prin înjghebarea muncii industriale. Trebuința unei munci regulate și a unor scopuri profesionale hotărâte pentru întreg caracterul omului își are aplicarea și la sufletul femeii și al bărbatului. John Stuart Mill, în cartea lui „Robia femeii", a accentuat cu drept cuvânt că mizeria lipsei de lucru la femei nu o întâlnim numai afară din căsătorie: aici intră și irosirea atâtor nobile puteri femeiești, care au pus cruce zămislirii și creșterii copiilor și acuma sunt osândite la trândăvie. „E vorba de femeile de 40 sau 50 de ani, care ar putea, mulțumită unor studii potrivite, să-și întrebuințeze pe un tărâm mai larg cunoștințele de viață și priceperea de a conduce, pe care le-au câștigat în sânul familiei. Nu vorbim aici de trebuința ce are societatea de aceste servicii, ci de viața tulbure și fără rost, la care sunt osândite aceste femei, din cauză că n-au chip să aplice mai departe destoinicia practică, pe care au dobândit-o".

În ce privește năzuința de libertate în raporturile dintre soți, e, în afară de orice îndoială, că astăzi tot mai au trecere în multe cercuri învinuirile pe care Jonh Stuart Mill le îndreaptă împotriva bărbaților în cartea citată, unde arată situația femeii ca ultimul adăpost rămas spiritului de epitropisire și dreptului celui mai tare în societatea modernă. Ba încă, cu atât morala de stăpân e redusă pas cu pas în viața socială; cu atât mai mult unii bărbați încearcă să perpetueze, în cercul casnic, instinctul lor de putere și să se

lăfăiască într-o nesinchiseală fără margine și într-un egoism naiv primind boierește, fără nici o mulțumire, tot soiul de jertfe. Recunoaște numaidecât tagma asta de bărbați după o lipsă fatală de cavalerism și stăpânire de sine, cum și după o siguranță de sine cam bățoasă în întreaga lor înfățișare și care este tocmai contrariul unei educații distinse. Aceste manifestări necivilizate arată, însă, că ridicarea femeii la o deplină egalitate și la demnitatea de personalitate intelectuală este o binefacere fundamentală și pentru cultura bărbatului. Cuvântul poetic: „Să nu lași pe nimeni să fie rob, altminteri ajungi tu însuți" se potrivește la raporturile dintre soți. Un bărbat, care mai păstrează concepții, care asigură un privilegiu dorințelor, trebuințelor și toanelor lui și se obișnuiește cu un drept firesc de a fi servit, atare bărbat își pierde demnitatea lui bărbătească adevărată, care trebuie să se arate în severitatea față de sine și într-o neadormită grijă pentru cei slabi. De aceea, bărbații înșiși ar trebui să ducă o cruciadă împotriva tuturor privilegiilor bărbătești, și fățișe și ascunse. Bărbăția să și-o arate acordând, nu primind, privilegii. Lăsarea într-o doară se răzbună pe acela care se lasă într-o doară: imboldurile-i inferioare năpădesc din toate părțile fără stavilă și pun în lanțuri natura lui mai înaltă. Așa se răzbună pe pământ orice iobăgie. Bărbatul care îngăduie minoritatea femeii, chiar și-n forma cea mai ușoară, se despoaie singur de fericirea negrăită a comunității sufletești și de înrâurirea reciprocă spre o viață mai înaltă.

În familiile nobile engleze, adevăratul stăpân în casă este femeia; în Germania și Elveția bărbatul. Nimeni n-ar putea să afirme că această situație e prielnică culturii lui mai adânci, după cum n-am auzit ca englezul să fi pierdut ceva din bărbăția lui prin purtarea-i cavalerească și serviabilă, sau ca femeia, din cauza onoarei ce i se hărăzește, să fie mai puțin femeie. Dimpotrivă: mulțumită sentimentului de deplină egalitate și demnitate exterioară, femeia câștigă un soi de smerenie serviabilă și de înțeleaptă supunere, în care natura ei feminină ajunge la dezvoltarea sa cea mai frumoasă și pe care o pierde așa de ușor, când are să lupte cu un bărbat necioplit pentru drepturile ei cele mai elementare.

Mill a rostit părerea că renașterea socială a omenirii nu poate avea loc, până când cel mai fundamental dintre toate raporturile sociale - relațiile dintre bărbat și femeie - nu vor fi fost puse pe tărâmul dreptății depline, iar bărbatul nu se va fi învățat să-și împartă toate simpatiile cu o ființă egală în educație și în drepturi cu dânsul. Și e sigur, că orice raporturi, în care dreptul celui mai tare e încă în picioare, trebuie să aibă o înrâurire răufăcătoare asupra întregului caracter omenesc și asupra oricărei forme de viață socială. Situația privilegiată a bărbatului în căsnicie este o școală de încăpățânare bărbătească și din această cauză o stavilă pentru orice întocmire socială mai înaltă. Numai când două voinți egale se contopesc într-una singură, abia atunci începe adevărata comunitate. Și cu cât va fi mai liberă dezvoltarea originalității și mai asigurată menirea personală a amânduror părți, cu atât va fi mai prețioasă și mai bogată activitatea comună. Respectul de bună voie al drepturilor altuia este adevărata temelie a oricărei culturi sociale, iar căsnicia ar trebui să fie cel mai ales așezământ de educație pentru această reciprocitate adevărată în orice serviciu. Până și Euripide spune: „Știam când i se cuvenea lui să biruie și când mie".

Din lămuririle acestea reiese o cerință importantă și neînlăturabilă: să ne împotrivim cu statornicie oricărei epitropsiri a sexului feminin. Pe acest tărâm ar trebui să se întâlnească atât partizanii cât și potrivnicii studiilor feminine, a dreptului de vot al femeilor și a altor năzuințe femeiești. Poți să fii cel mai pasionat adversar al acestor înnoiri, poți să le socoți drept o pagubă a feminismului, a familiei și a culturii și, totuși, să refuzi din principiu să dai încuviințare vreunei măsuri de epitropisire.

4. Meseriile femeilor și educația femeilor

În anii din urmă, femeile s-au învârtit în multe meserii bărbătești, nu însă fără grele dezamăgiri: munca modernă îi îngreunează omului legăturile cu sătenii și cu viața. Ajungi un membru într-o tehnică cu înaltă dezvoltare sau într-o birocra-

ție, ori într-o știință, iar activitatea ta te îndepărtează adesea de orice iubire și experiență nemijlocită. Natura femeii nu este îndreptată spre munca abstractă, ci concretă, spre ceea ce Ruskin numește *spiritul de ajutor nesfârșit de variat și cu nesfârșite aplicații*. Pentru acest cuvânt, ea ar trebui să-și strângă toate puterile spre a înjgheba și ridica până la cele mai înalte rezultate acele meserii, care înfățișează o lărgire a dragostei de mamă și de soră: meseriile care cuprind serviciile personale, gospodărirea, educația, îngrijirea și orice soi de ajutor intelectual, moral și social.

Dintre toate aceste meserii, cea casnică suferă în timpul din urmă cel mai grozav dispreț: se vorbește cu scârbă de ștergerea prafului și de cârpitul ciorapilor. Disprețul acesta de bună seamă lovește în tot felul de treburi necesare din atâtea case. Se trece însă cu vederea, că îndeletnicirea casnică, reală și întreagă, dacă e înțeleasă și studiată cu voință, cu inteligență și iubire, înseamnă o sarcină, care cheamă în ajutor toate aptitudinile omului și, în orice caz, are în sine mai multă putere educativă decât toate meseriile savante.

Cei mai mulți oameni socot greșit că o meserie e cu atât mai educativă, cu cât are a face mai mult cu lucrurile intelectuale, în realitate, tocmai acele meserii au cea mai mare putere educativă care coboară mintea din lumea abstractă spre a pătrunde în orice clipă fapta concretă a omului. În acest înțeles recomandă și Pestalozzi lucrul manual ca un mijloc de educație în vederea prezenței de spirit și a chibzuinței. Orice muncă manuală este totodată și muncă intelectuală, când e călăuzită și supravegheată de puterile intelectuale. Adevărata educație înseamnă prezență de spirit și tot ce îmbie spiritul să supravegheze și să însuflețească faptele zilnice, este educativ în cel mai înalt grad.

Mai că nu mai este nevoie să arătăm ce adânci puteri educative pune în lucru serviciul personal și îngrijirea altuia, câtă răbdare, tact, simpatie și lepădare de sine e de trebuință aici, dacă vrei să împaci dorințe individuale așa de deosebite, și ce prilejuri ni se dau pentru cunoașterea oamenilor și a vieții. În legătură cu aceste adevăruri, nu tocmai moderne, să atragem de asemenea luare-aminte că iubirea serviabilă te îndreaptă spre adevărata în-

țelepciune cu mult mai sigur decât orice cugetare și cercetare abstractă. Educația în vederea iubirii ține piept egoismului neastâmpărat și încăpățânării noastre, ne ajută în stăpânirea de sine și, în chipul acesta, exercită o înrâurire minunată, izbăvindu-ne și însuflețindu-ne întreaga gândire și liberând-o de tirania unui eu îngust, cu dorințele lui oarbe, cu patimile-i și mărginirea-i îndârjită. Nu se poate ridica la un punct de vedere mai înalt, deoarece nu-i în stare să privească dincolo de sine însuși și de nevoile lui. Nu știe decât ce-l privește pe dânsul. Ba nu-i în stare să se cunoască de-a binelea nici pe sine, deoarece cunoașterea de sine cere lepădarea de sine. Iubirea singură face ca gândirea să fie universală, să pătrundă în toată varietatea condițiilor omenești, pe când cugetarea omului care nu are educația iubirii, va fi pururi o teorie a egoismului și a îngustimii de spirit sau o rostire a unor abstracțiuni străine de viață. De aici marea maturitate intelectuală în cugetarea atâtor femei, care și-au plămădit gândurile într-o viață de servicii personale; de aici și marea lipsă de maturitate intelectuală a unor bărbați, care stau adesea pe culmile științei, iar în chestiunile de înțelepciune judecă și vorbesc ca niște copii.

Cine nu a simțit imensa putere morală a acestor femei, care la școala biruinței de sine zilnice și a îngrijirii care însuflețește totul s-au ridicat până la cea mai înaltă concepție și îndrumare a vieții?

„Fiul omului nu a venit ca să I se slujească, ci ca să slujească”.

Cuvintele Mântuitorului, când spăla picioarele ucenicilor, sunt pline de un adânc înțeles pentru întreaga noastră problemă: înălțimea sufletească se arată sub o înfățișare serviabilă, spre a dovedi omului că și el, sub o înfățișare serviabilă, poate să ajungă la înălțimea sufletească.

5. Meseria de gospodină

Să privim mai întâi treapta cea mai simplă: slujnica, mâna dreaptă a casei. Am văzut în deslușirile noastre privitoare la chestiunea socială că, mai curând sau mai târziu, vom fi martori la o întoarcere a fetelor din familiile bune în sfera serviciilor persona-

le, în legătură atât cu ușurarea tehnică din ce în ce mai mare a treburilor celor mai de rând, cât și cu îmbunătățirea tuturor condițiilor de lucru și de recreere. În America se și văd începuturile unor astfel de dezvoltări. Am greși foarte mult dacă am crede că tehnica centralizatoare va desființa pe viitor gospodăriile particulare și va pune în locul lor marile clădiri ale sindicatelor. Economia, fie cât de mare, își găsește o graniță îndată ce se lovește de bunuri mai înalte. Producția mare nu va putea niciodată să înlocuiască iubirea plină de grijă și adaptarea la trebuințele individuale. Deja falsificarea crescândă a tuturor mijloacelor de trai contribuie neîndoielnic ca gospodărirea individuală să-și cucerească unele tărâmuri, lăsate pe seama industriilor. Pentru aceea, lucrul casnic nu va pieri în viitor: pe anume tărâmuri va face loc centralizării, în schimb însă va dăinui pe altele, deși cu pretenții mai mari în ce privește perfecționarea tehnică, educația morală și agerimea intelectuală a lucrătorilor și ucenicilor.

E datoria femeilor să îmbrățișeze aceste trebuințe, să se adâncească din ce în ce mai mult educația manuală a femeii, spre a câștiga puteri noi de muncă pentru îndeletnicirile gospodăriei pe temeiul unei concepții spirituale. Oare, după modelul organizațiilor surorilor din Crucea Roșie, nu s-ar putea forma o organizație liberă a surorilor „serviciului casnic”, care să ceară tuturor membrelor dovada unei ucenicii mai înalte în specialitatea gospodăriei? În schimb însă, să le asigure și un spor corespunzător de plată și condiții mai prielnice de lucru!

Pe lângă acelea care fac din acest serviciu temelia existenței lor, sunt o mulțime de fete care nu au nevoie de o profesiune, dar simt dureros mizeria unei trândăvii, a unei activități de mântuială, a unei jumătăți de destoinicie și recunosc fără înconjur importanța morală a unei munci serioase și ordonate, cum și a unei priceperi desăvârșite pe un tărâm dat.

Ce izbăvire ar fi pentru aceste fete, dacă, în locul spoielii obișnuite de educație, a zbuciumului sportiv sau chiar a studiilor academice, ar învăța gospodărirea temeinic și cu pricepere (la nevoie chiar făcând studii comparative în străinătate), după

care ar îndeplini, afară din casa părintească, un serviciu practic ca ajutoare de gospodină, ca educatoare, sau chiar ca fată în casă. Chiar în cazul contrar se poate găsi o cale de mijloc: un ajutor de jumătate de zi într-o gospodărie străină, unde gospodina este suferindă sau împovărată, sau din cauza prestării meseriei departe de casă. A introduce și a ține aici rânduiala, a învăța pe copii cu treaba, a îngriji de sănătatea, curățenia și educația lor, ce prilej de muncă bogată și concretă, ce prilej de asemenea pentru lărgirea cunoașterii reale de oameni, pentru îndrumarea în raporturi noi pentru exercițiu de mânuire a oamenilor! Câtă fericire ar revărsa aceste voluntare care acum își omoară caracterul din cauza prea multului timp liber.

Hilty în „Alte scrisori" face unei fete următoarea propunere:

„Dacă te-ai duce numai o dată, în fiecare zi sau măcar de câteva ori pe săptămână, într-o familie săracă, blagoslovită în copii, ca să mai vezi cum merge și să-i dai o mână de ajutor femeii împovărate, fie la dereticat și la târguit, fie la întreținerea și învățătura copiilor, ai găsi mai multă mulțumire decât dacă ai lua parte la toate concertele și adunările intelectuale. Am cunoscut o fată din straturile de jos, care, în casa ei, nu a fost niciodată într-un serviciu regulat, dar era pururea gata să se ducă în case străine și să facă orice treabă potrivită cu puterile ei, pentru o plată modestă. Fiecare știa că poți s-o tocmești cu ziua sau cu săptămâna pentru orice treabă, unde era nevoie și că muncea oriunde cu dragoste și cu credință. La moartea acestei fete așa de nebăgate în seamă, care toată viața ei nu s-a gândit niciodată la iubire sau la măritiș și cu atât mai puțin la vreuna din plăcerile vieții, după o viață lungă și folositoare în slujba tuturor, a fost mai multă jale decât la moartea persoanelor celor mai cu vază din ținut".

E sigur că disprețul, la modă, a meseriei de gospodină, astăzi, este în strânsă legătură cu toate ideile noastre false despre educație și despre cultura personalității. Nu mai pricepem nici cele mai elementare adevăruri psihologice. De atâtea abstracțiuni, nici nu ne mai dăm seama că o gospodărire dusă cu inteli-

gentă, cu iubire și cu caracter, poate să pună în joc și să dezvolte puterile cele mai înalte ale sufletului.

Școlile noastre de gospodărire sunt pe drumul cel bun, căci vor să facă din acest adevăr temelia întregii lor activități pedagogice, să se transforme în școli de iubire aplicate, să arate cum de la treburile bucătăriei, ale camerei copiilor, ale odăii de culcare, ale mesei de familie, poți trece la orice știință și orice filozofie, având, pe lângă asta, folosul de nepreţuit, de a pune orice învățătură în legătură nemijlocită cu viața. Că fizica, chimia, igiena și câteva cunoștințe medicale fundamentale (îndeosebi cu privire la bolile nervoase) sunt de cel mai mare folos, e limpede din capul locului. Afară de aceasta, chestia servitorilor te introduce în miezul chestiunilor sociale, în educația copiilor, în psihologie și pedagogie, în problemele morale și religioase. Dar și-n latura practică poate fi o perfecționare cât mai generală: cursuri de îngrijirea bolnavilor, de grădinărit, de lucru manual în înțelesul cel mai larg. Toate aceste cursuri practice reclamă, la rându-le, completări teoretice. Studiile casnice au apoi și o latură estetică: educația gustului prin studiul artei adevărate. Partea cea mai importantă va fi însă, că studiul, fie prin sine, fie prin prilejurile-i de dezvoltare lăuntrică, te ridică de la spiritul Martei la spiritul Mariei: te ridică la bunurile mai înalte ale sufletului, unde înveți să primești viața și să-ți dai seama că tot ce nesocotește izbăvirea sufletului este cea mai bună îngrijire a sănătății, că economia fără iubire și fără milostenie face din bani un blestem, că simpla rânduială fără o viață spirituală duce la împietrire, că luxul și estetica poate să te îndrume spre sălbăticia lăuntrică, tot așa de bine ca și cultul grosolan și sterp al celor materiale. Nimic nu-i mai important pentru adevărata știință a gospodăriei decât să-ți dai bine seama că, fără o educație sufletească și o reculegere mai adâncă, orice destoinicie în gospodărie aduce moartea spirituală: economia te îndrumă spre lăcomie, igiena spre moleșire, arta bucătăriei spre setea de plăceri, rânduiala spre egoism, hotărârea spre deșertăciune, educația spre ifose, iar toate la un loc spre sălbăticirea și învrăjbirea tuturor celor interesați.

Pe lângă meseria de gospodină, a cărei putere educativă poate fi din ce în ce mai adâncă și a cărei întindere spirituală nu are margini, mai sunt o mulțime de alte meserii, care se potrivesc cu aptitudinile femeii și care, de asemenea, pot să fie lărgite și spiritualizate: acestea sunt meseriile de îngrijitoare și educatoare, în înțelesul lor cel mai larg. Tot aici intră și meseria medicală, îngrijirea bolnavilor, a orfanilor, a săracilor, educația și toate ramurile meseriei pedagogice, și în primul rând, firește, educația caracterului.

6. Meseria de îngrijitoare

Și-n îngrijirea bolnavilor ar trebui ca din serviciul Martei să facem serviciul Mariei. În acest înțeles, spre a pune în armonie îngrijirea bolnavilor cu trebuințele sufletești ale omului și a ne inspira din ele, e de mare nevoie o chibzuință mai adâncă asupra tuturor răspunderilor și împrejurărilor sufletești, cum și o înțelegere a fericirii, ce aduce îngrijitoarei înseși. În legătură cu punctul de vedere modern și cu vindecarea pe cale sufletească, ar trebui să ne dăm cât mai bine seama de înrâurirea sufletească a îngrijitoarei și a întregii sale personalități asupra bolnavului și să facem din această înrâurire ținta educației de sine, ba chiar ținta unei lărgiri a educației intelectuale. Omul nu are nevoie să aștepte reforme mari care să-l pună pe o cale netedă și să-i arate de-a gata toate datoriile: oricine poate să-și reformeze meseria printr-o răsfrângere în sine a activității sale și-o analiză a simțământului de răspundere. O îngrijire spiritualizată a bolnavilor este cea mai înaltă dintre toate meseriile omenești, deoarece se sprijină pe cele mai alese însușiri ale omului. Acestor femei, care îndeplinesc aceste servicii în adevăratul spirit al Mariei, adâncindu-l mereu, li se potrivesc cuvintele pe care Tennyson le închină femeilor alese. „Tonul comun numai din lut comun, frământat de Dumnezeu și muiat cu lacrimi de îngeri spre forma desăvârșită a femeii".

Cine își dă seama cât de multă înrâurire se poate desfășura aici, în mare și-n mic, cât sprijin și câtă vindecare lăuntrică răs-

pândește în juru-i, chiar fără să deschidă gura, o personalitate într-adevăr izbăvită de egoism și închegată spre lucruri înalte, acela va simți, că suntem abia la începutul unei îngrijiri cum se cuvine a bolnavilor. Marele pedagog al Renașterii, Vittorino da Feltre, povestește că vindeca pe bolnavi numai prin expresia chipului. Câte prilejuri pentru o înrâurire înviorătoare asupra sufletului rămân nefolosite tocmai în spitalele de copii!

Adevărata îngrijitoare trebuie să adâncească în sine gândul de a da ajutor, ca o soră, să înțeleagă bine și să se pătrundă de gândul acesta, înainte de a putea fi o soră de caritate fără cusur. Ea caută să-și impună nu numai în purtarea sa față de bolnavi, ci și în toate celelalte legături cu oamenii, spiritul unei răbdări mângâietoare și al unei îngrijiri dezinteresate. Orice vorbă ce rostește în celelalte încăperi ale casei face parte din îngrijirea bolnavului; orice tembelism, cum și orice biruință de sine îi făurește aerul chipului, înrâurește asupra tonului vocii, hotărăște dezvoltarea puterilor ei sufletești și, cu aceasta, rodnicia activității ei de îngrijitoare. Felul cum întâmpină pe doctori, plin de modestie, dar și de demnitate, nu numai că are o mare înrâurire educativă asupra tinerilor neciopliți și încrezuți, dar este o pregătire și o școală în meseria ei de îngrijitoare, căci orice pas înainte în oțelirea sufletească răspândește lumină în juru-i. A fi soră de caritate față de oamenii țâfnoși, zbuciumați, nestăpâniți, nesăbuiți și înfumurați, a-i potoli, a-i cruța, a-i rușina, a suferi și a converti - iată îndeletnicirea unei surori perfecte. Împărțirea iubirii este fără de margini, iubirea nu se sfârșește niciodată. Și cine n-ar vrea să lucreze pentru ceva întreg, în locul unui lucru pe jumătate.

În ce privește organizația îngrijirii bolnavilor, ar fi de dorit ca, pe lângă practica meseriei propriu-zise, să se dea cât mai multe prilejuri pentru îngrijirea de bună voie a bolnavilor, de către surori de meserie, mai ales în mahalalele sărace. Fetele, care au primit oarecare pregătire pe tărâmul acesta și s-au întors la casa părintească, ar trebui să se pună la dispoziție pentru serviciul de îngrijitoare, fie cu plată, fie gratuit, timp de câteva ceasuri, zile sau săptămâni. De altminteri, pentru ce nu și-ar

petrece studentele o parte din vacanță ca îngrijitoare în spitalele de boli nervoase?

7. Meseria pedagogică

Meseria de dăscăliță, în timpul din urmă, a pierdut mult puterea de atracție față de femei, deoarece atât pregătirea, cât și exercițiul meseriei, sunt tot mai împovărate cu știință abstractă. În vremurile de odinioară, educația casnică sta mai mult decât astăzi în centrul întregii educații a omului. În chipul acesta, activitatea femeiască avea de la sine un câmp mai larg. Astăzi făurirea unei inteligențe abstracte le absoarbe tinerilor aproape tot timpul; de aceea, în educație precumpănește înrâurirea inteligenței bărbătești. E drept că dăscălițele au răzbit în mare număr în școlile moderne; până acuma însă numai cât au primit scopurile și mijloacele educative ale bărbaților, fără să impună însă o pedagogie feminină și astfel să completeze îngustimea pedagogică a bărbaților. Tocmai această reacție s-ar cuveni însă să fie adevărata sarcină a activității pedagogice a femeii. Ea ar trebui, față de îndrumarea spre învățătură, să înfățișeze îndrumarea spre iubire și, pornind de aici, să pătrundă în întreaga pedagogie, spre a o însufleți și reforma. După cum așezământul Pestalozzi-Froebel din Berlin o ia de la gospodărie, de la îngrijirea copiilor și de la grădina de copii și îmbină întreaga educație a femeii cu educația muncii, punând-o astfel în cea mai strânsă legătură cu activitatea profesională și cu viața reală - impunând, din acest centru de feminism concret, metode ale întregii pedagogii, spre a lega pregătirea științifică cu viața - tot așa lumea feminină ar trebui să-și înalțe îndeletnicirea pedagogică până la o reacție hotărâtă și conștientă împotriva despotismului îngust al bărbatului pe tărâmul pedagogic. Și anume: aducând la cea mai mare perfecțiune tehnică, morală și pedagogică, metodica școlilor feminine de gospodărie și îndemnând astfel un număr tot mai mare de părinți să privească aceste așezăminte ca adevărata încheiere a unei educații mai înalte pentru fetele lor. De aici,

apoi, metodele pedagogice ale educației muncii, ale îmbinării științei cu scopurile concrete ale vieții, ar răzbi încetul cu încetul, într-o mare parte a pedagogiei bărbătești, în primul rând în pregătirea pentru meseriile practice (îmbinarea, bunăoară, a învățământului complementar rural cu grădinăritul).

Chiar în cadrul școlii abstracte de astăzi, tot sunt felurite prilejuri pentru o îngrijire sufletească mai adâncă, cum și pentru îndemnuri practice. Este datoria specială a dăscălițelor să se exercite și să se formeze anume pentru această înviorare morală a școlii întregi. Cu cât o dăscăliță se pricepe să înrâurească asupra sufletului și caracterului și se folosește de orice materie de învățământ pentru educația conștiinței, cu atât mai mult se apără pe sine însăși de uscăciunea sufletească nedespărțită de orice activitate școlară abstractă.

În legătură cu aceasta, trebuie să combatem aici prejudecata păgubitoare că o cultură academică completă și-o cultură didactică ar fi unul și același lucru. Studiile universitare sunt pentru treptele superioare ale câtorva specialități de o valoare netăgăduită, iar din cauza unor cerințe de stat sunt nelipsite. Numai să nu ne închipuim că aici se învață adevărata artă a educației; orice studiu abstract mai îndelungat distruge în noi destoinicia de-a înrâuri asupra tineretului, ne răpește de puterea reprezentării intuitive, ne înstrăinează de viața reală și tulbură, astfel destoinicia, de-o nesfârșită însemnătate pentru pedagog, de-a deosebi lucrurile de căpetenie de cele de-a doua mână, lucrurile rodnice de cele sterpe și de-a semăna grâu în loc de pietre.

O reală și înaltă pregătire pedagogică se capătă la acele cursuri și-n acele așezăminte, care le-a strâns știința cu viața, cum e așezământul Pestalozzi-Froebel, mai sus pomenit, și pretutindeni unde curg izvoarele cunoștinței adevărate ale vieții și-a omului: în primul rând, în literatura religioasă, apoi în operele marilor poeți, în bucățile adunate din marii clasici ai pedagogiei; o mai capeți, în sfârșit, prin legături personale cu copiii în afara școlii, lucru pe care femeile îl pot face mai ușor decât bărbații. Cu cât un om are mai mult imbold să se concentreze

asupra esențialului, cu cât propășește în iubire și se învață să observe și să prindă mai concret realitatea, cu atât crește puterea și destoinicia pedagogică. Să dea Dumnezeu ca femeile să înțeleagă în chipul acesta meseria lor pedagogică, s-o organizeze în așezăminte model, ca de aici să reformeze apoi întregul învățământ! Numai femeia are un adânc instinct pentru ceea ce este într-adevăr educativ. Vai de ea și vai de cultură, dacă instinctul acesta își pierde credința în sine și lasă să precumpănească spiritul de cultivare exclusivă a inteligenței!...

Printre sarcinile pedagogice ale femeii, cea mai importantă și mai plină de nădejde este conlucrarea profesională la îngrijirea orfanilor și la educație, în înțelesul cel mai larg. Întocmirile americane sunt modele în această privință. Acolo se întinde tot mai mult obiceiul de a se încredința femeilor mature și culte slujba de „probation officer" (funcționari de încercare): aceștia exercită un fel de tutelă pedagogică asupra delincvenților tineri, discută cu dânșii interesele lor, le supraveghează felul de trai și munca, îi controlează, la nevoie, la școală, și în chipul acesta scapă în fiecare an, de pieire, o mulțime de băieți și fete fără creștere și fără stăpânire. Întocmirea pedagogică și duhovnicească a acestei meserii, conlucrarea-i organică cu părinții, cu dascălii, cu tribunalele, ca și cu alte îndeletniciri înrudite, pentru ocrotirea copiilor și izbăvirea tineretului, este de foarte mare importanță în legătură cu o „maternitate" mai largă. Tot așa, amintim nevoia grabnică arătată în timpurile din urmă de cercurile conducătoare de a se numi femei culte în serviciile superioare din închisorile feminine.

8. Opera socială a femeii

Unele feluri de activitate pomenite până acum cad deja pe acest tărâm. Aici nu-i vorba însă numai de conlucrarea femeii la o ocupație curat umană pentru îngrijirea săracilor și pentru ajutorarea lor, ci și de cooperativele de consum ale sindicatelor muncitorești și de toate străduințele sociale. Aceste centre temeinice de ajutorare au scopul să lărgească activitatea casnică și

pedagogică a femeii și să facă din ea un factor de cultură în mahalalele părăsite și în casele care se ridică. Nicăieri nu poți studia mai bine ceea ce Ruskin numește „grădinile reginei" decât pe tărâmul acestei opere sociale a femeii: înrâurirea într-adevăr regească a acelei demnități feminine, care se reazemă numai pe puterea morală în cel mai înalt înțeles și care reprezintă și manifestă ființa intimă a acestei puteri într-un chip cum nu-i dat niciodată bărbatului sau puterii silnice, și care are, în sine, o înrâurire culturală fără seamăn. Cât de neprețuite sunt, bunăoară, cuvintele pe care o astfel de femeie cu experiență, președinta căminului „Hullhouse" din Chicago, le spune asupra tacticii luptei de clasă: *„Întreaga noastră experiență ne arată că nici o problemă a civilizației nu e așa de simplă, încât să putem dezlega conflictele ei numai cu o lovitură vitează de sabie. E o concepție copilărească să ne închipuim că binele și răul merg unul împotriva altuia în două armate mari și nu trebuie decât să ne alăturăm la armata celor drepți și să luptăm vitejește. Viața ne arată că binele și răul sunt foarte mult amestecate laolaltă și că nedreptatea cea mai neagră stă întotdeauna și de partea noastră și în motivele noastre. Biruințele cele mai frumoase le câștigăm stăpâniți de cea mai adâncă neîncredere în noi înșine"*.

Vechea vorbă femeiască: *„nu pentru a urî și eu, ci pentru a iubi sunt aici"*, este tendința oricărei opere sociale a femeii și totodată cuvântul care caută să o îndepărteze de orice participare la luptele de partid: „demnitatea omenirii este în mâna voastră; Păstrați-o!"

9. Rolul cultural al femeii

Rezultatul tuturor deslușirilor de mai sus este: adevărata dezrobire a femeii nu stă în a se înregimenta în întocmirea culturală adecvată. Dezvoltarea deplină a tuturor puterilor ei, cum și înrâurirea cea mai mare, și le dobândește astfel: organizând profesiuni noi pe temeiul darurilor ei proprii și a cercului de activitate hărăzit de natură, punând în centrul educației, învățământului și muncii ei ceea ce pentru bărbat va rămâne de-a

pururi partea lui slabă: iubirea, care nu urmărește nici un interes. Ea poate, de bună seamă, să învețe, de la bărbat, adevărata ei neatârnare. Filozoful francez August Comte exprima, în planul său pentru o renaștere a societății omenești, dorința ca sexul activ să fie călăuzit și inspirat de cel afectiv într-un înțeles mai larg. În schimb însă, femeia să se subordoneze bărbatului în lucrurile exterioare ale vieții. Această din urmă subordonare este așa de importantă, tocmai fiindcă activitatea politică cu patimile și interesele zilei nimicesc acea liniște și siguranță a conștiinței în care omul își poarte păstra cele mai înalte bunuri ale lui. O concepție la fel este și temelia părții a doua din „Faust" a lui Goethe. Faust, ca inginer fără odihnă, nu este adevărata dezlegare a problemei omenirii: cele mai largi fărădelegi din istoria lumii au fost săvârșite de premergătorii civilizației, cu înalte năzuinți, dar și de scrupule. Numai când împreună cu știința intelectului se îmbină și știința cea mare a simpatiei umane, iar cu tehnica voinței, tehnica iubirii, abia atunci cultura omenirii stă pe tărâm sănătos. Pentru acest cuvânt, apărarea femeii de munca într-adevăr bărbătească, precum și dezvoltarea și înnobilarea cât mai mult cu putință a originalității ei cu ajutorul acelor profesii, care cer o anevoioasă și chibzuită aplicare a puterilor femeii, este tot atât de folositoare și bărbatului și femeii și civilizației. Și cu cât va reuși mai mult să înțeleagă că toate problemele culturale mai adânci nu sunt în fond decât probleme de educație, probleme de mânuire a oamenilor și de îndrumare sufletească, de morală tehnică, politică și economică, cu atât mai mult se va recunoaște ca trebuitoare această împărțire de roluri și-o întregire reciprocă a înrâuririi bărbătești și femeiești.

E o greșeală fundamentală în cugetarea politică să crezi că dreptul de vot care, de bună seamă, nu poate fi refuzat femeilor, este mijlocul cel mai sigur pentru o înrâurire reală în chestiunile de viață publică. Ce înrâurire puternică exercita Caterina de Siene asupra mersului politicii din timpul său, numai prin virtutea genială a unui înalt caracter femeiesc, care pătrundea înțelepciunea mioapă a învârtelilor politice obișnuite și cârmu-

irea de pe o culme neclintită a puterilor în acțiune. Stând, deci, numai pe tărâmul sănătos al caracterului femeiesc, călit și innobilat într-o activitate profesională într-adevăr femeiască, femeia va înrâuri mai cu spor evenimentele publice. Nu în parlamente se hotărăște istoria civilizației; acolo se înfățișează în cuvântări pentru și contra ceea ce de mult s-a hotărât în conștiința popoarelor. O înrâurire liniștită asupra opiniei publice, o întrupare vie a spiritului de mamă și de soră în opere de caritate înjghebate de sexul feminin, o propagandă intelectuală care să răzbată în viață și să stabilească o scară nouă pentru orice operă culturală, iată Camera Lorzilor cea nevăzută, care va avea efect asupra Camerei Comunelor, asupra operei bărbatului. Dacă însă, dimpotrivă, femeia se aruncă în politica de partid, o pândește primejdia ca partea cea bună a femeii să fie biruită de partea cea rea.

Ifigenia lui Goethe este cel mai frumos simbol al rolului cultural al femeii, cea mai matură înfățișare a adevăratului înțeles al eliberării femeii: ea se eliberează de slăbiciunea femeiască numai dacă e preoteasă a firii eterne a femeii; femeia se izbește de bărbat numai astfel: față de toate pângăririle luptei și a vicleniilor omenești, ea să înfățișeze pretutindeni c-o statornicie erotică politica cea mai mare a omenirii.

10. Dezbărarea de lucrurile de prisos

Astăzi, mai mult decât oricând, avem nevoie de-o cumpănă contra tipului de activitate bărbătească: avem nevoie ca femeia să ne creeze pretutindeni un cuib, chiar și în viața profesională, să îndrume opera culturală dinafară înăuntru; față de neastâmpărul crescând al bărbatului, ne trebuie ceea ce Goethe numea „liniștea sfântă a femeii” care vine dintr-o adâncă reculegere a sufletului față de ceea ce-i esențial și important în viața omului.

Dacă femeia se îndreaptă hotărâtă spre aceste lucruri esențiale, spre sarcina cea mare a culturii lăuntrice și luptă să-și câștige și să-și păstreze acest drept etern al ei, ea ne va ajuta totodată să înlăturăm precumpănirea lucrurilor de prisos în cultura

noastră și să creeze astfel bărbatului mai mult spațiu pentru îngrijirea omului lăuntric.

În viața noastră am pierdut simțul pentru ce-i principal și ce nu; de aceea, ne lipsește destoinicia de a deosebi ceea ce-i viu și ceea ce-i sterp. Când omul lăuntric își organizează lucrurile lesne, economisește timp și puteri nesfârșite.

Educația este arta de-a deosebi, în viață, principalul de secundar, iar caracterul este puterea de-a duce la îndeplinire acest principiu în felul tău de viață.

Asupra femeii trebuie să se pogoare spiritul lui Francisc de Assisi *poverta*. Prin această *poverta*, Francisc de Assisi înțelegea lepădarea hotărâtă de orice lucruri de prisos. Sărăcia materială era pentru dânsul numai o pildă de ușurarea spiritului și-a inimii de blestemul lucrurilor de prisos.

11. Ciocnirile

Toate chestiunile de cultură au fost tratate în această carte numai întrucât sunt în legătură cu îndrumarea personală a vieții și-i pot determina nedumeriri și ciocniri. În acest înțeles ni se impune, la sfârșitul acestor lămuriri, o întrebare: Ce trebuie să facă o fată sau o femeie care a ajuns la o conștiință mai înaltă a demnității și-a datoriei sale, care se vede acum împiedicată de părinți sau rude, să-și croiască viața potrivit noilor ei convingeri?

Aici am putea să răspundem: De-ai avea cele mai frumoase convingeri din lume, dacă n-ai și iubire, nu ești decât o aramă dogită, un clopot fără limbă. Făurirea unei convingeri luminoase și nezdruncinate despre rolul cultural al femeii trebuie să ți-o manifești alegând, pentru libertatea ta, mijloace corespunzătoare cu scopul și care s-o probeze. Nu trebuie să izbucnească o furtună, ci să răsară un soare. Cine vrea să scape de robie trebuie să dovedească maturitate. Aceasta însă înseamnă mărinimie și răbdare. Dacă femeia vrea să-și cucerească demnitatea și neatârnarea, trebuie să dea la iveală firea sa proprie în lupta cu împotrivirile și neînțelegerile, iar față de metodele războinice ale

bărbatului să-și afirme, c-o neclintită statornicie, caracterul ei feminin. Tocmai când ține să-și dezvăluie ființa sa intimă pentru o meserie sau pentru o misiune, trebuie să arate și să dovedească în casa ei, că puterea care ajută, vindecă și dă educație, izbutește mai bine decât puterea care lovește și dărâmă. Dacă asta nu-i cu putință într-un cerc așa de îngust, nu-i oare o dovadă, că elementul feminin n-are drept la opera culturală?

Femeia trebuie să adeverească, prin exemple vii, că energia se poate îmbina cu iubirea, ba încă, energia cea mai înaltă și cea mai deplină este pururea plină de iubire. E mai lesne să sfărâmi și să jignești decât să domolești și să împaci. Îngrijirea cere mai multă putere de voință decât nepăsarea, evlavia cere mai multă disciplină în vorbe și-n gesturi decât o dârză siguranță de sine, iar delicatețea sufletească, mărinimoasă și răbdătoare, are nevoie de mai multă putere lăuntrică și de maturitate de convingere decât o cârdășie pătimașă. În viață sunt, de bună seamă, multe împrejurări serioase, în care un om de caracter nu trebuie să-și nesocotească convingerile pentru îngăduințe omenești. Credința față de adevăr este mai importantă decât ascultarea și crutarea față de lume, căci și legăturile omenești sunt la urma urmei în siguranță numai când ascultăm de cele înalte. De aceea și Iisus Hristos a spus: „Cine nu poate să părăsească pentru Mine pe tatăl și pe mama sa." Accentul e însă pe cuvintele „pentru Mine". Cercetează-te bine dacă nu cumva deșertăciunea, egoismul, lipsa de îngăduială și de iubire nu te îndeamnă la atare hotărâre dacă ai făcut într-adevăr totul, spre a micșora, prin îndoită modestie, iubire și respect, imboldul de-a judeca și de-a lucra astfel. Omul care crede că luptă pentru convingeri mai înalte este așa de expus la primejdia unei închipuiri de sine trufașe și-a unei siguranțe încăpățânate, încât numai prin cea mai mare puritate lăuntrică și smerenie își poate feri sufletul, tonul și gesturile de părăginire.

Pentru oamenii care își cuceresc libertatea într-alt spirit, se aplică dea pururi tragicele cuvinte: „N-au avut nici noroc, nici stea; Au murit, s-au pierdut".

XV. PRIMEJDIILE CULTURII TEHNICE

Cuvânt pentru absolvenți

Când citești legenda lui Prometeu, de partea cui ești? De partea lui Jupiter sau a titanului Prometeu care a dăruit muritorilor focul?

De bună seamă, toți sunteți de partea lui Prometeu. Suntem obișnuiți din tinerețe cu toții să luăm partea aceluia, care ne-a dat puterea focului și măcar că a făcut-o fără învoirea lui Jupiter i-o iertăm bucuros, căci ce-am fi noi fără foc?

Acuma însă te întreb: Ce noimă are ferecarea titanului pe stâncile Caucazului? Și de unde basmul cu pajura care-i sfâșia zilnic ficații? Să fie oare numai supărarea cumplită a părintelui zeilor? Dar atunci ne întrebăm iarăși: Pentru ce Jupiter a văzut o crimă așa de grozavă în fapta lui Prometeu?

În întreaga legendă este un înțeles mai adânc.

S-a observat adesea cât de melancolic e sufletul poporului în poeziile și basmele sale, cum alege tristețea și lacrimile, și s-a crezut că nu-i decât o pornire spre dispoziții sentimentale. Poate fi pe alocuri și asta; înclinarea aceasta pentru tragic vine din altă parte; sufletul poporului, în observațiile lui simple, prinde adeseori viața mult mai adânc și mai cu miez decât omul cult, pe care diversitatea învățăturii lui îl împiedică să pătrundă viața în trăsăturile ei generale. Să ne aducem aminte cum poezia populară, cu toată evlavia ce are pentru eroism, privește cu fiori de groază orice semeție titanică, orice abatere a omului de la adevărata smerenie și îndrăgire de sine. În literaturile vechi această dispoziție o rostește adeseori corul. În legenda medievală a lui Faust vedem același curios amestec, o admirație înflorată pen-

tru erou și siguranța că răzvrătitul e osândit infernului, că, prin urmare, opera lui se termină tragic și nu face parte din viața într-adevăr creatoare.

Același lucru e și la temelia legendei lui Prometeu. În adâncimile sufletului omenesc, fapta lui Prometeu se oglindește altfel decât în mintea noastră, care n-are ochi decât pentru izbânzile momentane ale luptei pentru traiul, pentru nevoile și cerințele nemijlocite ale vieții zilnice. În acele adâncuri liniștite însă se ține seamă nu numai de sporul de putere și viață, hărăzit societății omenești de supremația asupra puterilor naturii, ci se presimt c-o nesfârșită groază și nemăsurată trufie, ce năvălește asupra omului în culmea puterii lui și poftele nețărmurite ce dezlănțuie în el stăpânirea puterilor naturii. După cum în muncitorimea engleză, pe vremea începuturilor industriei grele s-a zămislit cântecul despre regele „abur", care se zbate turbat, distrugând toate relațiile vieții, iar la urmă își sapă singur groapa în haosul obștesc, așa și aici legenda a creat chipul-titanului, care, încrezut în puterile lui, năzuiește la supremație asupra elementelor. El însă e ferecat de stânci de legile mai înalte ale lumii; într-un înțeles mai adânc, el ajunge ferecat tocmai din cauza nemărginitei lui libertăți, supus la rându-i elementelor, iar pajura care-l sfârtecă sunt poftele lui cele nesățioase. De altă parte Pandora, cu darurile-i de tot felul, întrupează iluzia care amăgește pe titan că îndeplinirea neostoită a trebuințelor lui tot mai mari e un dar al zeilor, o chezășie a urcării tot mai sus; în realitate, ea dă drumul unui stol de crâncene restriști.

Se va crede că mă declar împotriva lui Prometeu și ai să mă combați, arătând că nu izvorăsc numai nenorociri și pierzanii din stăpânirea omului asupra elementelor. De bună seamă. Nici legenda nu spune astfel. Pricina groazei e alta: focul e cucerit într-o răzvrătire semeață împotriva lui Jupiter. Divinitatea înseamnă aici acea orânduire mai înaltă a conștiinței și îngrădirii de sine, care cere individului sacrificiul imboldurilor și încăpățânării lui nesocotite. Puterea nesecată care a încăput în mâinile omului mulțumită elementului titanic din natura lui,

cum și energia intelectuală și socială, care se concentrează asupra celor pământești și stârnește astfel o semeață siguranță de sine și pofte nemăsurate, iată ceea ce legenda a înveșmântat profetic în icoana că focul e smuls într-o revoltă trufașă împotriva înaltelor adevăruri ale vieții. Și tocmai de aici scoate legenda tragica ursită a titanului: puterea asupra bunurilor pământului fără o cucernică ascultare de puterile cerești duce la o adâncă șerbie a omului către supremația materiei.

Și, acum, uită-te în liniște la viața de astăzi, uită-te cum cresc bogății nemăsurate, privește întreaga lume de plăceri și întreabă-te: nu-i aici Prometeu pe stâncă, sfârtecat de pajură? „Prea bogat dar tăcuși omenirii, spune Hefaistos în drama lui Eschil, când ferecă pe titan în Caucaz. Până și Eschil a văzut în încătușarea eroului nu o toană a părintelui zeilor, ci însăși tragica soartă a civilizației umane după legile veșnice ale vieții, omul muritor, din cauza puterii lui îmbătătoare asupra elementelor, se leapădă de orice simțământ de jertfă față de puterile nevăzute ale vieții și în chipul acesta, la urmă, e robit materiei.

În Echil însă i se proorocește lui Prometeu un mântuitor care va împăca din nou divinitatea cu neamul omenesc; acest erou de viță dumnezeiască va îmbina puterea cu smerenia, bogăția de viață cu voința de renunțare. Dacă elementul titanic din om a trebuit să sufere pentru neîngrădirea lui, va suspina în urmă, după izbăvirea de egoismu-i trufaș, după o cucerită împăcare cu puterile înalte ale vieții, după supunere la toate odoarele sufletului care se cuprind în credința în Dumnezeu. Sunt puține legende care să aibă pentru epoca noastră un așa de adânc înțeles, ca povestea lui Prometeu.

Cu toții suntem înhămați la opera titanică a subjugării naturii, cu toții lucrăm, unii ici, alții colo, să cucerim pentru om puterile cerului și ale pământului. Tuturora ni se întinde cutia Pandorei cu comoara nesecată de plăceri și de visuri de plăceri viitoare. Cu toții cădem în ispita de a deveni materialiști, în goana aceasta după puterea materială. Pe toți ne amenință stânca

pustie a izolării, în mijlocul legăturilor de tot felul și pajura poftelor în mijlocul tuturor comorilor spiritului.

De aceea, să tragem învățăminte din adânca cunoaștere a vieții cuprinsă de legenda lui Prometeu. Să nu privim această poveste ca o simplă glorificare a titanului, ci ca o înțeleaptă povață. Din negura trecutului și din primele strădanii ale zorilor civilizației, răsună până la noi povața că elementul titanic poate duce la o reală înălțare a omului deasupra materiei numai în tovărășie cu puterea conștiinței și cu o cucernică înfrânare de sine.

Dar ai să-mi spui, poate: Nu sunt astăzi, și n-au fost pururea oameni de știință respectabili, care plini de-o adâncă modestie și cu jertfa cea mai deplină a vieții lor personale, au smuls naturii tainele ei prin muncă credincioasă? Unde sunt aici stâncile Caucazului și pajura?

De bună seamă, au fost cu miile și sunt astăzi oameni care fără nici o plăcere personală organizează zi și noapte, într-o muncă grea, fără preget, activitatea economică și o îndrumă pe căi noi. Asta înseamnă oare că bogățiile neînchipuite, pe care le produce tovărășia la lucru a acestor puteri ideale, este o reală fericire pentru omenire, sau mai degrabă un brânci grozav către materialismul practic și către înecul spiritului în bunăstare și tihnă? Și dacă, pe culmile muncii intelectuale, lupta pentru descoperiri dă la iveală fapte de devotament dezinteresat, aceasta înseamnă că stăpânirea acestei științe, cu siguranța sa de sine, cu îndemnu-i puternic spre trufie și deschiderea necontenită de noi izvoare de plăcere în care cade gloata cea mare a omenirii, va fi o pârtie de reală cultură? Dacă minerul caută în primejdia vieții aurul în hrubele întunecoase ale pământului, înseamnă că aurul acesta are să servească vieții mai înalte a sufletului? A pune aceste întrebări înseamnă a și da răspunsul. Nu vedem cum goana nesăbuită după plăceri se tălăzuiește tot mai sus, chiar în cercurile de muncă intelectuală și tehnică, pe care le împinge spre o nesocotire tot mai mare a caracterului, cum această croială materială a vieții, precum și întreaga concepție a vieții de plăceri, caută încetul cu încetul să pună pretutindeni imboldu-

rile josnice în locul jertfei ideale? Și poate ai să mă întrebi: „Cum am putea rămâne credincioși unei vieți mai înalte în astfel de vremuri?" Răspund: Numai dacă ești cu ochii deschiși asupra primejdiei și dacă nu cazi în idolatria științei și puterii, uitând ceea ce-i mai înalt și important: oțelirea caracterului.

Să nu râzi niciodată de străduitele sublime ale oamenilor de odinioară de a se dezbăra printr-o sărăcie voită de nimicurile atâtor trebuințe și tihne, care sfârșesc adesea cu moartea morală, de a îngenunchea printr-o biruință eroică iluziile și patimile care ne tulbură adesea hotărârile noastre cele mai bune.

În viața zilnică și în libertatea de care te bucuri, să trăiești în acea disciplină de sine, în acea seninătate și smerenie care au încununat viața acestor oameni.

În locul sporturilor corporale, care astăzi se practică cu atâtea înlesniri, cu atâta lăudăroșenie și atâta deșertăciune, impune-ți zilnic un refuz, o faptă de iubire și de cumpătare. Și crede-mă: fără această luptă necruțătoare cu tine însuți, nu vei dobândi niciodată consacrarea cavalerească de bărbat într-adevăr liber.

ÎNCHEIERE

Religia și caracterul

În trecut nu ți-ai fi închipuit să scrii o carte despre îndrumarea vieții fără să începi și să termini cu Dumnezeu. Astăzi, în toate clasele, sunt cercuri tot mai largi care, din cauza educației, a citirilor, a spiritului vremii și a dezvoltării lor intelectuale, s-au înstrăinat așa de mult de ideile religioase, încât nu mai poți să le trezești puterile morale cu graiul religios. Spre a se adresa și acestor cercuri, cartea de față a făcut apel numai la gânduri și simțăminte care sunt atât la îndemâna liberului cugetător, cât și a credinciosului. Autorul este însă dator față de convingerile lui să mai spună, drept încheiere, un cuvânt asupra rostului religiei tocmai pentru educația caracterului. Cu atât mai mult, cu cât în anii din urmă s-a putut observa că puținii care au fost crescuți fără temelie religioasă, nu sunt mulțumiți c-o simplă morală socială. Imboldurile firești spre bine au nevoie de tâlcuri și perspective mai înalte, spre a ține piept patimilor și tiraniei egoismului. Aici stă valoarea veșnică a spuselor Sfântului Apostol Pavel despre neajunsul celor mai bune eforturi ale noastre. Acesta o va adeveri orice om care se luptă serios cu sine însuși. In sufletul nostru găsim, ce-i drept, o natură mai înaltă; această parte mai bună a ființei noastre este însă plină de amestecuri impure și lipsită de limpezime. Atunci omul care luptă aspiră la idealuri cu

totul pure și tocmai cele mai bune și mai tari dintre sufletele tinere râvnesc după credința într-o împărăție a perfecțiunii, în care să fie întreg ceea ce pe lumea asta rămâne numai crâmpei. Nu numai partea pământească a omului caută și are nevoie de-o patrie, de-un centru, de-un punct de plecare pentru orice străduință de iubire; natura noastră spirituală umblă și ea după atare liman al dorurilor ei, după o îmbinare cu obârșia vieții. Numai dintr-o adâncă experiență a sufletului omenesc a pornit mărturisirea Sfântului Augustin, că inima noastră nu se alină până ce nu-și află limanul în Dumnezeu.

Tinerii lipsiți de credință din epoca noastră își mărturisesc în taină că la aceste nevoi sufletești explicațiile moderne le-au dat neghină în loc de grâu și simt cu adâncă dezamăgire și strâmtorare, că, fără o credință temeinică în adevărurile cele veșnice, nu te poți educa singur în chip serios, deoarece în haosul obștesc al părerilor individuale nu mai e cu putință o convingere trainică și îndrumătoare. Pentru simple ipoteze nimeni nu face jertfe. Numai adevărul sfânt și veșnic poate scoate un caracter dintr-o făptură șovăitoare și dibuielnică, nu o morală „neatârnată" care se reazemă doar pe un individ schimbător, pe experiența lui sărăcăcioasă, pe cugetarea sa tulbure, pe acea morală care degenerează în modelele și directivele cele mai variate și trebuie să pășească de la o răsturnare la alta, de la o morală nouă la alta și mai nouă. Aici însă mulți dintre tinerii cei mai buni și mai cinstiți își vor pune întrebarea: Dar nu se cuvine oarece rezervă și față de trebuința noastră religioasă? Trebuie oare să ne luăm după glasul ei și să ne dedăm la visuri pe care conștiința noastră intelectuală le condamnă? La aceasta răspundem următoarele: Toată cinstea științei. Ea n-are dreptul moral să tăgăduiască siguranța lăuntrică a omului

despre obârșia lui spirituală. Ea poate să ne arate că această lume a simțurilor funcțiilor noastre spirituale sunt strâns legate de starea creierului nostru. Cu aceasta însă, n-a dovedit nici o funcție a materiei, ci numai cât a pus în lumină un adevăr elementar, că acțiunea spiritului asupra materiei este legată de anumite organe mijlocitoare. Cât despre obârșia și esența vieții spirituale, nici științele naturale nu ne suflă o vorbă. Acest lucru, în timpul din urmă, a fost formal scos în relief chiar de unii naturaliști. O pricepere adevărată a realității naturii noastre spirituale n-o dobândim prin metodele științei, ci numai prin cunoașterea de sine și prin desăvârșirea de sine. Cine se exercită serios în vederea supremației spiritului asupra patimilor și stărilor trupești, acela va ajunge să creadă și în lumea spirituală. Iar întru aceasta va fi întărit și luminat, când va vedea că sufletele cele mai mari și mai bogate ale tuturor timpurilor - care au fost o viață întreagă îndreptate spre realitățile lumii lăuntrice și purtau în sine o viață spirituală de-o îmbelșugare și-o putere deosebită - au rostit, cu privire la esența spiritului, lucruri mai vrednice de încredere decât toți cercetătorii cosmosului, care, tocmai prin natura îndeletnicirii lor, au fost abătuți de la studiul vieții și al experienței lăuntrice. Asupra acestor adevăruri fundamentale există un „consensus sapientium", un acord al acelora care nu numai că au cugetat, ci au trăit și suferit din adânc și pe acestea și-au întemeiat înțelepciunea lor. În acest mare acord se poate că oricine a fost tulburat în viața lui lăuntrică de sofiștii superficiali și de teoreticienii abstracți.

Împotriva religiei nu se ridică decât oamenii care au pierdut simțul mai adânc al realităților. Cu cât omul ajunge să se cunoască mai bine pe sine, să cunoască viața și oamenii, cu atât mai mult va înțelege esența și rostul religiei.

Stanley spunea la sfârşitul vieţii, în autobiografia sa: „*Numai cu ajutorul convingerilor religioase putem ajunge la un progres adevărat și esențial. Ele ne dau trup, măduvă și putere; fără ele, așa numitul progres e găunos și fără durată. Fără credința în Dumnezeu suntem bătuți de talazuri pe-un ocean de nesiguranță. Căci ce-i pământul nostru față de imensitatea universului, de lumile din spațiul fără de margini! Peste întinderea imensă a nemărginirii, în care închipuirea omului cel mai înțelept nu ajunge decât până la un crâmpei ridicol de mic, domnește spiritul atotputernic al lui Dumnezeu. Spre Dânsul mă îndrept, izvorul și puterea puterilor...*”.

Cuprins

III. PURTAREA FAȚĂ DE OAMENI

IV. PERSONALITATEA ȘI LUMEA

V. MORALA VIEȚII DE FAMILIE

VI. OMUL ȘI BANII

VII. PROFESIA ȘI CARACTERUL

VII. BĂIEȚII ȘI FETELE

XI. CULTURA SOCIALĂ

XII. APĂRAREA CELOR SLABI

XIII. PROBLEMA RASELOR

XIV. PROBLEMA FEMININĂ

XV. PRIMEJDIILE CULTURII TEHNICE

ÎNCHEIERE

Ce înseamnă îndrumarea vieții?

Înseamnă să ne îndrumăm noi viața, în loc să fim îndrumați de ea. Mulți oameni n-au un țel hotărât spre care să-și îndrepte viața și de unde să răspundă fiecărui imbold dinăuntru sau din afară, de aceea ajung victimele împrejurărilor întâmplătoare, a cunoscuților de o zi și a propriilor toane și toată viața se lasă împinși încolo și încoace de toate înrâuririle și întâmplările cu putință, Chiar cei care par foarte activi sunt, în cele mai însemnate momente ale vieții, pasivi ...

Avem în firea noastră instincte egoiste și răutăcioase, dar suntem străbătuți și de sentimente înălțătoare, nobile, adevărate. Din aceste două feluri de porniri se naște lupta între bine și rău.

Îndemnul acestei cărți este: „Să fii OM! Să te ridici la statutul de OM!" Un om demn de numele său este rezultatul unei voințe disciplinate, a unui efort personal de autodepășire, de cumpătare și înfrânare a gândurilor, a faptelor și a instinctelor sale.

